

398. 2049591
น 566ก
ร. 2

การวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้าน จากตำบลตาตอง
อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

๓๓ ค.ศ. 2540

ปริณิพนธ์
ของ
นิตดา สุนทอง

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย

พฤษภาคม 2540

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๒๘ ๕๖

การวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้าน จากคำบอกเล่าของ
อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร

บทคัดย่อ
ของ
นิตดา สุนทอง

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย
พฤษภาคม 2540

การวิจัยวรรณกรรมพื้นบ้าน จากตำบลตาตทอง อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร มีจุดมุ่งหมายเพื่อรวบรวมวรรณกรรมพื้นบ้าน จากตำบลตาตทองไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และ วิเคราะห์วิถีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี และ ภูมิปัญญาชาวบ้าน

การรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการบันทึกเสียงจากคำบอกเล่าของวิทยากร แล้วถอดข้อความ เป็นลายลักษณ์อักษร วรรณกรรมที่รวบรวมได้ทั้งหมด มีนิทาน 65 เรื่อง เพลงกล่อมเด็ก 47 บท และ ปริศนาคำทาย 47 ข้อ

ผลการศึกษา พบว่า

วรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลตาตทอง ประเภทนิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก และ ปริศนาคำทาย ได้สะท้อนให้เห็นภาพชีวิตในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

ด้านวิถีชีวิต มีระบบครอบครัวเดี่ยวที่ขาดผู้นำครอบครัว จึงดำเนินชีวิตอย่างทุกข์ยากลำบาก นิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้แหล่งน้ำ เพื่อสะดวกในการประกอบอาชีพ บ้านเรือนที่อยู่อาศัยลักษณะได้สูง

ด้านค่านิยม มีค่านิยมในการยกย่องนับถือบุคคลที่มีอำนาจ มีบุญบารมี ร่ำรวย มีสติปัญญา และขยันหมั่นเพียร

ด้านความเชื่อ ชาวบ้านเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม เรื่องเทพเทวดา และเรื่องภูติผีปีศาจ และวิญญาณ

ด้านประเพณี นิยมทำบุญตามประเพณีทางศาสนา และ ทำบุญในเทศกาลต่าง ๆ

ส่วนด้านภูมิปัญญา มีความสามารถในการเลือกที่อยู่อาศัย การปกครอง การอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน การประกอบอาชีพ และการปฏิบัติตามจารีตประเพณี

AN ANALYTICAL STUDY FOLKTALES FROM TUMBON THADTHONG
AMPHOE MUANG CHANGWAT YASOTHON.

AN ABSTRACT
BY
NIDDA SOONTHONG

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree in Thai
at Srinakhalinwirot University
May 1997

The purposes of this study were to collect and to analyze folktales found in Thadthong district, Amphoe Muang, Yasothon province. The collection of folktales comprising of 65 folktales, 47 lullabies, 47 riddles, was made on tape recording by informants in the district.

The content analysis of the folktales were identified 6 categories, namely, way of living, value, belief, custom, and wisdom.

Results of study

Way of living : Family life without parents was difficult. People live on Rice farming and trading.

Value : The rich, the intellectual, the dignitary, influential persons were honored and respected by village people.

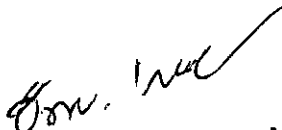
Belief : People believed in Bhudalism, in retribution, in heavenly beings, and in spirit.

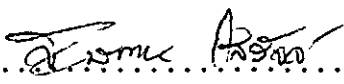
Custom : People believed and strictly followed their ancestors in religion maintaining and custom rites.

Wisdom : The finding revealed ancestral wisdom in many aspects of life.

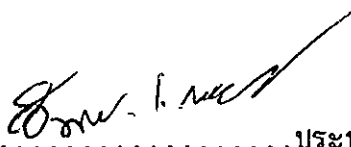
คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปริญญานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอก
ภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

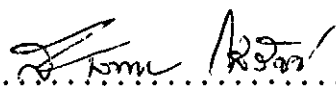
คณะกรรมการควบคุม

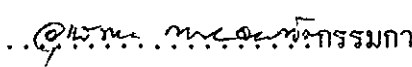

.....ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร. อัมพร สุขเกษม)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ สุนันทา ใสรัจจ์)

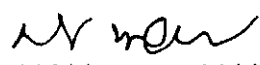
คณะกรรมการสอบ

.....ประธาน
(รองศาสตราจารย์ ดร. อัมพร สุขเกษม)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ สุนันทา ใสรัจจ์)

.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(อาจารย์ อุษณา กาญจนทัต)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ดร. ศิริยุภา พูลสุวรรณ)

วันที่....เดือน.....พ.ศ. 2540

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	3
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	3
ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	3
คำนิยามศัพท์เฉพาะ	4
วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	5
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	5
1. เอกสารความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้าน	5
2. เอกสารความรู้เกี่ยวกับวิธีวิจัยวรรณกรรมพื้นบ้าน	11
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	20
2 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดยโสธร	23
2.1 ประวัติความเป็นมาของจังหวัดยโสธร	23
2.2 สภาพทั่วไปของจังหวัดยโสธร	25
2.3 สภาพทั่วไปของตำบลตาตทอง	31
ด้านภูมิศาสตร์	31
ด้านประวัติศาสตร์	32
ด้านเศรษฐกิจ	34
ด้านสังคม	35
3 วรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลตาตทอง	44
1. ประเภทนิทานพื้นบ้าน	44
2. ลักษณะเพลงกล่อมเด็ก	47
3. ปริศนาคำทาย	47

บทที่	หน้า
4 วิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลตาตองในด้านสังคม	48
4.1 วิเคราะห์นิทานพื้นบ้าน	48
4.1.1 ด้านวิถีชีวิต	48
4.1.2 ด้านค่านิยม	53
4.1.3 ด้านความเชื่อ	62
4.1.4 ด้านประเพณี	68
4.1.5 ด้านภูมิปัญญา	74
4.2 วิเคราะห์เพลงกล่อมเด็ก	79
4.2.1 ด้านวิถีชีวิต	79
4.2.2 ด้านค่านิยม	84
4.2.3 ด้านความเชื่อ	85
4.2.4 ด้านประเพณี	86
4.2.5 ด้านภูมิปัญญา	87
4.3 วิเคราะห์ปริศนาคำทาย	92
4.3.1 วิถีชีวิตที่ปรากฏในปริศนาคำทาย	92
4.3.2 ค่านิยมที่ปรากฏในปริศนาคำทาย	94
4.3.3 ความเชื่อที่ปรากฏในปริศนาคำทาย	94
4.3.4 ประเพณีที่ปรากฏในปริศนาคำทาย	95
4.3.5 ภูมิปัญญาที่ปรากฏในปริศนาคำทาย	96
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	98
บรรณานุกรม	104
ภาคผนวก ก วรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลตาตอง	107
ภาคผนวก ข ประวัติวิทยากร	182
ประวัติย่อของผู้วิจัย	183

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

วรรณกรรมพื้นบ้าน เป็นผลิตผลจากภูมิปัญญาของสามัญชน ถือเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรม ที่บ่งบอกถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความคิด ความเชื่อ และประเพณีของชาวบ้าน นับเป็นมรดกอันล้ำค่า ที่คนในชาติจะต้องช่วยกันผดุงรักษาไว้ เพราะปัจจุบันการแสวงหาเอกลักษณ์ประจำชาติด้วยวิธีการสืบค้นอดีตหาภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ กำลังได้รับการรณรงค์ ปลุกฝังจิตสำนึกให้กับคนในชาติ วรรณกรรมพื้นบ้านซึ่งบันทึกวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงได้รับการบรรจุในหลักสูตรการศึกษา และได้มีการรวบรวมศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้านของท้องถิ่นต่าง ๆ ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อศึกษาวิเคราะห์หาคู่มือ และภูมิปัญญาของบรรพบุรุษจากวรรณกรรม

ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ หรือภูมิปัญญาของชาวบ้านเป็นความสามารถเฉพาะตัวที่คนในท้องถิ่นได้สั่งสมกันมานาน เป็นเครื่องมือในการปรับวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ในสังคมให้ดำรงอยู่ได้ ความรู้ความสามารถเหล่านี้เกิดมาจากประสบการณ์ตรง และโดยอ้อม ทำให้แก้ปัญหาได้แต่ละยุคแต่ละสมัย ตามสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม และถ่ายทอดเชื่อมโยงจากอดีตมายังอนุชนรุ่นหลังด้วยวิธีมุขปาฐะ ซึ่งภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในด้านวรรณกรรมนี้มีหลายประเภทคือ เรื่องเล่า นิทาน ผญา ปริศนาคำทาย สุภาษิต คำพังเพย กลอนลำ เพลงกล่อมเด็ก และบทสวดต่าง ๆ

จุดมุ่งหมายสำคัญของการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้านของท้องถิ่นต่างๆ คือ การพยายามที่จะเข้าถึงศิลปวัฒนธรรมทาง ภาษา ภูมิปัญญา ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม และประเพณีของชาวบ้าน จะทำให้รู้และเข้าใจวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นนั้นดียิ่งขึ้น การเข้าใจวิถีชีวิตของชุมชน เป็นอีกทางหนึ่ง ที่จะช่วยเสริมสร้างสัมพันธภาพอันดีงาม ช่วยเหลือประสพผลสำเร็จ ในการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่นนั้น ๆ ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

จังหวัดยโสธร เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีศิลปวัฒนธรรม ประเพณีดั้งเดิมสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตำบลตาตทอง ได้ชื่อว่าดินแดนแห่งประวัติศาสตร์ และอารยธรรม เป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรม มีโบราณสถาน ตำนาน นิทาน เรื่องเล่า ประกอบสถานที่ต่าง ๆ ที่น่าสนใจ แสดงให้เห็นร่องรอยของความเจริญรุ่งเรืองทางด้าน

ศิลปะ และวัฒนธรรมของคนในอดีตค่อนข้างชัดเจน เช่น การขุดค้นพบเครื่องใช้ เครื่องประดับ ในหลุมฝังศพของคนโบราณบริเวณที่ราบสูงกลางหมู่บ้านตาตทอง หลายแห่ง ประกอบกับทำเลที่ตั้งหมู่บ้านตาตทอง มีลักษณะเป็นเมืองโบราณ หรือหมู่บ้านเก่าแก่ รอบหมู่บ้านมีลักษณะคล้ายห้วยหนองคลองบึงล้อมรอบ ซึ่งน่าจะเกิดจากการขุดเอาดินขึ้นมาถม ทำให้เป็นเนินสูงเพื่อปลูกบ้านเรือน ตามลักษณะการสร้างหมู่บ้านของคนโบราณ และมีโครงสร้างทางประชากรหนาแน่น เดิมน่าจะเป็นสังคมแบบปิด ยากแก่การถ่ายเท หรือรับเอาวัฒนธรรมจากถิ่นอื่น ปัจจุบันยังมีร่องรอยของอดีตปรากฏอย่างชัดเจน เช่น การประกอบอาชีพทำนา ทำไร่ และพืชผักสวนครัว การทำบุญตามความเชื่อและศาสนา การทำบุญคุ้ม ทำบุญกลางบ้าน บุญลานข้าว สรงน้ำพระ สรงน้ำปู่ตาเจ้าบ้าน สรงน้ำพระธาตุ บุญบั้งไฟ พิธีกรรมผีตาแฉง ผีฟ้าผีแดง การบวช การแห่ناق การแต่งงาน การเกิด เป็นต้น แต่คาดว่าอีกไม่นานวัฒนธรรมบางอย่างอาจจะสูญไปเมื่อโลกเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ การถ่ายเททางวัฒนธรรมจะมีมากขึ้น จะเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรม ระหว่างวัฒนธรรมเก่ากับวัฒนธรรมใหม่เพื่อปรับให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจของบ้านเมืองแต่ละท้องถิ่น เช่น ประเพณีบุญบั้งไฟ จะเหลือแต่รูปแบบและพิธีการ ส่วนความเชื่อที่ว่าทำบุญบั้งไฟแล้ว ฝนฟ้าจะตก เพราะพญาแถนจะประทานน้ำนั้นจะหายไป เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และการสื่อสารทั่วถึง ความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผลก็จะแพร่กระจายไปถึงด้วย

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาแล้ว ศิลปวัฒนธรรมตลอดจนประเพณีของชาวโยธธรในถิ่นที่เป็นชนบทแท้จริง ยังคงถือปฏิบัติกันอยู่ ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากระยะเวลาในการสั่งสมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นมานานหลายชั่วคน ทำให้วัฒนธรรมประเพณีของชาวบ้านค่อนข้างจะเป็นวัฒนธรรมแข็งและคงความเป็นรูปแบบดั้งเดิมอยู่มาก

ในหนังสือ ศิลปโบราณในสยาม ตอนหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า "ศิลปะคืบตะจากอินเตียเข้ามาเต็มทำนุรูปศิลปะร่วมสมัยกับภาคกลางที่เรียกว่า ศิลปทวาราวดี เราได้ค้นพบอาณาจักรแบบทวาราวดีอันยิ่งใหญ่ที่เมืองบ้านตาตทองโยธธร (น.ธ.ปากน้ำ : 2537 : 186)

จากข้อมูลดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ท้องถิ่นนี้มีความสำคัญในด้านศิลปวัฒนธรรมไม่น้อยจึงได้มีหลักฐานการค้นพบ และมีการบันทึกข้อมูลศิลปวัฒนธรรมด้านอื่นๆไว้ แต่สิ่งหนึ่งที่เป็นอารยธรรมร่วม คือ วรรณกรรมพื้นบ้านที่เป็นมุขปาฐะ ยังไม่พบว่ามีผู้ใดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และ มีการศึกษารวบรวมอย่างเป็นระบบ ทำให้ผู้วิจัยเกิดจิตสำนึกร่วมที่จะอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และสนใจที่จะสืบค้นหาวรรณกรรมมุขปาฐะอันเป็นผลิตผลทางวัฒนธรรม จากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ เพื่อรวบรวมบันทึกไว้เป็นหมวดหมู่และเป็นลายลักษณ์อักษร และศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นอย่างมีระบบ เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้รู้และเข้าใจ ตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาบรรพบุรุษจากวรรณกรรม

จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อรวบรวมวรรณกรรมพื้นบ้าน ประเภท ตำนาน นิทาน เพลงกล่อมเด็กและปริศนาคำทาย จากตำบลตาตองจากมุขปาฐะให้เป็นลายลักษณ์อักษร และวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้านในด้านวิถีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี และภูมิปัญญาของชาวบ้าน

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้านจะทำให้เข้าใจวิถีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณีและภูมิปัญญาของชาวบ้าน อันจะใช้เป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างสัมพันธภาพอันดี ของคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นปกติสุข ตลอดจนเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าสำหรับผู้สนใจ

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. การศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านในครั้งนี้ จะศึกษาเฉพาะวรรณกรรมพื้นบ้านที่เป็นมุขปาฐะของชาวตาตอง จังหวัดยโสธร ประเภทนิทาน ตำนานโบราณสถาน เพลงกล่อมเด็ก และปริศนาคำทายเท่านั้น
2. วิทยาการผู้ให้ข้อมูล เป็นผู้มิมีภูมิลำเนาในท้องที่ตำบลตาตอง จำนวน 9 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านตาตอง บ้านคอนสาย บ้านดอนมะยาง บ้านหนองแฝก บ้านสะเดา

บ้านดอนแฮด บ้านสาลาแดง บ้านกิโรสาม บ้านประชาสรรค์ โดยไม่จำกัดเพศ อายุตั้งแต่ 40 ปีขึ้นไป จำนวน 30 คน

3. การรวบรวมข้อมูล นิทาน ตำนาน เพลงกล่อมเด็ก และปริศนาคำทาย ในเขตพื้นที่ตำบลตาตทอง เพื่อทำการศึกษาวิเคราะห์ อยู่ในระหว่างเดือนมีนาคม 2537 ถึง ตุลาคม 2538

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

วรรณกรรมพื้นบ้าน หมายถึง มุขปาฐะที่เล่าสืบต่อกันมานานโดยชาวบ้าน และตกทอดมาสู่ชนรุ่นหลัง ไม่ปรากฏนามผู้เล่า

วิถีชีวิต หมายถึง บรรทัดฐาน หรือแนวปฏิบัติ ของกลุ่มชนในสังคมหนึ่งเกี่ยวกับ สภาพความเป็นอยู่ บทบาท และหน้าที่ต่อสังคม

ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่ถูกกลุ่มชน หรือสังคมใดสังคมหนึ่งเห็นว่ามีความสำคัญ มีคุณค่า ควรแก่การยกย่องและยอมรับกันว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม

ความเชื่อ หมายถึง ความคิดเห็นของคนในสังคมเกี่ยวกับอำนาจลี้ลับเหนือธรรมชาติหรือความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

ประเพณี หมายถึง ความประพฤติ แบบแผนปฏิบัติของสังคมหนึ่ง ๆ ที่สืบทอดกันมานาน ส่วนมากจะเป็นประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว และสังคม ได้แก่ การบวช การแต่งงาน การตาย การคลอด เทศกาลสงกรานต์ การสร้างพระ ลงแขก บุญบั้งไฟ บุญลาน เข้าพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น

ภูมิปัญญาของชาวบ้าน หมายถึง ความคิดรากฐาน พื้นเพ ของชาวบ้านหรือของท้องถิ่น ซึ่งอาจเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง หรือทางอ้อม ทำให้ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเอง แก้ปัญหาได้เองด้วยภูมิปัญญา โดยอาศัยสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติที่มีอยู่เป็นองค์ประกอบในการแก้ไขปัญหา ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ในสังคมแต่ละยุคแต่ละสมัยอย่างปกติสุข

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า ,

1. รวบรวมข้อมูล และศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับการวิเคราะห์ข้อมูลทางคติชนวิทยา จากตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. การรวบรวมข้อมูล เริ่มจากการสัมภาษณ์ วิทยากร บันทึกเสียง และ ถ่ายทอด เป็นลายลักษณ์อักษรโดยใช้ภาษามาตรฐาน ในกรณีเสียงไม่ตรงกันจะบันทึกใช้เสียงที่ใกล้เคียงที่สุด

3. วิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้าน ในด้านต่างๆ เช่น

- 3.1 ด้านวิธีชีวิต
- 3.2 ด้านค่านิยม
- 3.3 ด้านความเชื่อ
- 3.4 ด้านประเพณี
- 3.5 ด้านภูมิปัญญาของชาวบ้าน

4. การเสนอผลการวิเคราะห์

เสนอผลการศึกษาค้นคว้า แบบพรรณนาวิเคราะห์

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้าน จากตำบลตาตทอง จังหวัดยโสธร ผู้ศึกษาได้ ค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้าน และวิธีวิจัย วิเคราะห์จากตำราและเอกสาร ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทาง และพื้นฐานในการศึกษาค้นคว้า ดังต่อไปนี้

1. เอกสารความรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้าน

กิ่งแก้ว อัดถากร (2519:8-12) กล่าวว่า นิทานพื้นบ้านถือเป็นวรรณกรรม หมายถึง เรื่องเล่าทั่วไป มิได้จงใจแสดงถึงประวัติความเป็นมาอย่างไร จุดใหญ่เล่า เพื่อสนุกสนาน บางครั้งก็สอดแทรกคติเพื่อฝังใจไปด้วยนิทาน ส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอด โดยวิธีมุขปาฐะ แต่ก็มีอยู่จำนวนมากที่ได้รับการบันทึกไว้แล้ว

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2516:99-100) ได้กล่าวสรุปลักษณะนิทานพื้นบ้านไว้
เป็นคติชนไว้ 3 ประการ คือ

1. เป็นเรื่องเล่าด้วยถ้อยคำธรรมดา เป็นภาษาร้อยแก้ว ไม่ใช่ร้อยกรอง
2. เป็นเรื่องเล่าด้วยปากสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน แต่ต่อมาในระยะหลัง
เมื่อมีการเขียนเจริญขึ้น ก็อาจเขียนขึ้นตามเค้าเดิมที่เล่าด้วยปาก
3. ไม่ปรากฏว่าผู้เล่าดั้งเดิมเป็นใคร อ้างแต่ว่าเป็นของเก่าฟังมาจากผู้เล่า
ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญยิ่งในอดีตอีกต่อหนึ่ง ผิดกับนิยายสมัยใหม่ที่ทราบผู้แต่ง
แน่ชัดที่ปรากฏชื่อผู้แต่งก็เล่าตามเค้านิทานเดิมไม่ใช่ของตนเองแต่งขึ้น

✍ ประมวล ดิกกินสัน (2521:18) กล่าวว่า วรรณกรรมจากปากตำนานและนิทาน
พื้นบ้านนั้นมีสาเหตุของการกำเนิดมาจากความสงสัยใฝ่รู้ และการแสวงหาความจริงโดย
ที่มนุษย์มีความสามารถทั้งในด้านการหาเหตุผล และการสร้างมโนภาพขึ้นมนุษย์สมัยโบราณ
มองดูภูมิประเทศรอบ ๆ ตนแล้วเกิดความสงสัยใคร่รู้ว่า สิ่งแวดล้อมนี้มีที่มาอย่างไรการ
หาคำตอบตอนแรก คือ อาศัยจินตนาการคิดคำนึงว่าคงจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ จึงเกิดมี
นิยายปรัมปราขึ้นเพื่ออธิบายโลกรอบ ๆ อย่างไม่รู้ที่มาของวรรณกรรมพื้นบ้านก็ไม่ใช่ว่าเกิดจาก
จินตนาการเพียงอย่างเดียว หากแต่มีองค์ประกอบอื่นๆซึ่งเป็นตัวกำหนดกรอบและขอบเขต
ไว้ด้วย เช่น สภาพแวดล้อม คติความเชื่อทางศาสนา ขนบประเพณี เป็นต้น

1.1 ประเภทของวรรณกรรมพื้นบ้าน

กรมศิลปากร (2531:15) ได้จำแนกวรรณกรรมพื้นบ้านออกเป็น 2
ประเภท คือ

(1) วรรณกรรมมุขปาฐะ (Oral Literature) หมายถึง วรรณกรรมที่
เผยแพร่สืบทอดโดยวิธีเล่าปากต่อปาก ปัจจุบันวรรณกรรมมุขปาฐะกลายมาเป็นส่วนหนึ่ง
ของวิชาคติชนวิทยา (Folklore) และมานุษยวิทยา (Anthropology) ซึ่งมักจะทำให้
ความสำคัญวรรณกรรมมุขปาฐะมากกว่าวรรณกรรมประเภทอื่นๆ ตำนานและนิทานพื้นบ้าน
ที่เป็นลายลักษณ์อักษรแทบทุกเรื่อง มีจุดเริ่มต้นมาจากวรรณกรรมมุขปาฐะ หรือนิทานปาก
เปล่าแต่ก็มีอีกมากมายที่ไม่ได้รับการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร อาจเป็นเพราะไม่เป็นที่

นิยม หรือเป็นเรื่องที่รู้จักน้อย และเนื้อหาไม่มีความสำคัญประการหนึ่ง บางเรื่องก็เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นต้น

วรรณกรรมมุขปาฐะจะเป็นงานจากผู้เล่าหลายคน ในตอนแรกอาจมีผู้เล่าผู้เล่าเพียงคนเดียว แต่เมื่อผ่านขบวนการถ่ายทอดแล้ว ผู้ได้รับการถ่ายทอดจะทำหน้าที่เป็นผู้ประพันธ์ไปด้วยในตัว เพราะจะมีการต่อเติมเสริมแต่งใหม่อยู่ตลอดเวลา โดยบางครั้งจึงเป็นเครื่องมือให้การศึกษาแก่ชนในกลุ่ม สร้างความเพลิดเพลินกระตุ้นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่ม หรือเป็นเครื่องมือประพาสสังคม ตลอดเป็นทางออกเพื่อหลีกเลี่ยงความเป็นจริงในชีวิตของคนที่ไม่อาจจะเม็ดกรอบของสังคม แต่ก็มีความพอใจที่ตัวเองสามารถทำเช่นนั้นได้ ขณะที่มีการอุปประเพณีเคร่งครัด เป็นการระบายความคับข้องใจของตัวละครและผู้ฟัง

วรรณกรรมมุขปาฐะของท้องถิ่นอีสานยังมีอยู่เป็นจำนวนมาก และเป็นที่แพร่หลายทั่วไปในปัจจุบัน เช่น การบอกเล่าต่อกันตามธรรมดา ได้แก่ ผู้ใหญ่เล่าเรื่องตำนานนิทานให้เด็กฟัง การสวดสรวัดญะ การแสดงหมอลำกลอน ลำซิ่งซู้ ลำเพลิน ลำพื้น ลำซิ่ง เพลงเด็ก ได้แก่ เพลงกล่อมเด็ก เพลงประกอบการเล่นของเด็ก และยังมีผญาซึ่งเป็นคำพูดในเชิงเปรียบเทียบกับเป็นภาษิต มีความหมายคมคายหลักแหลม

(2) วรรณกรรมลายลักษณ์ (Written Literature) ได้แก่ วรรณกรรมตำนาน และนิทานพื้นบ้านที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรมีทั้งที่เป็นร้อยแก้ว และร้อยกรอง นิยมบันทึกเป็นเรื่องราว ลงบนใบลาน ขนาดสั้น และขนาดยาวถ้าขนาดสั้นเรียกว่า " หนังสือก้อม " ใบลานขนาดยาวเรียกว่า " หนังสือผูก " ใบลานแต่ละหน้าสามารถจารหนังสือลงได้ 4-5 บรรทัด ความยาวผูกละ 20 ลานก็มีซึ่งอาจมีเรื่องเดียวหรือหลายเรื่องในผูกเดียวกัน อาจถึง 200 กว่าลาน นิยมเก็บหนังสือก้อมและหนังสือ ผูกเหล่านี้ไว้ในตู้ไม้ ฝา ทาพาด

1.2 ประเภทของวรรณกรรมพื้นบ้าน

1.2.1 นิทานพื้นบ้าน

ประกอบ นิมมานเหมินท์ (2528:129-211) แบ่งนิทานพื้นบ้านของไทยออกเป็น 11 ชนิด คือ

1. นิทานเทพปกรณัม	7. นิทานอธิบายเหตุผล
2. นิทานศาสนา	8. นิทานเรื่องสัตว์
3. นิทานคติ	9. นิทานเรื่องผี
4. นิทานชีวิต	10. นิทานมุขตลก และเรื่องไร้
5. นิทานมหัศจรรย์	11. นิทานเข้าแบบ
6. นิทานประจักษ์	

กิ่งแก้ว อัดถากร (2520:12-14) ได้จำแนกนิทานออกเป็น 8 ชนิดดังนี้

1. เทพนิยาย เป็นเรื่องค่อนข้างยาว เนื้อเรื่องประกอบด้วยอิทธิฤทธิ์ อภินิหาร เรื่องจบลงด้วยความสุข เช่นนิทานเรื่อง สนั่นไวท์ จีนเดอเรลลา เป็นต้น
2. นิทานชีวิต เนื้อเรื่องประกอบด้วยการต่อสู้ เช่น นิทานชุดอาหารับ ราชินี นิทานทรงเครื่องของไทย
3. นิทานวีรบุรุษ เนื้อเรื่องประกอบด้วยเหตุการณ์การผจญภัย การต่อสู้
4. นิยายประจักษ์ เป็นเรื่องเล่าอ้างว่าเป็นเรื่องจริง อ้างสถานที่และ ตัวเอกเป็นบุคคลจริง ๆ เช่น เรื่องเมืองลับแล เจ้าแม่สร้อยดอกหมาก
5. นิยายอธิบายเหตุ เป็นเรื่องอธิบายความเป็นมาของบุคคล สัตว์ หรือ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ว่าเกิดขึ้นจากอะไร
6. ตำนานเทพปกรณัม(Myth)เป็นเรื่องเล่าถึงความเป็นมาของธรรมชาติ ของธรรมชาติ บางครั้งเกี่ยวกับสิ่งของ มนุษย์ สัตว์ ส่วนมากเกี่ยวกับศาสนา
7. เรื่องสัตว์ ตัวเอกในนิทานเป็นสัตว์ แต่เล่าเชิงเปรียบเทียบกับชีวิต มนุษย์ เพื่อเป็นคติสอนใจ
8. มุขตลก (Jest)เป็นเรื่องเกี่ยวกับคนทุกประเภท เล่าถึงเหตุการณ์ที่ ขัดแย้ง ผู้ฟังเกิดอารมณ์ขัน เช่น เรื่อง ศรีธนญชัย ตาเถร ยายชี เป็นต้น

1.2.2 เพลงกล่อมเด็ก

สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2524:บทนา) กล่าวว่า เพลงกล่อมเด็กของไทยมีแพร่หลายทุกภาค แต่เรียกต่างกันไป เช่น ภาคเหนือเรียก "เพลงอ้อลูก" ภาคอีสานเรียก "เพลงนอนสาหล่า" "นอนสาเยอ" และ "นอนสาเดอ" ตามคำขึ้นต้นของเนื้อเพลง ทางภาคใต้เรียก "เพลงชาน้อง" "เพลงร้องเรือ" เป็นต้น

ความสำคัญของเพลงกล่อมเด็ก สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ได้ศึกษา เพลงกล่อมเด็กของชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธทางภาคใต้ พบว่า เพลงกล่อมเด็กมีหน้าที่สำคัญอยู่ 6 ประการ คือ

- (1) ใจจับกล่อมเพื่อให้เด็กนอนหลับเร็วและหลับสนิท
- (2) เพื่อความบันเทิงใจ
- (3) เป็นเครื่องสื่อสารชาวบ้านเพื่อให้ความรู้ความคิดเป็นทั่ว ๆ ไป
- (4) ใจเป็นเครื่องปลุกฝังกล่อมเกลาพฤติกรรมกุลบุตรกุลธิดา
- (5) เพื่อปกป้องรักษาทรัพย์สินของสังคม
- (6) เพื่อปกป้องสิทธิอันพึงมีพึงได้โดยชอบธรรมจากสังคม

ในบรรดาบทบาทหน้าที่เหล่านี้ยังพบว่า บทบาทหน้าที่ที่เด่นที่สุดคือ การใช้เป็นเครื่องสื่อสารชาวบ้าน รองลงมาคือใจเป็นเครื่องอบรมสั่งสอนเพื่อปลูกฝังคุณธรรม อนุรักษ์วัฒนธรรม และปกป้องสิทธิอันพึงมีพึงได้

1.2.3 ปริศนาคำทาย

เสาวลักษณ์ อนันตสานต์ (2536:31-32) กล่าวถึงชนิดของปริศนาคำทายว่า ปริศนาคำทายมีมากมายหลายชนิด มีเนื้อหาแตกต่างกัน บางข้อเป็นปริศนาธรรมดาสำมัญ บางข้อก็หายากแทบจะไม่ได้ใช้ทายกันอีกต่อไป การเล่นปริศนาคำทายมักจะเล่นกันเป็นกลุ่ม ๆ เพื่อความสนุกสนาน อย่างน้อยเล่นกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป สามารถนั่งเล่นได้ เป็นขำขัน ๆ ในการศึกษาวิเคราะห์อาจสังเกตกิริยาของผู้ทายและผู้ถูกทายได้ว่าเป็นอย่างไร ถ้าผู้เล่นเป็นเด็กกลุ่มหนึ่ง เป็นผู้ใหญ่อีกกลุ่มหนึ่ง เด็กจะสนุกสนานและแสดงกิริยาต่าง ๆ ออกมาโดยไม่ต้องระวังตัว เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาบุคลิกภาพเด็กและสภาวะแวดล้อม

ประเภทของปริศนาคำทาย ปริศนาคำทายอาจเป็นสิ่งที่ "จริงจัง" เป็นปริศนาแท้ หรือปัญหาเขาวงกต บางครั้งอาจจะเป็น ตลกขบขันหรือหลอกคนฟัง ซึ่งเป็นการแบ่งประเภทของปริศนาตามความคิดของนักคิดชน เนื้อหาของปริศนาคำทายจะขึ้นอยู่กับบรรยากาศที่คนในกลุ่มสร้างขึ้น เหตุการณ์เหล่านี้จะเป็นประโยชน์มากในการศึกษาบุคลิกและภาวะแวดล้อม ปริศนาที่คนทั่วไปทายกันเล่นๆ อีกแบบหนึ่งคือ "ปริศนาตลก" หรือที่เรียกว่า Riddle Jokes ซึ่งสามารถนำมาศึกษาในแง่เกี่ยวกับบุคลิกภาพของแต่ละบุคคลได้

1.3 ความสำคัญของวรรณกรรมพื้นบ้าน

รพินทรนาถ ฐาปกร (2524:34) ได้กล่าวถึงความสำคัญของนิทานว่าเนื้อเรื่องของนิทานมีการสอดแทรกความคิด และปลูกฝังค่านิยมในการมีคุณธรรม มีมโนธรรม ความคิดเหล่านี้จะบรรจุไว้ในเนื้อเรื่องอย่างแนบเนียน

พูนพงษ์ งามเกษม (2521:8) กล่าวว่า นิทานเป็นแหล่งรวมวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นนั้นๆ ไว้

ธวัช บุญเทศ (2525:179) วรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน ถ้ามองในรูปจุดมุ่งหมาย และสาระประโยชน์ทางจิตใจแล้วจะพบว่ากวีพยายามสอดแทรกการสอนศีลธรรม และจริยธรรม แก่สังคมไปด้วย ตลอดจนอุปนิสัยของตัวเอกในเรื่องมักจะเป็นแบบอย่างสอนในการดำเนินชีวิตในสังคมตามคตินิยมทางพุทธศาสนา พยายามชี้ให้เห็นบาปบุญคุณโทษ กล่อมเกล้าพฤติกรรมสังคมให้อยู่ในกรอบประเพณีอันดีงาม

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2524:18) เพลงกล่อมเด็กเป็นเพลงที่แสดงความรอบรู้ และปฏิกาณ เป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอนปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ลูกบุตรกุลธิดาให้เป็นคนดีมีคุณภาพ

เสาวลักษณ์ อนันตสานต์ (2536:31-32) ปริศนาคำทาย ทำให้เกิดความสุขสนาน และสร้างบรรยากาศให้เปลี่ยนแปลงในทางที่ดี บางคนเล่นปริศนาตลกเพื่อเกิดอารมณ์ตลกอกตลกใจหรือบาดหูคนฟัง เมื่อเรื่องจบลงคนฟังก็จะงงงัน บางคนรู้สึกว่าการที่พวกเขาสนุกแต่ไม่น่าเล่าให้บางคนฟัง ซึ่งเราอาจจะศึกษาความต่อเนื่องสัมพันธ์ของความสุขในการเล่นปริศนาตลกหรือเรื่องเล่า "ต้องห้าม" ว่าเป็นวิธีการที่คนแสดงความ

ก้าวร้าวออกมาหรือไม่ ซึ่งวิธีนี้จะดีกว่าแสดงความก้าวร้าวโดยการทำให้ผู้อื่นเจ็บปวดถูกทำร้าย

2. เอกสารความรู้เกี่ยวกับวิธีวิจัยวรรณกรรมพื้นบ้าน

2.1 แนวทางการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้าน (กรมศิลปากร, 2531:9)

การศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านนั้นประเด็นที่ได้ศึกษากันมาโดยทั่วไป ได้แก่ การศึกษาในแง่ของการกำเนิด การแพร่กระจาย ความพิสดารของเนื้อเรื่อง และ ความหมายและความสำคัญของเรื่อง ซึ่งเป็นการศึกษา ลักษณะและสภาพของตัววรรณกรรม อย่างไรก็ตาม การศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านในเชิงวิเคราะห์และเชิงประยุกต์เพื่อวิชาการแขนงอื่น โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ก็ได้มีผู้ทำการศึกษาวิจัยแพร่หลายมากขึ้นในปัจจุบัน ในการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้าน สามารถนำ ทฤษฎีทางคติชนวิทยา (Folklore) มาใช้ในการศึกษาได้อย่างน้อย 11 ด้าน (ประจักษ์ สายแสง, 2523:9) ได้แก่

1. ด้านภูมิประวัติศาสตร์ (Historical Geographical Method)

การศึกษากำเนิดและความหมายของวรรณกรรมซึ่งเชื่อว่า วรรณกรรมเรื่องเดียวกันแต่เล่าในถิ่นต่างกันจนทำให้มีรายละเอียดแตกต่างกันนั้น แท้จริงมีกำเนิดเดิมในที่เดียวกัน โดยการแต่งเรื่องขึ้นจากนั้นวรรณกรรมจึงแพร่ไปตามคลื่น (wave-like diffusion) ตามเส้นทางของการค้าขาย การท่องเที่ยว การพิมพ์ ฯลฯ ไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ การศึกษาวรรณกรรมโดยแนวทางนี้นั้นยังเกี่ยวข้องกับการศึกษาสาระที่ปรากฏในวรรณกรรม รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของสาระนั้น ๆ ด้วย

2. ด้านการสืบค้นหาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ (Historical Reconstructional Method)

ผู้ศึกษาวรรณกรรมแนวนี้จะใช้ข้อมูลต่างๆ จากวรรณกรรมในการสืบค้นหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ไม่ใช่เพียงเพื่อให้เข้าใจเหตุการณ์ที่ผ่านมาเท่านั้น หากยังใช้อธิบายความคิดต่างๆ อันหาเหตุผลประกอบได้ยากในปัจจุบันอีกด้วย นับได้ว่าเป็นการสังเคราะห์วิธีการทางคติชนวิทยากับวิธีการทางประวัติศาสตร์เข้าด้วยกัน ก่อให้เกิดวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์มุขปาฐะ (Oral History)

3.ด้านอุดมการณ์ทางการเมือง(Ideological Method)

เป็นการศึกษาความเกี่ยวพันระหว่างวรรณกรรมกับอุดมการณ์ทางการเมือง โดยส่วนใหญ่เป็นการศึกษา วรรณกรรมเพื่อเป้าประสงค์บางประการ

4.ด้านบทบาทที่มีต่อสังคม (Functional Method)

เป็นการศึกษาบทบาทของวรรณกรรมที่มีต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ถิ่นที่อยู่ของผู้ไม่รู้หนังสือ จุดใหญ่ที่ศึกษาก็คือ การตรวจสอบว่าวรรณกรรมมีหน้าที่อะไรใน สังคม และก่อกลสังคมน้อย่างไรบ้าง

5.ด้านจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytical Method)

เป็นการศึกษาสัญลักษณ์ และพฤติกรรมต่าง ๆ ตามแนวจิตวิเคราะห์ ส่วน ใหญ่ศึกษาแนวทางของ ซิกมันด์ ฟรอยด์(Sigmund Freud)และ ซี จี ทังก์(C.G.Tung) แนวทางศึกษานี้เป็นที่รู้จักกันดี ในหมู่นักศึกษาวรรณคดีไทย

6.ด้านโครงสร้าง (Structural Method)

เป็นแนวทางที่มุ่งจะวิเคราะห์โครงสร้างของวรรณกรรม โดยพิจารณา รูปแบบ เนื้อหา และกลวิธีการผูกเรื่อง เสาเรื่องตลอดจนอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่ประกอบ เป็นโครงสร้างของวรรณกรรม

7.ด้านวิธีการเล่าเรื่อง (Oral Formulaic Method) เป็นแนวทางที่ มุ่งศึกษากวี และวิธีการเล่าเรื่องเพื่อเป็นกุญแจไขไปสู่การแต่งเรื่อง

8.ด้านวัฒนธรรมเชื่อมโยง (Cross-Cultural Method)

แนวทางนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับเนื้อหาทั้งหลายของ วัฒนธรรม เช่น ศึกษาวรรณกรรมกับความสัมพันธ์ระหว่างเพศ วรรณกรรมกับผลผลิตทาง เศรษฐกิจ เป็นต้น

9.ด้านวัฒนธรรมมวลชน (Mass-Cultural Method)

การศึกษาตามแนวทางที่มุ่งที่ความผสมกลมกลืนกันของวรรณกรรมใน เมืองกับวรรณกรรมพื้นบ้าน เป็นต้นว่า วรรณกรรมมาตรฐานมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมพื้นบ้าน เพียงใด

10. ด้านวรรณกรรมเปรียบเทียบโดยแบ่งเป็นซีกโลก (Hemisphere-Method)

การศึกษานี้จะแบ่งวรรณกรรมออกเป็นซีกโลกเก่า และโลกใหม่ เพื่อจุดมุ่งหมายทางการวิเคราะห์ การวิเคราะห์นั้นจะกระทำตามองค์ประกอบของท้องถิ่น และองค์ประกอบทางประวัติศาสตร์

11. ด้านเนื้อหา (Contextual Method)

เป็นการมุ่งศึกษาที่การถ่ายทอดเรื่องการสื่อสารประเพณีต่างๆโดยอาศัยพื้นฐานความรู้ทางสังคมศาสตร์ มนุษยวิทยา ภาษาศาสตร์ จิตวิทยาและสังคมวิทยาเป็นต้น

แนวทางการเก็บข้อมูลทางคติชนวิทยา

เสาวลักษณ์ อนันตศาสตร์ (2536 :30)ได้ให้แนวคิดและอธิบายคำจำกัดความ วิธีการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับวรรณกรรม ประเภทตำนาน นิทาน และเพลงกล่อมเด็กไว้ดังต่อไปนี้

นิทาน (Folktales)

การเล่านิทานในเมืองไทยส่วนใหญ่จะเป็นการเล่าตำนานหรือนิยายโบราณ ส่วนที่เป็นนิทานจริงนั้นอาจอนุโลมให้เป็นนิทานมหัศจรรย์ การเก็บนิทานนั้นควรจะเป็นการเก็บจากเด็กๆ ที่พ่อแม่เล่านิทานให้ฟังก่อนนอน จึงจะสามารถศึกษาทั้งตัวพ่อแม่และตัวเด็กบันทึกนิทานแต่ละเรื่องที่เล่า และดูว่านิทานเรื่องใดเป็นที่โปรดปรานมากที่สุด เรื่องใดโปรดน้อยที่สุด เรื่องใดที่เด็กจำได้ง่ายที่สุดและนำมาเล่าต่อได้อย่างดี เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น นิทานเหล่านี้มีโครงสร้างอย่างไรจึงช่วยให้เด็กจำได้และชอบนิทานเรื่องนั้น ๆ ด้วยเหตุใด เป็นต้น

ตำนาน (Legends)

ตำนานเป็นการบันทึก หรือรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ๆ ในโลกนี้ ตัวละครในเรื่องเป็นบุคคลที่เชื่อว่ามีชีวิตอยู่จริงๆ ในสมัยหนึ่ง ตำนานเป็นสิ่งที่เล่าเพื่อให้คนเชื่อว่ามันเกิดขึ้นจริง ในการศึกษาด้านตำนานแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ ตำนานประวัติศาสตร์ (Historical Legend) และตำนานความเชื่อ (Belief legend)

ทั้งสองประเภทเกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน แต่ตำนานประวัติศาสตร์เป็นเรื่องที่เล่าได้โดยไม่มี เหตุการณ์เหนือธรรมชาติ หรือสิ่งมหัศจรรย์เข้ามาเกี่ยวข้อง ส่วนตำนานความเชื่อจะมี เรื่องเกี่ยวกับความมหัศจรรย์เหนือธรรมชาติเข้ามาปะปนอยู่มาก

ตำนานจะมีเนื้อหาที่แตกต่างกันอยู่มาก ซึ่งถ้าโดยทั่วไป จะวิเคราะห์ไม่ได้ เลย ควรจะจำกัดเนื้อหาของตำนานประเภทใดประเภทหนึ่ง หรือจำกัดให้เป็นการเล่า ตำนานเพียงหนึ่งครั้งหรือสองครั้ง หรือให้ผู้เล่าที่รู้เรื่องมากมายหลายเรื่องเพียงคนเดียว ถ้าแยกประเภทของตำนานที่จะเก็บจะได้หลายแบบ ดังนี้

ตำนานอธิบายเหตุ (Aetiological Legends)

เป็นการอธิบายเหตุการณ์การกำเนิดของเรื่อง เป็นปรากฏการณ์ต่าง ๆ ปัจจุบัน อาจเล่าเรื่องอย่างจริงจัง หรือเล่าอย่างสนุก ๆ เพื่อบอกว่าทำไมสิ่งนั้นจึงเป็น เช่นนั้น สิ่งนี้จึงเป็นเช่นนี้

ในการเก็บตำนานให้เอาใจใส่เรื่องที่มาจากเรื่อง ซึ่งผู้ให้ข่าวสารนำ มาเล่าด้วย มีเรื่องจำนวนมากที่ถ่ายทอดด้วยปาก คือ เล่าสืบต่อกันมา และแพร่กระจาย ไป แต่บางเรื่องจะแพร่หลายไปโดยวิธีการใหม่ ๆ เช่น โดยหนังสือโฆษณา หนังสือ วิทยุ โทรทัศน์ ถ้าเป็นเช่นนั้น จะเป็นเรื่องที่วิเคราะห์ในแง่ของคติชนวิทยาได้ หรืออาจจะไม่ หากมองในแง่ของคติชนจะต้องค้นคว้าว่าเป็นเรื่องที่เล่ากันตามโอกาสที่อำนวย และแพร่ กระจายไปด้วยการเล่าต่อๆ กันหรือไม่ต้องพยายามแสดงว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นและคงอยู่ ในวัฒนธรรมจริง ๆ ไม่ใช่มาจากหนังสือ และยังสามารถศึกษาวัฒนธรรมสมัยใหม่มีผล กระทบต่อตำนานพื้นบ้านอย่างไรได้ด้วย

ตำนานประวัติศาสตร์ (Historical Legends)

ตำนานประวัติศาสตร์เป็นตำนานเล่าเรื่องที่มีเหตุผล เชื่อถือได้ว่าเป็น เรื่องจริงและน่าจะเกิดขึ้นจริง ๆ ในอดีตโดยระบุเวลาเกิดและสถานที่เกิดแน่นอนตำนาน แบบนี้ไม่ต้องการเหตุการณ์เหนือธรรมชาติมาช่วยในการเล่าหรืออธิบาย และบางทีก็เกิด

การเปิดโอกาสให้มีการเถียงวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์นี้ด้วย แต่ถึงแม้ว่าจะเป็นตำนานประวัติศาสตร์ คนเล่าแต่ละคนจะมีวิธีการเล่า และวิธีการตีความหมายเหตุการณ์ที่ต่างกันไป อาจวิเคราะห์ว่าเหตุใดคนที่เล่าเรื่องเดียวกัน จึงมีส่วนแตกต่างกันในด้านสำนวน

- (1) ตำนานชื่อสถานที่ คือ ตำนานที่อธิบายว่าเหตุใดสถานที่ต่างๆ จึงได้ชื่อแบบนี้ เหมือนกับตำนานอธิบายเหตุ บางทีสถานที่แห่งเดียว อาจจะมีตำนานเล่าหลายเรื่อง
- (2) ตำนานท้องถิ่น (Local Legends) เกี่ยวข้องกับการเล่าถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ แต่จำกัดสถานที่ ที่เรื่องนั้นเกิดขึ้น คือ เป็นสถานที่ที่แน่นอน

วิธีการที่จะศึกษาตำนานท้องถิ่นวิธีหนึ่ง คือ ทำให้เรื่องนั้น ๆ มีความสำคัญต่อชุมชน ทำไมคนจึงเล่าเรื่องเหล่านี้ในลักษณะเดียวกัน ตำนานนี้กล่าวถึงผู้คนที่เกี่ยวข้องกับตำนานว่าอย่างไร ตำนานที่เล่ากันในชุมชน พูดถึงอุดมคติของคนในชุมชนนั้น ๆ ว่าอย่างไร

ตำนานความเชื่อ (Belief Legends)

เป็นตำนานที่ตรงกันข้ามกับตำนานประวัติศาสตร์ กล่าวคือ มีเหตุการณ์เหนือธรรมชาติเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ บางครั้งตำนานทางประวัติศาสตร์จะไม่มีเหตุการณ์เหนือธรรมชาติเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น พวกเทพ ผี อสูรกาย มนุษย์ต่างดาว สิ่งประหลาดวิญญาน ที่เกิดขึ้นโดยวิทยาศาสตร์ไม่อาจพิสูจน์ได้ ตำนานเหล่านี้อาจก่อให้เกิดปัญหาเพราะบางคนเชื่อบางคนก็ไม่เชื่อ เกิดการโต้แย้งได้ วิธีที่ดีที่สุด คือการบันทึกการเล่าตำนานในบรรยากาศที่สบาย ๆ ไม่เคร่งเครียด อาจจะทำสถานที่ให้เหมาะสมกับการเล่า ซึ่งตำนานความเชื่ออาจแยกออกเป็น ตำนานเกี่ยวกับความตายซึ่งจะมีเรื่องผีการทรมานชำระความผิดที่เป็นกลางก่อนตาย ถ้าจัดกลุ่มเล่าจะมีเนื้อหาแตกต่างกันมาก เพราะแต่ละคนจะเล่าตามประสบการณ์ตนเอง ตำนานเกี่ยวกับสถานที่สยองขวัญ เช่น บ้าช้า บ้านผีสิง สะพานและที่อื่น ๆ จะเกี่ยวข้องกับบุคคลที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น แม่มด หมอผี วิญญาน หมอเสน่ห์ การสาปแช่ง การรักษารอคด้วยเวทมนต์ การทำนายโชคชะตาราศี เป็นต้น

ความเชื่อ (Belief)

ความเชื่อพื้นฐานเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ง่ายทั่วไป และเป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษา แต่ก็มีบทบาทในการวิเคราะห์ ความเชื่อเป็นสิ่งที่มือนภาพแต่ไม่มีตัวตน ดังจะกล่าวถึง ตัวอย่าง เช่น มีคนหลายคนพูดว่าเขาไม่เชื่อเรื่องผี และไม่เชื่อว่ามีผีอยู่ในโลก แต่ถ้าให้เขาไปนอนค้างในป่าช้า หรือรดตักเก็บศพสักหนึ่งคืนบางคนจะปฏิเสธโดยอ้างว่าเป็นสถานที่ที่ไม่น่าไปค้างแต่ก็จะไม่อ้างว่ากลัว อันที่จริงแล้วความกลัวในสถานที่นั้น ๆ ก็เป็นนัยหนึ่งในการกลัวผีจึงไม่กล่าวไป แต่เมื่อเราถามผู้ให้ข่าวสารว่าเขาเชื่อในสิ่งใดบ้าง บางทีเขาจะตอบไม่ได้ว่าเขามีความเชื่อในอะไร

ดังนั้น วิธีการที่จะทราบจากผู้ให้ข่าวสารมีความเชื่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่งคือการถามคำถามตรง ๆ เช่น "คุณเชื่อหรือไม่ว่าการทำกระดูกแตกทำให้โรคภัยไข้เจ็บใคร่คนบางคนก็ตอบว่า "เชื่อแน่นอน" บางคนตอบ "ไม่เชื่อ" บางคนเชื่อครึ่งไม่เชื่อครึ่ง ต่อมาอาจจะถามอ้อม ๆ เช่น ถ้าทำกระดูกแตกแล้วกลัวโรคภัยไข้เจ็บ จะมีวิธีแก้ไขอย่างไร

ความเชื่อเกิดขึ้นและคงอยู่ในชีวิตมนุษย์ เป็นความเชื่อหลายแง่หลายมุม ดังนั้นหากจะเก็บข้อมูลความเชื่อ ควรคำนึงถึงการจำกัดหัวข้อให้แคบ พยายามเน้นที่ความเชื่อเพียงชนิดเดียว หรือเน้นที่บทบาททั่วไปของความเชื่อที่คนกลุ่มหนึ่งปฏิบัติอยู่ หรือความเชื่อของผู้ที่ให้ข่าวสาร

ศาสนา (Folk Religion)

ความเชื่อ เป็นรากฐานของศาสนา ดังนั้นความเชื่อบางประเภทจะคาบเกี่ยวกับศาสนา เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้า ภูตผี ปีศาจ แม่มด ผีสงฆ์ เทวดา โลกนี้โลกหน้า ความเชื่อในทางศาสนา มีอยู่ในกลุ่มชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งจะแตกต่างกันไปจากความเชื่อของปัจเจกบุคคล (ความเชื่อปัจเจกบุคคลเป็นความเชื่อเฉพาะตัวซึ่งจะเหมือนหรือไม่เหมือนกับคนอื่นก็ได้) ความเชื่อทางศาสนาโดยทั่วไปจะรวมสิ่งต่อไปนี้ คือ พระเจ้าองค์เดียว หรือหลายองค์ ภูตผี อำนาจของบุคคลและพลังอำนาจที่ไม่มีตัวตน วิญญาณ โชคชะตา เวทมนตร์ แม่มด หมอผี ศาสนาทุกศาสนามีลักษณะร่วม คือ มีสถานที่ปฏิบัติที่แน่นอน บุคคล วัตถุที่สำคัญ และทัศนคติต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนานั้น ๆ ซึ่งจะทำการปฏิบัติแตกต่างกันไป ต้องแยกให้เห็นความแตกต่างระหว่างศาสนาดั้งเดิม ศาสนาที่เป็น

การปฏิบัติพื้นบ้านนั้น และศาสนาที่ปฏิบัติอย่างเป็นทางการ แม้ว่าไม่อาจจะแยกจากกันได้ อย่างเด็ดขาด แต่ก็พอจะกำหนดขอบเขตได้โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การค้นคว้าเรื่องศาสนา ในสมัยแรก ๆ ที่คนยังเป็นป่าเถื่อน

เรื่องการศึกษาเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาเป็นเรื่องยากสำหรับผู้ศึกษา และผู้ให้ข่าวสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในกลุ่มที่ไม่เคยเข้าไปมีส่วนร่วม อย่างไรก็ตามเรื่องนี้จะน่าสนใจมากขึ้นหากเน้นการศึกษาบางจุด ดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับ พระเจ้า ภูตผีปิศาจ แม่มดหมอผี ควรเอาความเชื่อเหล่านี้ มาศึกษาในสถานการณ์แวดล้อม เพื่อที่จะแบ่งแยกลักษณะความเชื่อส่วนบุคคล และความเชื่อของกลุ่มอาจจะสอบถามความเชื่อของแต่ละบุคคลก่อน แล้วจึงนำไปเปรียบเทียบกับการปฏิบัติของคนในกลุ่ม
2. การปฏิบัติบางอย่าง เช่น การใช้เวทมนต์ การเข้าทรง การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ โดยใช้วิธีไสยศาสตร์
3. พิธีกรรมต่างๆ ประเพณี วันสำคัญทางศาสนา การฉลองในวันนั้นๆ การแต่งกายในพิธีกรรม และอาหารที่ใช้ในพิธีกรรม
4. พฤติกรรมของคนที่มาปฏิบัติบูชา หรือเข้าร่วมในพิธีกรรม เช่น การทรงเจ้าเข้าผี หรือในการรักษาโรค
5. การศึกษาวัตถุต่าง ๆ ที่ถือกันว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์ ของขลัง สถานที่ของกลุ่มคนเฉพาะกลุ่ม
6. การศึกษาบทบาทหรือหน้าที่ ของศาสนาหรือการปฏิบัติที่มีต่อผู้ที่เชื่อ

เทศกาลและงานประเพณี (Celebration and Festivals)

ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับเทศกาลและงานชนบประเพณี เช่น เหตุการณ์ประจำปี วันขึ้นปีใหม่ ตรุษจีน สงกรานต์ ลอยกระทง วันเกิด แต่งงาน ทาซพ วันสำคัญทางศาสนา และอาชีพ ในการเก็บข้อมูลเรื่องงานต่างๆ นี้ ไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะว่าสิ่งที่ปฏิบัติกันในงานเป็นทั้งประเพณีดั้งเดิมปะปนกันกับประเพณีสมัยใหม่ ดังนั้น อาจค้นคว้าข้อมูลเก่า ๆ จากหนังสือ ในการวิเคราะห์ที่ต้องคำนึงถึงสิ่งที่เป็นองค์ประกอบของประเพณี

และตัวบุคคลที่เกี่ยวข้อง คนที่เข้าไปร่วมงานและคนที่เบี่ยงผู้ดู เนื่องจากเหตุการณ์เหล่านี้เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นประจักษ์ หรือตลอดช่วงชีวิตของมนุษย์ ควรพิจารณาว่า มันมีบทบาทหรือหน้าที่อย่างไรในสังคม

วิทยากร และ กลุ่ม (Informants and group)

ในขณะที่กำลังคิดค้นหาที่จะรวบรวมนั้น ควรมองหาผู้ให้ข่าวสารไปพร้อม ๆ กันด้วย คนทุกคนจะรู้เรื่องและได้สัมผัสกับคติชนไม่มากก็น้อยแต่ก็ต้องพิจารณาว่าควรที่จะเลือกคนกลุ่มไหนมาเป็นผู้ให้สอบถาม หรือจะหากกลุ่มคนที่มีความสามารถหรือความคุ้นเคยเป็นพิเศษกับคติชนชนิดใดชนิดหนึ่งได้ที่ไหน เมื่อจะเลือกหาผู้ให้ข่าวสารควรที่จะคำนึงถึงหัวข้อต่อไปนี้

1. พยายามหาผู้ให้ข่าวสารที่รู้สึกเป็นกันเอง ต้องประเมินตัวเองว่ามีความสามารถเข้ากับคนอื่น ๆ ได้มากน้อยแค่ไหน ทั้งสองฝ่ายมีความสบายใจในการพูดจาให้สัมภาษณ์ จึงจะเกิดความพร้อมและได้ข้อมูลที่มีคุณค่า

2. ต้องให้ความนับถือผู้ให้ข่าวสาร และปฏิบัติต่อเขาอย่างด้อย่างถูกต้องว่าเขาไม่มีความรู้ ต้องเคารพหลักคำที่บันทึกมาไม่ใช่ว่านำมาเขียนใหม่ และจัดเกลาสำนวนให้ดีขึ้นอีกแล้วที่หักเอาว่าผู้ให้ข่าวสารนั้น ๆ ไม่รู้จักขนบธรรมเนียมธรรมเนียมอย่างแท้จริง

อีกประการหนึ่ง จุดมุ่งหมายของการออกเก็บข้อมูลทางคติชนก็ต้องการให้ผู้เก็บข้อมูลมีโอกาสดำความคุ้นเคยกับบุคคลอื่น ๆ เพื่อให้ตระหนักในความแตกต่างด้านประเพณี วัฒนธรรม และอารยธรรม แต่คนทุกคนมีค่าความเป็นคนเท่ากัน นักคติชนต้องมีทั้งข้อมูลที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ และทั้งความเข้าใจกับความเคารพนับถือในตัวบุคคลอื่นๆ และกลุ่มอื่น ๆ ด้วยแม้แต่การเก็บข้อมูลจากสมาชิกในครอบครัวก็ต้องยึดถือหลักเดียวกัน

3. แม้ว่าจะสามารถเก็บข้อมูลทางคติชนจากใครก็ได้ แต่ควรคำนึงว่าการศึกษากลุ่มคนหรือปัจเจกบุคคลที่มีภูมิฐานะแตกต่างกันเป็นเรื่องสำคัญ ถ้ารู้จักถึงวัฒนธรรมไม่เพียงพอ อาจจะวิเคราะห์ข้อมูลหรือตีความผิดพลาดได้ ฉะนั้นหากจะศึกษากลุ่มที่ไม่คุ้นเคยต้องศึกษาภูมิหลังอย่างละเอียดก่อนทำการเก็บข้อมูล การเตรียมตัวก่อนที่จะออกเก็บข้อมูล และมีความพร้อม จะทำให้สามารถค้นพบสิ่งที่เป็น " คติชนอย่างแท้จริง " ในสถานการณ์แวดล้อมของวัฒนธรรมที่เข้าศึกษา

4. สามารถเก็บข้อมูลจากอดีต หรือคติชนในอดีต เช่น ชีวิตชาวประมงของ คุณปู่แต่ต้องตระหนักว่า จะไม่สามารถมองเห็นคติชน ในสถานการณ์แวดล้อมดังที่นักคติชน ปฏิบัติกันอยู่ ต้องยึดมั่นอยู่กับตัวผู้ให้ข่าวสาร และค้นคว้าในห้องสมุดในการที่จะวิเคราะห์ ข้อมูลได้อย่างดีและถูกต้องแต่ไม่จำเป็นต้องหันกลับไปสู่อดีตเสมอไป คติชนในปัจจุบัน ที่มองเห็นและยังมีชีวิตอยู่เป็นสิ่งที่พบเห็นได้ง่ายและสามารถยึดถือในสิ่งที่มองเห็นได้ การ ศึกษาสิ่งที่มองเห็นและรับรู้จะง่ายกว่าการศึกษาสิ่งที่มีคนบอกเล่าให้ฟัง แต่ให้คิดเสมอว่า ถ้าปฏิบัติกรกับกลุ่มที่รู้จัก จะมีโอกาสได้พบกับคติชนในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติมากที่สุด กลุ่มที่จะต้องศึกษา ต้องเริ่มจากกลุ่มเล็กไปหากลุ่มใหญ่ เช่น จากครอบครัวของผู้เก็บเอง เพราะไม่มีกลุ่มชนใดที่ไม่รู้เรื่องราวของตนเอง พยายามเข้าถึงกลุ่มที่อยู่มาตั้งแต่เกิด ถ้า เก็บข้อมูลจากคนในครอบครัวของผู้เก็บเองจะได้ประโยชน์จากความรู้อันละเอียด และจะ ช่วยให้เห็นความได้อย่างถูกต้อง และอาจเลือกศึกษาเฉพาะเรื่องเหตุการณ์สำคัญ ตำนาน สถานที่จากคุณปู่ จากลูกหลานของคุณปู่ เพื่อเปรียบเทียบเรื่องราวเดียวกันของคนแต่ละรุ่น ซึ่งจะช่วยให้ทราบว่า เรื่องใดมีคนจำได้มากที่สุดและสำคัญที่สุดต่อคนในครอบครัว ส่วนเรื่อง ที่คนรุ่นเก่าจำได้แต่คนรุ่นใหม่จำไม่ได้ไม่รู้ก็คือ เรื่องที่ลดความสำคัญไปตามกาลเวลา

กลุ่มสังคม บางทีผู้เก็บข้อมูลอาจเข้าร่วมในกลุ่มชนเล็กๆ ที่มีเรื่องราวของเขาเองจะโดยที่เขารู้ตัวหรือไม่ก็ตาม คนที่มาจากที่แตกต่างกันจะมีภูมิหลังต่างกัน ระเบียบ ประเพณีมีมากมาย สามารถเปรียบเทียบได้ในแง่คล้ายคลึงและแตกต่าง การเข้าศึกษา ข้อมูลในกลุ่มควรจะศึกษาในแง่ของความกว้างและความลึก เช่น เรื่องเนื้อหา โครงสร้าง วิธีการคุณค่าอารมณ์ วิธีสื่อสาร สถานการณ์แวดล้อม บทบาทหน้าที่

กลุ่มอาชีพ การทำงานร่วมกันของกลุ่มคน เขาจะมีเรื่องราวของเขาเอง แต่ละกลุ่มเกี่ยวกับความเชื่อ การทำนายสภาพแวดล้อม มีข้อห้าม ข้อปฏิบัติ เพื่อความสบายใจ ในการทำงานเราสามารถศึกษาได้

กลุ่มรอง นักศึกษาคติชนมักจะเรียนรู้ว่าคติชนเจริญงอกงามในกลุ่มเบื้องต้น ไม่ใช้กลุ่มระดับรอง แต่ต้องระลึกเสมอว่ากลุ่มใดกลุ่มหนึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นกลุ่มคนพื้นบ้าน อาจจะมี เรื่องราวเป็นของตนเองที่เป็นคติชน เช่น กลุ่มทหาร กลุ่มกีฬา ฯลฯ ซึ่งมีความรู้ความชำนาญหนึ่งๆ พิเศษสมาชิกในกลุ่มมักจะสร้างความสัมพันธ์เป็นพิเศษซึ่งคติชนจะ เกิดขึ้นกับกลุ่มเหล่านี้ มักจะมีเรื่องเล่าเรื่องสนทนาต่าง ๆ ที่แฝงคติชนไว้

กลุ่มไม่มีตัวตน คือเรื่องราวที่นำมาโดยบุคคลที่มองไม่เห็น เช่น การศึกษาวัฒนธรรมวัตถุสิ่งก่อสร้างจะเน้นตัวข้อมูลมากกว่าตัวบุคคล อาจศึกษาจากลายลักษณ์ที่ปรากฏในสิ่งนั้นข้อความ คำคม ความนึกคิด ที่สะท้อนให้เห็นทำให้คิดถึงแรงขับ แรงกระตุ้น และความรู้สึกนึกคิดของผู้ที่สร้างเรื่องราวหรือสิ่งเหล่านั้นขึ้นมา ซึ่งถ้าหากสามารถพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลจะทำให้ได้ประโยชน์ในการเก็บข้อมูลได้มากขึ้น

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประจักษ์ สายแสง (2526:1-273) ได้ศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลศรีศิรีมาศ จังหวัดสุราษฎร์ โดยจำแนกประเภทวรรณกรรมตามหลักการศึกษาวรรณกรรมจากในบ้านของ กิ่งแก้ว อรรถากร และหลักการจำแนกอนุภาควรรณกรรมในหนังสือมอร์ติฟ อินเดกซ์ของ สติธ ทอมสัน แล้ววิจัยค่านิยมในวรรณกรรมอันประกอบไปด้วยสุตินิยม สุขสังโยชน์ เสรีนิยม พบว่า การแสวงหาความสนุกสนาน เพลิดเพลินเป็นความต้องการอันสำคัญของมนุษย์ วิธีการที่จะสนองความต้องการอย่างสะดวกสบายประการหนึ่งคือการฟังวรรณกรรมต่าง ๆ อันเล่าต่อกันด้วยวาจา ไม่เพียงแต่ให้ความสำราญแก่ผู้ฟังอย่างเดียว แต่ยังมิพบาทนในการชี้ให้เห็นคติชน คตินิยม ของสังคมตลอดแนวเช่นการปฏิบัติตัว การวางตัวในสังคม เป็นต้น

ปรีชา อุยตระกูล (2520 :104-107) ศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลรังกาใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา พบว่า วรรณกรรมพื้นบ้านที่ได้ศึกษา สะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ท้องถิ่น ทำให้ทราบระบบการปกครองและความเป็นมาของบ้านเมือง ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานที่คงอยู่ นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นระบบครอบครัว ระบบเศรษฐกิจ ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี ของชาวรังกาใหญ่ ในของเขตหนึ่ง เท่าที่นิทานหรือวรรณกรรมจะทำได้

ชนิศา พินธุสาร (2526:25-125) ได้ศึกษาวรรณกรรมไทยรามัญตำบลชันหมาก จังหวัดลพบุรี พบว่า สื่อของนิทานส่วนใหญ่ต้องการให้ผู้รู้จักปรับตัวอยู่ในสังคมส่วนใหญ่เป็นนิทานตลก ไม่ปรากฏนิทานประเภทนิยาย จากสาระวรรณกรรมทำให้ทราบว่าชาวรามัญมีอุปนิสัยสนุกสนานไม่กังวล แม้เคยสิ้นชาติ ยังสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างสันติสุข สามารถ

ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี และแฝงคติเกี่ยวกับการปลูกเรือน ความอดทน ความกตัญญู การเคารพในความคิดของผู้อื่นสะท้อนความสัมพันธ์ในครอบครัว ระบบเศรษฐกิจและความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา กฎแห่งกรรม ชาตินี้ชาติหน้า ผีสงฆ์เทวดา เป็นต้น

ทองสุข บุญธรรม (2530:64-67) ได้ศึกษาสิทธิมนุษยชนจากนิทานพื้นบ้าน ตำบลชัยนาท พบว่า นิทานเกือบทุกเรื่องแสดงทัศนะเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนทางแพ่ง ทางสังคม และทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ส่วนมากจะเป็นสิทธิมนุษยชนทางด้านการละเมิดสิทธิทรัพย์สิน และการศาลทั้งนี้มักขึ้นอยู่กับผู้นำ เมื่อขาดผู้นำความยุติธรรมย่อมไม่มีในสังคม ความไม่เป็นธรรมจากความเดือดร้อนก็ตามมา

สมบูรณ์ บำรุงเมือง (2529:15-56) ได้วิเคราะห์นิทานตลกจากจังหวัดกำแพงเพชร พิจิตรโลก และสุโขทัย พบว่า นิทานตลกก็มีลักษณะสอดคล้องกับลักษณะสุขนาฏกรรมของอริสโตเติล ในด้านโครงสร้าง แก่นเรื่อง วิธีการสร้าง บทบาท ขบขัน ตัวละคร และการใช้ภาษา แต่ลักษณะฉันทลักษณ์ไม่เป็นไปตามทฤษฎีของอริสโตเติล ส่วนการศึกษาเปรียบเทียบนิทานจากสามจังหวัดมีหลายเรื่องเป็นเรื่องเดียวกัน วิธีการสร้างตลกขบขันจากแง่มุมต่างๆ แบบเดียวกันมีแก่นเรื่องเหมือนกัน แต่แตกต่างกันในรายละเอียดและแนวคิดบางเรื่อง ซึ่งผู้เล่าอาจจะปรับตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นตนเอง

เดือนใจ สันทะเกิด (2520:17-54) ได้วิเคราะห์วรรณคดีชาวบ้านจากวัดเกาะในส่วนที่วิเคราะห์ตัวละคร ลักษณะอุปนิสัยและความเชื่อ ค่านิยม ตัวละคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งขนบธรรมเนียมประเพณี พบว่า ตัวละครมีความเมตตาอารี มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักสังเคราะห์ญาติมิตรคนยากจน ยกย่องนับถือคนดีมีเงิน เชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ นรกสวรรค์ โชคลาง ความฝัน ไสยศาสตร์ ขอบทัญญู เช่น เข้าพรรษา ออกพรรษา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา และจัดงานวันเกิด โฉนดถูก แต่งงาน งานศพ งานวัดอีกมากมายที่สืบทอดกันมานาน

ชวัญ บุญเรือง (2525:53) ได้วิเคราะห์โลกทัศน์จากวรรณกรรมอีสาน โดยเปรียบเทียบวรรณกรรมภาคกลาง พบว่า วรรณกรรมอีสานมีลักษณะคล้ายกับวรรณกรรมประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ ของภาคกลางและมีความเชื่อแตกต่างกันตามคตินิยมอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม และวรรณกรรมอีสานมีลักษณะเฉพาะตัวในด้านการใช้สำนวนภาษาสื่อความหมาย

จาเรณู แสงดวงแข (2532:134) ได้ศึกษาบทเพลงกล่อมเด็กชาวพุทธศาสนิกชนจากภาคใต้ พบว่า มีลักษณะคล้ายคลึงกับภาคอื่นๆ เนื้อหาส่วนใหญ่ขับกล่อมเพื่อให้เด็กนอนหลับสนิทเร็วให้ความบันเทิงใจ ให้ความรู้ความคิดเห็น ปลุกฝังคุณธรรม และเป็นการปรับจิตใจให้อ่อนโยน มีลักษณะทั้งชูและเอาใจ ไม่ค่อยเน้นสาระ

สุริวงศ์ พงศ์ใหญ่ (2524:197-198) ได้ศึกษาเพลงกล่อมเด็กภาคใต้ที่นับถือศาสนาพุทธ พบว่า เพลงกล่อมเด็กมีบทบาทสำคัญพอสรุปได้ 6 ประการ คือ

1. ใช้ขับกล่อมเพื่อให้เด็กนอนหลับเร็วและหลับสนิท
2. เพื่อความบันเทิง
3. เป็นเครื่องมือให้ความรู้ให้ความคิดเห็นทั่วไป
4. ปลุกฝังคุณธรรม
5. บกบั่นทักเตือนของสังคม
6. ปกป้องสิทธิอันพึงมีโดยชอบธรรม

ที่สำคัญเป็นเครื่องอบรมสั่งสอนบุตรหลานปลุกฝังคุณธรรม

จากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ยกมากล่าวข้างอิง แสดงให้เห็นว่า การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่น ที่สามารถแฝงคติธรรม ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมและขนบธรรมเนียมประเพณีไว้ ให้เป็นกรอบในการดำรงชีวิตของสังคมได้อย่างแยบยล และยั่งยืนที่สภาพสังคมและวัฒนธรรม เรื่องราวของสมาชิกในสังคมไว้ค่อนข้างละเอียด ซึ่งจะหาไม่ได้ง่ายนักในบันทึกทางประวัติศาสตร์ ควรค่าแก่การศึกษาอนุรักษ์ไว้เป็นมรดกสังคมต่อไป

บทที่ 2
ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดยโสธร

ประวัติความเป็นมาของจังหวัดยโสธร

อดีตอัยการจังหวัดยโสธร นายบำเพ็ญ ณ อุบล ได้บรรยายสรุปในที่ประชุม
เนื่องในงานครบรอบ 30 ปีของโรงพยาบาลจังหวัดยโสธร เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2539
ความว่า

ยโสธร เดิมเป็นที่อยู่ของชาว "อีสานบุระ" (ข้อมูลจาก จารึกดอนเมือง
เตย บ้านสงเปือย อ.คำเขื่อนแก้ว จ.ยโสธร) มีกษัตริย์ปกครองราชวงศ์ มีเมืองตากทอง
เมืองปิงแก เมืองเมฆวิชัย เมืองเปือยหัวดง ในยุคต้นๆเรื่อยมาจนกระทั่ง มีอาณาจักรศรี
สัตนาคนหุตเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยมีเมืองหนองบัวลำภู ซึ่งเป็นเมืองเล็กที่สุด เป็นที่
ครอบครองของพระตา พระวอ เกิดศึกระหว่าง พม่า เวียงจันทน์ ตีแผ่ขยายมาถึงหนองบัว
ลำภู พระตา พระวอ ได้จัดไพร่พลเข้าต่อสู้เป็นกำลัง และได้แต่งตั้งให้ ท้าวคำรส คำสิงห์
นำพาลูกหลานส่วนหนึ่งอพยพหนีลงมา ก่อน มาตั้งถิ่นฐานชั่วคราว รออยู่ที่บ้านสิงห์โคก เขต
จังหวัดยโสธร ส่วนพระตาพระวอ ถูกข้าศึกล้อม เกิดต่อสู้ประจัญบานกันขึ้น พระตาตายใน
ที่รบ ส่วนพระวอ บิดประตุมืองหนองบัวลำภู ถอยทัพ นำไพร่พลหนีตาม เส้นทางท้าวคำรส
คำสิงห์ เดินทั้งวันทั้งคืน ผ่าน บางทราย อุบลฯ อุทุมพร และดงคำชะอี (มุกดาหาร)
ผ่านดงหัวช้าง (บ้านสิงห์ ต.สิงห์ อ.เมืองยโสธร) ลงมาพักไพร่พลกับท้าวคำรสที่บ้านสิงห์

เมื่อเสียงทายเป็นดังบ้านเมือง พบว่าได้ฉลาก "หินะ" ซึ่งหมายถึงฉลากไม่ดี
จึงอพยพลูกหลานไพร่พลต่อ มาตามลำห้วยโงง ลำทวน จนถึงดง ไร่แดง พบสิงห์หินตัว
คู่กับพระเจ้าใหญ่ ที่วัดร้างริมแม่น้ำชี จึงสร้างบูรณะวัด (วัดสิงห์ที่ปัจจุบัน) ก็ทำพิธีจับ
ฉลากเสียงทายเป็นดังบ้านเมืองอีก พบว่าได้ฉลากที่เป็น "อุดมะ" ซึ่งหมายถึง
ฉลากดีมีชัย จึงได้ให้ไพร่พลสร้างบ้านสร้างเมือง และวัดหลวงพระเจ้าใหญ่ขึ้น

ต่อมาเกิดข้าวยากหมากแพง อดอยาก พระวอจึงแยกอพยพลูกหลานไพร่พลเข้าสู่
ดอนมดแดง (เมืองอุบลปัจจุบัน) ส่วนบ้านสิงห์ก็เหลือท้าวคำรส คำสิงห์ ปกครอง

ต่อมาเกิดศึก พวกข้าวยกทัพมาตีนครจำปาศักดิ์ ท้าวคำผง ได้มาเกณฑ์เอาพี่เภา
น้องบ้านสิงห์ไปช่วย จ้าวฝ่ายหน้าฆ่าเสียแก้วเขวของค์คอขาด ท้าวคำผงได้รายงานไปยัง
พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 1 ว่า ได้ปราบข้าเวียงจันทน์เรียบร้อยแล้ว โดยท้าวคำสิงห์ฝ่ายหน้า

รัชกาลที่ 1 จึงแต่งตั้งให้เป็นผู้ครองนครจำปาศักดิ์ เอาผู้คนจากบ้านสิงห์ท่าไปอยู่นครจำปาศักดิ์ครึ่งหนึ่ง มอบให้ท้าวคำม่วงลูกหลานอยู่บ้านสิงห์ ท้าวคำสิงห์อยู่เมืองของ (เวียง) ต่อมา รัชกาลที่ 1 ได้แต่งตั้งเจ้าเชษฐ (เจ้าเดิม) ขึ้นครองจำปาศักดิ์ เจ้าคำสิงห์ที่ไม่ยอมอยู่ใต้ปกครองของจำปาศักดิ์ จึงอพยพลูกหลานชาวบ้านสิงห์กลับไปเมืองสิงห์ท่า (เมืองยศ)

พ.ศ. 2354 จึงยกบ้านสิงห์ท่าขึ้นเป็นเมือง ต่อมารัชกาลที่ 2 เห็นว่าท้าวคำสิงห์มีเชื้อสายเจ้าเมือง จึงให้ตั้งบ้านสิงห์ท่าขึ้นเป็นเมืองชื่อว่า "ยศสุนทร" ให้พระคำสิงห์ราชวงศ์ เป็นเจ้าเมืองคนแรกของยศสุนทร ปกครองจนถึงแก่กรรม ลูกชายได้รับแต่งตั้งให้ปกครองเมืองสืบต่อมาให้ชื่อว่า "พระสุนทรราชวงศ์" และจากนั้นมีเจ้าเมืองสืบต่อกันมา 5 องค์ คือ

1. พระสุนทรราชวงศ์ (สิงห์)
2. พระสุนทรราชวงศ์ (สีชา) (คนนี้อยู่ได้ 3 เดือนถึงแก่กรรม)
3. พระสุนทรราชวงศ์ (ท้าวฝ่าย) ปฏิบัติราชการอยู่ 5 ปีเกิดสงครามอีสาน เจ้าบุญอุ้มยกทัพมาตีอีสานถึงโคราช เกิดวีรกรรม-ย่าม ส่วนท้าวฝ่ายได้ต่อสู้รบเคียงบ่าเคียงไหล่กับเจ้าพระยาราชสุขาทิที่มหาราชศึกลาวจนได้รับชัยชนะ จึงสร้างสถูป 9 ยอดที่วัดท่าเป็นสถูปชัยชนะของเจ้าพระยาราชสุขาทิ

4. พระสุนทรราชวงศ์ (เหม็น) เป็นบุตรท้าวฝ่าย
5. พระสุนทรราชวงศ์ (แก) เป็นตระกูลที่สืบมรดกต่อมาไม่ขาดสาย อยู่ในระหว่างแผ่นดินรัชกาลที่ 5 จนกระทั่งเจ้าสุนทรราชวงศ์ (แจ้) ปทุมชาติ (เดชแจ้)

ซึ่งในขณะนั้นเมืองยศสุนทร มี 2 อำเภอ คือ อำเภออุทัยยศสุนทร (ลุมพุก) กับ อำเภอปัจฉิมยศสุนทร (เมืองยศสุนทร) ชาวบ้านนิยมเรียกกันสั้นๆ ว่า "เมืองยศ"

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ได้สืบพบว่า มีเมืองเก่าเมืองหนึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของตัวเมือง เจ้าหน่อหลวงพระบางเป็นผู้ตั้งไว้ ภายหลังได้เกิดโรคระบาด อหิวาตกโรคผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก จึงอพยพแยกย้ายออกไปตั้งบ้านเรือนอยู่บ้านคำคองตา บ้านนาเวียง บ้านค้อเหนือ อีกส่วนหนึ่งได้มาสร้างบ้านเรือนอยู่ที่บ้านสิงห์ท่าซึ่งต่อมาได้สถาปนาเป็น "เมืองยศสุนทร"

ภายหลังสืบทราบว่า บ้านค้อเหนือปัจจุบัน เดิมก็เป็นที่ตั้งของเมืองยศสุนทร เจ้าหน่อเมืองจากหลวงพระบางตามช้างมา ช้างมาตายอยู่ที่นั่นจึงสร้างเป็นเมืองยศสุนทรไว้

ส่วนหลักฐานทางราชการ เกี่ยวกับประวัติการก่อตั้งเมืองยโสธร แจ้งว่าเมืองนี้ตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2357 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 3 มีเจ้าราชวงศ์สิงห์(พระสุนทรราชวงศา) บุตรของเจ้าพระยาวิชัยราชศักดิ์ยวงศา เจ้านครจำปาศักดิ์เป็นเจ้าครองเมือง ดังนั้นเชื้อสายชาวยโสธรบางกลุ่ม น่าจะสืบเนื่องมาจากคนกลุ่มนี้ หรือชนชาติลาวจึงมีลักษณะวัฒนธรรมของกลุ่มชนบางแห่งเช่นเดียวกับชาวลาว

ปี พ.ศ. 2456 ได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น อำเภอยโสธร ขึ้นตรงต่อ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นระยะเวลานาน จนกระทั่ง วันที่ 1 มีนาคม 2515 จึงได้รับสถาปนาเป็น จังหวัด อันดับที่ 71 ของประเทศไทย ชื่อว่า "จังหวัดยโสธร" มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้บริหารราชการแผ่นดิน

สภาพทั่วไปของจังหวัดยโสธร

สถานที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดยโสธร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ของกรุงเทพมหานคร ระยะทางจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 552 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข สาย 1-2, 207 และ 202 มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อเขตจังหวัดมุกดาหาร ร้อยเอ็ด และ อำนาจเจริญ

ทิศใต้ ติดต่อเขตจังหวัดศรีสะเกษ

ทิศตะวันออก ติดต่อเขตจังหวัดอุบลราชธานี

ทิศตะวันตก ติดต่อเขตจังหวัดร้อยเอ็ด

พื้นที่ จังหวัดยโสธร มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 4,124.2 ตารางกิโลเมตร หรือ 2,577,625 ไร่ โดยเฉลี่ยพื้นที่ด้านการทำประโยชน์ดังนี้

พื้นที่ทำการเกษตร ประมาณ 1,485,177 ไร่

พื้นที่ป่า ประมาณ 205,677 ไร่

พื้นที่อื่น ๆ ประมาณ 886,771 ไร่

ลักษณะภูมิประเทศ สภาพทั่วไปเป็นพื้นที่ราบสูง มีแถบทิวเขาบางส่วนทางด้านทิศเหนือ เขตอำเภอลำทะเมนชัย และอำเภอดุสิต ทางตอนใต้ มีแม่น้ำชีไหลผ่าน ระยะทาง

ประมาณ 110 กิโลเมตร ผ่านเขตอำเภอเมือง อำเภอคำเขื่อนแก้ว อำเภอมหาชนะชัย และเขตอำเภอค้อวังนอกจากนี้ยังมีลำน้ำพอง ลำเซบาย ลำกวาง ไหลผ่านท้องที่ต่าง ๆ หล่อเลี้ยงชีวิตเกษตรกร บริเวณพื้นที่เขตอำเภอคำเขื่อนแก้ว มีลักษณะราบลุ่มทำนาได้ผลดี เป็นอู่ข้าวอู่น้ำของจังหวัด ลักษณะภูมิอากาศ มีฝนตกชุกในฤดูฝน ร้อนจัดในฤดูร้อนและหนาวจัดในฤดูหนาว

โครงสร้างพื้นฐานทางสังคม

การปกครอง จังหวัดยโสธรแบ่งการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ 1 กิ่ง 77 ตำบล 774 หมู่บ้าน อำเภอต่างๆ ได้แก่ อำเภอเมืองยโสธร อำเภอคำเขื่อนแก้ว อำเภอมหาชนะชัย อำเภอกุตุ้ม อำเภอเลิงนกทา อำเภอป่าดัว อำเภอทรายมูล อำเภอค้อวัง และ กิ่งอำเภอไทยเจริญ

มีการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น เป็นรูปแบบการบริหารโดยกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วม เพื่อการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น โดยมีองค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลเมือง และสุขาภิบาล ตามอำเภอต่างๆ นอกจากนี้ยังมีองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นอื่นๆ เช่น หอการค้า ชมรมสโมสร ซึ่งเป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่น มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกสภาจังหวัด และคณะกรรมการพัฒนาตำบล เป็นผู้ดูแลประสานงานกับทางราชการในการแก้ไขปัญหาความเป็นอยู่ของประชาชน

ด้านสาธารณสุข มีสถานพยาบาล และอัตราเฉลี่ยแพทย์ต่อจำนวนประชากรที่จะต้องรับผิดชอบด้านสุขภาพอนามัยต่ำกว่าเกณฑ์ อยู่เล็กน้อย (สาธารณสุขจังหวัดยโสธร ช่วงปี 2530-2537)

การศึกษา จำนวนสถานศึกษาทั้งในระบบโรงเรียน และนอกระบบ พบว่ามีจำนวน อาคาร ห้องเรียน ครู อาจารย์ ทั้งในระดับประถมศึกษา และ มัธยมศึกษา เพิ่มขึ้น แต่เมื่อพิจารณาจำนวนนักเรียนพบว่าลดลง ยกเว้นนักเรียนระดับมัธยมศึกษามีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

ศาสนา ชาวจังหวัดยโสธรส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา เป็นหลักในการดำรงตนอยู่ในสังคม มีวัดเป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติกิจทางศาสนา มีงานเทศกาล ประเพณี

ต่างๆเกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนาเป็นเครื่องเชื่อมสัมพันธ์ จะมีผู้นับถือศาสนาอื่นๆเพียงเล็กน้อยเช่นศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ในเขตอำเภอเมืองและอำเภอเลิงนกทา

ประเพณีวัฒนธรรม ชาวจังหวัดยโสธรเป็นผู้มีความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมอย่างเคร่งครัด มีสัมมาคารวะ เคารพนับถือญาติผู้ใหญ่ และผู้อาวุโส ผูกพันในกลุ่มเครือญาติอย่างเหนียวแน่น ยึดหลักพุทธศาสนาเป็นปรัชญาของชีวิต เคารพนบนอบพระสงฆ์ถือว่า เป็นผู้สืบทอดศาสนาการนับถือศาสนาเน้นปฏิบัติมากกว่าทฤษฎีจึงมีพิธีกรรมทางศาสนามากมาย จารีตประเพณีต่างๆ ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนา และมีการประสมประสานระหว่างความเชื่อเรื่องภูติผีวิญญาณกับปรัชญาทางศาสนาอย่างกลมกลืน นับถือผีไร่ ผีนา (ผีตาแฮก) ผีปูด ผีฟ้า ผีแถน แต่เกลียดชังผีปอบจนเกิดพิธีกรรมขับไล่ผีปอบ และมีการเทศน์ การสวดคาถาขอฟ้าขอฝน (คาถาปลาชื้อ) โดยพระสงฆ์ นับเป็นการกลมกลืนระหว่างพิธีกรรมทางด้านความเชื่อกับศาสนาอย่างแน่นแฟ้น ทำให้เกิดประเพณียึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน เช่น ฮีตสิบสอง ครองสิบสี่ พิธีกรรมขึ้นบ้านใหม่ เลี้ยงพระ ถูขวัญ จันทกรรม จันเขื่อนดี ลงแขก บุญลาน บุญข้าวจี่ บุญคุ้ม ปีใหม่ ตรุษสงกรานต์ สร้างน้ำพระ บุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ) บุญเข้าพรรษา บุญข้าวสาก ข้าวประดับดิน บุญออกพรรษา เข้ากรรม บุญพระเวส เวียนครบตลอดปีทั้งสิบสองเดือน

นอกจากนี้ยังมีค่านิยม ในการยกย่องผู้มีอำนาจวาสนา เจ้านาย ผู้มีความรู้มีการศึกษา และฐานะมั่งคั่ง ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมจากโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมเหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดลักษณะวรรณกรรมท้องถิ่นหลายเรื่อง ตามที่เก็บมาวิเคราะห์ในบทต่อไป

โครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ

ภาพรวม เศรษฐกิจโดยรวมของชาวจังหวัดยโสธร มีสัดส่วนของผลิตภัณฑ์มวลรวมเฉลี่ยรายได้ของประชากรมากกว่าหนึ่งหมื่นสองพันบาทขึ้นไปต่อคนต่อปี และรายได้ส่วนใหญ่มาจากการประกอบอาชีพภาคการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลิตผลจากการทำนา ข้าวหอมมะลิเป็นพืชเศรษฐกิจส่งออกอันดับหนึ่งของชาวจังหวัดยโสธร รองลงมาเป็นแตงโมพันธุ์ลูกแก้ว และ พันธุ์ลูกผสม นอกจากนี้มี มันสำปะหลัง ปอ และศิลปหัตถกรรม ประเภทเครื่องจักรสาน ถักทอหมอนชนิด ผ้าไหมในบางท้องถิ่น ซึ่งประชากรยึดเป็นอาชีพหลัก

จังหวัดยโสธรมีคำขวัญประจำจังหวัดว่า ว่า "เมืองประชาธิปไตย บั้งไฟโก้
แดงหมหวาน หมอนขวานผ้าจิด แหล่งผลิตข้าวหอมมะลิ"

ที่มาของคำขวัญ เมืองประชาธิปไตย ยโสธรเคยเป็นจังหวัดที่ได้รับรางวัลและ
โล่เกียรตินิยม จากทางราชการ เนื่องมาจากประชาชน ได้พร้อมใจกันไปใช้สิทธิใช้เสียง
ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร คิดเป็นร้อยละที่อยู่ในระดับสูงสุดของประเทศ จึง
ได้ชื่อว่าเมืองประชาธิปไตย ส่วนบั้งไฟโก้ นั้นหมายถึงสัญลักษณ์ทางด้านประเพณีวัฒนธรรม
ของชาวเมือง เป็นการทอญประเพณีเพื่อขอฟ้าขอฝน ให้ตกถูกต้องตามฤดูกาล เพื่อให้ชาว
เกษตรกรรมมีน้ำใช้ในการทำไร่ ทำนา ทำสวน เพียงพอซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวเมืองยโสธร
แดงหมหวาน หมายถึง รสชาติของแดงหม มีรสชาติ ที่หวาน อร่อย เนื้อทรายแตกต่าง
จากแดงหมอื่น ๆ หมอนขวานผ้าจิด หมายถึง ผลิตผลทางอุตสาหกรรมครัวเรือนของชาว
บ้าน ที่ผลิตเมื่อฤดูว่างเว้นจากการทำนา เป็นผ้าที่ทอโดยสอตลอดลายสวยงามใช้ทำหมอน
ทำผ้าตอกแต่งบ้านเรือนได้ แหล่งผลิตข้าวมะลิ หมายถึงพื้นที่ทางการเกษตรที่ใช้สำหรับทำนา
ปลูกข้าวหอมมะลิ ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวที่มีรสชาติอร่อยหอม และเมื่อราคาสูงชาวนานิยมปลูกมาก
เพราะได้ราคาดี

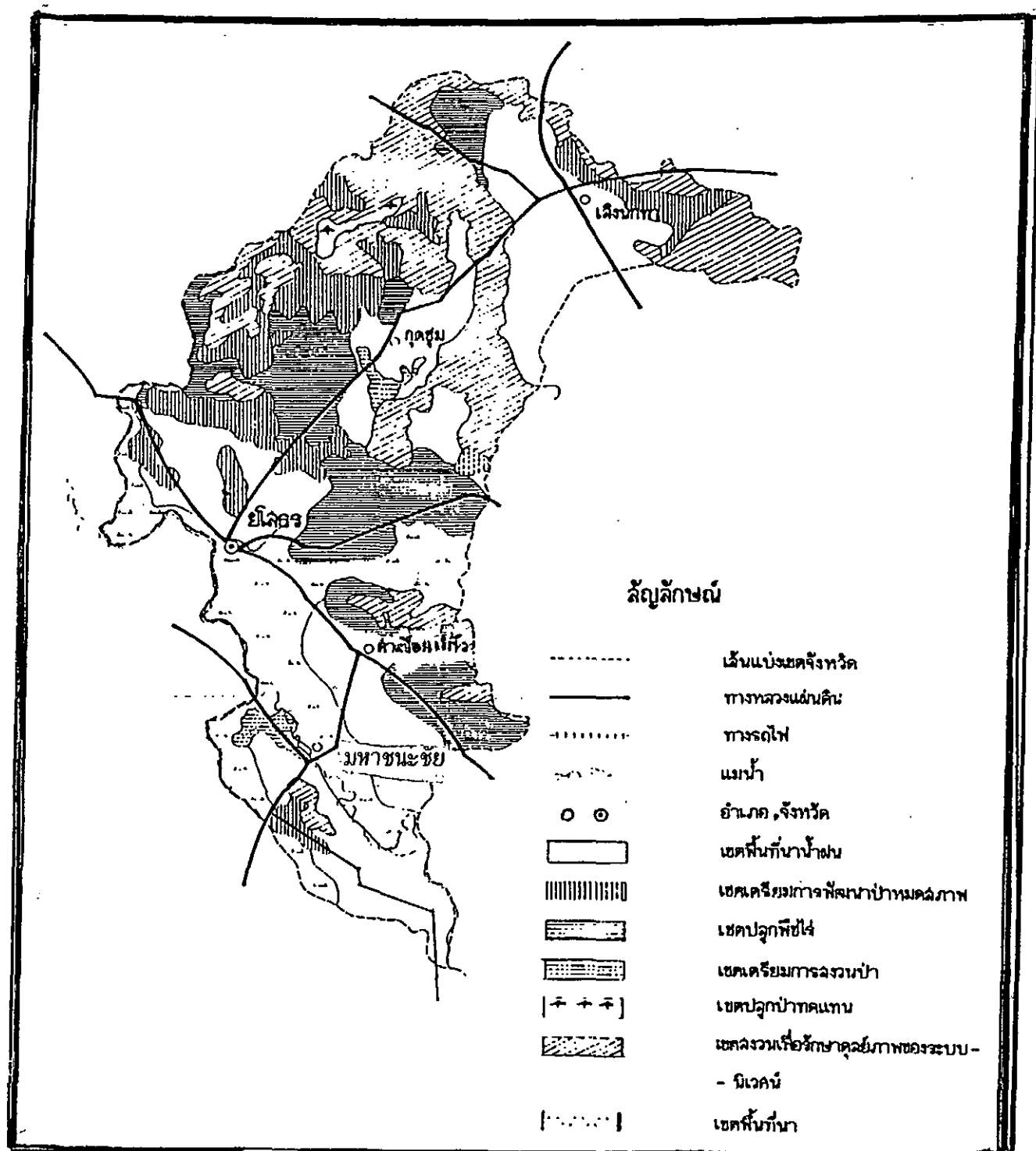
การคมนาคม

ส่วนมากใช้การจราจรทางบก มีถนนเชื่อมตัวจังหวัด และอำเภอเป็น
ถนนลาดยางระหว่างหมู่บ้านบางแห่งเป็นลูกรังบางแห่งเป็นรูดยาง ซึ่งถนนเส้นทางเหล่านี้
ได้มีการบุกเบิกสร้างตั้งแต่สมัย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และได้รับการปรับปรุงเรื่อยมา
ด้วยงบประมาณจังหวัดและภาษีบำรุงท้องที่ การสัญจรไปมาอาศัยรถประจำหมู่บ้านโดยสารหรือ
รถโดยสารประจำอำเภอเข้าออกระหว่างหมู่บ้าน เพื่อขนถ่ายสินค้าผลผลิตไปจำหน่ายและ
จับจ่ายใช้สอยแลกเปลี่ยนเครื่องอุปโภคบริโภคในครัวเรือน

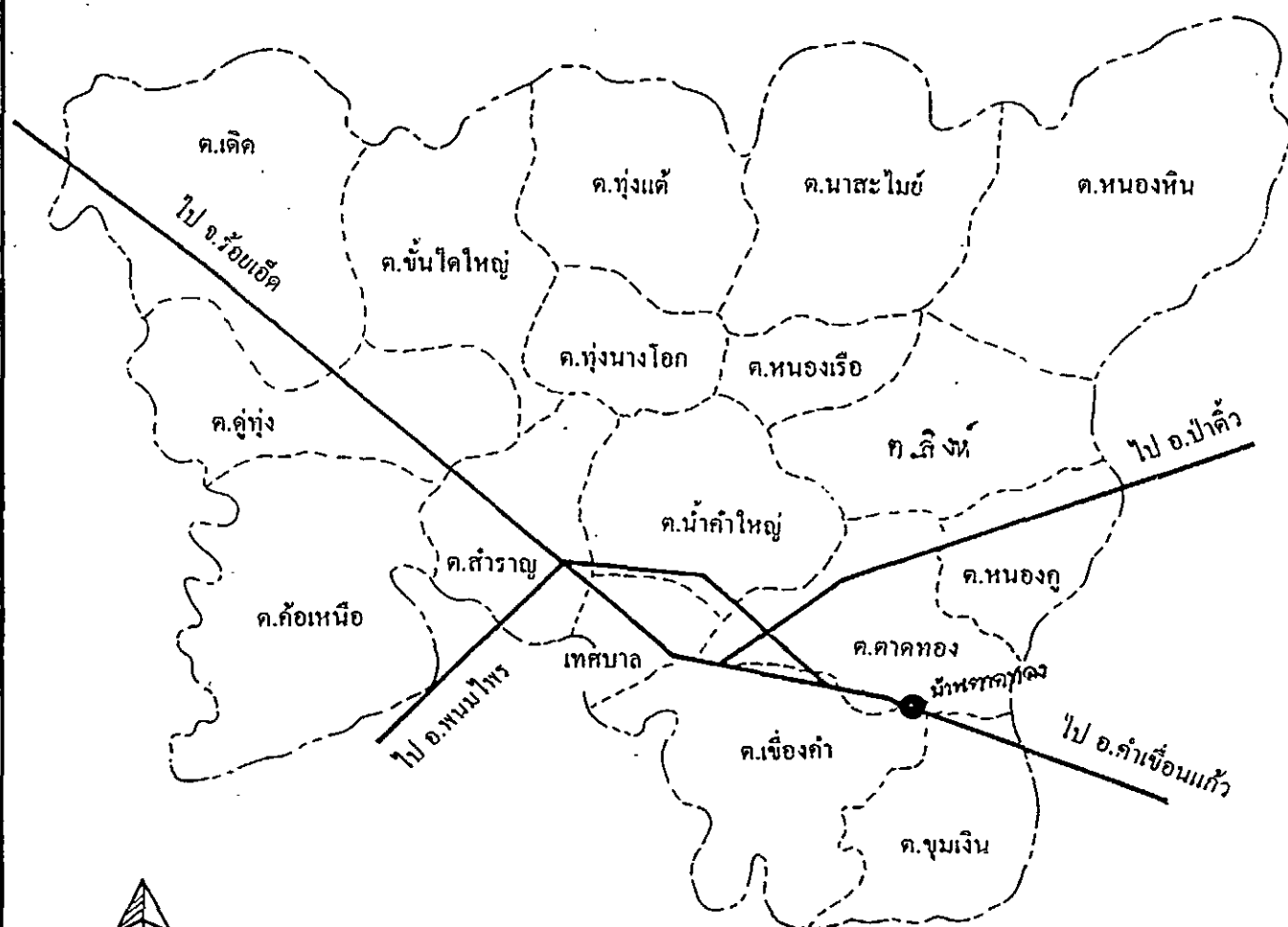
ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ และการสื่อสาร กำลังได้รับการขยาย และ
พัฒนาให้ทั่วถึงระดับตำบลหมู่บ้าน ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ

แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ โบราณสถาน วัดมหาธาตุที่อำเภอเมืองยโสธร
ธาตุองค์ข้าวน้อยที่บ้านดาดทอง พระพุทธรูปทองคำองค์อำเภอมหาชนะชัย จารึก และ ซาก
เมืองเก่าดอนเมืองเตย อำเภอคำเขื่อนแก้ว พิพิธภัณฑ์ของโบราณ ภูถ้ำพระที่อำเภอเลิงนก
ทา หมู่บ้าน หมอนขวานผ้าจิดบ้านศรีฐาน และสวนพญาแถน

แผนที่จังหวัดยโสธร

แผนที่อำเภอเมืองยโสธร

แผนที่สังเขปแสดงการแบ่งเขตตำบล อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร

สัญลักษณ์

- เขตอำเภอ
- เขตตำบล
- ทางหลวง

สภาพทั่วไปของตำบลตาตทอง

ด้านภูมิศาสตร์

ทำเลที่ตั้งและอาณาเขต ตำบลตาตทอง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของตัวจังหวัดยโสธร ระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ จดตำบลสิงห์และหนองคู

ทิศใต้ จดตำบลเชียงคำ

ทิศตะวันออก จดตำบลย่อ

ทิศตะวันตก จดตำบลในเมือง

มีพื้นที่ทั้งหมด 17,096 ไร่ ลักษณะดินส่วนใหญ่เป็นดินปนกรวด ทราย หน้าดินไม่มีคุณภาพ เพราะถูกชะล้างหน้าดินและขาดการบำรุงรักษาที่ถูกต้องวิธี

ลักษณะภูมิประเทศ

เฉพาะบริเวณที่ตั้งหมู่บ้านตาตทอง มีลักษณะเป็นเนินสูง รอบๆ หมู่บ้านมีห้วยหนอง คลอง บึง ล้อมรอบ สันนิษฐานว่า น่าจะเกิดจากการขุดลอกเอาดินขึ้นมาสร้างทำเลปลูกบ้านเรือนอาศัยของคนสมัยเก่า ทำให้บ้านตาตทองเป็นพื้นที่เนินสูงติดต่อกันคล้ายกับเมืองเก่า มีหลักฐานจารึก (ดูในภาคผนวก) ของคนโบราณเจ้าถิ่นเดิมปรากฏ นอกจากนี้มีเสมาปรากฏบนเนินกลางหมู่บ้าน (ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ขนย้ายเข้าไปเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติโคราช) และรอบๆ วัดรอบเจดีย์มากมาย แสดงให้เห็นถึงร่องรอยประวัติศาสตร์อันยาวนานของหมู่บ้าน เฉพาะพื้นที่ทำการเกษตร ของบ้านตาตทองเป็นที่ราบเป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญของตำบล ส่วนหมู่บ้านอื่น ๆ มีเนื้อที่ทำนาน้อยเพราะเป็นที่ลุ่มๆดอนๆส่วนใหญ่ใช้เป็นที่ทำไร่ ทำสวน การเกษตรอาศัยแหล่งน้ำจาก ห้วย หนอง คลอง บึง และน้ำฝนตามฤดูกาล

แหล่งน้ำ ตำบลตาตทองมีหนองและคลองธรรมชาติ เป็นแหล่งน้ำเพื่อการโดยอาศัยงบประมาณจากรัฐในการขุดลอกหนองน้ำ และ ลาคคลองดั้งเดิมให้กว้างและลึกพอแก่การเก็บกักน้ำไว้ให้เกษตรกรใช้ในฤดูแล้ง ปัจจุบันมีแหล่งน้ำอุปโภคประมาณสิบกว่าแห่ง แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อการบริโภค

พื้นที่ป่า ปัจจุบันคงเหลือพื้นที่ป่าเพียงเล็กน้อย เนื่องจากชาวบ้านบุกรุกเบิกทำไร่แดงไหม มันสำปะหลัง ทำสวนพืชผักสวนครัว พื้นที่ป่าที่เหลืออัตราส่วน 1 ใน 4 ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนใหญ่เป็นบริเวณ คอนปู่ตา ป่าวัด ป่าโรงเรียน ป่าช้า และเขตทางหลวง

แหล่งท่องเที่ยว เฉพาะบ้านตาดทอง มีธาตุกองข้าวน้อย เป็นโบราณสถานสำคัญที่บ้านคูเมือง เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปทั้งในและนอกประเทศ ส่วนบ้านอื่น ๆ มีพระพุทธรูปสำหรับสร้างในเทศกาลต่างๆ เช่น บ้านกิโลสาม บ้านสะเดา เป็นต้น

ด้านประวัติศาสตร์

อดีตอัยการจังหวัดยโสธร นายบำเพ็ญ ฅ.อุบล ได้บรรยายสรุปให้ฟังเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน พ.ศ. 2536 ในขณะที่ไปเก็บข้อมูล ความว่า

"คำว่าบ้านตาดทองมีมาก่อน พ.ศ.8 แต่อาจจะร้างไปแล้ว เพราะในหนังสือ อรรถนิทาน ได้กล่าวถึงการสร้างธาตุพนม ไว้ว่า "...ในการสร้างธาตุพนม พ.ศ.8 ได้มีศรัทธาบ้านกระเดาตาดทองก็ได้เอาสิ่งของมาขวน..." (อ่านจากตัวขอม -ลาวน้อย)

นอกจากนี้ยังมีบันทึกภาษา ตัวขอมและลาวน้อย อีกว่า "...ท้าวบุตรตาดทองไปอยู่เมืองยโสธร นางสีดา ผู้ถือนสง ท้าวบุญ ท้าวสีหาบุตร ไปอยู่เชียง (อ.เชียงใน) ท้าวสีหา หม้าย หลวงตาเจ้าเมืองเอาเป็นเทวี ขึ้นไปตั้งอยู่บ้านสิงห์ท่า นางใจ ท้าวท้าว กับนางจอมสี ท้าวทศริน..นางหล่ม นางลา คนมวนนั้นนางอุษา เป็นแม่ ลูกพระตา..นางอุษาไปอยู่บ้านตาดทอง คือ ท้าวบุตร (เริ่มต้นวงศ์บ้านตาดทอง) นางคามะลุน(แม่นางละ)กับนางพิมพ์ (แม่นางชาดา) นางกองแก้ว ท้าวอ่อน ท้าวบุญมา ท้าวมุก นางศรีโว โปนนา"

"อันที่น่าจะเป็น ความเป็นมาตอนยุคต้นๆของเมืองยโสธร.. แต่เมื่อดูจากศิลาจารึกบ้านตาดทองแล้ว ตาดทองน่าจะมีประวัติความเป็นมาก่อนยุคนี้ เป็นเวลานานหลายร้อยปี ซึ่งในจารึกได้กล่าวถึง คนสมัยนั้นนับถือ พระศิวะ พระนารายณ์ พระพรหม และบูชาเทพเจ้า มีกษัตริย์ครองเมืองนามว่า ศรีอีสานวรมัน ได้ปกครองไพร่ฟ้าประชาชนด้วยความร่มเย็นเป็นสุข มีการสร้างโรงงาน บริจาคสมบัติ ทรัพย์สิน เงินทอง ข้าว ปลาอาหารมากมาย มีลักษณะวัฒนธรรมประเพณีเช่นเดียวกับราชวงศ์ทางอินเดีย คือมีการบูชาเทพเจ้า มีการสว่ขอเจ้าชายให้กับบุตร..." ซึ่งประวัติความเป็นมาเหล่านี้สันนิษฐานได้ว่าบริเวณอาณาเขตตำบลตาดทอง น่าจะเป็นอาณาจักรเก่าของ กษัตริย์สมัยโบราณ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาฮินดู หรือศาสนาพราหมณ์ อาจจะเป็นชนชาติเจ้าถิ่นเดิมหรืออพยพมาจากประเทศอินเดีย (รายละเอียดของศิลาจารึกดูได้จากผนวกท้ายเล่ม)

พระอาจารย์ สอน วิมาณโร เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรีมงคล บ้านตาตทอง ความว่า..."บ้านตาตทอง มีมานานเท่าใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอน แต่ว่า " สมัยก่อน หลวงตาจันทร์ เจ้าอาวาสเดิมได้เล่าให้ฟังว่า บ้านนี้เป็นเมืองเก่า เจ้าเมืองพาไพร่พลชุด ดินรอบเมือง สร้างเมืองให้สูง มีน้ำล้อมรอบกันข้าศึก จึงเกิดห้วยหนองคลองบึงรอบหมู่บ้าน คำว่า ตาตทอง นี้เป็นชื่อได้มาจาก ญาติของ ที่ชาวเขมรมาสมทบสร้างธาตุพนม แต่ไป ไม่ทัน สร้างเสร็จเสียก่อน พระมหากษัตริย์ ผู้นำในการสร้างจึงบอกให้พวกเขมรหาบดิน ลงมาสมทบการสร้างธาตุก่อง้าวน้อยที่กำลังสร้างอยู่ คนที่สร้างธาตุก่อง้าวน้อยก็เลยเอา ญาติของนี้ ใส่กระดูกแม่ลงฝังใต้ดินแล้วก่อธาตุกวม จึงเรียกว่า "ธาตุทองก่อง้าวน้อย" ซึ่งสมัยก่อนวัดนี้ก็มีชื่อว่า "วัดธาตุทอง" ต่อมาสมัยสงครามพม่า มันรุกรานเผาเอาทองทั่วบ้าน ทั่วเมือง ตาแสง(ก้านัน)เกรงพม่าจะมาเผาเอาทอง จึงพาชาวบ้านเปลี่ยนชื่อใหม่ จากชื่อ บ้านธาตุทองเป็น บ้านตาตทอง ตอนสมัยเป็นนคร (ขณะเล่าหลวงตาจันทร์มีอายุ 90 กว่าปี) ก็ยังเห็นป้ายชื่อวัดว่า "วัดบ้านธาตุทอง" นี่ก็เป็นการอำพรางพม่า

แต่พอใหญ่ บาเพ็ญ เห็นสันนิษฐานว่า ตาตทองน่าจะมาจาก ลักษณะพื้นที่ราบเป็น อยู่ข้างน้ำที่อุดมสมบูรณ์ เวลาฝนตก น้ำนั้นไหลแรงขาวบาวๆ เขาเอื่อนว่าน้ำไหลตาตๆ ซึ่งก็ เป็นแนวทางหนึ่งที่เอามาตั้งชื่อบ้าน ซึ่งอาตมาว่า ป็นไปไม่ได้ บ่มีเค้ามูลของคำว่าตาต ทองสักนิดเดียว

อีกสันวนหนึ่ง เห็นว่า วัดบ้านตาตทอง เป็นวัดเก่าแก่ แต่ก็แต่ก่อนมีคน ใจใส ศรัทธาเห็นว่า พระนครขันธ์ กวาดตาด บริเวณวัดเลยสร้างตาตทองคามาวาย นี่ก็เป็นที่ มาของคำว่า"ตาตทอง"ได้ แต่ยิ่งไกลความเป็นไปได้ สำหรับอาตมาเชื่อตามคำเล่าของพระ หลวงตาจันทร์เฒ่า มีเหตุมีผลมากกว่าและมีหลักฐานโบราณสถานบางอย่างที่สอดคล้องกันคง เหลือเป็นที่อ้างอิงได้ เช่นธาตุ และลักษณะเปิงบ้าน .."

หลักฐานทางราชการ ปรากฏว่า เจดีย์ หรือ ธาตุทองก่อง้าวน้อย บ้าน ตาตทองเป็นเจดีย์ลาวรุ่นเก่ามีลักษณะผสมผสานลักษณะ เรือนธาตุของศิลปะแบบล้านนา และ มีอายุประมาณ พุทธศตวรรษ ที่ 23 - 24 ร่วมกับสมัยอยุธยาตอนปลาย รอบบริเวณใกล้ เคียงมีใบเสมาหินทรายสมัยทวารวดี อายุวัดต่อก่อสร้างประมาณ พ.ศ.2300- 2400 รูปทรง ฐานสี่เหลี่ยมแต่ละเหลี่ยมแยกออกเป็น เหลี่ยมละ 3 แฉก รวมรอบเจดีย์มี 12 เหลี่ยม มีสี่ ทิศ กว้างด้านละ 7 เมตรแต่ละทิศมีรูปทรงเจดีย์ซ้อนอยู่ทุกหน้า สูงประมาณ 23 เมตร

ด้านเศรษฐกิจ

อาชีพ การทำนาเป็นอาชีพหลัก ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ตั้งแต่สมัยโบราณกาลจนกระทั่งปัจจุบัน พฤติกรรมการทำนาของคนชาวตาตทอง ถึงแม้ว่าคนส่วนใหญ่จะเปลี่ยนแรงงานจากควายที่มีชีวิตมาเป็นควายเหล็ก (รถไถ) และการขอแรง เอาแรง หรือลงแขก มาเป็นการจ้างในราคาแพงวันละมากกว่าหนึ่งร้อยบาท แต่ในรายละเอียดขั้นตอนการทำนา ก็ยังมิได้รับความสนใจจากเจ้าของนา และรัฐ ที่จะพัฒนาให้ดีขึ้น เหมือนกับอาชีพอื่นๆ เป็นต้นว่า การบำรุงรักษาดินให้มีคุณภาพ การตกแต่งทำเลให้เก็บกักน้ำไว้ใช้ในการเพาะปลูกข้าวกล้า หรือพืชพันธุ์อื่นๆ ตลอดจนระเบียบวิธีการการปักดำ หรือเก็บเกี่ยวให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น ซึ่งจากการบอกกล่าวของคนเฒ่าคนแก่ชาวตาตทองว่า " สมัยก่อนข้าวในนาองงามออกรวงโต ผลผลิตแต่ละปีได้มั่งคั่งเต็มฉาง มีการปักดำเป็นร่องเป็นวรรคสวยงาม ทุกวันนี้ลูกหลานมันขึ้นก็เกียจทำนา พวกมันเข้ากรุงเทพฯ ปลอ่ยให้คนเฒ่าคนแก่พ่อแม่ตายาย และเด็กๆ ทำนา ส่งเงินมาจ้าง รถไถแล้วก็หว่าน ข้าวกับหญ้าเกิดพอกัน ยากแก่การดูแลรักษาและให้ปุ๋ย ควายก็ขายกันไปแทบจะหมด ไม่มีซื้อควาย ให้ทำปุ๋ยเหมือนแต่ก่อน มีแต่ซื้อปุ๋ยเคมี จึงทำให้ผลผลิตลดต่ำลง และยังทำให้ดินเสียสมดุลย์ทางธรรมชาติอีกด้วย...เมื่อเสร็จฤดูการทำนา ก็ขึ้นดง (เข้าป่าทำไร่) ฉางป่า ขุดโคปลูกแดงจริง (แดงไทย) และแดงโรม มันแกว(มันเทศ) เพื่อดูแลเลี้ยงวัว เลี้ยงควายไปในตัว ผลผลิตที่ได้ก็จะนำมาแบ่งปันให้ญาติพี่น้อง บ้านใกล้เรือนเคียงกินด้วย ที่เหลือก็นำไปแลกข้าว ปลา อาหารอย่างอื่นกับเพื่อนบ้าน กบเจียด ปู ปลา สมัยก่อนก็มีเยอะหากินง่าย ขอให้มีสวิง มีแหหรือ เบ็ด ออกไปทุ่งไม่นานก็จะได้ปูปลา กบเจียดมาเป็นอาหาร หรือไม่ก็ออกได้ตอนกลางคืนหลังฤดูปักดำ..." แต่ปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้กำลังจะสูญหายไปจากสังคมเนื่องจากความเป็นสมัยใหม่ หรือสังคมเมืองอุตสาหกรรม เข้ามาครอบงำ

อย่างไรก็ตามปัจจุบัน ประชากรตำบลตาตทอง ส่วนใหญ่ก็ยังประกอบอาชีพทางการเกษตร ทำนา ทำไร่ ทำสวนอยู่มาก ซึ่งการทำไร่แดงโรมเป็นที่รู้จักกันทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดงบ้านสะเดา เป็นแหล่งเพาะปลูกแดงโรม ที่สำคัญยิ่งแห่งหนึ่งของจังหวัดยโสธร

รายได้ประชากร ส่วนใหญ่มาจากภาคการเกษตร คือ การทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ พื้นที่ทำนุทางการทำนา ส่วนใหญ่อยู่ที่หมู่บ้านดาตทอง และ บ้านสะเดา ชาวหอมมะลิเป็นสินค้าออกสำคัญ จากนั้นเป็นพืชผักสวนครัว ของกลุ่มแม่บ้านนาสู่ตลาดสดทุกเช้า บางครอบครัวเสร็จหน้านา ให้บุตรหลานลงเข้าเมืองทำงานรับจ้างก่อสร้าง และเข้ากรุงเทพฯ ประกอบอาชีพขับรถรับจ้าง ก่อสร้างขายข้าวเหนียวส้มตำ พอถึงฤดูทำนาบางคนก็กลับมาทำนาปักดำ หรือเก็บเกี่ยวจนแล้วเสร็จ จึงไปประกอบอาชีพอื่นเสริมรายได้ต่อไป

ด้านสังคม

กลุ่มชนชาวดาตทอง เดิมเป็นสังคมแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างเหนียวแน่น โดยยึดเหนี่ยวระบบเครือญาติขยายวงศ์ มีศักดิ์ เป็น ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ น้อง ลุง ป้า น้า อา เขย สะใภ้ ลูก หลาน เหลน หล่อน หรือเพื่อนฝูง ซึ่งต่างก็ผูกพัน รักใคร่และดูแลเอาใจใส่ห่วงใยส่งข้าวปลาอาหารแลกเปลี่ยนกัน แต่ปัจจุบันลักษณะ เช่นนี้กำลังถูกเปลี่ยนแปลงไปด้วยอิทธิพลของระบบเศรษฐกิจ ถึงแม้จะคงความเป็นเครือญาติกันอยู่ แต่ความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบบดั้งเดิมได้ลดน้อยลง เกิดการซื้อขายแลกเปลี่ยนในระบบเงินตรามากขึ้น

การศึกษา คนเฒ่าคนแก่เล่าว่า สมัยโบราณ มีการเล่าเรียนตามวัดวาอาราม พระเป็นผู้สอนหนังสือ ผู้ที่มีสิทธิ์เรียน ส่วนมากเป็นผู้ชาย นอกจากพระก็มีจารย์ครูสอนในหมู่บ้าน ตามกลุ่มผู้สนใจ ส่วนใหญ่ก็เรียนรู้พวกคาถาอาคมและเริ่มมีครูมาสอนหนังสือหลังสมัยสมเด็จพระเจ้าหลว่ง (รัชกาลที่ 5) นี้เอง แต่เดินทางไปเรียนไกลมาก บางคนก็ขี่ม้า เเกวียน หรือเดินไปเรียน ใช้ระยะเวลาเดินทางแรมเดือน จึงถึง คนที่ได้เรียนคือคนที่มีเงินและฐานะดีเท่านั้น คนไหนยากจนก็ไม่กล้าส่งลูกไปเรียน ปัจจุบันการศึกษาทั่วถึงไปหมด (ฮุยจันทร อ่อนสนธิ, 2535)

ปัจจุบัน ตำบลดาตทอง มีสถานศึกษาเพียงพอแก่ความต้องการของเด็กวัยเรียนทุกระดับชั้น และทุกระดับการศึกษา ประชากรทุกครัวเรือนมีสิทธิ์ส่งลูกหลานเข้าเรียนตามโรงเรียนใกล้หมู่บ้านโดยเสมอภาค ในเขตตำบลดาตทองมีโรงเรียนระดับมัธยมอยู่หนึ่งแห่งคือ โรงเรียนประชาสรรค์ และมีโรงเรียนระดับประถมศึกษาอยู่ประจำหมู่บ้านอีก 5 แห่งคือ โรงเรียนบ้านดาตทอง บ้านดอนมะยาง บ้านศาลาแดง บ้านสะเดา และโรงเรียน

บ้านหนองแฟก นอกจากนี้เป็นการศึกษานอกโรงเรียน และศูนย์เด็กเล็กของกรมการพัฒนาชุมชนตามหมู่บ้าน และการสื่อสาร วิทยุ โทรทัศน์ ของรัฐ และเอกชน ก็มีส่วนช่วยทำให้ประชากรได้ศึกษารอบรู้สถานการณ์เปลี่ยนแปลงของโลกและบ้านเมืองตลอดเวลา

ศาสนา ประชากรส่วนใหญ่เกือบเก้าสิบกว่าเปอร์เซ็นต์ นับถือศาสนาพุทธ มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ หลักปรัชญาทางพุทธศาสนา ยังคงมีความสำคัญต่อการครองตนอยู่ในสังคมของชาวบ้าน มีความเชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ การเวียนว่ายตายเกิด ชาตินี้ชาติหน้าจึงทำให้ชาวบ้าน มีพฤติกรรม การสร้างบุญสร้างกุศลค่อนข้างมาก เช่น ใสบาตร ไปวัดฟังเทศน์ในเทศกาลเข้าพรรษา ออกพรรษา หรือ บุญพระเวส มีการนิมนต์พระมาทำบุญขึ้นบ้านใหม่ หรือเลี้ยงพระ เทศน์และสวดคาถาเพื่อบัดริ่งความสิ่งชั่วร้ายให้พ้นไปจากวิถีชีวิต เมื่อมีสถานภาพทางการเงินดีขึ้นก็จะ ทำบุญทอดกฐิน ผ้าป่าเพื่อสะสมบุญบารมีไว้ ในภพและชาติต่อไปจะได้เป็นคนร่ำรวย มีฐานะมั่งคั่งกว่าชาตินี้ ฉะนั้นศาสนาจึงมีส่วนกำหนดพฤติกรรมของชาวบ้าน และยังพบว่าความเชื่อเหล่านี้ได้ถ่ายทอดลงในวรรณกรรมท้องถิ่นหลายเรื่อง ในรูปแบบชีวิตที่เป็นอยู่มีผลมาจากกรรมเก่าบันดาล ถ้าร่ำรวยในชาตินี้ก็แสดงว่าชาติก่อนได้บำเพ็ญกุศลไว้มาก แต่ถ้าเกิดมายากจนข้นแค้นก็เชื่อว่าชาติก่อนไม่ได้ทำบุญเอาไว้มีแต่สร้างกรรมเวรไว้มากจึงต้องชดใช้หนี้เวรกรรมเก่า

พระสงฆ์ ผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดพระธรรมคำสอน ของพระพุทธองค์ เดิมทีเดียววัดหนึ่งๆมีมากกว่าสิบรูปขึ้นไป แต่ปัจจุบัน มีเพียงวัดละสองถึงสี่ห้ารูปเท่านั้น แม้จะมีการทำบุญเพื่อบวชลูกหลานปีหนึ่งๆหลายคน แต่ก็เป็นการบวชตามประเพณี บวชได้เจ็ด ถึงสิบห้าวัน หรือ หนึ่งพรรษา (สามเดือน)ก็สึกไปประกอบอาชีพหรือแต่งงาน ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าชายใดไม่ได้บวชก็ได้ชื่อว่าเป็นคนดิบ ไม่สามารถช่วยจุดบิตามารดาขึ้นจากนรกได้

พุทธศาสนิกชน ในวันสำคัญทางศาสนา เช่นวันเข้าพรรษา ออกพรรษา วันมาฆบูชา บุญพระเวส หรือวันพระ คนแก่คนเฒ่า ปู่ย่า ตายาย หรือ หัวหน้าครอบครัวจะออกไปร่วมทำบุญช่วยกิจกรรมต่างๆทางวัด จัดสถานที่ ชายก็ตกแต่งสถานที่ หญิงจีบหมากจีบพลู และทำดอกไม้ มาลัย ประดับประดาศาลาวัด ทำอาหารเลี้ยงผู้คนที่มาร่วมทำบุญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานที่ใหญ่และสำคัญที่สุดของวัดคือ กฐินสามัคคีประจำปี

ปัจจุบัน ตำบลตาตทอง มีวัดประจำหมู่บ้านแทบทุกหมู่บ้าน บางหมู่บ้านมีถึงสองสามวัด เช่น บ้านสะเดา ตาตทอง รวมทั้งตำบลมี 12 วัด จะพบว่า วัดมีมากกว่าโรงเรียนประจำหมู่บ้านเสียอีก นั่นหมายถึง วัดเป็นสิ่งสำคัญยิ่งกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ซึ่งหมู่บ้านหนึ่งๆจะขาดเสียมิได้

ประเพณีและวัฒนธรรม

ประเพณีและขนบธรรมเนียมต่างๆ ของชาวบ้านเป็นเครื่องหมายแสดงออกถึงวัฒนธรรม อันมีผลสืบเนื่องมาจากอิทธิพลทางศาสนา และถูกถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสู่บุตรหลานยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน ความเป็นสังคมพุทธศาสนาและสังคมเกษตร คือ สิ่งที่เป็นลักษณะร่วมกับสังคมไทยภาคอื่นๆ เช่น การปฏิบัติตนต่อบิดา มารดา ครูบาอาจารย์ ญาติผู้ใหญ่ ผู้อาวุโส หรือคนที่มีอำนาจวาสนา ตลอดจนพระสงฆ์ มีลักษณะอ่อนน้อมถ่อมตน เคารพนบถนอม มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ เชื้อจัน บุญคุณ ผลกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว จนทำให้เกิดพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นในสังคม เพื่อสนองตอบความคิดและความเชื่อของตนเช่น ประเพณีการเกิด (จันกรรม) การตาย (จันเฮือนดี) การแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ เลี้ยงพระ บุญบวง สู่ขวัญ บุญคุ้ม บุญลาน ลงแขก ทอดกฐิน ผ้าป่า สร้างน้ำพระ สร้างน้ำธาตุ สร้างน้ำปู่ตา บุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ) เจ้าพรรษา ออกพรรษา สร้างกรานต์ และบุญพระเวส ซึ่งจะบรรยายสรุป ในแต่ละพิธีกรรมโดยสังเขปดังต่อไปนี้

จันกรรม เป็นการฉลอง หรือ สมโภชบุตร ที่เกิดใหม่ สังคมทางอีสานเมื่อมีบุตรเกิดใหม่ ญาติมิตรเพื่อนฝูงจะมาเยี่ยมเยือนแสดงความชื่นชม ตีใจ กับผู้ที่คลอด ถ้าได้บุตรชาย จะได้รับการชื่นชมเป็นพิเศษ เจ้าภาพยินดีลิ้มร่ำ ลิ้มหมู เป็นอาหารเลี้ยงแขกอย่างอื้อฉาวสำราญ ถ้าเป็นหญิงก็เลี้ยงแต่ไม่ฟุ่มเฟือยเท่ากับบุตรชาย การฉลองสังสรรค์จะเลี้ยงกันอยู่ประมาณ 3-7 วัน

จันเฮือนดี เป็นงานที่จัดขึ้นเฉพาะบ้านที่มีคนตาย มีศพค้างอยู่ที่บ้านรอการฌาปนกิจ ประมาณ 2 - 5 วัน โดยมีญาติมิตรเพื่อนบ้าน มาอยู่เป็นเพื่อน เมื่อตักตอนกลางคืนก็จะมีการละเล่น ต่างๆ คลายความเจ็บปวดเหงาเจ้าภาพ เช่น การเล่นนิทาน ปริศนา คำทาย เล่นข้าวตอดมือ ไพ่ โส้โรล อย่างสนุกสนาน เจ้าภาพก็จะจัดข้าวปลาอาหารไว้ไว้เลี้ยงเพื่อนที่มา จันเฮือนดี ให้อื้อฉาวสำราญ จนกระทั่งวันเช้าศพออกไปฌาปนกิจ

บุญคุ้ม ชาวตำบลตาตอง มีประเพณีการทำบุญคุ้ม มานาน หลายชั่วอายุ ซึ่งสมาชิกในสังคมได้สืบทอดเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษ นิยมทำกันหลังฤดูเก็บเกี่ยว บางทีเรียกบุญข้าวจี หรือบุญเดือนสาม ในพิธีจะมีการเลี้ยงพระเช้าและเลี้ยงชาวเพื่อนคุ้มอื่นๆที่มารวม ชาวคุ้มที่เป็นเจ้าภาพจะทำข้าวปลาอาหาร ขนมหวาน ขนมจีน มาแจกจ่าย เพื่อนบ้านที่มา จากนั้น พระก็จะสวดมนต์ให้พรประพรมน้ำมนต์ ต่างก็แยกย้ายกลับบ้านพิธีจะมีระหว่างเวลา 07.00-09.00 น. และชาวคุ้มอื่น ๆก็จะทำเช่นกันจนครบ ปัจจุบันนิยมรวมคุ้มกันทำ อาจเนื่องมาจาก การปรับตัวให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจและสังคม

บุญลาน ปัจจุบันประเพณีนี้กำลังจะจางหายไป เดิมเมื่อเสร็จจากเก็บเกี่ยวแล้วเคาะข้าว กองไว้ลานก่อนนำขึ้นลานจะต้องมีการฉลองด้วยการเลี้ยงพระ เพื่อเป็นการเลี้ยงเจ้าที่ตาแฮก (ผีนา) และ ขอบคุนเหล่าเทพเทวา ที่รักษานาและข้าวจนได้เก็บเกี่ยว จากนั้นก็จะเย็บกระจอก(กระทง)จากใบไม้ เทาจำนวนเกวียนข้าวที่เจ้าของนาได้ ใส่ข้าวลงไปในกระทง เรียกเป็นเกวียนเช่นกัน ถือว่าแบ่งปันให้เจ้าที่ ถ้า 20 กระทงก็ถือว่า 20 เกวียน เรียกเจ้าที่มารับ และขอให้ท้าวหน้าที่ผ่านไปต่อไป

สู่ขวัญ หรือ ที่ชาวบ้านเรียกว่า สูดขวัญ เป็นพิธีทางศาสนาพราหมณ์ มีผู้ท้าวหน้าที่เรียกขวัญ เรียก หมอสูด ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เคยบวชเรียน หลายพรรษามาแล้ว กรณีที่จะมีการสู่ขวัญ เช่น หายป่วย แต่งงาน เรียกขวัญนาค ครรภ์แก่ ฯลฯ โดยหมอสูดจะอันเชิญเทพมาชุมนุม แล้วสาธยายชีวิตตั้งแต่เกิดของผู้รับขวัญ กล่าวถึงความยากลำบากที่บิดามารดาเลี้ยงมา จนเติบโตได้บวช หรือเป็นท้าวเป็นนางจนได้แต่งงาน บางครั้งผู้ฟังถึงกับร้องไห้ ด้วยความตื้นตันใจ ทั้งพ่อแม่ และลูกผู้รับขวัญ

ลงแขก เป็นการขอแรงเพื่อนบ้าน ญาติ มิตร เพื่อนฝูง ให้มาช่วยทำงานของตนให้แล้วเสร็จ รวดเร็ว เช่น การปักคานา การเกี่ยวข้าว ปูลูกมัน หรือการขุดมัน การตัดปอ หรือแม้กระทั่งการสร้างบ้าน ยิ่งงานใส่ข้าว ในการขอแรง ผู้ขอจะเดินบอกกล่าวกัน เฉพาะญาติสนิท มิตรสหาย หรือเพื่อนร่วมรุ่น เจ้าของงานก็จะเตรียม สารีบข้าวปลา สุรา อาหาร ไว้เลี้ยงแขกที่ไปช่วยงาน ให้มีหมั่นสาหร่าย ในการลงแขก จะมีการแข่งขันหน้างานกันโดยมีรางวัล เป็น เหล้า บุหรี่ หรืออ้อยขนมหวาน ถ้าใครตกหน้างานก่อนก็จะได้รับ

รางวัล คนช่วยงานก็จะแข่งขันกันอย่างสนุกสนาน ส่วนใหญ่เป็นการลงแขกปักดำ เกี่ยวข้าว เเคะข้าว ซึ่งถือเป็นงานหลักของการทำนา

ในโอกาสนี้ หนุ่มๆ สาวๆ ก็จะถือโอกาสสนุกสนานไปด้วย บางคู่ก็เกิดความรักใคร่ชอบพอกันในผลงานซึ่งกันและกัน จนถึงขั้นตามไปสู่ขอแต่งงาน บางคนที่เคยรักมอมๆ กันไว้ ถึงวันนี้อาจจะเลิกไปเลยเพราะเห็นความจืดจาง หรือจืดจางกันในวันนี้

สะเดาะเคราะห์ เป็นพิธีทางศาสนา โดยมีพราหมณ์เป็นผู้สวดขับไล่ปัดรังควาณให้กับผู้ที่ มีกลางร้าย ผันร้าย อัปมงคล หรือผู้ที่โหรบอกว่า ดวงตก ชะตาขาด เป็นต้น ในพิธีนี้ เจ้าบ้านต้องทำกระทง ใช้กาบกล้วย หักมุมเป็นสี่เหลี่ยม ทำช่องในกระทง 6 ช่อง 9 ช่อง แล้วแต่หมอโหรบอก ภายในช่องใส่ รูปปั้น ชายหรือหญิงผู้เคราะห์ร้าย รูปผี สัตว์ต่างๆ และใส่ข้าวเหนียวดำ เหนียวแดง ขนมหวาน บูหรี หมากพลู ครอบของหวานของคราว พอพระอาทิตย์ตกดินก็เชิญหมอสูดมาสูดเพื่ออันเชิญเทพเทวามารับรู้ ในการทำพิธีเช่นด้วยกระทงเสียบเคราะห์ เรียกวอกผีร้ายต่าง ๆ มารับเอา สุดเสร็จก็มีการตัดด้วยสายสิญจน์ ที่คล้องรอบกระทงมาผูกแขนคนที่คิดว่าถึงคราวเคราะห์นั้น แล้วนำกระทงไปวางทางทิศตะวันตก หรือทิศตะวันออก ท้ายหมู่บ้านตามหมอทักนายบอกเอาไว้ เป็นเสร็จพิธี

การแต่งงาน ชาวตาตองยังคงรักษารูปแบบงานแต่ง เช่นเดียวกับคนสมัยก่อน เมื่อเกิดความรักใคร่ชอบพอกันทั้งสองฝ่าย ฝ่ายชายจะให้ได้ว่าไปสู่ขอหมั้นหมายด้วยสร้อยทอง แหวนทอง หรือ สร้อยข้อมือ จากนั้นหาฤกษ์ยามยามดีกำหนดวันแต่ง พิธีแต่งเป็นพิธีที่สำคัญยิ่งสำหรับชีวิตหนุ่มสาว จะจัดขึ้นทั้งบ้านฝ่ายชายและหญิง มีการเตรียมงานก่อนแต่งหนึ่งวัน พอถึงวันแต่งญาติสนิท มิตรสหายจะมาพร้อมเป็นสักขีพยาน ร่วมสังสรรค์โดยช่วยเหลือเป็น ข้าวของ เงินทอง สมทบทุนสร้างเนื้อสร้างตัว เมื่อเสร็จการเลี้ยงแขกคนที่มาช่วยงานในตอนเช้าก็จะแห่เจ้าสาวและขันหมากไปบ้านเจ้าสาว ปลงสินสอด เข้าพิธีสู่ขวัญ ขอขมาพ่อตาแม่ยายฟังโหรพา ผูกแขนด้วยฝ้ายมงคล มีการ เรียกขวัญ เมื่อหมอสูดสุดขวัญตกวรรคเรียกขวัญ ว่า "มาเยื่อ ขวัญ เยื่อ....." สุดเสร็จ ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายหญิงทำการผูกแขนฝ่ายชาย ด้วยฝ้าย และ เงิน ทองให้เป็นทุน

จากนั้นก็ยกขบวนกลับบ้านฝ่ายชาย รอกการตามไปขอ ขมา พ่อแม่เจ้าปาว ของฝ่ายหญิง ในเวลาใกล้เคียงกันเมื่อฝ่ายหญิงไปถึงบ้านชาย จะเข้าพาขวัญ สู่ขวัญเสร็จก็มีการบวชผู้ใหญ่ฝ่ายชายพร้อมยกเครื่องขอ ขมา (สมมา) เป็น ที่นอน หมอน ผ้าไหม ผ้าห่ม ตามอัฐภาพ ญาติฝ่ายชายก็จะผูกแขนฝ่ายหญิงด้วยด้ายมงคล เงิน ทองให้เป็นทุน จากนั้นก็นับเงินผูกแขนทั้งหญิงและชายรวมกัน ประกาศให้ญาติ ๆ รู้ แล้วมอบเป็นทุนในการเริ่มต้นครอบครัวใหม่ เป็นเสร็จพิธีการ

ขึ้นบ้านใหม่ หลังจากแต่งงานเสร็จญาติทั้งสองฝ่ายก็จะกลายเป็นทองแผ่นเดียวกัน ต่างก็ช่วยกันชวนขวายเป็นบอมนเงินทอง "ออกเรือน" ไปอยู่ต่างหาก เมื่อพร้อมก็จะสร้างเรือนหลังใหม่แยกตัวออกไปได้กรณีที่หญิงมีญาติพี่น้องหลายคน แต่ถ้าหญิงเป็นลูกคนเดียวก็ต้องอยู่เลี้ยงบิดามารดา ในการแยกตัวไปขึ้นบ้านใหม่นี้ มีพิธีสำคัญๆ คือ เริ่มแต่การสร้าง ลงเสาเอกเสาโทบ้านใหม่ มีหมอ หรือพระผู้มีอาคมมาสูดถอนไล่ภูติผีวิญญานหรือสิ่งชั่วร้ายที่เคยอยู่บริเวณจะสร้างบ้าน มีใบปถม ใบยอ แก้ว แหวน เงินทอง าสลงไปในหลุมเสาเอกเสาโท เอาเคล็ด ผูกไซ ใบปถม ใบยอ ที่ปลายเสาด้วยผ้าสีเงินทอง จากนั้นก็ลงมือสร้าง เสร็จก็หาฤกษ์ยามยามดีขึ้นบ้านใหม่ โดยญาติสนิทมิตรสหายไปร่วมพิธีพราหมณ์ก่อน มีการหาขน แทนหนังสือมีค่า ด้วยคนชื่อ เงิน ทอง ฤๅม คง และมี เวียนขวารอบบ้านสามรอบแล้วจึงขึ้นบ้าน ทาพิธีเข้านอน ใ้กัน มีการทักถามเอาเคล็ดด้วย เพื่อให้เกิดมงคล เช่น "พากันมาแต่ไสนี้...ร้อยมาจากฟ้าแดนแดนพรหม พุ่นแล้ว...มาหยิ่ง...ร้อยมาขึ้นบ้านใหม่ใส่หญาเต็ม มาคำมาคุณ ให้ร่ำรวยอยู่เย็นเป็นสุข สิ้นแล้ว..." วันถัดไปก็เลี้ยงพระทานบุญ เพื่อนๆ นา ข้าวของ เงินทอง มาสมทบ บ้านใหม่ เป็นเสร็จพิธี

บุญพระเวส เป็นบุญประเพณีทางพุทธศาสนา ทานองแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง ในงานนี้ จะจัดขึ้นหลังฤดูเก็บเกี่ยว ชาวบ้านว่า "ข้าวขึ้นนา ปลาขึ้นเล่า" ชาวบ้านมีความพร้อม ก็จะนัดหมายวัน โดยมีทายกวัดขึ้นบอกล่าวรอบบ้าน ทุกครอบครัวก็จะออกไปวัด เตรียมสถานที่ ทาซง ปักเสา ไร่ดอกไม้ ตอนกลางวันก็มีการแข่งกันทล่อน คือคุ้มต่างๆ รวมกันทำกันเทศน์ ตัดต้นกล้วยมาทำต้นกัณฑ์ ปักเงินทอง ข้าวของเครื่องใช้ของพระสงฆ์ แล้วแห่จากคุ้มไปวัด นิมนต์พระที่ศรัทธาลงมาเทศน์ มอบต้นกัณฑ์ ตกเย็นประมาณสิบหกสิบเจ็ดนาฬิกา ก็จะ เริ่มขบวนแห่ ออกไปทุ่งนา เสมือนหนึ่งไปรับพระเวสสันดรเข้าเมือง

พอถึงชายทุ่งชายป่าที่เหมาะสมก็จะหยุดพัก มีพระผู้ใหญ่มากการเทศน์หนึ่งกัณฑ์ แล้วก็ให้พระยกชวอนกลับเก็บดอกไม้ ของหอม ดัดมือแพะแพะมาด้วยเรียกว่า "แห่อุปคุด" ตกเย็นมีการเทศน์แหล่เรื่องพระเวสสันดร ซึ่งชาวบ้านจะพากันจับฉลากกัณฑ์เทศน์ คຸ່ມไหนจับได้กัณฑ์ตอนไหนก็รับผิดชอบถวายเงินกัณฑ์เทศน์กัณฑ์นั้นไป เช่น กัณฑ์ชูชก กัณฑ์มัทรี กัณฑ์เข้าเมือง ฯลฯ งานคืนนั้นจะมีคนออกไปฟัง เชื่อกันว่าใครฟังครบทุกกัณฑ์จนจบเรื่อง จะเป็นคนมีบุญวาสนาสูงส่ง และถ้าตายไปก็จะได้ขึ้นสวรรค์ บางคนฟังก็ร้องไห้ไปด้วย เมื่อถึงตอนกัณฑ์ชาลี ถูกชูชก ต้อนไปเป็นทาส ปกติจะมีพระหลายองค์ช่วยกันเทศน์จนจบเรื่อง พอจบก็สว่างพอดี ตกตอนเช้าก็ทำบุญเลี้ยงพระโดยชาลาคຸ່มต่างๆ เป็นเสร็จพิธี

บุญบั้งไฟ เป็นบุญประเพณีสืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ นานเท่าใดไม่ปรากฏหลักฐาน จะจัดขึ้นในระหว่างเดือนห้าเดือนหก เชื่อกันว่าเป็นพิธีขอฟ้าขอฝนจากพญาแถน มีเรื่องเล่าตามนิทานในภาคผนวก งานนี้ชาวบ้านถือว่ามีความสำคัญมาก ญาติพี่น้องบุตรหลานที่ไปประกอบอาชีพอยู่ต่างแดน ก็จะต้องกลับมาร่วมบุญประเพณี ส่วนชาวบ้านที่อยู่บ้านก็จะพากันเตรียมงาน สร้างบั้งไฟ ช้อมรำเซ็งไว้ การสร้างบั้งไฟ จะเริ่มจากการนำเอาไม้ค่าง มาเผาให้เป็นถ่าน บดละเอียดทำชนวน (หมื่อ) บั้งไฟ โดยการตำอัดให้เป็นถ่านแล้วมาไฟ (ปัจจุบันใช้ ท่อพีวีซี) แล้วประกอบเครื่องตกแต่ง (เอ้บั้งไฟ) ให้สวยงาม ถึงวันแห่ก็จัดขบวนประกอบ มีขบวนกลองยาว แพนซี แสดงบทบาทสมมติ จารัต ธรรมเนียมเก่าประกอบต่อด้วยขบวนนางรำ ปิดท้ายด้วยชุดกลองยาวมโหรีดนตรี ซึ่งสนุกสนานมาก

ในการแห่จะมีกรรมการประกวดให้คะแนน เพื่อรับรางวัลตามลำดับความงาม ความพร้อม เลิกแข่งก็มีการออกแข่งขอเหล้าสาโท หรือข้าวหมาก (ข้าวเหนียวหนึ่งหมักกับแป้งเชื้อเหล้าชนิดหวาน) หรือขอเงินทอง มีกลอนแข่งไฟเราเช่น "มาฮึดหนีเป็นพี่เฮือนไฟ เฮือนผู้ใดหลังอาดหลาดบ่ได้ห้าบาทหลานน้อยกะบ่หนี ตายเป็นผีก็สิ้นมาหลอก ออกจากบ้านก็สิหวาดดินนา ขอเหล้าเตีตนาเจ้าจ๊กเรือ ขอเหล้ารันทนาแพจ๊กถ้วย ขอกินกล้วยนาแห่นจ๊กหวี เห็นให้แล้วแถมพรเห็นแห่นให้เห็นเลี้ยงลูกแพร่คือปูยามนา" เป็นต้น วันถัดมาก็จะเป็นการจุดบั้งไฟ มีการประกวดบั้งไฟขึ้นสูงด้วย ในการจุดจะมีเจ้าของบั้งไฟคอยดูมาให้ติดชนวนถึงตัวบั้งไฟ ถ้าบั้งไฟใครไม่ขึ้น เช่น แดก(ซุ)คาร้าน(ค่าง)ก็จะถูกเพื่อนหามไปทิ้งหนองน้ำคลุกจีรคลนตม ท้าให้น้ำตามอมแมมสกปรกดูไม่ได้ แต่ไม่ว่ากันยิ่งสนุกสนาน ถ้าบั้งไฟของใครขึ้นสูงสุด ก็จะได้รับรางวัลชนะเลิศอันดับหนึ่ง มีการเลี้ยงฉลองกันทั้งวัน

ทั้งคืน บางคนก็ตามไปเอาทอบังไฟของตนมาไว้ที่ไฟต่อไปเรียกว่า "นาฮอยไฟ" เป็นขั้นตอนสุดท้ายของบุญบังไฟ

ประเพณีบุญบังไฟของชาวตาตทอง ยะโสธร ส่วนใหญ่จะกำหนดวันที่ 12 - 13 พฤษภาคม ของทุกปี และมักจะตรงกับบุญสงกรานต์ทุ่งข้าวน้อยแม่ ของหมู่บ้านตาตทอง ซึ่งผู้คนจะมากเป็นพิเศษ ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคม และเศรษฐกิจ ของท้องถิ่น ทารายได้ให้กับผู้ที่เข้ามาค้าขายพอสมควร

นอกจากนี้ชาวตาตทองทองยังมีจารีตประเพณีเป็นของตนเองเหมือน จังหวัดอื่นๆ ในภาคอีสาน จารีตประเพณีส่วนใหญ่มาจากศาสนา ส่วนใหญ่เป็นศาสนาพุทธ จะมีการนับถือผีสงเวทดาพสมพसानอยู่บ้างเช่น ผีนา ผีฟ้า ผีแฉน จารีตประเพณีที่ถือปฏิบัติกันอยู่มีทั้ง 12 เดือน เรียก ฮีต 12 มีบุญประเพณีดังนี้ นับตั้งแต่ เดือนอ้าย บุญลาน เดือนยี่ เดือนสาม บุญข้าวจี บุญคุ้ม หรือเรียกอีกอย่างว่า บุญเดือนสาม เดือนสี่ เดือนห้า บุญพระเวส และตรุษสงกรานต์ เดือนหก งานวันวิสาขบูชา บุญบังไฟ สงกรานต์พระ สงกรานต์ เดือนเจ็ด เดือนแปด งานบวชพระ เข้าพรรษา เดือนเก้า เดือนสิบ บุญข้าวสาก ข้าวประดับดิน เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา ตักบาตรเทโว เดือนสิบสอง บุญกฐิน ผ้าป่า เป็นต้น

ส่วนการละเล่น ในเทศกาลต่างๆ ของชาวจังหวัดยโสธรและชาวตาตทอง ในฤดูกาลต่างๆ เช่น ตีจับ สะบ้า ม้าหัวบก เสือกินวัว ทอยหม้อ ไม้ฮือฮือ ขึงปลาเซ็ง ซึ่งการละเล่นเหล่านี้นิยมเล่นในเทศกาลตรุษสงกรานต์ คนที่เล่นมักจะเป็นวัยเด็ก วัยหนุ่ม วัยสาว สถานที่เล่นส่วนใหญ่เป็นชายทุ่งริมหมู่บ้าน เดิมเล่นกันบนถนน แต่ปัจจุบันรอมืามากจึงย้ายลงไปทุ่งนาข้างๆ ถนน และที่สำคัญการละเล่นเหล่านี้กำลังจะเลิกลากันไป ด้วยเงื่อนไขของเศรษฐกิจ กาลเวลาและสถานที่ หรืออาจจะเป็นเพราะมีการละเล่นอย่างอื่นที่มากับความทันสมัยเข้ามาแทนที่ เช่น การเล่นดนตรี ร้องเพลง รำวง สีสาว เป็นต้น

บทที่ 3

วรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลตาตทอง

วิไลพร อภัย

การศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้าน จากตำบลตาตทอง ครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการ
สัมภาษณ์ วิทยากร ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในตำบลตาตทอง และตำบลในเมืองโดยการบันทึกเสียง
และถอดความจากแถบบันทึกเสียงเป็นลายลักษณ์อักษร วรรณกรรมที่รวบรวมมาได้ จัด
แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1. นิทานพื้นบ้าน 2. เพลงกล่อมเด็ก และ 3. ประเพณีการ

1. นิทานพื้นบ้าน ๑๖๖๕ นิทานจากตำบลตาตทอง

นิทานที่รวบรวมมาได้ มีทั้งหมด 65 เรื่อง จำแนกออกเป็น 7 ประเภทดังนี้

1. นิทานโบราณคดีและอธิบายเหตุ 10 เรื่อง
2. นิทานทรงเครื่อง 15 เรื่อง
3. นิทานก้อม 10 เรื่อง
4. นิทานมุขตลก 11 เรื่อง
5. นิทานเรื่องผี 6 เรื่อง
6. นิทานคติ 7 เรื่อง
7. นิทานเรื่องสัตว์ 6 เรื่อง

1.1 นิทานโบราณคดีและอธิบายเหตุ หมายถึง เรื่องที่มุ่งแสดงถึงเรื่องราว
ความเป็นมาของสถานที่ใดที่หนึ่ง หรือ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่วิทยากรเชื่อว่าเป็นเรื่องราวที่เกิด
ขึ้นจริงในท้องที่ นิทานที่รวบรวมมาได้ มีทั้งหมด 10 เรื่อง

1. ตำนานเมืองยศ	6. ส่วนพญาแถน
2. หลักเมืองยศ	7. หอสองนาง
3. วัดสิงห์ท่า	8. ก่องข้าวน้อย
4. สะพานทวน	9. บ้านตาตทอง
5. พระธาตุอานนท์	10. ดอนปู่ตาตทอง

1.2 นิทานทรงเครื่อง หมายถึง นิทานที่มีขนาดของเรื่อง สอนช้านยาว ประกอบด้วยอนุภาค บ่งบอกสถานที่ บ่งบอกเวลาเกิดเหตุ โครงเรื่องมักกล่าวถึงการต่อสู้ครองรัก นิทานที่รวบรวมได้มี 15 เรื่อง

1. ชูฉุนางอ้าว	9. จาปาสิ่ตัน
2. ผาแดงนางไอ่	10. ท้าวทาละเกด
3. ท้าวทากาดำ	11. กัภาพร่าฝีน้อย
4. นางสิบสอง	12. บักหุดสามเปา
5. นางผมหอม	13. นางแดงอ่อน
6. นางคางลอง	14. นางแก้วหน้าม้า
7. นางหมาเก้าหาง	15. นางปลาบู่ทอง
8. อีหล่าอีลุน	

1.3 นิทานก้อม หมายถึง นิทานที่มีขนาดเรื่องสั้น เนื้อหาสาระและฉากเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในห้องที่ ปี่ลักษณะ เปรียบเทียบ ยกตัวอย่างโครงเรื่องแสดงให้เห็นถึง ผลการกระทำ และความสำคัญของบุคคล นิทานก้อมที่รวบรวมมาได้ มี 10 เรื่องดังนี้

1. บักแฮมบอฮิฮา	6. บักหมอนแป
2. เจียงเมี่ยงหนีตาย	7. บักเจียงซ้อง
3. บักเจียงตกลสร้าง	8. บักหมื่อ
4. บักจี้กาก	9. รือเคแม่ใหญ่สอน
5. บักแฮมบชายถ่าน	10. บักจี้ควาย

1.4 นิทานมุขตลก หมายถึง นิทานที่แสดงถึงเหตุการณ์ ที่ขัดแย้งและ กระทำผิดปกติ ฟังแล้วเกิดอารมณ์ขัน ไม่ถือโทษ ขนาดเรื่อง สั้น ไม่ซับซ้อน มีอนุภาค แก่นเรื่องเพียงอนุภาคเดียว ตัวละครมีที่สถานภาพ นิทานที่รวบรวมมาได้มี 11 เรื่อง

1. พ่อเฒ่าเลือกลูกเขย	5. ลูกเขยต้มพ่อเฒ่า
2. หัวฟอตาแดง	6. หัวฟอจิ้งจิก
3. จารย์สึกใหม่	7. หัวฟอข้าวแห้ง
4. หัวฟอหนีเวียก	8. เจียงเหมี่ยง

9. เสียเคราะห์

11. บักบวบ

10. ซำป๋อ

1.5 นิทานเรื่องผี หมายถึง เรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับภูติผี สาง วิญญาณ ซึ่งผู้เล่าเชื่อว่าเกิดขึ้นจริง ตามสถานที่ ที่ถูกกล่าวถึง นิทานที่รวบรวมได้มี 6 เรื่อง ดังนี้

1. ผีตาแฮก	4. บักกระสือ
2. ผีศาลา	5. ผีมองเตาไฟ
3. ผีโปรง	6. ผีبوب

1.6 นิทานคติ หมายถึง นิทานที่มุ่งแสดงแนวคิดให้คติธรรม และ เตือนใจ ผู้ฟังเกี่ยวกับวิถีชีวิตและ การดำรงตนอยู่ในสังคม มีขนาดความยาวไม่จำกัด ตัวละครอาจเป็นสัตว์หรือมนุษย์ เทวดาก็ได้ นิทานที่รวบรวมได้ มี 7 เรื่องดังนี้

1. กรรมทันตา	5. ใบตระกูล
2. ตายแล้วฟื้น	6. หัวล้านนกกระทุม(หัวล้านหลั่นครุ)
3. แมวเจ้ากรรม	7. จันทโครพ
4. หัวแสนกล	

1.7 นิทานเรื่องสัตว์ หมายถึง เรื่องราวที่มีตัวละครเป็นสัตว์ ครอบเรื่อง กล่าวถึงพฤติกรรมของสัตว์ ที่แสดงถึงความรู้สึกนึกคิด เขว้าปัญญา ในการต่อสู้ และ เอาตัวรอดอยู่ในสังคม นิทานที่รวบรวมได้ มี 6 เรื่องดังนี้

1. จี๋คันคากแบกขอน	4. หัวแสนกล
2. หอยกับเต่า	5. หมาแมวตาวิเศษ
3. เบ็ดกับไก่	6. ปลาต่อสู้อำพัน

นิทานทั้ง 7 ประเภท รวม 65 เรื่องเนื้อหาสาระของเรื่องปรากฏในภาคผนวกท้ายเล่ม

2. เพลงกล่อมเด็ก

เพลงกล่อมเด็กที่ รวบรวมได้ จากวิทยากร 18 คน มีทั้งสิ้น 47 บทส่วนใหญ่ขึ้นต้นด้วยคำว่า "นอนสาหล่า" ถึง 13 สำนวน นอกนั้นขึ้นต้นว่านกเอี้ยง แมวโพง นกแจนแจน ร่อนชาลู อีเก้ง กูกาโกกูกา เป็นต้น เนื้อหาสาระของเพลงกล่อมเด็ก ปรากฏในภาคผนวกท้ายเล่ม

3. ปริศนาคำทาย

ปริศนาคำทายที่รวบรวมได้ทั้งสิ้น 47 ข้อคำถาม จากวิทยากร 15 คน เนื้อหา เนื้อหาสาระส่วนใหญ่ ปกป้องถึงสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่วิถีชีวิต เศรษฐกิจ ของสังคมผู้ตั้งคำถามและคำตอบ รายละเอียดของปริศนาคำทายปรากฏในภาคผนวกท้ายเล่ม

ในการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวรรณกรรมทั้ง 3 ประเภท วิทยากรผู้ให้ความอนุเคราะห์มีภูมิลำเนาอยู่ในตำบลตาตทอง 28 คน ตำบลในเมือง 2 คน ส่วนใหญ่ให้ข้อมูลด้วยการตอบคำถาม เล่าเรื่องและบรรยายสรุป ผู้วิจัยได้ทำการบันทึกข้อมูลด้วยเครื่องบันทึกเสียง และจดข้อมูล ที่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ บางท่านให้ข้อมูลขณะพบปะสังสรรค์ และงานวัด งานศพ ซึ่งถ้าเป็นประโยชน์ต่อการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะรีบจดบันทึกไว้ ที่สำคัญเกียรติประวัติของวิทยากรท่านต่างๆ ส่วนแล้วแต่เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงในการเล่านิทาน เพลงกล่อมเด็กและปริศนาคำทาย จนเป็นที่รู้จักกันในหมู่ญาติมิตร และได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย และที่สำคัญที่สุด คือ วิทยากรทุกคนยินดีให้ข้อมูลเกี่ยวกับวรรณกรรมประเภทต่างๆ ด้วยน้ำใจจริง โดยไม่คิดมูลค่าตอบแทน

วิทยากรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา ทำสวน และมีข้าราชการบำนาญ ส่วนใหญ่เป็นชาย ยกเว้นเพลงกล่อมเด็ก ผู้เล่าส่วนใหญ่เป็นหญิงวัยทำสิบปีขึ้นไป รายละเอียดเกี่ยวกับวิทยากรปรากฏอยู่ในภาคผนวกของวิทยานิพนธ์

บทที่ 4

การวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลดาดทอง

การศึกษาสภาพสังคมจากตัวบทวรรณกรรม ที่ผู้สร้างวรรณกรรมได้บันทึกเอาไว้ เป็นแนวทางที่ควรปฏิบัติอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะผู้สร้างวรรณกรรมย่อมเป็นสมาชิกคนหนึ่งในสังคม การถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดและจินตนาการจะต้องอาศัยสิ่งแวดล้อม และเหตุการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนพฤติกรรมของคนในสังคมเป็นวัตถุดิบในการสร้างสรรค์วรรณกรรม

การศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้าน ที่ผู้วิจัยได้รวบรวมจากตำบลดาดทอง จะพิจารณา ตัวบทวรรณกรรม และวิเคราะห์ให้เห็นพฤติกรรมทางสังคม คุณค่า และ ความสำคัญของวรรณกรรม ในด้านสภาพความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี และ ภูมิปัญญาของชาวบ้าน โดยได้จำแนกวรรณกรรมที่รวบรวมมาได้เป็น 3 ประเภท คือ นิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก และ ปริศนาคำทาย

วรรณกรรมพื้นบ้านทั้งสามประเภท ที่ใช้เป็นข้อมูลในการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ มีนิทาน 65 เรื่อง เพลงกล่อมเด็ก 47 บท ปริศนาคำทาย 47 ข้อคำถาม ดังการศึกษาวิเคราะห์ต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์นิทานพื้นบ้าน

นิทานพื้นบ้านที่รวบรวมได้จากตำบลดาดทอง ได้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของบุคคลในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ด้านวิถีชีวิต

จากการศึกษาวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านจากตำบลดาดทองทั้ง 65 เรื่อง พบว่านิทานได้บันทึกวิถีชีวิตไว้หลายลักษณะ เช่น สภาพความเป็นอยู่ ลักษณะครอบครัว การประกอบอาชีพ และบทบาทสมาชิกในสังคม

1.1.1 สภาพความเป็นอยู่ ในนิทานกล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ใกล้ลำน้ำห้วย หนอง คลอง บึง และประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายดังจะวิเคราะห์ให้เห็นต่อไปนี้

(1) ทำเลการตั้งถิ่นฐาน เลือกทำเลที่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ เช่น ลำน้ำห้วยหนอง คลองบึง ดังในตำนานเมืองยศ กล่าวว่า

" เมืองยศ เป็นเมืองด่านที่เข้มแข็งที่สุด ตั้งอยู่ริมรีรี เรือผู้ใดผ่าน นาสินค้ามาจากทางเหนือต้องตรวจ..."

ในทานองเดียวกัน ตำนานเรื่องบ้านตาตทอง ตอนหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า

" บ้านนี้เป็นเมืองเก่า เจ้าเมืองพาไพรพลชุดตินรอบเมือง สร้างเมืองให้สูง ฉะนั้นจึงเห็นว่าบ้านเขาสูงตรงกลาง มีห้วย หนอง คลอง บึงล้อมรอบ..."

ในเรื่อง หอสองนาง กล่าวว่

" ฝึบริสาทสิงสถิตอยู่ตามลำน้ำ ลำพง ชาวเมืองยศ บัณฑิตพึ่งพาอาศัย
ก็สร้างหอขึ้นสองหลัง อยู่มากี่ลำน้ำชี..."

ในเรื่อง ปลาบู่ทอง กล่าวว่

"พอหลังจากเสร็จธุทงานก็พาเมียทั้งสองลงเรือไปตีกแหหาปลาตาม
ห้วยหนอง คลองบึง..."

นอกจากนี้ยังมีอีกหลายเรื่องที่ถูกสาวถึงแหล่งน้ำว่าอยู่ใกล้บ้านเรือน เช่น ในเรื่องภาพรำผีน้อย ท้าวท่ากาดำ ผาแดงนางไอ่ จันทาสีตัน นางแดงอ่อน บักเชียงตอก สร้าง ผีปราง เป็นต้น

(2) **ลักษณะครอบครัว** ครอบครัวที่พบในนิทาน เป็นครอบครัวที่ขาดพ่อ หรือขาดแม่บางครอบครัวขาดทั้งพ่อและแม่เป็นลักษณะครอบครัวเดี่ยว เป็นส่วนใหญ่ ส่วนครอบครัวขยายซึ่งเป็นครอบครัวที่มีคู่สมรสตั้งแต่สองคู่ขึ้นไปมีน้อย เรื่อง ดังตัวอย่างประกอบต่อไปนี้

ในเรื่อง ก่องข้าวน้อย กล่าวว่ "ลูกชายกล้าเฮ็ดนาอยู่กับแม่ แม่ก็แม่
เฒ่า ๆ หลังโรงโรงงอ พ่อของท้าวตายวายตั้งแต่เกิด ตั้งแต่เด็กลูกแต่เข้า จูงควายไ้ไป
ฮุดนา" แสดงให้เห็นว่า กล้า ขาดพ่อ ซึ่งพ่อได้ตายตั้งแต่เกิด อาศัยอยู่กับแม่ที่ชราภาพและ
แก่เฒ่าจนหลังโรงงอ

ในเรื่อง นางพม่อม มีตอนหนึ่ง แสดงให้เห็นว่า ครอบครัวนี้ขาดพ่อ คือ " นางก็พาลูกทั้งสอง อยู่ที่บ้านนาเมืองเพิ่น จนลูกใหญ่เป็นสาว หมูพวกก็พากันเยาะเย้ยว่า เป็นลูกไม่มีพ่อ..." หมายถึง นางผู้เป็นแม่ของนางพม่อม ได้เลี้ยงลูกของตนมาตั้งแต่เล็ก ๆ จนโตเป็นสาวและอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน ลูกของเพื่อนบ้านได้เยาะเย้ยลูกของนางว่า เป็นลูกไม่มีพ่อ

ในเรื่อง บักเชียงตงสร้าง กล่าวว่ "ครอบครัวบักเชียง ทุกข์ยาก หาเข้ากินคำ พ่อตายแต่บ่อย มีแต่แม่ แม่รับจ้างคานาและเกี่ยวข้าว..."

ครอบครัวที่ขาดพ่อ หรือขาดทั้งพ่อและแม่ พบว่ ลูก ๆ ต้อง ประสบกับปัญหาความทุกข์ยาก แสนเห็น ต้องตรากตรำทำงานหนัก ลูกเพื่อนบ้านเยาะเย้ย ให้ได้รับความอับอายและน้อยใจ นอกจากนี้ยังมีอีกหลายเรื่องี่แสดงให้เห็นว่า เป็น ครอบครัวที่ขาดพ่อ มีแม่เป็นหลักของครอบครัว เช่น เรื่อง อีหล่าอีลุน ปลาบู่ทอง

ส่วนครอบครัวที่ขาดทั้งพ่อและแม่ ลูกต้องอาศัยอยู่กับตายาย หรือพระ สงฆ์เจ้าอาวาสที่วัด ในนิทานพบว่า เป็นชาย มีมานะอดทน ขยัน มีวิถีชีวิตที่ยากลำบากเช่น กันแต่บั้นปลายของชีวิตก็ประสบผลสำเร็จ ตัวอย่างเช่น

ในเรื่อง ท้าวกำกาคา กล่าวว่ " ย่าเฒ่าท้าวกำกาคาเลียงแต่น้อย ๆ ได้มาจากทำน้า ไม่รู้ว่เป็นลูกใคร ย่าเลียงจนใหญ่เป็นปาว..." หมายถึงกำกาคา เป็นลูกไม่มีพ่อไม่มีแม่ ย่าพบกำกาคาที่ทำน้าแล้วเก็บมาเลียงไว้ตั้งแต่เด็ก ๆ จนโตเป็นหนุ่ม

ในเรื่อง กัฟพร้าวฝัน้อย กล่าวว่ " กัฟพร้าวฝัน้อย เป็นลูกกัฟพร้าว พ่อแม่เอามาถ่องน้า ลอยมาติดอยู่ทำน้า ย่าจ้สวนเอามาเลียงไว้..." หมายถึงกัฟพร้าวฝัน้อย เป็นลูกที่พ่อแม่เอามาทิ้งโดยปล่อยลอยมาตามน้ำ ย่าผู้ทำสวนเก็บได้เอามาเลียงไว้ จนโตเป็นหนุ่มเช่นเดียวกับ ท้าวกำกาคา

จากนิทานที่ยกมากล่าว เป็นนิทานที่ลูกขาดพ่อและขาดทั้งพ่อและแม่ มีลักษณะ ครอบครัวเดี่ยวเดี่ยว วิถีชีวิตของบุคคลในนิทานจะประสบกับปัญหาและความทุกข์ยากลำบาก ทำงานหนักแต่ส่วนใหญ่อันประสบกับความสุขเมื่อบั้นปลายชีวิต ส่วนครอบครัวขยายมีปรากฏอยู่หนึ่งเรื่องคือ เรื่องพ่อเฒ่าเลือกลูกเขย เรื่องนี้มีลูกเขยอยู่สามคนในบ้านเดียวกัน

(3) ลักษณะบ้านเรือน พบว่ บ้านในนิทานมีลักษณะสูงจากพื้นดินเมื่อคนหรือ สัตว์ตกบ้าน สามารถทำให้กระดูกหักหรือหลังหักได้ ตัวอย่างเช่น

ในเรื่อง บักแฮมบอีฮา กล่าวว่

"บักแฮมบมาตามนัด อีฮาเอาเต่าไปผูกไว้หัวบันได บักแฮมบแอบขึ้น ข้างฝาบ้านตรงห้องอีฮานอน หวังจะเข้าทางป่องเอี่ยม ก็ตกลงมา แม่อีฮาถามอีฮาว่า.. อีฮา อีฮา แมนหยั่งตกลง อีฮา ก็ตอบว่ กระดังกระจื่อดอกอีแม บักแฮมบได้อินโหม่ คาง ว่ อือ ๆ ๆ กระดังกระจื่อหิพอ หิแมมิงบ้อ กระดูกพอกแตกหักสามซีกสี่ซีก มิงบักบ้อ..." ซึ่ง

หมายถึง ขณะที่ปักหมบป็นขึ้นบ้านจะไปลักลอบนอนกับอียาได้พลัดตกลงจากบ้านถึงพื้น ทำให้กระดูกซี่โครงหัก

(5) การประกอบอาชีพ นิทานพื้นบ้านจากตำบลดาตทอง พบว่า อาชีพการเกษตรเป็น อาชีพหลักของชุมชน นอกจากนี้คือการประมงหาปลาล้ำสัตว์ดังตัวอย่างที่ยกมาประกอบดังนี้

การเกษตร การเกษตรเป็นอาชีพที่พบในนิทานหลายเรื่อง เช่น

ในเรื่อง ก่องข้าวน้อย กล่าวไว้ว่า " กล่าวถึงลูกชายกล้า เอ็ดนาอยู่กับแม่ แม่ก็แม่เฒ่า ๆ หลังตั้งโรงงอ...ฮอดนาแล้ว กล้าไถสุดหลายงาน สวย เพลงายก็ไปเห็นยายชอด ตามัวผ่าเห็นนาเป็นหลายไฮ หิวบักใหญ่คำฮ้าย ควายข้าก็ถูกตี"

ในเรื่อง แก้วหน้าม้า กล่าวไว้ว่า " มีชาวนาผิวเมี่ยงหนึ่ง ทุกข์ยากปากหมอง ทาไร ทานา เป็นอาชีพ มีลูกสาวอยู่คนหนึ่งก็แสนที่จะขี้เหล หน้าตาอัปลักษณ์ หน้าเหมือนม้า วันหนึ่งขณะที่เกี่ยวข้าวอยู่ ก็มีวาว ตกลงมาในไรนาแปลงนี้..."

ในเรื่อง ปลาบู่ทอง กล่าวไว้ว่า " ชายคนหนึ่งเป็นชาวไฮชาวนามีเมียสองคน หลังจากเสร็จฤดูทากก็พาเมียลงเรือไปตีกแหหาปลาตามห้วยหนองคลองบึง..."

ในเรื่อง กะพรว้าฝีน้อย กล่าวไว้ว่า "กะพรว้าฝีน้อยเป็นลูกกะพรว้า พ่อแม่เอามาสองน้ำ ลอยมาติดอยู่ทำน้ำ ย่าจาชวนเอามาเลี้ยงไว้จนใหญ่เป็นหนุ่ม เอ็ดไฮจสนาให้ย่าจาชวน มีพวกสัตว์ต่างๆมากินพืชพันธุ์ธัญญาหาร ฝีน้อยก็เลยทำเครื่องดักสัตว์..."

ในเรื่อง ลูกเขยต้มพ่อเฒ่า ได้กล่าวไว้ว่า "...พ่อเฒ่ากับลูกเขยไบนาว พ่อเฒ่าบ้านคันแท(กูนา) ลูกเขยไถสุดนา(ไถตะ)หิวข้าว พ่อเฒ่าก็ไปตีกแหหนองใต้ปลาตุกมาบึง..."

นอกจากนี้ยังปรากฏอยู่ในนิทานอีกหลายเรื่อง เช่น บักเชียงตกสร้าง ผีปร่ง ผีตาแฮก นางสิบสอง บักจู้หูดสามเปา บักจี้ควาย บักหมื่อ หัวพ่อหนีเวียกเป็นต้น จากนิทานที่ยกมากล่าวข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า อาชีพการเกษตรอัน ได้แก่ การทากา ทาไร ทาชวน และการประมงหาปลา จับสัตว์ต่าง ๆ เป็นอาชีพหลักของชุมชนในนิทาน

(6) บทบาทของสมาชิกในสังคม ในนิทานได้กล่าวถึงบุคคลหลายตำแหน่ง ตั้งแต่ผู้นำชุมชนคือเจ้าเมือง เสนา อามาตย์ พระสงฆ์และผู้นำครอบครัวได้แก่ พ่อ แม่และลูก ซึ่งบุคคลเหล่านี้ได้มีบทบาทแตกต่างกันไป ตามหน้าที่รับผิดชอบของแต่ละคน ตัวอย่างเช่น

บทบาทของผู้นำชุมชน มีนิทานหลายเรื่องที่ได้กล่าวถึง การสร้างบ้านแปลงเมืองโดยมีผู้นำชุมชนเป็นผู้บุกเบิกและริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ไว้ตามความเชื่อและตามความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต จนบางแห่งได้กลายมาเป็นมรดกของสังคม และคงอยู่จนถึงปัจจุบัน ดังกล่าวไว้ในนิทานเรื่องต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

นิทานเรื่อง หลักเมืองยศ กล่าวไว้ว่า "...เจ้าเมืองได้ประกาศให้ชาวเมือง ผู้ใดต้องการเสียสละชีวิตเพื่อบ้านเมือง...ให้มาสมัครชายกับหญิง...ก็มีตายายมาสมัคร เจ้าเมืองก็พาพาพิธินามแห่ล้อมเมืองสามรอบ...จากนั้นก็ให้คนขุดหลุมใหญ่ขนาดพอดีสองคน ลึกพอยืนได้...ก่อนเอาฝังก็มีพิธีสวด...แล้วก็นำสองตายายลงไปในหลุมทั้งที่มีชีวิตอยู่...ก็ถมดินเรียกว่าฝังทั้งเป็น ให้เป็นเจ้าหลักเมืองที่เหี้ยนตุ หลัง..."

นิทานเรื่อง พระธาตุอานนท์ กล่าวไว้ว่า "สมัยโบราณมีพระพุทธรูป 2 รูปพี่น้องกัน เป็นชาวเวียงจันทน์ ไปถึงเทวทศนครประเทศอินเดีย เห็นเขาอันเชิญพระธาตุเจดีย์ออกมาสร้าง ทราบว่าเป็นธาตุพระอานนท์ เลยขอได้ส่วนหนึ่ง...ตั้งใจจะมาสสร้างเป็นเจดีย์ไว้เวียงจันทน์ แต่ชาวเมืองไม่พร้อม...จึงได้เดินทางรอนแรมมาถึงริมน้ำชี เห็นว่าทำเลดี ได้เข้าหาเจ้าบ้านเจ้าเมืองชื่อ เอียงเวทา เจ้าเมืองมอบให้ช่างซ่อมรับเป็นผู้สร้างพระธาตุอานนท์..."

นิทานเรื่อง วัดสิงห์ท่า กล่าวไว้ว่า "...เจ้าหน่อเมืองเป็นผู้สร้างพระพุทธรูปไว้ หวังสร้างเมือง แต่เกิดอหิวาตกโรคตาย ปี 2314 เจ้าพระตาได้สั่งให้เจ้าคำขุย คำใส เจ้ากำ เจ้ามุ่ม บุตรหลานอพยพผู้คน เผาแก่หญิงชาย เด็ก ช้างม้า วัวควาย จากหนองบัวลำภูมาสร้างเมืองใหม่ลุ่มน้ำชี..."

ในเรื่อง ก่องข้าวน้อย เมื่อนายกล้า แม่แม่และลูกตาแสงกับเจ้าเมืองสังัดหัว พระอุปัชฌาย์ได้ขอขมาบิดาไว้ และให้กล้าได้โทษโดยการบวชแล้วสร้างเจดีย์ก่องข้าวน้อย

นอกจากนิทานที่ยกมากล่าวนี้ยังมีอีกหลายเรื่องที่ปรากฏบทบาทผู้นำชุมชน

เช่น บ้านตาดทอง ดอนปู่ตา ผาแดงนางไอ่ และ นางคำกลอง เป็นต้น

บทบาทของผู้นำครอบครัว ในนิทาน พบว่า ผู้นำครอบครัวส่วนใหญ่เป็นชาย ซึ่งเป็นสามีและพ่อ หรือ ลูกเขย ลูกชาย เป็นแรงงานสำคัญของครอบครัว ทาหน้าที่ประกอบอาชีพเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว ส่วนแม่เป็นผู้คอยดูแลบ้านเรือน และหุงหาอาหารหรือเครื่องนุ่งห่ม ดังกล่าวไว้ในนิทานเรื่องต่าง ๆ ต่อไปนี้

นิทานเรื่อง ลูกเขยต้มพ่อเฒ่า กล่าวถึงบทบาทผู้นำครอบครัวคือ พ่อและลูกเขยไว้ว่า "พ่อเฒ่ากับลูกเขยไปนา พ่อเฒ่าบ้านคันแท(คานา) ลูกเขยโกลสุต(โกลตะ) หิวข้าว พ่อเฒ่าก็ไปตีกแห(ทอดแห)ในหนองได้ปลาดุกมาบัง...วันหนึ่งขณะที่พ่อกับลูกเขยอยู่งานนา แม่เฒ่าก็มาส่งข้าว ..."

นิทานเรื่อง ฝีม่องเตาไฟ กล่าวถึงบทบาทพ่อ แม่ และลูก ไว้ว่า "แต่ก็นาวอู่ม่องเตาไฟ ยามเย็นนา ขณะที่กำลังไกวเปลน้อง พ่อกับแม่ตานาอยู่ปลายนา น้องก็กำลังจะนอนไกวไปไกวมาก็ได้ยินเสียงพาดเผียะๆอยู่ย่องน้ำกลึงเสียงนา...ต่อมาอ้ายจันสีกำลังเป็นหนุ่มแน่น ปลัดันบกใหญ่ห้วนว่าเราจะเอามาเผาถ่านและเอาไม้มาเลื่อยเอ็ดเถียงนา แม่ก็กำลังกวนครามอยู่ข้างเถียงนา พอตกคำก็ปวดหัวบักใหญ่ ฝีมือนา..."

เรื่องเหล่านี้แสดงให้เห็นบทบาทหน้าที่ของบุคคลในนิทาน คือ พ่อ แม่ ลูกชายลูกสาว และลูกเขยว่า ช่วยกันทํามาหากินด้วยการแบ่งงานกันทำ คือ พ่อขุดดิน ตานา ลูกเขยบ้านคานา ลูกชายเผาถ่านลูกหญิงดูแลไกวเปลน้องโดยมีแม่เป็นผู้หุงหาข้าวปลาอาหารมาส่ง และช่วยตานา ทาสีข้อมผ้า ตามลักษณะของสังคมเกษตรกรรม

1.2 ด้านค่านิยม

สนธิ สัมครการ (2534:83) กล่าวว่า ค่านิยมเด่น ๆ ของวัฒนธรรมไทย ที่ถ่ายทอดมาสู่สังคมไทย มักจะเป็นการให้ความสำคัญแก่บุคคล ครอบครัวโดยทั่วไปจะอบรมสั่งสอนลูกหลานให้รู้จักคบคนดี หลีกหนีคนพาล เคารพคนที่ควรเคารพ โดยเฉพาะผู้มีอำนาจวาสนา ครอบงำบิณฑามารดาผู้มีพระคุณสูงสุด เพราะเป็นผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงตนมาจนเติบใหญ่ บุญคุณบิณฑามารดานั้นใหญ่หลวงนักทดแทนเท่าไรก็ยังไม่รู้จักหมดสิ้น ครูบาอาจารย์ที่มีพระคุณเพราะเป็นผู้ให้วิชาความรู้ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสิ่งที่ควรเคารพบูชากราบไหว้

นอกจากนี้คนไทยยังมีค่านิยมสนุกสนาน อาจเป็นเพราะความอุดมสมบูรณ์ในอดีต "ในนั้นมีปลา ในนามีข้าว" คนไทยไม่เคยอดอยากจึงให้ความสำคัญทรัพย์สินมากกว่าจิตใจ ที่สำคัญค่านิยมในการวางเจียนเป็น ๖ หักกับ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ มักน้อยสันโดษระงับโทษชมความโกรธไม่แสดงตน เชื้อกฏแห่งกรรม บาปบุญคุณโทษ เป็นเอกลักษณ์ของคนไทยทุกยุคทุกสมัย

ในนิทานที่รวบรวมได้จากตำลาคาดทอง พบว่า บุคคลในนิทานมีค่านิยมดังที่กล่าวไว้ข้างต้นนี้ คือยกย่องนับถือบิดามารดา ครูอาจารย์ พระสงฆ์ คนมีเงิน คนมีปัญญา คนมีความอดทนอดกลั้น และนิยมการทักท้วง ดังบทวิเคราะห์และตัวอย่างต่อไปนี้

ค่านิยมยกย่องนับถือบุคคล

บิดามารดา ในนิทานได้แสดงให้เห็นว่า บุคคลใดไม่เคารพนับถือบิดามารดา และกระทำให้บิดามารดาได้รับความทุกข์ เจ็บปวด หรือล้มตายจะต้องได้รับกรรม เช่น

ในเรื่อง ก่องข้าวน้อย เมื่อบุตรหิวข้าว เห็นแม่มาส่งข้าวสายและน้ามา น้อยก็บันดาลโทษะ ขาดความเคารพยำเกรง ต่ำว่าแม่ ดังกล่าวในนิทานว่า

"ลูกชายกล้าโหมพิงแม่ มัวแต่เถียงให้ร้ายทั้งซ้ายลู่ตี
จับแอกน้อย ปลดจากคอกควาย ลิวมาหาพาดหัวยายเฒ่า
ยายเฒ่าฮืองเขาทุกกล้อย่า กินข้าวเบื่องก่อนลูกบ่พอแหม่มยอม
เว้าบ่จบความถ้วน กล้าพาดแอกลงหัว ยายบ่ทันระวังตัว
คาดบ่ถึงเลยลัม..."

จากนิทานแสดงให้เห็นว่า กล้านอกจากจะไม่ฟังคำขอร้องของแม่แล้วยังฆ่าแม่ด้วยไม้คานคอกควาย (แอกน้อย) เป็นเหตุให้ตาแสงและเจ้าเมืองต้องลงโทษ ทั้งจำทั้งปรับและสั่งตัดหัว ดังในนิทานกล่าวว่า

"ตาแสงอยู่ชาวเมืองแตกตื่น นาฮ้อมแหม่มมาหุ้มเบ็งกัน

หวังลิปรับไหมกล้า จาซื้อคานคอกหวังลิตัดหัวเสีย แต่วัดมาขอไว้"

การขาดความเคารพนับถือ มารดาเพียงชั่วพริบตาเดียว ก็สามารถทำ

ให้กล้ำกลายเป็นฆาตกร และสูญเสียสิ่งที่มีค่า ต้องโทษทั้งทางโลกและทางธรรม ชีวิตจึงต้องตกทุกข์ได้ยากกรุมเล้าใจของกล้ำ ดังในนิทานกล่าวว่า

"ตายແນ່ແນ່ ແມ່ ແມ່ ເລຍບລຸກ ທຸກຢູ່ໃນໂລກາກີ່ເລາສຸມຮຸມກລ້າ

ຢູ່ແມ່ໄດ້ ໃຫ້ຮຸກຮຽນ ແມ່ເອີຍກັບຄືນມາຢູ່ນ້ຳດອມໝີ"

ในเรื่อง นางหมาเก้าหาง แสดงให้เห็นวิถีชีวิตของบุคคล 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายที่รักและเคารพนับถือมารดา กับฝ่ายที่ไม่รักเคารพไม่นับถือมารดา ว่ามีผลแตกต่างกัน ดังนี้

เมื่อนางหมาเก้าหางเลี้ยงลูกโตเป็นสาว แต่งงาน และแยกบ้านเรือนไปอยู่ต่างหาก ครั้นแม่ชราเจ็บป่วย เป็นโรคผิวหนังก็รักษาไปหาลูกคนโตและคนกลาง ดังปรากฏในนิทานว่า

" ຕໍ່ມາແມ່ໝາກີ່ເຜົາແກ່ ເປັນຮົດຟົວໜັງ ເດີນໄປເຫາ
 ລູກຄົນໂຕແລະຄົນກາງ ທັງສອງຄົນກໍ່ໄລ່ມາຕໍາຕົ້ນແມ່ຮີບໜີ
 ເກຣງວ່າຜົວຈະມາຮູ້ວ່າມີແມ່ເປັນໝາ... ຈົນສຸດທ້າຍໄດ້ໝີມາ
 ຫາລູກຄົນສຸດທ້ອງ ນາງເຫັນແມ່ກໍ່ຮ້ອງໃຫ້ ອາບນ້ຳ ຫາຍາ ຫາ
 ຂ້າວາໃຫ້ແມ່ກິນ ເລີຍຈົນອ່ວນທ້ວນສະບຽນ ແລ້ວຈຶ່ງແນະນຳໃຫ້
 ລູກແລະຜົວໄດ້ຮູ້ຈັກວ່າເປັນແມ່... ຈາກນັ້ນກ່ອນກັບມາກໍ່ໄດ້ຫາມາ
 ຄຳຈື່ນ ຮ້າຮວຍເປັນເສຣຍສີ ສ່ວນຟ້ອງຄົນໂຕແລະຄົນກາງ
 ຕົກທຸກໄດ້ຍາກຖືກຜົວຂັບໄລ່ໜີ ມາຂອບອາຄີຢູ່ກັບນ້ອງສາກິດ
 ທີ່ທັງແມ່ໃຫ້ຕົກຍາກ ຕົນເອງກໍ່ເລຍລຳບາກເປັນຫຼາຍສິບເທົ່າ"

จากนิทานแสดงให้เห็นว่ายกย่องบุคคลที่เคารพนับถือมารดา ว่าส่งผลให้ชีวิตเจริญรุ่งเรือง ส่วนบุคคลที่ขาดความเคารพยกย่องนับถือมารดาครอบครัวจะได้รับความเสื่อมดังในนิทาน นอกจากนี้ยังมีอีกหลายเรื่อง que แสดงให้เห็นผลของการเคารพเชื่อฟังบิดามารดาหรือผู้ปกครอง จะส่งผลดีแก่ชีวิต เช่น เรื่องขี้หูดสามเปา ท้าวท้าวท้าว เป็นต้น

ครูอาจารย์ ในเรื่อง ขี้หูดสามเปา กับเรื่อง จันทโครพ เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นผลของการเคารพยกย่องนับถือครูอาจารย์แตกต่างกัน คนที่เคารพนับถือเชื่อฟังครูอาจารย์จะประสบผลสำเร็จในชีวิต เช่น ขี้หูดสามเปา ดังนิทานกล่าวไว้ว่า

"ลึงบอกว่า ช้องนี้เป็นช่องวิเศษ อยากได้อันยังก็ตีเอาได้
แต่ตีได้บ่เกินสามเทื่อ ลึงก็ตีห้จู้หุดที่อยู่ตัวบักจู้หุดหาย
เป็นตัวอย่าง จู้หุดก็เลยนับถือว่าลึงวิเศษจริง..."

จากนั้นจู้หุดก็ปฏิบัติตามลึงกล่าวสอนไว้ทุกอย่าง ชีวิตจู้หุดจึงประสบผล
สำเร็จกลายเป็นคนร่ำรวย เป็นที่ยอมรับของสังคมตรงกันข้ามกับเรื่อง ท้าวจันทโรทรพ ผู้ที่
ขาดความเคารพนับถือครูอาจารย์ผู้เป็นญาติ ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอน ชีวิตจึงประสบภัยพิบัติ
ดังในนิทานกล่าวไว้ว่า

"พระญาติก็ให้ ผอบวิเศษอันหนึ่ง กำชับว่าห้ามเปิด
กลางทาง ให้ถึงบ้านจึงเปิด แต่พอถึงกลางป่า
ด้วยความอยากรู้อยากเห็น จันทโรทรพก็เลยเปิด
พบหญิงงาม เกิดความรักใคร่ได้เสียเป็นเมียผัว
เดินทางต่อไป พบกับโจรป่าใจหายาบ... เกิดต่อสู้
ชิงนางกันขึ้น... ในที่สุดโจรก็ฆ่าท้าวจันทโรทรพตาย"

ทานองเดียวกันกับเรื่อง หัวล้านนกกกระชุน นกกกระชุนไม่เคารพเชื่อฟังคำสั่ง
ของอินทรีดาเทวราชผู้ให้พรวิเศษแก่สัตว์โลกทั้งหลาย นกกกระชุนจึงเกิดผิดหวังตลอดชาติ
ดังในนิทานได้กล่าวไว้ดังนี้

"นกกกระชุนแต่ก็แต่ก่อนมีผมคือกับนกอื่น ๆ แต่บ่ดกดำ
มันเป็นนกหัวดี้อ... ต่อมาอินทรีดาเทวราช ก็ได้ให้
คาถาผมดกดำว่า " อมปิกแล้วให้เข้าเหล่าเลยดา
เกศผมบ่งงามดาก้วน แล้วมุดน้ำศักดิ์สิทธิ์หน้าพระ
ลาน 3 ครั้ง... นกตัวอื่น ๆ ก็ตั้งใจท่องคาถา แต่
นกกกระชุนชอบคุยและถกเถียงกัน ท่องคาถาบ่ได้ก็
เดาว่า "อมปิกมหาปิก อมเพิกมหาเพิก แล้วก็ใน
ใจว่ามุดน้ำศักดิ์สิทธิ์ 3 ครั้งผมจะดกดำ เราจะต้อง
มุด 5 ครั้งจะได้ดกดำกว่าพรรคพวก บราจว่าขนที่
เคยมีอยู่บ้างก็ได้หายไปหมดสิ้น กลายเป็นนกกกระชุน
หัวล้านแต่บัดนั้น มาจนทุกวันนี้"

นิทานแสดงให้เห็นว่า ผู้ที่ขาดการเคารพนับถือ และเชื่อฟังครูอาจารย์ ย่อมพบกับความล้มเหลว และผิดหวังในสิ่งที่ตั้งใจไว้

พระสงฆ์ นอกเหนือจากบิดา มารดา ครูอาจารย์แล้ว พบว่าบุคคลในนิทาน ได้ให้ความเคารพยกย่องนับถือศรัทธาพระสงฆ์ ด้วยการนิมนต์ให้ไปทำพุทธพิธี ต่าง ๆ ในงาน งานสำคัญ ๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในเรื่อง หัวพ่อจิ้งจี้ ขยายมีเจ้าภาพงานบวช ได้นิมนต์พระสงฆ์ไปทำพุทธพิธีและฉันภัตตาหารที่บ้านเพื่อเป็นสิริมงคล ดังนิทานกล่าวว่า "ขยายมีก็มานิมนต์พระไปเลี้ยงที่บ้านในงานบวชลูกชายหัวแก้วหัวแหวน ซึ่งเป็นงานยิ่งใหญ่ในหมู่บ้าน...พอขยายมีไปกำนันฮองก็มานิมนต์พระไปทำพิธีที่บ้านใหม่ มีการฆ่าจัวตัวใหญ่คือกัน และก็ถวายทานมากมายตามฐานะ..."

นิทานเรื่อง ฝิปอบ พระสงฆ์ได้รับการยกย่องนับถือว่า เป็นผู้มีความดี อาคมเก่งกล้า ชาวบ้านได้รวมใจกันไปกราบนิมนต์มาทำพิธีขับไล่ หรือปราบปอบ ความว่า

"ชาวบ้านก็รวบรวมเงินกันได้หลายพันบาท เหมารถไปนิมนต์พระผู้มีวิชาอาคมแก่กล้ามาปราบ จินป่อยไว้ก็มีคนตายอีก..."

นอกจากนี้ยังพบในเรื่อง กองข้าวน้อย ตอนจะประหารชีวิตผู้ฆ่าแม่ พระสงฆ์ได้บิณฑบาต ขอชีวิตมาตกรไว้ ตาแสงและเจ้าเมืองยังเคารพนับถือเชื่อฟังและได้ปฏิบัติตามที่พระสงฆ์ขอ

ยกย่องคนมีเงินมีทอง "มีเงินนับว่าน้อง มีทองนับว่าพี่" เป็นสำนวนที่กล่าวกันมานาน นิทานหลายเรื่องได้แสดงให้เห็น คำนิยมว่า ยกย่องนับถือคนมีเงินมีทอง เช่น กัพร้าฝิน้อย ท้าวท้าวทาดำ อีหล้าอีลุน ชูลุนางอัว ดังที่กล่าวไว้ในนิทานเรื่องต่างๆ ดังนี้

นิทานเรื่อง ชูลุนางอัว แม่นางอ้วยยกย่องขุนนางผู้มีเงิน จนพราลูกสาวคือนางอ้วยจากชูลูให้ไปแต่งงานกับขุนนาง ดังนิทานกล่าวไว้ว่า

"นางจันทา ดึงนางอ้วยออกจากชูลูให้ไปมักขุนนางผู้ร่ำรวยเงินทองมากมาย แต่ว่าเป็นคนแก่ อายุหลาย..."

นิทานเรื่อง จู้หุดสามเปา บักจู้หุดสามเปาเป็นคนไร้ญาติขาดมิตร อาศัยอยู่วัดกับหลวงตา ไปเสี่ยงทายได้เป็นเขยเจ้าเมือง เจ้าเมืองไม่ยอมรับ หาว่ายากจน จับไปออกใบหาไรทำสวนอยู่นอกเมือง เมื่อกลับกลายเป็นคนร่ำรวย เจ้าเมืองจึงไปขอคืนดีรับเป็นเขย ยอมให้เข้าเมือง ดังความในนิทานกล่าวว่า

"เจ้าเมืองรู้ว่าลูกสาวกับลูกเขยเป็นคนดีมีเงินทองมากมาย ก็พากันยกขบวนมาเยี่ยมแสดงความอีก ความห่วงใย เชื้อเชิญให้เข้าไปอยู่ในเมืองมอบสมบัติพัสถานให้..."

นิทานเรื่อง ท้าวกำกาดำ พระราชาจึงเกิดท้าวกำกาดำว่า เป็นลูกหลานคนเฝ้าสวน ไม่ยอมรับเป็นลูกเขย หาทางกีดกันด้วยการเรียกสินสอดราคาแพง โดยให้สร้างสะพานเงินสะพานทอง ช้างม้า ข้าทาสชายหญิงอย่างละร้อย ดังนิทานกล่าวไว้ว่า

"พระยามีลูกสาวเจ็ดคน คนสุดท้ายชื่อ นางลุน ท้าวกำกาดำหลงอีกหลาย ช้อยดอกไม้ผากไปให้เป็นรูปต่าง ๆ ทุกวัน นางลุนก็เมตตา... พระยาก็ติดใจโดยเรียกสินสอดมากมาย ให้สร้างข้าว(สะพาน)เงิน ข้าวทองเทียวทองไปมาหาสู่จากบ้านปลายจอมสวนถึงวังพระยา พร้อมทั้งทาสีช้อย คนช้อย ม้าช้อย ช้างช้อยจึงจะยกลูกสาวให้... เดือดร้อนถึงพระอินทร์ได้ลงมาเนรมิตรให้สมใจ พร้อมทั้งช่วยให้ท้าวกำกาดำมีรูปงาม...ชาวเมืองก็ชื่นชมยินดีมีพี่น้องมากหน้าหลายตา..."

นอกจากนี้ยังพบนิทานที่ยกย่องนับถือคนมีเงินมีทองอีก เช่น เรื่องหัวพ่อจิ้งจ๊ะ บักหมอนแบ ปลาพุทอง เป็นต้น

ยกย่องคนมีปัญญา นิทานเรื่องเซียงเหมี้ยง เป็นนิทานที่แสดงให้เห็นว่า สังคมนิยมยกย่องคนฉลาดมีปัญญาไหวพริบ สามารถเอาตัวรอดได้เมื่อตกอยู่ในสถานการณ์ที่คับขัน ดังในนิทานกล่าวไว้ว่า

"เซียงเหมี้ยงเป็นคนมีปัญญา คนรู้จักกันทั่วบ้านทั่วเมืองจนพระราชาต้องมีการทดลองปัญญา เพื่อเอาชนะเซียงเหมี้ยง"

นิทานเรื่อง พ่อเฒ่าเลือกลูกเขย กล่าวถึงพ่อเฒ่าทดลองปัญญาลูกเขยทั้งสาม เพื่อจะคัดเลือกผู้ที่ฉลาดสามารถครองบ้านครองเรือนแทนพ่อตาแม่ยายซึ่งแก่ชรา ดังนั้นนิทานกล่าวไว้ว่า

"พ่อเฒ่าเป็นห่วงว่า ใครจะอยู่ที่บ้านใหญ่ได้สืบหนองแทนแนว
ก็วางแผนทดสอบความสามารถของลูกเขย โดยลูกเขยอยู่ตัว
...เขยหล้าตอบแปลกกว่าหนู...พ่อเฒ่าก็ถูกใจหลายว่าเขยหล้า
นี้เก่งอีหลี หลายปัญหาก็มีแต่เขยหล้าตอบเข้าท่ากว่าทุกคน
เลยตัดสินใจยกมั่งสิ่งส่งญาติให้เขยหล้าเป็นผู้ครอบครอง..."

นอกจากนี้ยังพบว่ามีกรณียกย่อง และยอมรับคนมีปัญญา ในเรื่องหอยกับเต่า แก้วหน้าม้า จี๋จั้นคากแบกขอน เป็นต้น

ยกย่องคนมีความอดทนอดกลั้น ในนิทานเรื่อง ปลาบู่ทอง นางแก้วหน้าม้า อีหล้าอีลูน ท้าวท่ากาด้า กัฟฟ้าผีน้อย จี๋หุดสามเปา นางผมหอม นางคากลอง และจ่าปาสีตัน เป็นนิทานที่แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่มีความอดทน อดกลั้นย่อมประสบผลสำเร็จในชีวิต ดังจะยกตัวอย่างบางตอนของนิทานเรื่องต่าง ๆ มาแสดงให้เห็นดังนี้

นิทานเรื่อง อีหล้าอีลูน กล่าวไว้ว่า

"อีหล้าเป็นลูกเมียหลวง...ถูกข่มเหง เอ็ดงานหนัก
ตักน้ำ ต้มน้ำ กวาดบ้าน ภูบ้าน งานครัวทุกอย่าง...
อีหล้าก็อดทน...ถูกกลั่นแกล้งจากแม่เลี้ยง...แต่ใน
ที่สุดอีหล้าก็ร่ำรวย มีเงินทอง สร้อยแหวนแสนสิ่ง..."

นิทานเรื่อง แก้วหน้าม้า ท้าวปิ่นทองเสี่ยงทายว่าวสื่อแห่งความรัก ว่าว่าวตกที่ใดถึงมือใคร ผู้นั้นจะได้รับเลือกเป็นคู่ครอง เมื่อแก้วหน้าม้าผู้มีหน้าตาอัปลักษณ์ได้ว่าว ท้าวปิ่นทองกลับปฏิเสธ ดังความในนิทานว่า

"จ๋าเป็นท้าวปิ่นทองตกลงนางเข้าเมือง แต่ไม่ยอม
ร่วมหอกับนางแบบผัวเมีย ชาวเมืองก็รังเกียจนาง
ไปด้วย สารพัดที่จะทำให้นางแก้วหน้าจากเมือง แต่

นางก็ยอมทน... ต่อมาเมื่อมีภัยพิบัติมาล้อมเมือง ท้าว
ปิ่นทองก็พากลับคืนมา หากคนที่มีความเก่งกล้าสามารถ
ออกไปแก้ไขสถานการณ์ก็ไม่มีใคร นางแก้หว่านไว้
เห็นว่าผิวจะฟ่ายแห้ง และคืบขันจึงอาสาออกรบจนชนะ
...ในที่สุดชาวเมืองก็ยอมรับว่า นางเป็นคนที่มีความ
อดทน ท้าวปิ่นทองก็ยอมรับว่า นางเป็นคนเก่ง คนดีมี
ความอดทน ท้าวปิ่นทองก็ยอมรับเอาเป็นแม่เหล็กครอง
นครต่อไป"

จากนิทานแสดงให้เห็นว่า คนที่มีความอดทน อดกลั้น ย่อมได้รับการ
ชดเชย ยอมรับ และประสบผลสำเร็จในชีวิต

คำนิยามในการทำนุญ คนไทยไม่ว่าจะยากดีมีจน ก็นิยมทำนุญสุนทาน ผู้ใด
สามารถทำนุญกลืนคำปา หรือทำนุญบวชลูกชาย ตลอดจนบุญขึ้นบ้านใหม่ได้ยิ่งใหญ่ ผู้นั้นจะได้
รับการยกย่องนับถือจากคนในสังคม ดังเช่นในนิทานได้กล่าวถึงไว้ดังนี้

ในนิทานเรื่อง หัวพ่อจิ้งจอก ได้กล่าวถึงบุญบวชลูกชาย ซึ่งจัดกันใหญ่โต

ว่า

"ในงานบวชลูกชายหัวแก้วหัวแหวนยายมี เป็นงานยิ่งใหญ่
ในหมู่บ้าน จ้างหมอลำวงใหญ่มาเล่น มีการแห่นาครอบ
บ้านด้วยขบวนกลองยาวและนางรำหลายสิบคน มาจั่วตัว
ใหญ่ทั้งเข้าและแลง... มีเครื่องถวายทานมากมายตาม
ฐานะ กำนันก็ขึ้นบ้านใหม่คือกัน เพราะมีแต่ผู้ยิ่งใหญ่ใน
หมู่บ้านจัดงานบุญ..."

ในเรื่อง ตายแล้วฟื้น กล่าวถึงแม่ใหญ่ไปทำนุญที่วัดทุกวัน ว่า
"แม่ใหญ่หนึ่งไปวัดทุกเมื่อเช้าวัน แต่ละวันเอาน้ำไปทาน
มากมาย...และก็ไปทำนุญแทบทุกวัด ที่เป็นวัดมีพระถือ
ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ แก่กว่าจึงได้กุศลเร็ว สือผลบุญผลทาน
ได้..."

ในเรื่อง แมวเจ้ากรรม กล่าวถึงพ่อใหญ่ เตรียมอาหารไปทานบุญที่
วัดแห่งหนึ่งว่า

"พ่อใหญ่ได้วางปลาปิ้งไว้สองตัว เตรียมไปเพลที่วัดซึ่ง
เคยไปเป็นประจำ..."

ในเรื่อง ท้าวแสนกล ตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า "ในที่สุดก็สานึกบาปที่
เคยคิดรังแกมา หันหน้าเข้าวัดทานุญ สร้างศาลา และโบสถ..."

นิทานที่ยกมากล่าวข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านนิยมนิทานบุญสุนทาน
และ นอกจากนี้ยังมีนิทานอืหลายเรื่องที่แสดงให้เห็นว่า บุญตามประเพณีก็เป็นที่ยกมา เช่น
บุญคุ้ม ในเรื่องบักเชียงตกรสร้าง บุญบังไฟ ในเรื่องบักหม้อ บุญสร่งน้ำ ในเรื่องดอนปู่ตา
 เป็นต้น

ค่านิยมในการเลือกคู่ ในนิทาน พบว่า พ่อตาเลือกชายที่จะมาเป็นเขย
ในโอกาส ชายหนุ่มมาเกี่ยวพาราสีลูกสาวตอน ลงช่วงเงินฝ้าย หรือ ลงแขกทํานา เมื่อ
พ่อตาและลูกสาวชอบพอตรงกัน ก็จะมีการสู่ขอหมั้นหมาย และหาฤกษ์จัดพิธีแต่งงานสู่ขวัญส่ง
ตัวเข้าเรือน หอ ซึ่งชายจะต้องเป็นผู้ที่เคยบวชเรียนมาก่อน มีความขยัน อดทนและมีไหว
พริบดี มือสากๆ(หยาบกร้าน) ตั้งแต่เช้า จึงจะรับพิจารณา ดังในนิทานกล่าวถึงดังนี้

ในทานเรื่อง พ่อเฒ่าเลือกลูกเขย กล่าวไว้ว่า

"สมัยแต่กี้แต่ก่อน ผู้สาวเพิ่นลงช่วงเงินฝ้าย พวกผู้ปาว
ก็มาเล่นสาวลงช่วง มักผู้ใดก็ให้พ่อแม่มาสู่ขอ หาวัน
แต่ง...พ่อใหญ่สาสั่งเกตผู้ปาวมาเล่นลูกสาวทุกมือทุก
วัน บักไต่มือหยามักว่ามันตุ้ เฮ็ดเวียกเฮ็ดงานจนมือ
หยุม บักไต่ตื่นเด็กลูกเข้าเคยบวชเขียนเขียนอ่านก็จะ
พิจารณาเป็นพิเศษ..."

ในนิทานกล่าวถึงหนุ่ม ๆ มาเกี่ยวพาราสีสาว ๆ ขณะลงช่วงเงินฝ้ายย คืน
เดือนหงาย พ่อของสาวคอยพิจารณาหนุ่ม ๆ ว่าใครเป็นคนเคยบวชเรียน ขยันทำงาน ตื่น
เช้า มือหยาบกร้าน จึงจะเลือกชายที่มีคุณสมบัติดังกล่าวมาเป็นเขย

ในนิทาน เรื่อง บักจี้ควาย กล่าวถึง ลูกสาวและการลงแขกทํานา ว่า

"ครอบครัวหนึ่งมีลูกชายห้าคน ลูกสาวเดียว ลูกชายก็ไถนา
คราดนา ตกกกล้า ขุดดินปั้นอุณา ลูกสาวก็ตาผูกทอผ้าเย็บ
งานบ้านหุงข้าวหาปลาส่งข้าว ครั้นจี้ครานก็ไปได้ผัวมาเขา
ตายต่างโรคเป็นสาวเฒ่า... ปีใดข้าวนาดีก็ลงแขกเกี่ยว
พวกเสี่ยวหายเกลอฮักก็มาช่วยเหลือปีใดข้าวปนหนาก็เกี่ยว
เอง พาดเองแต่ข้าวพวกนี้งามทุกปี.."

นิทานบอกให้รู้ว่า ชายและหญิงที่จะได้รับเลือกเป็นคู่ครองจะต้องเป็นคน
ขยัน ชายก็ต้องผ่านการบวช หญิงก็ต้องเซ็นผ้ายทอผ้าแก่งงานบ้านงานเรือน เป็นต้น

1.3 ด้านความเชื่อ

จากการศึกษาวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านตำบลตาตทอง พบว่า ความเชื่อที่
ปรากฏในนิทาน เป็นความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจภายนอก เช่น
เทวดา พระอินทร์ คาถาอาคม และภูติผีปิศาจ ตัวอย่างความเชื่อด้านต่างๆ ดังบท
วิเคราะห์ต่อไปนี้

ความเชื่อด้านศาสนา เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม

ในนิทานเรื่อง ตายแล้วฟื้น แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านเชื่อเรื่องกฎแห่ง
กรรม เชื่อว่ากระทำความดีย่อมได้รับสิ่งนั้น ในนิทานได้กล่าวถึงตอนยายตาย ว่า

"เมื่อไปถึงยมโลก ได้มีคนพาไปกินข้าวปลาอาหารที่คุ้มแห่งหนึ่ง
อาหารที่กินมีแต่เฉพาะที่ยายได้ทำบุญอุทิศบาปไปเท่านั้น ถ้าไป
เคยได้ทำก็ไปอยู่อีกกลุ่มหนึ่งเรียกว่า เปรต อด ๆ อดยาก ๆ
ครวญครางโหยหิว เขาก็พาไปยังภูมิต จากนั้นเขาก็พาไปส่ง
นั้นแหละยายจึงได้ฟื้นคืนมา..."

ในนิทานเรื่อง แมวเจ้ากรรม เชื่อว่า ผู้ใดได้กระทำความผิดไว้ ย่อม
ได้รับผลกระทบนั้น เช่นนิทานกล่าวว่า

"วันหนึ่งแมวไปบ้านพ่อใหญ่ท้ายกวัด หลังสู้กับข้าว พ่อใหญ่ได้วางปลาปิ้งไว้สองตัว เตรียมไปเพลที่วัดเคยไปเป็นประจำ แมวหิวนั้นก็มาเห็นพอดี ก็กินจนหมด..พ่อใหญ่มาก็พาตแมวด้วยไม้คาน แมวตกบ้านหลังหัก หนีไปตายในป่า...ไปฟ้องพญายมว่าถูกตีจึงตาย...พญายมให้วิญญาณกรรมมาเอาพ่อใหญ่ไปสอบสวนขณะนอนหลับ ทั้งสองก็มีเหตุผล แมวว่าหิวก็กินปลา พ่อใหญ่ว่าพระอยู่วัดก็บ่ได้กินถ้าแมวกินหมด พญายมก็เลยให้ใช้กรรมแมว โดยปล่อยพ่อใหญ่ลงมาเข้าร่างขณะนอนหลับ แต่ละเมอตกขานบ้านหลังหัก พิกการคือแมว..."

ทั้งสองเรื่องแสดงถึงความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมว่า เมื่อทำอะไรไว้ก็จะต้องได้รับผลนั้น ๆ ไม่ชาตินี้ก็ชาติหน้า

นิทานเองเดียวกันกับนิทานเรื่อง ท้าวแสนกล ท้าวแสนกลประกอบอาชีพเร่ขายการ เล่นกล โกงหกหลอกลวงชาวบ้านจนร่ำรวย แต่ผลสุดท้ายก็ต้องได้รับกรรมและชดใช้กรรม ดังนิทานกล่าวไว้ว่า

"...กลโกงของแกที่ทำมาหลายปี ส่งผลให้แกร่ำรวยกว่าใครๆ ในหมู่บ้าน แต่พอเมียแกคลอดลูกออกมา ลูกแกเป็นเด็กปัญญาอ่อนไม่สมประกอบ รักษาอย่างไรก็ไม่เป็นผล แดมเมียก็มากระดุกสันหลังๆ...กลายเป็นคนพิการ เช่นกับลูกต้องใช้จ่ายเงินรักษาเป็นจำนวนมาก จนที่สุดก็सानึกบาวที่เคยโกงเงินเขามา จึงหันหน้าเข้าวัดทำบุญ สร้างโบสถ์ศาลา ก็ไม่รู้ว่าอะไรบาวหมดสิ้นหรือไม่"

เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด

นิทานเรื่อง จูณนางอ้ว จาปาสดัน ปลาบู่ทอง แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านมีความเชื่อเรื่อง การเวียนว่ายตายเกิด เช่น

นิทานเรื่อง จูณนางอ้ว เมื่อแม่ไม่ให้อ้วแต่งงานกับจูณ อ้วก็ตัดสินใจไปผูกคอตาย ก่อนตายอ้วได้กล่าวไว้ว่า

"...น้องตายก่อน สีเอาแวนกับหรี พิตายลุนาให้เอา

แคนไปพร้อม สองคนเสียบกันทิ้งฟ้า..."

แสดงว่าอ้อมมีความเชื่อว่า ตายไปแล้วจะต้องได้เกิดบนฟ้า จึงได้สั่งให้ชูเออแคนไปเป่าบนสวรรค์ชั้นฟ้าด้วย

ในนิทานเรื่อง จาปาสี่ต้น เมื่อนางปทุมมาคลอด 4 कुमार นางอัคคีได้จับไปถ่วงน้ำ ลอยไปติดค้างอยู่ท่าหน้า ย่าผู้เฝ้าสวนพระราชฯ เอาไปเลี้ยงไว้จนเติบโตร นางอัคคีจึงให้เสนาไปวางยาพิษ 4 कुमारตาย ย่าจาฯสวนก็จัดการเผา ดังนั้นนิทานกล่าวไว้ว่า

"เสนาเอายาพิษมาใส่ข้าวปลาอาหาร कुमारกินเข้าไปก็ตายหมด ย่าจอมสวนสั่งให้เสียบาจัดงานศพเผา ต่อมาก็เกิดเป็นจาปาสี่ต้นตรงที่เผา...นางอัคคีผู้เฝ้าสวนให้เสนามาขุดไปถ่วงน้ำ ลอยไปติดค้างอยู่ใกล้อาศรมฤๅษี ฤๅษีได้ขุดชีวิตาให้ฟื้น สอนวิชาให้แก่กล้า..."

ในนิทานเรื่อง ปลาบู่ทอง กล่าวถึงการตายแล้วเกิดว่า

"เมื่อแม่นางเอื้อยถูกฆ่าตาย มาเกิดเป็นปลาบู่ทองให้เอื้อยได้พบในท่อน้ำ แม่เลี้ยงรู้เข้า ก็หาเรื่องจับปลามาต้มแกงกิน เอื้อยเอาก้างปลาไปฝังไว้หลังสวนเกิดเป็นต้นมะเขือ พอแม่เลี้ยงรู้ก็ขุดทิ้ง เก็บเอาลูกมะเขือมากินหมดเหลือไว้แต่เมล็ด เอื้อยนำไปฝังในป่า เกิดเป็นจ่าปีหอม ราชฯพบเห็นจึงขอจ่าปีและเอื้อยเข้าเมืองรับเลี้ยงดูเป็นมเหสี..."

จากนิทาน แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านมีความเชื่อเรื่อง การเวียนว่ายตายเกิด เชื่อเรื่องชาตินี้ชาติหน้า เชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ

ความเชื่อเรื่อง พระอินทร์ พระพรหม

นิทานหลายเรื่องแสดงให้เห็นว่า มีความเชื่อเรื่องเทพเทวดาและพระอินทร์ เชื่อว่ามีอำนาจสิทธิ์สามารถบันดาลให้ได้มาในสิ่งที่ปรารถนา เช่น

ในนิทานเรื่อง ท้าวกำกาดำ เมื่อท้าวกำกาดำประสบปัญหาเรื่องค่าสินสอด
 แต่งกับธิดาเจ้าเมือง พระอินทร์ซึ่งเป็นเทพองค์หนึ่งได้เนรมิตให้ ดังความในนิทานว่า

" พระยาเกิดกันโดยเรียกสินสอดมากมาย ให้สร้างจั่ว(สะพาน)
 เงินจั่วทองเทียวทองไปมาหาสู่จากบ้านย่าจอมสวนถึงวัง พร้อม
 ทั้งทาสี้อย ยาสี้อย ช่าง้อย ม้า้อย จึงจะยกลูกสาวให้
 เตือร่อนถึงพระอินทร์ ได้ลงมาเนรมิตให้สิ่งเหล่านี้ให้สมใจทั้ง
 เนรมิตให้ท้าวกำกาดำมีรูปงาม"

ในนิทานเรื่อง หัวล้านนกระชุม กล่าวถึงพระอินทร์ไว้ว่า

" เมื่อฝูงนกพร้อมเพรียงเสียงไพเราะกัน อินทร์ตาเทวราช
 ก็ได้ให้คำสาสำหรับพวกสัตว์โลกทั้งหลาย สำหรับนกให้ว่า
 ขนดกดำสวยงามว่า "อมปีกแล้วให้เจ้าเหล่าเสดดาเกศ
 หมบ่งงามดกล้วน" แต่ณกระชุมจำได้มีวแต่คุยกัน เลย
 ทองคาถาคิดว่า "อมปีกมหาปีก อมเพิกมหาเพิก" คำสั่งให้
 มุดน้ำหลังทองคาถา 3 หน แต่นกนี้ก็มุดถึง 5 หน ทาเกิน
 คำสั่ง ขนที่เคยมีอยู่บ้างก็ได้หายไปจนหมดสิ้น กลายเป็น
 นกหัวล้าน มาแต่นั้นจนเท่าทุกวันนี้"

ในนิทานเรื่อง หมาแมวตาวิเศษ ได้กล่าวถึงพระอินทร์ ว่า พระอินทร์ได้
 เป็นผู้ให้แก้ววิเศษแก่มนุษย์ เมื่อมนุษย์มีความฉลาดแย่งกันหลุมมือตาได้ทุนบ้าน หมาแมว
 เห็นก็แย่งกันอีก พระอินทร์จึงเป็นผู้ตัดสิน ดังความในนิทานว่า

"หมาแมวเห็นแย่งกันอุตุตุ พระอินทร์รู้ว่า เป็นลูกแก้ว
 วิเศษที่ห้ามมนุษย์ไป เกิดโรคมามากแย่งกันจนหลุมมือ หมาแมว
 ได้อ่อนวอนขอพระอินทร์ พระอินทร์ก็เลยแบ่งครึ่งให้กินไว้
 านท้องทั้งสอง จากนั้นหมาแมวก็เลยมองเห็นทุกอย่างใน
 เวลากลางคืน คนก็เสียโอกาสเพราะความฉลาดแย่งชิงกัน "

ในนิทานเรื่อง ปลาผู้อภัย กล่าวถึงพระพรหมว่า
 "กล่าวถึงพระพรหมผู้สร้างโลก ได้แต่งให้พวกสัตว์โลกลงมา
 เกิด สำหรับพวกปลาก็เรียกให้มารับพรก่อนลงมามนุษยโลก
 ปลาหลายชนิดก็มาขอพรและอาวุธประจำกายปลาดุกมาเร็ว
 กว่าหมูก็ได้เจียงยาว ไข่มุกก็ปักได้เจ็บปวด ปลากกด
 ปลากะแยงก็ได้ยาว ปลาหมอมาช้าได้แต่อยู่หลัง ส่วนปลาที่
 ช้าสุดคือปลาเชียม ปลาข้อ เจียงคมจากพระพรหมหมดไปได้
 ย่องไถจนปากสีกกว้างกว่าทุกปลา กลายเป็นปลาอภัยพบมี
 อาวุธ คนจึงจับไปต้มทานแกงได้ง่ายกว่าทุกปลา"

จากนิทานแสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านเชื่อว่า พระอินทร์ พระพรหม เป็นผู้
 ให้พรปลาต่าง ๆ เพื่อจะได้มีอาวุธป้องกันตัว สามารถอยู่ได้อย่างปลอดภัยในเมืองมนุษย์

ความเชื่อเรื่อง ภูติผีปิศาจ และวิญญาณ

นิทานหลายเรื่องได้กล่าวถึงภูติผีปิศาจ และวิญญาณ ซึ่งเชื่อว่ามีอิทธิพล
 ต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของสังคม ผีที่พบในนิทาน มีทั้งผีดีส่งผลให้สังคมเป็นอยู่อย่างเป็น
 สุข เช่น ผีปุดา ผีตาแสด ผีศาลา ผีมอง กับผีไม่ดีคอยแต่จะทำให้ชาวบ้านเดือดร้อน เช่น
 ผีปอบ ผีกระสือ ผีเปร่ง เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

ความเชื่อเรื่องภูติผีปิศาจ

นิทานเรื่อง ผีปอบ กล่าวถึงตอนผีเข้าคน เมื่อฟื้นแล้วก็เล่า ว่า

"โธ้ย.. ผีปอบ สองโตนเลย มันพากันมาสองโตนเลย
 อีหนึ่งเฒ่า ๆมมยาว อีหนึ่งปากแดง ๆมมสั้น อีเฒ่าๆ
 แลบลิ้นเลียปากลวบๆอีหนึ่งจับขอยไว้ ปีบคอเกือบจ
 ชาติตาย"

นิทานเรื่อง ผีศาลา เชื่อกันว่าบนศาลากลางหมู่บ้านมีผีประจำอยู่ ทำ
 หน้าที่คอยดูแลรักษาศาลา และหลอกหลอนชาวบ้านที่มาพักไม่ระเบียบวินัย ดังในนิทานได้
 กล่าวไว้ว่า

"โหมมาพักศาลาก็เจ็ดหลาบจ่า เพราะว่าศาลานี้ผิด ผีเจ้า
ระเบียบ เมื่อนอนเป็นระเบียบมันก็จะดังหัว ถึงขาให้
เท่ากัน ถึงขาแล้วก็ดังหัว ดังหัวแล้วก็ถึงขา อยู่อย่างนี้
หมดคืน"

นิทานเรื่อง ผีตาแฮก ผีตาแฮกเป็นผีเฝ้าไร่นา ดังในนิทานกล่าวว่า
"ผีนี้มาให้หมาเหยียบย่ำข้าวกล้า จั่วควายก็บ่ให้มากิน
ข้าวกล้า เจ้าของนาผู้ใดบ่นบ่นถือ เช่น บวงสรวง ก็จะมี
ผีศัตรูข้าวกล้าเช่นพวกเพี้ยไฟ บั้งหนอน บู่ จั่ว ควาย
มาทำลายให้ข้าวเสียหาย"(เพี้ยไฟ-รรคข้าวบิณฑ์)

จากนิทานที่ยกมากล่าวข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่า ความเชื่อเรื่องผียัง
ปรากฏอยู่ในสังคมชนบท ก่อให้เกิดพิธีการเช่นและบวงสรวง เพื่อขอให้เป็นผู้ดูแลรักษาตน
และสมบัติที่มีอยู่

ความเชื่อเรื่องวิญญาณ

นิทานเรื่อง กภาพร่าผีน้อย กล่าวถึงพระราชธิดาต้องการนางสีดา ภรรยา
ของกภาพร่าผีน้อย ซึ่งเล่าสืบกันว่าสวยงามยิ่ง พระราชาได้วางแผนแย่งชิง โดยการแข่งขัน
เติมพันเอาภรรยาของกภาพร่าผีน้อยทุกวิถีทาง แต่กลับแพ้กภาพร่าผีน้อยทุกทาง จนพระราชา
สวรคตก็ยังไม่ลดละ ได้ร่วมหัวกับบางลัวเรียกเอาวิญญาณนางสีดา ดังนิทานกล่าวไว้ว่า

"พระราชาได้ร่วมหัวกับบางลัว มาฮ้องเอาวิญญาณนางสีดา
ฮ้องครั้งที่แรกสีดาก็ป่วย ฮ้องครั้งที่สองก็สลบ ฮ้องครั้งที่
สามสีดาก็ตาย วิญญาณนางก็มาอยู่กับผีพระราชา"

ในนิทานแสดงให้เห็นว่า พระราชาเชื่อว่า บางลัวสามารถเรียกวิญญาณ
ได้ จึงให้เรียกวิญญาณนางสีดามาให้ตน

นิทานเรื่อง คอนปู่ตาบ้านดาดทอง เชื่อว่า มีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของคนแก่เรียก
ปู่ตา ทาหน้าที่ย่อยดูแลรักษาป่าไม้และสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านตลอดจนคุ้มครองลูกบ้านให้มี
ความสุข ดังในนิทานกล่าวว่า

"ตอนนี้เชื่อว่าผีดู โผก็ย่านเกรงกลัว ตรงกลางมีตูปนอย
 เอ็นว่าตูปนตา เป็นเจ้าบ้านเจ้าเมือง ชาวบ้านเคารพ
 กราบไหว้...โผตัดต้นไม้ใหญ่ในoyer ต้องได้รับโทษเจ็บไข
 ไขได้ป่วย ปวดหัวเจ็บท้อง"

จากนิทานเรื่องต่าง ๆ ที่ยกมากล่าวข้างต้นนี้ ได้แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านมี
 ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณ ซึ่งมีอิทธิพลทำให้ผู้คนได้รับความสุข หรือเดือดร้อนได้ เมื่อทำ
 ผิดกติกาสังคมก็จะได้รับความเดือดร้อน ถ้าทำดีก็จะมีสุข

นอกจากนิทานเรื่องที่กล่าวมาแล้ว ยังปรากฏความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณ
 ในนิทานเรื่องอื่น ๆ อีกหลายเรื่อง เช่น ผีศาลา ผีกระสือ หอสองนาง หลักเมือง ผีมองเตา
 ไห และผีโป่ง เป็นต้น

1.4 ด้านประเพณี

จากการศึกษาวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านตำบลตาตอง พบว่า นิทานได้
 กล่าวถึงงานประเพณี 2 ลักษณะ คือ ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว กับประเพณีส่วนรวม

ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว นิทานได้สะท้อนให้เห็นขนบธรรมเนียมประเพณีของ
 คนในท้องถิ่นหลายรูปแบบ ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย เช่น การจันกรรม การสู่ขวัญ การบวช
 ขึ้นบ้านใหม่ และการเงินเฮือนดี ดังกล่าวไว้ในนิทานเรื่องต่างๆต่อไปนี้

การจันกรรม

ในนิทานเรื่อง จารย์สึกใหม่ กล่าวถึงประเพณีการเกิดว่า

"เมียเจ็บท้องออกลูกจารย์ก็แลน(วิ่ง)ไปเรียกหมอต้าแย และญาติ
 พี่น้องมาเตรียมคิโพยกรรม ตัดต้นกล้วย ขนแป้น(ไม้แผ่น)ขึ้นไป
 ทำคิให้เมียอยู่กรรม ตั้งคิโพ หาหมอนึ่งดินดมน้ำช้อนไว้สำหรับให้
 เมียอาบและกิน เมียออกลูกเป็นชาย ฆ่าจัวตัวใหญ่ คิวไก่เลี้ยง
 ฉลอง 7 มื้อ 7 คืน คนมาจันกรรม ไปได้กินกันอย่างทั่วถึงทุกคน"

จากนิทานแสดงให้เห็นว่า เมื่อมีการคลอด ญาติพี่น้องเพื่อนบ้านจะต้องมาช่วยทำ ที่อยู่กรรมหรือศพซึ่งเป็นลักษณะเตาฝังสำหรับหญิงที่คลอดบุตร และแสดงความยินดีฉลองกัน ถึง 7 วัน 7 คืน โบราณถือว่าการอยู่กรรม ทำให้ร่างกายแข็งแรงอยู่จนเท่าไรยิ่งทำให้เลือดลมและบาดแผลที่เกิดจากการคลอดดีเร็ว ซึ่งพฤติกรรมเช่นนี้ ทางอีสานยังถือปฏิบัติอยู่ เรียกว่า "การจันกรรม"

ในนิทานเรื่อง รือเคแม่ใหญ่สอน กล่าวถึงการฉลองการเกิดลูกชายที่ด่อนว่า

"จันกรรมเมียที่ด่อน ผู้คนก็มาหลายเกินคาด เพราะที่ด่อนได้

ลูกชาย หมู่พวกถือว่าโชคดี ก็เลยมาร่วมฉลองกันบักใหญ่ จนบ่

มีอาหารให้อยากให้กิน ก็เลยเก็บบักบวมมาแกงปลาให้หมู่กิน"

นิทานบอกให้รู้ว่าถ้าได้ลูกชาย จะถือว่าโชคดีการจันกรรมก็จะยิ่งใหญ่ญาติมิตร มาร่วมฉลองมากจนที่ด่อนเตรียมตัวหาอาหารไม่ทัน ต้องแกงปลาใส่บวมให้เพื่อนๆกินก่อน

การสู่ขวัญ

ในนิทานเรื่อง บักเชียงตกสร้าง แม่กับบักเชียงไปได้เจียดินทุ่งนาคืน วันหนึ่ง ขณะได้ออยู่บักเชียงได้หายไ้ แม่หาไม่เจอดองวิ่งเข้าหมู่บ้านบอกผู้ใหญ่บ้านและญาติ มิตรมาช่วยหาหลังจากชาวบ้านพบบักเชียงที่ก้นบ่อชาวบ้านก็พากันไปเรียกขวัญ แล้วทำพิธีสู่ ขวัญให้บักเชียง ดังในนิทานกล่าวว่า

"ผู้ใหญ่บ้านเห็นสร้างฮ้าง...สองลงไ้เห็นบักเชียงนอนสลบอยู่

ในสร้างก็อุ้มขึ้นมา...กลับถึงบ้านญาติพี่น้องก็สู่ขวัญเส้าขวัญให้

พากันเอ็นขวัญบักเชียง ผูกข้อต่อแขนให้ขวัญมาอยู่กับเนื้อกับคิง"

แสดงว่าเมื่อมีการเสียชีวิตหรือตกใจเกิดเหตุร้ายผ่านไ้จะต้องมีการสู่ขวัญ หรือเรียกขวัญให้คืนมาอยู่กับเนื้อกับตัว ในเรื่องบอกว่า เมื่อผู้ใหญบ้านได้ช่วยหาบักเชียงพบ ในบ่อแล้วก็นำกลับบ้านญาติพี่น้องก็จะทำพิธีเรียกขวัญให้บักเชียง มีการผูกแขนด้วยฝ้ายมงคล

ในนิทานเรื่อง นางम्मหอม เมื่อนางम्मหอมตามหาสามีซึ่งนางยักษ์ลักพา ตัวไป ทหารได้พานางเข้าไปเฝ้าเจ้าเมือง และอ้างว่าเป็นเมียขุนไทยบุตรชายเจ้าเมือง เจ้าเมืองสงสัยว่ามีนางम्मหอมสองคน ก็ให้ทหารพิสูจน์เมื่อรู้ว่าเป็นนางम्मหอมตัวจริง จึงพานางम्मหอมที่เป็นยักษ์ตายแล้วทำพิธีปลอบขวัญให้กำลังใจ นางम्मหอมตัวจริงที่พลัดพรากจาก สามีด้วยการจัดพิธีแต่งงานใหญ่โตและสู่ขวัญให้ ดังในนิทานกล่าวไว้ว่า

"จากนั้นพระยาภิรมย์ก็จัดพิธีแต่งงานให้นางผมหอมกับขุนไทยอย่าง
ใหญ่โตมีการสู่ขัวเล่าขวัญให้นางผมหอม ผูกข้อต่อแขน ส่ง
เข้าหอถูกต้องตามประเพณี "

การบวช

ในนิทานเรื่อง หัวพ่อจิ้งจอก พบว่า ยายมีได้จัดงานบวชลูกชายอย่างใหญ่โต
มีชาวบ้านมาร่วมฉลองอนุสรณ์มหา สำนึกมากมาย ดังกล่าวในนิทานว่า

"ยายมีก็ให้คนมาขึ้นดัดพระ ไปทำบุญเลี้ยงพระในบ้านงานบวช
ลูกชายหัวแก้วหัวแหวน เป็นงานยิ่งใหญ่นมูบ้านข้างหมอลา
วงใหญ่มาฉลองมีการแห่นาครอบบ้านด้วยขบวนกลองยาว
และนางรำหลายสิบคน ฆ่าวัวตัวใหญ่ทั้งเข้าและเย็น"

จากนิทานแสดงให้เห็นว่า งานบวช เป็นประเพณีสำคัญสำหรับคนในหมู่บ้าน
จึงได้มีการฉลองสมโภช แห่นาด้วยคนมากมายมีนางรำมีกลองยาวเข้าร่วมขบวน ฆ่า
วัวตัวใหญ่เลี้ยงผู้คนที่มาในงานทั้งตอนเช้าและตอนเย็น เป็นต้น

การแต่งงาน

ในนิทานเรื่อง ท้าวท้าวท้าว ได้กล่าวถึงการสู่ขอแต่งงานของท้าวท้าว
ท้าวท้าวกับนางลุนธิดา เจ้าเมืองว่า

"ท้าวท้าวท้าวให้ยาจกมั่วไปสู่ขอนางลุนต่อพระยา พระยา
ก็ดกกันโดยเรียกค่าสินสอดมากมายว่า ให้สร้างข้าวเงินข้าวทอง
เพียวทองไปมาหาสู่...พร้อมทั้งทาสีฮ้อย ทาสฮ้อย ช้างฮ้อย
ม้าฮ้อยจึงจะยอมยกลูกสาวให้...เดือดร้อนถึงพระอินทร์ได้ลง
มาเนรมิตรให้สมใจ...เข้าพิธีแต่งงาน สู่ขวัญ ผูกแขน สมมา
ปฐาตายาย ตกแลงก็ส่งตัวเข้าหอ ชาวเมืองก็มาชื่นชมยินดี
มากหน้าหลายตา..."

นิทานบอกว่า การแต่งงานของท้าวท้าวท้าว มีการให้ยาจกมั่วไปสู่ขอ
จากพ่อนางลุนซึ่งเป็นเจ้าเมือง เจ้าเมืองไม่ชอบท้าวท้าวท้าวจึงคิดกันด้วยสินสอดราคาแพง
คือให้ท้าวท้าวท้าวสร้างสะพานเงินสะพานทองไปมาระหว่างวังเจ้าเมืองกับสวนที่ท้าวท้าว

ดาอยู่ พร้อมทั้งเรียกข้าทาสชายหนึ่งร้อย ข้าทาสหญิงหนึ่งร้อย ช้างอีกหนึ่งร้อย ม้าอีกหนึ่งร้อย แต่ท้าวท้าวท้าวก็ได้รับความเมตตาจากพระอินทร์มาเนรมิตรให้ จึงได้มีการจัดพิธีแต่งงานขึ้นมีการสู่ขวัญ ผูกแขนให้เจ้าบ่าวเจ้าสาว และขอขมาปู่ย่าตายายเสร็จพิธี ตกเย็นก็ส่งตัวเข้าหอซึ่งงานนี้มีชาวเมืองมาแสดงความชื่นชมยินดีกันมากมาย

ในนิทานเรื่อง นางผมหมอม ก็กล่าวถึงการแต่งงานไว้ว่า

"พระยาก็จัดพิธีแต่งงานให้นางผมหมอมกับขุนไทยอย่างใหญ่โต มีการสู่เข้าเล่าขวัญให้นางผมหมอม ผูกข้อต่อแขน ส่งเข้าหอ ตามประเพณี "

แสดงให้เห็นว่า ประเพณีการแต่งงาน เป็นพิธีสำคัญสำหรับชายหนุ่มหญิงสาวก่อนที่อยู่ร่วมกันเป็นคู่สมรส นิทานทั้งสองเรื่องได้บอกว่า จะต้องสู่ขอเรียกค่าสินสอด ก่อนจัดพิธีแต่งงาน สู่ขวัญ ผูกแขนและ ส่งตัวเข้าหอ จึงเป็นการสมรสที่ถูกต้องตามประเพณี

การขึ้นบ้านใหม่

ในนิทานเรื่อง หัวพ่อจิ้งจิก ได้กล่าวถึงการขึ้นบ้านใหม่ว่า

"ก้านมามิมนต์พระไปทักขณูขึ้นบ้านใหม่ มีการฆ่าจิ้งตัวใหญ่ คือกัน มีเครื่องถวายทานมากมายตามฐานะ หัวพ่อจิ้งรีบรับนิมนต์..."

ในนิทานบอกว่า มีการทักขณูขึ้นบ้านใหม่ที่บ้านก้าน ในงานมีการนิมนต์พระมาเทศน์และรับถวายอาหาร เครื่องถวายทานซึ่งมีมากมาย และหลวงพ่อก็รีบรับนิมนต์ เพราะถือว่าเป็นงานสำคัญ

การจันเขื่อนดี

การจันเขื่อนดี หมายถึงการฉลองงานศพ ขณะที่ศพยังค้างอยู่บ้านยังไม่ได้ทำการฌาปนกิจ ซึ่งเป็นประเพณีของชาวอีสาน (เขื่อนดี-บ้านที่มีคนตาย, จัน-ฉลอง) และมักจะฉลองกัน 3 ถึง 7 วัน จึงจะนำไปฌาปนกิจ

ในนิทานเรื่อง ตายแล้วฟื้น กล่าวว่า

"ยายนี้ตายแล้วฟื้น ตายอยู่สองวันเอาเข้าโรงแล้ว คนกำลังจันเขื่อนดี ต่างคนต่างเล่นทายปัญหา เล่นโพร เล่นบก ไฮรล

ก็แตกตื่นเมื่อได้ยินเสียงจากโรงศพว่า น้ำ ๆ ๆ คนที่เล่นอยู่ก็
ลุกขึ้นวิ่งหนีก็มี หุ้มล้อมเข้าไปดูก็มี "

นิทานแสดงให้เห็นว่า ที่บ้านคนตายมีการเล่นต่างๆ เพื่อฉลองงานศพ
ในขณะที่เล่นเพลินอยู่คนตายได้ฟื้นร้องเรียกขื่อน้ำอยู่ในโรงศพ ซึ่งงานลักษณะนี้ชาวอีสาน
เรียกว่า "จันเหือนดี"

บุญประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว ในนิทานเรื่องต่างๆ ที่ยกมาแสดงให้เห็น
นี้ชาวอีสานถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งซึ่งทุกครอบครัวจะต้องถือปฏิบัติ เมื่อมีการเกิด มีการ
ขึ้นบ้านใหม่ หรือ การตาย จะต้องมีการฉลองสมโภช และถ้าหากมีการตกลูก เสียขวัญหรือ
เข้าสู่รูปแบบชีวิตใหม่ เช่น มีครรภ์ บวช แต่งงาน หายป่วย ก็จะมีการทำบุญสู่ขวัญให้กำลังใจ
ใจ ปัจจุบันประเพณีดังกล่าวยังคงปรากฏอยู่ในสังคม

ประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวม นิทานพื้นบ้านจากตำบลดาตทอง ได้แสดงให้เห็น
ถึงประเพณีต่าง ๆ เกี่ยวกับส่วนรวม เช่น ประเพณีการสรงน้ำปูดา สรงน้ำพระ บุญบั้งไฟ
บุญกฐิน ผ้าป่า บุญคุ้มและลงแขก ดังตัวอย่างที่กล่าวไว้ในนิทานเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้

การสรงน้ำปูดา

การสรงน้ำปูดาเป็นประเพณีที่ชาวตาตทองถือปฏิบัติกันมานาน ในนิทาน
เรื่อง ตอนปูดาบ้านตาตทอง ได้กล่าวถึงความสำคัญของปูดาและประเพณีการสรงน้ำปูดาว่า

"ลูกหลานหรือชาวบ้านจะไปทางไกล ก็มาบนบานกราบไหว้
ให้โปรดปลอดภัย ทุกปีจะมีประเพณีสรงน้ำปูดาพ่อเฒ่าหลัง
จากสรงน้ำพระธาตุกองข้าวน้อยได้อาติศย์หนึ่ง ผู้ใหญ่บ้าน
ก็จะตั้งม้อ้อมบ้านบอกกล่าวลูกบ้านนัดวันเวลาไปสรงน้ำปู
ดาที่ดอนปูดา เพื่อให้บ้านเมืองชุมเย็น"

นิทานแสดงให้เห็นว่า ชาวตาตทองมีการทำบุญประเพณีสรงน้ำปูดาและสรง
น้ำธาตุกองข้าวน้อย ซึ่งเชื่อกันว่าจะทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขแก่หมู่บ้าน

บุญคุ้ม เป็นประเพณีอย่างหนึ่งที่เชื่อว่าเมื่อทำบุญคุ้มแล้ว ชาวคุ้มก็จะมี
ความเป็นอยู่อย่างมีความสุข เพราะถือว่าแต่ละคุ้มมีเจ้าที่ปกปักรักษาอยู่ ในนิทานเรื่อง บักเซียงตก

สร้าง ได้กล่าวถึงบุญคุ้มว่า

"ชาวบ้านกำลังพึ่งหมอลำจันบุญคุ้มแม่บักเชียงก็ร้องบ่าวให้พี่ ๆ
น้องๆฮู้ว่า บักเชียงเสียอยู่คนเดียวหนองตอนไปได้เจียดหาจนหมด
แล้วก็บ่เห็น ชาวบ้านก็แตกตื่นพากันออกไปช่วยหาจนแจ้งหมอลำ
เล็กก็บ่เห็น..."

นิทานได้แสดงให้เห็นว่า คื่นที่บักเชียงหาย มีการฉลองบุญคุ้มด้วยหมอลำ
เมื่อได้ข่าวจากแม่บักเชียงว่า บักเชียงหาย ขณะไปหาเจียดอยู่ริมหนองแห่งหนึ่งชาวบ้านได้
พากันออกไปช่วยหาจนสว่างหมอลำเล็กก็ยังไม่เห็น

ประเพณีบุญคุ้มนี้ทำหลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าว ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ ถึงมีนาคม
และปัจจุบันบุญประเพณีนี้ยังคงปฏิบัติกันอยู่ทุกหมู่บ้านในตำบลตาตทอง บางครั้งเรียกงานนี้ว่า
บุญเดือนสาม หรือบุญข้าวจี

บุญบั้งไฟ เป็นบุญประเพณีประจำท้องถิ่นที่สำคัญของชาวตาตทองและยโสธร
จากการศึกษานิทานพื้นบ้าน พบว่า นิทานเรื่องผาแดงนางไอ่ กับนิทานเรื่อง บักหมื่อได้
กล่าวถึงบุญบั้งไฟไว้ดังต่อไปนี้

งานนิทานเรื่อง ผาแดงนางไอ่ กล่าวไว้ว่า

"พอนางไอ่ได้จัดการแข่งขันบั้งไฟขึ้น เชิญบ้านเมืองต่าง ๆ
เข้าร่วม...รางวัลพอนางไอ่เจ้าเมืองขอม บอกว่าผู้ใดที่
ชนะจะยกทรัพย์สินสมบัติและสมภพมวังให้ ถ้าเป็นท้าวผาแดง
จะยกนางไอ่ให้พร้อม..."

แสดงให้เห็นว่า เจ้าเมืองให้ความสำคัญกับการแข่งขันบั้งไฟด้วยการให้
รางวัล เป็นทรัพย์สิน สัมภพมวัง และบุตรสาว

งานนิทานเรื่อง บักหมื่อ กล่าวไว้ว่า

"บักหมื่อเมื่อว่างก็เข้าป่า หาไม้บักค่างมาตัดเป็นท่อน ๆ เผลอ
เอ็ดจี่เกียหมื่อบั้งไฟ สะสมไว้พอถึงบุญบั้งไฟก็ควักจี่เกีย ตาอัด
เสียได้เลย อันดับแรกทดลองเบ็งหมื่อเอ็ดบั้งไฟน้อย ๆ หรือ

ไฟดอกไม้ ตะไล ถ้าขึ้นดีก็แปลว่า หมอผีบั้งไฟใหญ่ก็ขึ้นสูงแน่นอน...พอถึงเดือนหกนักหมอก็เป็นหัวหน้าเห็ดบั้งไฟ หมูพวกญาติมิตรก็มาเข้าคุ่มด้วย หมวดผู้ชายก็เห็ดบั้งไฟ ผู้หญิงก็หัดฟ้อนเจิ้ง ฟ้อนแหเป็นคณะ ๆ สนุกสนาน เพื่อเข้าร่วมประกวดชิงรางวัล..."

จากนิทาน พบว่า มีการทำบุญบั้งไฟ ซึ่งเกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของชาวคุ้ม ต่างก็ช่วยกันสร้างบั้งไฟ และฝึกซ้อมขบวนแห่เพื่อเข้าร่วมประกวดชิงรางวัล ในวันงานแห่ และวันจุดบั้งไฟ

ปัจจุบันบุญประเพณีนี้ ได้กลายเป็นบุญประเพณีอันยิ่งใหญ่ของจังหวัดยโสธร และถือเอาเดือน พฤษภาคม ของทุกปีเป็นเทศกาลจัดงาน มีการแข่งขันความสวยงามของการตกแต่งบั้งไฟ ขบวนแห่ และบั้งไฟขึ้นสูงเช่นเดียวกับที่ปรากฏในนิทาน

1.5 ด้านภูมิปัญญา

จากการศึกษานิทานพื้นบ้านตำบลตาตทอง พบว่า ภูมิปัญญาที่ปรากฏในนิทานมี 2 ลักษณะ คือลักษณะที่เป็นรูปธรรม กับลักษณะที่เป็นนามธรรม ดังนี้

ภูมิปัญญาที่มีลักษณะ เป็นรูปธรรม

สิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่พบในนิทาน คือสิ่งก่อสร้างที่เป็นโบราณสถานวัตถุ เช่น เจดีย์ก่อข้าวน้อย พระธาตุอานนท์ หลักเมืองยศ หอสองนาง ตอนปูตา ซึ่งนิทานได้กล่าวถึงการสร้างไว้ดังต่อไปนี้

นิทานเรื่อง ก่อข้าวน้อย กล่าวถึงการสร้างเจดีย์ไว้ว่า

"บวชจักสองสามปี ใดกรรมเวรแหม บวชแล้วสร้างเจดีย์
ครองกระตูกเสร็จสิ้นแล้วลงโทษ ปว่าหยัง...พอสร้าง
เจดีย์แล้ว ท้าวก็เลาเลาตาย คนทั้งหลายได้กล่าวถึง
แลงเข้า..."

นิทานกล่าวไว้ว่า ผู้ที่ฆ่าแม่เป็นผู้สร้างเจดีย์เพื่อไถ่บาปกรรม สร้างในขณะที่บวชเป็นพระ เมื่อสร้างเสร็จก็มรณภาพ คนทั้งหลายได้เคารพกราบไหว้สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

นิทานเรื่อง พระชาตอานนธ์ กล่าวถึงการดำเนินการสร้างเจดีย์ ไว้ว่า

"พระพุทธรูป 2 รูป ...ได้เข้าหาเจ้าบ้านชื่อเอียงเวทา
ชาวขอมรับเป็นผู้ก่อสร้างพระชาตอานนธ์ ใสตรงดงผีสิง
บุแผ่นทองแดง ทองเหลือง เงิน ทองคำ รองพื้นเอาอุบ
แก้วไพฑูรย์บรรจุในอุโมงค์ ก่อนก่อชาตอานนธ์ สร้างอยู่
8 เดือน 16 วันจึงเสร็จ..."

นิทานกล่าวไว้ว่า ผู้ที่สร้างเจดีย์พระอานนธ์ คือเจ้าเมืองชื่อเอียงเวทา
โดยบรรจุสิ่งของที่มีค่าลงไป สร้างนานถึง 8 เดือน 16 วัน จึงเสร็จ

นิทานเรื่อง หลักเมืองยศ กล่าวถึงการสร้างหลักเมือง ว่า

"เจ้าเมืองได้ประกาศให้ชาวเมืองที่ต้องการเสียสละเพื่อ
บ้านเพื่อเมืองสมัครเป็นเจ้าหลักเมือง...ก็มีตายายสอง
คนพากันมาสมัคร เจ้าเมืองท้าวพิชัย หามแห่อ้อมเมืองสาม
รอบ...จากนั้นให้คนบุดหลุม...ฝังทั้งเป็นสร้างสลับครอบ"

นิทานกล่าวไว้ว่า ผู้ที่สร้างหลักเมืองยศ คือเจ้าเมืองโดยรับสมัครสอง
ตายายเป็นผู้อาสาลงหลุมฝังทั้งเป็น แล้วสร้างสลับครอบ กลายเป็นหลักเมือง ที่ผู้คนชาว
เมืองเคารพกราบไหว้มาจนถึงปัจจุบัน

ในนิทานเรื่อง ตอนปู่ตาบ้านตาตอง ได้กล่าวถึงการสร้างสรรค์พัฒนา
ดอนปู่ตาให้เป็นศูนย์รวมชาวบ้านว่า

"ตอนนี้เ็นว่า ดอนโพธิ์...มีตูปน้อย ๆ อยู่บนเนินเรียกว่า
ตูปปู่ตาเป็นเจ้าบ้านเจ้าเมือง ชาวบ้านก็เคารพกราบไหว้
ทุก ๆ ปีมีประเพณีการสงฆ์ปู่ตา เมื่อบ้านมีผู้ใหญ่นาน
ชื่อปรีชาญ ย่อนสนิท ได้ทำพิธีกราบไหว้ขออนุญาตสร้างตูป
ใหม่ หนึ่งตูปใหญ่กว่าเก่า พัฒนบริเวณเป็นที่ร่มรื่นเดิน
สายไฟเข้าสู่เืองน่าอยู่อาศัย..."

จากนิทานแสดงว่า ผู้นำชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ

ไว้สำหรับส่วนรวมได้เป็นที่พึ่งทางใจ สำหรับผู้ที่เดือนร้อนในชุมชนได้มีที่คลายทุกข์และที่หวัง
โดยการกราบไหว้บนบาน

ในนิทานเรื่อง หอสองนาง กล่าวถึงการสร้างหอว่าชาวเมืองไม่มีที่พึ่ง
จิตใจเจ้าเมืองจึงได้สร้าง หอสองนางขึ้นให้ชาวเมืองได้กราบไหว้ ดังความในนิทานกล่าว
ไว้ว่า

"สมัยก่อนเมืองยศ บ่มีหลักเมือง พวกกันกราบไหว้สองนาง

เจ้าปู่พระระงำ พวกนี้เป็นผีบริสาท สิ่งสถิตอยู่ตามลำนํ้า

ลาโพง ชาวเมืองพากันสร้างหอขึ้นสองหลังอยู่ใกล้ ๆ ลาน

ชีทางทิศใต้ของวัดสิงห์ท่า ทุกวันก็คงอยู่"

จากนิทานแสดงว่า ก่อนที่จะมีหลักเมืองชาวเมืองได้พากันสร้างหอให้ผี
สองนางอาศัยอยู่ใกล้ ๆ ลานน้ำชี ซึ่งปัจจุบันก็ยังคงมีคนนับถือกราบไหว้เช่นเดียวกับหลักเมือง

นอกจากนี้ยังพบว่า ภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรมของบรรพบุรุษ ยังปรากฏใน
นิทานเรื่องบักหมื้อ คือการสร้างบั้งไฟ การสงฆ์น้ำ ซึ่งบุญเหล่านี้ทำให้เกิดมีการรวมกลุ่ม
สร้างสรรค์สิ่งดีงามให้แก่สังคม เป็นการแสดงถึงความคิดภูมิปัญญาของบุคคลในอดีต และผล
ของความคิดและการกระทำ สิ่งต่าง ๆ ได้กลายมาเป็นมรดกทางสังคมให้ลูกหลานได้ศึกษา
และเคารพกราบไหว้จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ภูมิปัญญาที่เป็นลักษณะนามธรรม

มีนิทานหลายเรื่องที่แสดงให้เห็นว่า บุคคลในสมัยอดีตกาลมีภูมิปัญญาใน
รูปลักษณะนามธรรม เช่น การปลูกฝังความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม
ให้แก่ลูกหลาน โดยแฝงไว้ในนิทาน หรือเรื่องเล่าต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ในนิทานเรื่อง ผีตาแสด ซึ่งเป็นผีประจำไร่นา ได้กล่าวไว้ว่า

"ผีตาแสดเป็นผีเฝ้าไร่เฝ้านา บ่ให้คนมาเหยียบย่ำข้าวกล้า

จ้าวควายก็บ่มากิน เจ้านาใดบ่นับถือเช่นบวงสรวงก็จะมีบุญ

เขี้ย บั้งไฟ จ้าวควาย มากัดกินให้เสียหาย..."

นิทานแสดงให้เห็นว่าในไร่นามีผีชื่อ ตาแสด เป็นผู้รักษานาไม่ให้คนมาเหยียบย่ำ
ศัตรูพืชมารบกวนข้าวกล้าในนา ซึ่งเจ้านาจะต้องมีการนับถือเช่นบวงสรวง

ในนิทานเรื่อง ผีมองเตาไฟ กล่าวถึงครอบครัวหนึ่งทำนาอยู่มองเตาไฟ
ให้ลูกสาวไปกวาดเบื่อน้อยอยู่เคียงนา ลูกสาวเห็นผี ดังความในนิทานว่า

"นายอยู่มองเตาไฟ เห็นผีทุกปี เป็นคนหัวขาวเผือก ๆ ใส่ผ้า
โจงกระเบนขาวเหน็บเดี่ยว ทำทางปพอใจพาดไม้เบิก
ทางให้กว้าง และก็พูดว่า โผยัยเอาทางเหี่ยว ภูจะหัก
คอมัน..."

นิทานแสดงให้เห็นว่า ผีชนิดนี้เป็นผีดูแลรักษาผลประโยชน์ทางสาธารณะมิ
ให้บุคคลที่มีนาหรือที่ดินใกล้เคียงรุกราน หรือขยายอาณาเขตเอาทางสาธารณะ ถ้าหากผู้ใด
ฝ่าฝืนเชื่อกันว่า ผีจะหักคอ ซึ่งเป็นโทษที่รุนแรง และถือเป็นจารีตติกาสังคมของคนในอดีต
ในนิทานเรื่อง ผีโปรง ตอนสองที่น้องออกไปจับปลาจับกบในคืนฝนตก
หนักที่นาคนอื่นได้ถูกผีหลอก ดังความในนิทานว่า

"สองที่น้องจับกระบองได้ ลงเหยียนๆว๊วๆไปทางหนองน้ำ จุต
กระบองได้ก็กันไต้ปลาได้กบไป ลมแรง ฝนตกหนักกระบอง
ดับ มองเห็นแสงอยู่ไกล ๆ ก็พากันเล่นเข้าไปหาขอจุดไฟ
พอไปสอต ใกล้ ๆ แสงนั้นก็สูงมีาบขึ้นเห็นหน้าอกแดงขนแข็ง
พอฮ้อยมลา ขนขาพอย้อยเจียด บมีหัวมีแต่ตั้งบ่า สองที่น้อง
จ้ำฮ้าว ล้มลุกคลุกคลานแล่นบักใหญ่ ตกน้ำตกตม..."

นิทานแสดงให้เห็นว่า คนที่ออกหาจับปลาจับกบในไร่นา ตอนกลางคืน
และเหยียบย่ำข้าวกล้าคนอื่นทำให้เสียหาย จะถูกผีหลอก ดังในนิทานกล่าวไว้

ในนิทานเรื่อง ตอนปู่ตาบ้านตาดทอง กล่าวถึง หน้าที่และความศักดิ์สิทธิ์
ของผีปู่ตาไว้ว่า

"เจ้าปู่ตา เป็นเจ้าบ้านเจ้าเมือง ชาวบ้านก็เคารพกราบ
ไหว้ ผู้ใดไปบ่ลามาบ่บอต้องเจ็บไข้ได้ป่วย บางครั้งก็มี
อาการผีเข้า เขาว่าเจ้าปู่ลงโทษ ผู้ใดดัดดันไม้ใหญ่ไถ้อย
ในดอนเจ้าปู่ จะต้องถูกลงโทษไม่เจ็บป่วยก็แขนหักขาหัก
หรือพิการ..."

แสดงให้เห็นว่า ผีปู่ตามีอิทธิพลต่อชาวบ้านมากจะไปไหนมาไหนต้องบอก
กล่าวให้รู้ และจะต้องไม่ตัดไม้ทำลายป่าที่ดอนเจ้าปู่ ใครไม่อยู่ในจารีตจะต้องถูกเจ้าปู่ลง
โทษให้เจ็บป่วย เป็นต้น

นิทานเรื่องผีต่างๆที่มากมายแสดงให้เห็นว่าคนในอดีตอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม
ด้วยความเชื่อ ด้วยจารีตประเพณีที่บรรพบุรุษได้วางเอาไว้ กฎและกติกาเหล่านี้มีผลให้เกิด
ความสงบร่มเย็นแก่สังคม นับว่าเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ในการปกครองดูแลสาธารณะ
สมบัติของบ้านเมืองอีกโรคหนึ่ง

จากการวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านของตำบลตาตทอง พอสรุปได้ว่า นิทาน
หลายเรื่องได้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของบุคคลในด้านต่าง ๆ กล่าวคือ

ด้านครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวที่ขาดพ่อเป็นผู้นำ ลูกจึงอยู่กับแม่
และมีความเป็นอยู่อย่างทุกข์ยาก มีปัญหาถูกล้อเลียน **ด้านลักษณะบ้านเรือน** จะเป็นเรือนที่
มีใต้ถุนสูง ปูกล่ออยู่ใกล้แหล่งน้ำเพื่อสะดวกในการทำมาหาเลี้ยงชีพ **ด้านบทบาทหน้าที่ของ**
สมาชิกในสังคม กล่าวถึงบทบาทของผู้นำชุมชนได้แก่เจ้าเมือง เสนาอำมาตย์ และพระสงฆ์
ช่วยสร้างเมือง วัด และตัดสินปัญหาให้แก่ราษฎร ส่วนบทบาทของผู้นำครอบครัว ได้แก่
บิดา สามี หรือลูกชาย ลูกชายได้ช่วยกันทำงานนอกบ้าน ทำไร่ ไถนา ผู้หญิงทำงานในบ้าน
ด้านค่านิยม นิยมยกย่องนับถือบุคคล เช่น บิดามารดา ครูอาจารย์ พระสงฆ์ คนมีเงินมีทอง
ยกย่องคนมีปัญญา คนมีความอดทนอดกลั้นขยันหมั่นเพียร มีค่านิยมในการทำบุญตามศาสนา
และประเพณี **ด้านความเชื่อ** เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม การเวียนว่ายตายเกิด เชื่อเรื่อง
พระอินทร์พระพรหม ภูติผีและ วิญญาณ **ด้านประเพณี** มีทั้งประเพณีในครอบครัว ได้แก่การ
งานกรรม ทำบุญสู่ขวัญ บุญบวงช้นบ้านใหม่ งานเชื่อนดี และประเพณีส่วนรวม คือ บุญสงฆ์
บุญคุ้ม บุญบั้งไฟ **ด้านภูมิปัญญา** แสดงให้เห็นถึงความสามารถของบรรพบุรุษในด้านการสร้าง
บ้านแปลงเมือง สร้างวัด เจดีย์ พระธาตุ หลักบ้านหลักเมือง และความสามารถในการ
ประกอบอาชีพทำให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้

2. การวิเคราะห์เพลงกล่อมเด็ก

เพลงกล่อมเด็กที่รวบรวมได้จากตำบลตาตทอง จำนวน 47 บทแต่ละบทได้สะท้อนให้เห็นภาพวิถีชีวิตในด้านต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ด้านวิถีชีวิต

วิถีชีวิตที่พบในเพลงกล่อมเด็ก คือลักษณะครอบครัว สภาพความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพและบทบาทของสมาชิกในสังคม ดังบทเพลงที่จะยกมากล่าวดังต่อไปนี้

ครอบครัว พบว่าเพลงหลายบท แสดงให้เห็นว่าบางครอบครัวเป็นครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ เช่น ขาดพ่อ หรือขาดแม่ เช่น

(1) "นอนสาหล่า นอนอยู่สายปอ

นอนกระทยอย่าง ๆ สมอื่นางบ่มีพ่

นอนอยู่ตบต่อเล่า สมเจ้าพอบ่มี"

คำว่า หล่า ในที่นี้หมายถึงเด็กที่ถูกกล่อม ภาษาอีสานหล่าแปลว่า สุด หาย ชั่ว หรือ ที่หลังเพื่อน ถ้าเป็น ลูกหล่าแปลว่าลูกคนสุดท้าย

จากบทเพลง แสดงว่า ผู้กล่อมกล่อมมาให้นอนตามมีตามเกิด เพราะยากจนและขาดพ่อ จึงต้องนอนในอุ้งเท้าด้วยกระทยร่างผูกสายอยู่ด้วยปอ และแขวนอยู่เพิงต่อฉางข้าว ซึ่งเป็นสภาพที่ไม่มีความมั่นคงแข็งแรง

(2) "นอนสาหล่า อาคาบมีแม่

แม่เจ้ามรณาเมียน ตายวายตั้งแต่เกิด

ทั้งเจ้าไว้ กาพร้าแม่บ่มี"

จากบทเพลง แสดงว่า เด็กที่นอนในเปลเป็นเด็กกำพร้า แม่ตายตั้งแต่แรกเกิด จึงถูกทอดทิ้งให้เป็นลูกกำพร้าแม่

จากบทเพลง (1) (2) แสดงให้เห็นว่าครอบครัวได้สูญเสียผู้นำซึ่งเป็นพ่อ หรือ แม่ไปแล้ว จึงดำเนินชีวิตอย่างยากลำบาก

สภาพความเป็นอยู่ พบว่า เด็กและผู้กล่อมอาศัยอยู่ในที่ ที่ไม่มั่นคง ดังกล่าวยาวในนิทานว่า (3)"รอ้นร่สนชา เถียงนาร่ดันดัน ขางมันเอนคนน้อย

นอนแขวน บัดแปน ๆ นอนเล่นส้มไม้ อย่าฮ้องไฮ

นอนแล้วลับตา"

เพลงบทนี้สะท้อนให้เห็นว่าที่อยู่อาศัย เป็นเตียงนาที่มีไม้ตรง(ข้าง)ไม่แข็งแรง เวลาไกวเปลเตียงนาก็จะโยกเยกไปตามแรงเหวี่ยง จากนั้นก็จะปิดกวาดบริเวณร่มไม้ให้สะอาดแล้วนอนเล่นใต้ร่มไม้ ขณะที่ลูกหลานกำลังหลับ

(4) "แม่วังเอ๋ย กัดแก้มคนเด้อ

โผ่นนอนแม่วังกัดแก้ม แป้นบ่แอ้ม

แมวน้อยตอดตา นอนสา หลับตา แม่นีเอย"

จากบทเพลง แสดงให้เห็นว่า ผู้กล่อมกล่าวถึงบ้านไม่มีฝากระดาน เป็นโอกาสให้แม่วังกัดแก้มคนที่ไม่นอนได้ จึงบอกให้ผู้กล่อมและหลับตาเสียแม่วังจะมากัด

ตัวอย่างบทเพลง (1) (2) (3) และ (4) สะท้อนภาพวิถีชีวิตครอบครัวและความเป็นอยู่ที่ค่อนข้างอัตคัดขัดสน ที่อยู่อาศัยแบบงาย ๆ ไม่มีมั่นคง ขาดพ่อหรือแม่เป็นผู้นำครอบครัว เนื้อหาเพลงสะท้อนความหตุยตัดพ้อชะตากรรมของผู้กล่อม

การประกอบอาชีพ อาชีพที่พบในเพลงกล่อมเด็กตำบลลาดทอง เป็นอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทานา ทำไร่ ทำสวน และการหาปลา ตัวอย่างบทเพลงต่อไปนี้

(5) "นอนสาหล่า หลับตาแม่สิกล่อม

แม่ไปไฮ บึงไ่มาหา

แม่ไปนา บึงปลามาดื้อน

ป้อนลูกแล้ว เจ้าจึงแอ้วกินนม"

จากบทเพลงนี้ บอกให้รู้ว่า แม่ไปนา ไปไร่ เวลากลับจากนามจะมีบึงปลา บึงไ่มาผาก แสดงว่าอาชีพหรืองานที่ทำคือการทำไร่ ทานา อาหารที่ได้กลับมาจากนาจาก ไร่คือปลา และไก่

(6) "นอนสาหล่า นอนอยู่สายไหม

แม่ไปไฮ ขุดเผือกขุดมัน

เอามานิน ฟิน้องอ้อมแอ้ม

แมวกัดแก้ม ผู้ได้บ่นอน"

จากบทเพลงนี้ แสดงให้เห็นว่า เมื่อไปทำไร่ แม่ก็จะได้เผือกและมันมาเป็น

อาหารให้ลูก และแบ่งปันญาติพี่น้องบ้านใกล้เคียงด้วย

(7) "นอนสาหล้า หลับตาแม่สิก่อม

แม่ไปท่ง สิสอนฮวกมาหา

แม่ไปนา สิสอยกุ่มมาปน

เฮาคนจน กินหย่อมกินหน้อย

ให้ลูกน้อย หลับตาสาแม่เดอ"

จากบทเพลง แสดงให้เห็นว่า แม่ไปท่งนาแม่จะซื้อลูกฮ้อด (ฮวก) และกุ่มมาเป็นอาหาร "ปน" เป็นชื่ออาหารทางอีสาน คือ การตำกุ่มให้ละเอียดใส่เครื่องปรุงพริกหอมแล้วละลายด้วยน้ำสำหรับจิ้มด้วยข้าวเหนียวหนึ่ง ซึ่งจะทําอาหารประเภทนี้เมื่อกุ่มหรือปลามีน้อย สมาชิกในครอบครัวมีหลายคน เกรงว่าจะไม่อิ่ม

"เฮาคนจน กินหย่อมกินน้อย" หมายถึงฐานะไม่ค่อยดี ต้องกินอย่างประหยัด

(8) "นอนสาหล้า หลับตามิดหมี่

แมงกุดก็ อยู่กองจี้ควาย

แม่สิขวย มาคั่วให้เจ้า

กินกับข้าว เท็งแซบเท็งนัว"

"กุดก็" เป็นสัตว์เล็ก ๆ มีปีก และหัวแข็ง อาศัยอยู่ใต้กองจี้ควาย ซึ่งเมื่อควายถ่ายมูลออกได้ 2-3 วันก็จะเกิดแมลงชนิดนี้ ตัวโตขนาดเมล็ดมะขาม คนก็จะไปขูด (ขวย) นํามาแช่น้ำล้างให้สะอาด แล้วประกอบเป็นอาหารด้วยการคั่วใส่เกลือเล็กน้อย เป็นอาหารที่มีรสชาติอร่อยมาก (แซบ-นัว) ส่วนมากกุดก็จะมีในฤดูร้อนอากาศแห้งแล้ง ระหว่างเดือน มีนาคม ถึง พฤษภาคม

บทเพลงนี้แสดงให้เห็นว่า เมื่อลูกนอนหลับ แม่ก็จะออกไปหาขูดกุดก็มาคั่วเป็นอาหารสำหรับลูก ๆ ส่วนอาชีพอื่น ๆ นอกเหนือจากนี้ พบว่า มีการปลูกถั่วลิสง ถั่วฝักยาว ดังกล่าวไว้ในบทเพลงว่า

(9) "นอนสาหล้า นอนคู่สายไหม

หลับตาใส่ ไหลลงจ้วยๆ

พี่น้าขยักกล้วย แม่ลิซื้อให้กิน
 พี่น้าขยักถั่วดิน แม่ลิซื้อให้อยู่
 เจ้านอนอยู่ ให้เจ้าหลับตา
 ตื่นขึ้นมา เจ้าลิได้กินกล้วย"

คำว่า "พี่น้า" หมายถึง เขา หรือ คนอื่น ผู้มาขยักกล้วยและถั่วลิสง ซึ่งถั่วลิสงและกล้วย เป็นพืชเศรษฐกิจชนิดหนึ่งในท้องถิ่นนี้ แสดงให้เห็นว่า นอกจากจะทำไร่ทำนา และทำสวนแล้วชาวบ้านยังปลูกกล้วยปลูกถั่วลิสง ไว้เป็นอาหารกินและแลกเปลี่ยนซื้อขายอีกด้วย

จากบทเพลง (5)(6)(7)(8)(9) แสดงให้เห็นว่า การประกอบอาชีพเป็นคือเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ ทำสวน ขุดเผือก ขุดมัน ปลูกถั่วลิสงและกล้วยไว้เป็นอาหาร นอกจากนี้ยังทำมาหากินด้วยการ หาปลา หากุ้ง ลูกอีตด หรือขุดถักก็ มาเป็นอาหารเลี้ยงชีพในแต่ละวัน

บทบาทสมาชิกในครอบครัว พบว่า เพลงกล่อมเด็กทั้ง 47 บท มีแม่เป็นผู้ที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุด พ่อจะถูกกล่าวถึงอยู่เพียง 2 บท และพี่มีอยู่ 1 บท ดังตัวอย่างต่อไปนี้

บทบาทแม่ ที่กล่าวไว้ในเพลงกล่อมเด็ก มีดังนี้

(10) " นอนสาหล้า หลับตา แม่ลิก้อม

นอนอยู่แก้ว นอนแล้ว แม่ลิกว"

บทนี้แสดงให้เห็นว่า แม่ทำหน้าที่กล่อมให้ลูกนอน

(11) " นอนสาหล้า นอนอยู่สายไหม

แม่ไปไซ ขุดเผือกขุดมัน

เอามาปั้น พี่น้องอ้อมแอ้ม"

บทนี้แสดงให้เห็นว่า แม่ไปทำไร่ และขุดเผือกขุดมันมาเป็นอาหารสำหรับลูกๆและแบ่งปันญาติพี่น้อง

(12) " แม่ไปไซ ปิ้งไก่มาหา

แม่ไปนา ปิ้งปลามาด้อน

ป้อนลูกแล้ว เจ้าจิ้งแ้วกินนม"

แม่นอกจากจะไปทำไรทานาแล้ว ยังต้องทำหน้าที่หาอาหารและป้อน
ข้าวเลี้ยงดูให้แมลูก ๆ อีกหน้าที่หนึ่งซึ่งนับเป็นบทบาทที่สำคัญยิ่งของผู้เป็นแม่

(13) " แม่ไปทุ่ง สอนฮวกมาหา

แม่ไปนา สอนกึ่งมาป่น

(14) "แมงกุดถี่ อยู่ในกองจี้ควาย

แม่สืช่วย มาคั่วให้เจ้า"

เมื่อแม่ไปทุ่งทานา แม่ก็จะหาลูกฮ้อด(ลูกกบตัวเล็ก) กุ้ง และกุดถี่มา
เป็นอาหาร

บทบาทพ่อ พบเพียง 2 บทเพลง ดังนี้

(15) "นอนสาหล่า อาคามีแม่

แม่เจ้ามรณาเมียน ตายวายตั้งแต่เกิด

ทั้งเข้าไว้กับพรา แม่บ่มี นอนสาอาคาพ่อนี้เอย"

เพลงบทนี้ พ่อเป็นผู้ที่ทำหน้าที่กล่อมและเลี้ยงดู เนื่องจากแม่ได้ตาย
ไปตั้งแต่เด็กแรกเกิด (อาคา หมายถึง เด็กหรือลูกที่กล่อม)

(16) "นอนสาหล่า หลับตาพ่อสิกล่อม

แม่ไปไฮ ยับบ่ทันมา

แม่ไปนา ยับบ่ทันฮอด

นอนสา หลับตาพ่อนี้เอย"

เพลงบทนี้ พ่อทำหน้าที่กล่อมให้ลูกนอน ขณะที่แม่ไปทำงานในไรนา
ยังไม่กลับมาถึงบ้าน พ่อต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกแทนแม่

บทบาทพี่ พบเพียง 1 บทเพลง ดังนี้

(17) "อีแก้งเฮ้ย ขอข้าวขอแกง

ขอหวานทองแดง ให้น้องช้อยแทน

น้องช้อยให้ อยากได้หวานทอง..."

เพลงบทนี้ แสดงให้เห็นว่า พี่เป็นคนสอมน้องๆ หันอน โดยขอสิ่งมีค่า คือ แหวนทอง จากดวงจันทร์เพื่อให้น้อง ซึ่งกรณีนี้พ่อกับแม่อาจจะออกไปทำงาน

จากบทเพลงที่ (10) ถึง (17) แสดงให้เห็นว่า ทั้งพ่อ แม่ และ พี่ นอกจากจะมีบทบาทหน้าในการประกอบอาชีพ หมาพากินช่วยกันแล้วยังต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูสมาชิกใหม่ (ลูก) ให้เจริญเติบโตอีกด้วย

2.2 ด้านค่านิยม

จากการวิเคราะห์ที่เพลงกล่อมเด็กตำบลตาตองทั้ง 47 บท พบว่า ผู้กล่อมกล่าวถึงสิ่งของมีค่า อันเป็นค่านิยมของคนทุกยุคทุกสมัย เช่น แก้ว แหวน เงิน ทอง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ค่านิยมที่มีต่อแก้วแหวนเงินทอง ในบทเพลงกล่าวไว้ว่า

(18) "อีเก็งเอ้ย ขอข้าวขอแกง

ขอแหวนทองแดง ให้น้องช้อยแทน

น้องช้อยให้ อยากได้แหวนทอง

ขอทั้งสอง ช้อยน้องน้าแทน"

เพลงบทนี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้กล่อมมีความต้องการ แก้ว แหวน เงิน ทองให้น้อง และตนเอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นวัตถุค่านิยมสำหรับคนทุกยุคทุกสมัย

(19) "นอนสาหล่า หลับตาแม่สิก่อน

เจ้านอนหลับกะสิได้เงินหมื่น

เจ้านอนตื่นกะสิได้เงินแสน

แปเมื่อไป ได้แก้วมณีโชติ"

ผู้กล่อมบอกเด็กว่า ให้นอนถ้าหลับจะได้เงินหมื่น ตื่นขึ้นมาจะได้เงินแสน และแก้วมณีโชติ คือถ้าเป็นเด็กพูดง่ายจะได้ทุกอย่างที่ต้องการ ในที่นี้ผู้กล่อมกล่าวถึงเงินมาเป็นแรงจูงใจให้เด็กนอน ซึ่งถือว่าเงินเป็นสิ่งที่ทุกคนอยากได้ และยอมทำตามเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินตรานั้น

แก้วมณีโชติ ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นแก้ววิเศษสารพัดนึก นึกอยากได้อะไรก็จะได้ตามใจปรารถนา

จากบทเพลง (18) (19) แสดงให้เห็นว่า แก้ว แหวน เงิน ทอง เป็นสิ่งที่ผู้กล่อมนิยมยกย่องว่ามีค่ายิ่งควรแก่การได้มาไว้เป็นของตนเอง จึงนำมาขับกล่อมเป็นเพลงจูงใจให้เด็กนอนหลับ

ค่านิยมในการทักทาย เพลงบางบทได้สะท้อนให้เห็นพฤติกรรมของชาวบ้านว่ามีค่านิยมในการทักทาย เช่น

(20) "โธ่ันตีเต้น บักม่วงกระเสน

เอาไปเพล หัวฟ่อบ่อยาก

เอาไปผาก จั่วน้อยลักกิน"

เพลงกล่าวถึงการนำมะม่วงไปทักทายถวายทานให้หลวงพ่ที่วัด แต่หลวงพ่ไม่ชอบฉัน เณรแอบไปลักขโมยกิน เพลงบทนี้แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านมีพฤติกรรมชอบนำสิ่งของหรืออาหารไปถวายพระจนรู้ว่าอะไรเป็นสิ่งที่หลวงพ่ชอบหรือไม่ชอบ

สำหรับเรื่องค่านิยมนอกเหนือจากที่กล่าวมานี้ ไม่ปรากฏว่ามีเพลงบทใดได้กล่าวถึงค่านิยมด้านอื่นๆ เอาไว้

2.3 ด้านความเชื่อ

ความเชื่อที่พบในเพลงกล่อมเด็กจากตำบลตาตทองที่รวบรวมมาได้ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และวิญญาณ เช่น

ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บทเพลงกล่าวว่า

"อีเก็งเฮ้ย ขอข้าวขอแกง

ขอแหวนทองแดงให้น้องช้อยแทน"

ผู้กล่อมเชื่อว่าพระจันทร์ (อีเก็ง) เป็นผู้มีอำนาจลี้ลับสามารถดลบันดาลสิ่งต่างๆ ให้ตามต้องการได้จึงขอข้าว ขอแกง แหวนทองให้น้อง

ความเชื่อเรื่องวิญญาณ บทเพลงกล่าวว่า

(21) "นอนสาหล่า นอนอยู่สายไหม นกเค้ามาฮ้องกรูกรู

แมนลูกสู มาเอามือนี่ กลายมือนี่สิแมนลูกกู"

บทเพลงกล่าวถึงนกเค้า ซึ่งชาวอีสานเชื่อว่าเป็นนกร่องเรียกวิญญาณจึงบอกว่า ถ้าเด็กที่กล่อมเป็นลูกผีให้มาเอาเสียแต่วันนี้ถ้าผ่านวันนี้ไปถือว่า เป็นลูกของผู้กล่อม

นอกจากความเชื่อที่กล่าวมาแล้ว ไม่ปรากฏว่ามีเพลงบทใดสะท้อนให้เห็นความเชื่อด้านอื่นๆ

2.4 ด้านประเพณี

เพลงกล่อมเด็กที่รวบรวมได้จากตำบลตาตอง มิได้สะท้อนภาพทางด้านประเพณีวัฒนธรรมไว้ชัดเจน แต่กล่าวถึงชื่อของการกระทำบางอย่างที่ถือว่าเป็นรูปแบบพฤติกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมานาน เช่น การแห่นางแมว การเซ็นฝ้าย (การลงช่วง) และการเอื้อเพื่อแบ่งปันอาหารการกิน ตัวอย่างเช่น

การแห่นางแมว เพลงกล่อมเด็กได้กล่าวถึงการแห่นางแมวว่า

(22) "แห่นางแมว ขอเปิดขอไก่อ่

ขอป้ได้ ขอฟ้าขอฝน

ขอน้ำมนต์รดหัวแมวเน

นอนสาแม หลับตา สามีเดอ"

"การแห่นางแมว" เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมานานของท้องถิ่นนี้ เชื่อว่า เมื่อแห่แล้วฟ้าฝนก็จะตกลงมาคลายความแห้งแล้ง พิธีนี้จะจัดขึ้นเมื่อเกิดฟ้าฝนไม่ตกถูกต้องตามฤดูกาลจนชาวบ้านทนต่อสภาพแห้งแล้งอดอยากไม่ไหว ก็จะนัดชุมนุมจับแมวใส่ข้องหามแห่รอบบ้านร้องเรียกขอฟ้าขอฝน

ในบทเพลง (22) นอกจากจะแห่นางแมวขอฟ้าขอฝนแล้วยังขอเปิดขอไก่อ่ เป็นอาหาร และขอน้ำมนต์รดหัวแมวอีกด้วย

การเซ็นฝ้าย เพลงกล่อมเด็กได้กล่าวถึงการเซ็นฝ้ายไว้ว่า

(23) "นอนสาหล่า หลับตาแม่สิก่อม

แม่เจ้าไปเซ็นฝ้าย เดือนหงายเว้าผู้ป่าว

แม่สิหาพอน้ำ มาเลี้ยงให้ใหญ่สูง"

บทเพลงกล่าวถึง แม่ของเด็กว่าไปเซ็นฝ้ายในคืนเดือนหงาย เพื่อที่จะจับหนูมาเป็นพ่อเลี้ยง

การเซ็นฝ่ายตอนกลางคืนเดือนหงายและจีบหนุ่ม ๆ ชาวอีสานเรียก
พฤติกรรมนี้ว่า "การลงช่วง" ซึ่งเป็นประเพณีดั้งเดิมที่สาว ๆ และหนุ่ม ๆ ถือเป็นโอกาสใน
การจีบกันหาคู่ครอง และจะมีทุกหมู่บ้านถือเอาบริเวณหน้าบ้านเป็นที่ชุมนุมเซ็นฝ่าย ปัจจุบัน
พฤติกรรมนี้กำลังจะสูญหายไปเนื่องจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ผลิตเสื้อผ้าได้เร็วกว่า

ความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่

ความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่เป็นวัฒนธรรมอันดีงามอย่างหนึ่งของชาว
ดาตทองยโสธร ซึ่งถือปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ ใครมีข้าวปลาอาหารสิ่งใดมากพอที่
จะแบ่งปันญาติพี่น้องบ้านใกล้เรือนเคียงได้ ก็จะแบ่งปันกันไปตามอัธยาศัย ดังตัวอย่าง
เพลงกล่อมเด็กบทหนึ่งกล่าวไว้ว่า

(24) " นอนสาหล้า นอนอุสาโยม แม่ไปไฮ ชุดเผือกชุดมัน

เอามาปัน พี่น้องอ้อมแอ้ม แมวกัดแก้ม ผู้ใดปันอน"

เพลงบทนี้ บอกลูกให้นอนแม่จะไปไร่ชุดเผือกชุดมันมาให้กินและแบ่งปันญาติ
พี่น้องบ้านใกล้เรือนเคียง ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวนี้มีปรากฏจริงในท้องถิ่นจนกระทั่งปัจจุบัน

จากบทเพลง (22)(23)และ(24) ได้สะท้อนให้เห็นประเพณีวัฒนธรรม
ของท้องถิ่นซึ่งถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ แม้กระทั่งปัจจุบันก็ยังมีกรปฏิบัติกัน
อยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแบ่งปันของข้าวปลาอาหารกับครอบครัวและความเอื้อเพื่อแบ่งปันสิ่งของข้าวปลา
อาหารยังพบในท้องถิ่นทั่วไป

ส่วนการ เซ็นฝ่าย หรือการ ลงช่วง ในคืนเดือนหงายวิทยากร
หลายท่านยืนยันว่าหลายหมู่บ้านได้เลิกไปแล้ว

2.5 ด้านภูมิปัญญา

จากการศึกษาเพลงกล่อมเด็กชาวตาตทอง พบว่า ภูมิปัญญา
ของชาวบ้านทั้งที่เป็นลักษณะรูปธรรมและนามธรรม ดังตัวอย่างในบทวิเคราะห์ต่อไปนี้

ภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม ภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ปรากฏในเพลงกล่อมเด็กคือ
ความสามารถในการ ประกอบอาชีพ วิธีการทำมาหากิน การสร้างบทเพลงกล่อมลูก และ
การเลี้ยงดูลูกให้เจริญเติบโตสามารถครองตัวอยู่ในสังคมได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยกลไก
ของรัฐ หรืออำนาจของเงินตราแต่ประการใด

การประกอบอาชีพ เช่น การทำไร่ ทำนา ทำสวน ปลุกข้าว เพื่อกันกล้วย ถั่วลิสง มะม่วง เป็นต้น

วิธีการทำมาหากิน เช่น การแสวงหา เพื่อกัน มัน กุดก็ ช้อนกุ้ง ปลูกกล้วยทอด กบเจียด เป็นต้น

การอบรมเลี้ยงดูลูก เริ่มตั้งแต่การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เอง การหาอาหารบิงปลา บิงไก่ มาบ้อน สร้างอุ้งหันอนด้วยวัสดุที่มีอยู่ตามท้องถิ่น และอบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมก่อนนอนทุกครั้ง ด้วยเพลงกล่อมเด็ก

การสร้างบทเพลง ชาวบ้านรู้และเข้าใจธรรมชาติสิ่งแวดล้อมสามารถนำมาสร้างเป็นบทเพลงกล่อมเด็กได้ ด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ สละสลวย คล้องจอง ให้ความหมายสอดคล้องกับวิถีชีวิตได้อย่างกลมกลืน ตัวอย่างเช่น

(25) "นอนสาหล่า หลับตาจ้อยจ้อย	0 0 0 0 0
ลูกอ่อนน้อย หลับแล้วแม่สีกวย	0 0 0 0 0
ตาเวณสวย ถึงยามกินเช้า	0 0 0 0 0
อาบน้ําเข้า กินจุ๊กินนม"	0 0 0 0 0 0

จากบทเพลงแสดงให้เห็นว่า ความสามารถในการสรรหาถ้อยคำที่ไพเราะกินใจ สอดคล้องกับธรรมชาติและวิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นจุดเด่นในบทเพลง มีการส่งสัมผัสระหว่างวรรคได้อย่างเหมาะสม

ในบทเพลง จ้อยๆ หมายถึงอาการเียนตาสบายใจ เมื่อแม่เิกว(กวย)เปลวหันอน เมื่อตะวันสาย (สวย)ถึงเวลากินข้าว(เช้า)แม่ก็จะอาบน้ําให้กินข้าวแล้วกินนม

(26) " กีบแก๊ กีบแก๊ตาโร	0 0 0 0 0
จี๊เก๊ จี๊เก๊หางกิ้น	0 0 0 0 0
มาจับกิน เต็กน้อยเว้ายาก"	0 0 0 0 0 0

ตุ๊กแก(กีบแก๊)จิ้งเหลน(จี๊เก๊)เป็นสัตว์ที่มีอยู่ตามบ้าน เกาะอยู่บนเพดาน เสาบ้านหรือข้างฝาเรือน เมื่อแม่กล่อมลูกนอนถ้าลูกคือ(เว้ายาก)ไม่ยอมนอน แม่ก็จะอยู่ด้วยการเรียกตุ๊กแกมาหาให้เต็กกล้วยแล้วชมตาหลับไป

(27) "ก๊ับแก๊ ก๊ับแก๊ตาโร	0 0	0 0 0
จ๊นกกัทธิ เจ้าหัวใส่ผ้า	0 0	0 0 0
จ๊นกกหัว จ๊วน้อยใส่แทง	0 0	0 0 0
ยามมือแลง ลักกินเข้าวัด	0 0	0 0 0
หมาใส่กัด เดินดอเดินคอง	0 0	0 0 0
เดินขึ้นปอง กัดกันคนเต๋อ"	0 0	0 0 0 0

บทเพลงกล่าวถึงวัด ด้นโพธิ์และตุ๊กแก ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ตามธรรมชาติ
ของบ้านตามชนบท ตุ๊กแกมักจะอาศัยอยู่ตามเพดาน เสาเรือน หรือข้างฝา ปรากฏให้เห็น
อยู่บ่อยครั้งจนแม่บ้านมาแต่งเป็นบทเพลงกล่อมลูกให้ลูกนอน

ในบทเพลงหมายถึง ตุ๊กแกตาโรอาศัยอยู่บนต้นโพธิ์ในวัดพระเจ้าอาวาสไม่ชอบก็
ไล่ให้หนีไป จ๊นดันหัวาเณรก็เอาไม้โบแปะหรือแทงให้หนีไปอีกเมื่อตกตอนเย็นชอบออกหากิน
หมาพบเข้าก็ไล่กัดกระโดดหนีไม่เป็นท่า และในที่สุดก็จะกระโดดขึ้นบ้านมากัดเด็กเต๋อ

นอกจากธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่ขยมากกล่าวข้างต้นนี้ ยังมีสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ อีก
หลายอย่างที่กล่าวไว้ในบทเพลงซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้แต่งเป็นคนมีไหวพริบเขาวนปัญญาดีเช่น
กล่าวถึง แมว วัว ควาย ปู ปลา กบ เขียด นกเอี้ยง นกอีแซว นกเค้าแมว พระจันทร์
ฟ้าฝนบรรยากาศที่ร้อนแห้งแล้ง ที่สำคัญคือแม่บ้านกล่าวได้สัมผัสคล่องจองให้ความหมายกินใจ
ไพเราะน่าฟังยิ่ง

ภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม

การปกครองและอบรม เพลงกล่อมเด็กได้แสดงให้เห็นความรู้ความ
สามารถในการปกครอง การอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ด้วยหลักจิตวิทยา
การเรียนรู้ของชาวบ้านโดยแท้จริง เช่น การกล่อมด้วยบทเอออูเออาใจ จะหาสิ่งรักของ
ชอบมาให้ลูกได้กิน เป็นพวกอาหาร นม กล้วย ถั่ว ทานให้ลูกเกิดความอบอุ่น และสบายใจ
ยินยอมปฏิบัติตามข้อแนะนำ ตัวอย่างเช่น

บทกล่อมที่เอออูเออาใจ

(28) "นอนสาหล่า หลับตาจ้อยจ้อย

ลูกอ่อนน้อย หลับแล้วแม่สีกวย"

(29) " นอนสาหล่า หลับตาแมสีก่อม
 เจ้านอนหลับ กะสิได้เงินหมื่น
 เจ้านอนตื่น กะสิได้เงินแสน
 แปมมือไป ใต้แก้วมณีโชติ "

(30) " นอนสาหล่า หลับตาแมสีก่อม
 นอนอยู่แก้ว นอนแล้วแมสีกวย"

(31) " นอนสาหล่า หลับตาจ้วยจ้วย
 พี่นขายกล้วย แมสีก้อให้กิน
 พี่นขายถั่วดิน แมสีก้อให้อยู่"

(32) " นอนสาหล่า หลับตามิดมี
 แมงกูดก็ อยู่กองจี้ควาย
 สิบขวย เอามาให้เจ้า

บทเพลงแต่ละบทแสดงให้เห็นว่า แม่หรือผู้กล่อมเสนอสิ่งแลกเปลี่ยนเพื่อ
 ำให้ลูกเป็นเด็กดีว่านอนสอนง่าย ยอมหลับนอนตามแม่ต้องการ

แต่ถ้าลูกดื้อไม่ยอมเชื่อฟังแม่อีกจะกล่อมด้วยบทเพลงที่แกล้งพูดให้เกิดความ
 เกรงกลัวไม่กล้าฝ่าฝืน เช่น

(33) "นอนสาหล่า หลับตาเจ้าอย่าแหว
 นกอีแซว มันสิมาจิกหัว
 ำพ่กล้วย มันสิมาจิกก้น
 เจ้าอย่าวน หลับตาสาแม่เดอ"

เพลงบอกว่าถ้าลูกไม่นอนนกอีแซวจะมาจิกหัว ถ้าไม่กล้วยมันจะมาจิกก้น
 จงหลับตาเสียว่ารบกวนมแม่

(34) "นอนสาหล่า หลับตาแมสีก่อม
 ำพ่นอน แมวโพงกัดแก้ม

แป้นบ่แอ้ม แมวน้อยตอดตา

นอนสา หลับตาสาแม่เตอ"

เพลงกล่าวถึงแมววัง ซึ่งเป็นแมวตัววัดดูร้ายจะมากัดแก้มคนไม่นอน และถ้ายังลืมหัดอยู่แมวเล็กก็จะมากัดตาด้วย เพราะบ้านไม่มีฝาเรือน (แป้นบ่แอ้ม)

(35) "นอนสาหล่า หลับตาเจ้าอย่าอ่อว

โพบ่นอน กีบแก็กินดับ

โพบ่หลับ กีบแก็กินไส้

โพบ่ฮ้องไห้ กีบแก็กจกตา

นอนสา หลับตาสาแม่เตอ"

เพลงกล่าวถึงตุ๊กแก จะมากินดับกินไส้และตาของคนที่ยั้วนอน นอนยาก แม่จึงบอกให้นอนหลับก่อนตุ๊กแกจะมา

การกล่อมเด็ก ผู้กล่อมจะใช้เทคนิคและกลวิธีในการใช้ภาษา ที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความชื่นชมยินดี อบอุ่น สบายใจ และเกรงกลัว การกล่อมมีทั้งการปลอบ และข่มขู่ ให้นอน ในที่สุดเด็กก็จะนอน

ภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ปรากฏในเพลงกล่อมเด็ก ทั้งที่เป็นลักษณะรูปธรรมและนามธรรมทำให้สมาชิกใหม่ของสังคมเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุขตลอดมา

จากการวิเคราะห์เพลงกล่อมเด็กของตำบลาดทอง พอสรุปได้ว่า เพลงกล่อมเด็กหลายบทได้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตบุคคลในด้านต่าง ๆ กล่าวคือ ด้านครอบครัว บางครอบครัวที่ขาดพ่อ บางครอบครัวขาดแม่ มีความเป็นอยู่ทุกข์ยากลำบาก มีบ้านเรือนที่ไม่มั่นคง ด้านบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว บิดาหรือมารดาต้องออกไปทำงานนอกบ้านทำไร่ ไร่นา ให้ยา ยาย หรือ พี่เป็นผู้เลี้ยงดูเด็กและกล่อมให้นอน ด้านค่านิยม มีค่านิยมต่อแก้วแหวนเงินทอง และการทำบุญให้ทาน ด้านความเชื่อ เชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และวิญญาณ ด้านประเพณี มีการแห่นางแมวขอฟ้าขอฝน และการลงช่วงบั้งไฟ มีความเชื่อเพื่อเพื่อแผ่ต่อญาติพี่น้อง ส่วนในด้านภูมิปัญญา มีความสามารถในการปกครองเลี้ยงดูบุตรหลาน และการประกอบอาชีพ ตลอดจนความสามารถในการสร้างบทเพลงกล่อมบุตรหลาน

3. การวิเคราะห์ปริศนาคาถา

ปริศนาคาถาที่รวบรวมได้จากตำราลดาตอง มี 47 ข้อคำถาม ส่วนมากสะท้อนภาพวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของสังคมเกษตรกรรม เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ ความคิดความเชื่อที่เป็นสัจธรรม ดังบทวิเคราะห์ต่อไปนี้

3.1 ด้านวิถีชีวิต ปริศนาคาถาหลายข้อได้สะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพ ของคนในท้องถิ่นลักษณะต่างๆ กันดังนี้

สภาพความเป็นอยู่ พบว่า ชาวบ้านมีความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย ปราศจากเครื่องอำนวยความสะดวกทางด้านสาธารณูปโภค เช่น ใช้ตะเกียงน้ำมันให้แสงสว่างในเวลากลางคืน ชนดักน้ำด้วยกะลามะพร้าว เย็บผ้าด้วยมือ หุงต้มหรือล้างข้าวด้วยเตาไฟ ใช้ถังจิ้งจกน้ำในบ่อมาใช้ บรรจุน้ำด้วยตุ่มดิน ทอผ้าด้วยกี่ เป็นต้น

ปริศนาคาถาที่แสดงถึงสภาพความเป็นอยู่

(1) "บักน้อย ๆ เกิดทุกมุมเมือง กินมันบ่เจ็ดกินเผ็ดบ่ได้."

คำตอบ หมายถึง แสงไฟที่ทำจากตะเกียงมีอยู่ทั่วทุกมุมเมือง ซึ่งตะเกียงนี้ใช้น้ำมันก๊าดเติมเชื้อไฟ กินมันบ่เจ็ด คือ กินน้ำมันได้มากและตลอดเวลา (เจ็ด-หลาบจำ)

(2) "บักน้อย ๆ โตนน้ำแต่เด็ก"

บักน้อย ๆ หมายถึง กระบวยหรือดักน้ำที่วางค้างอยู่บนตุ่มน้ำ คนอีสานตื่นเช้า (เด็ก) เมื่อตื่นคนก็จะจับขันนั้นลงดักน้ำในตุ่มมาล้างหน้าก่อนที่จะไปทำภารกิจอื่นๆ จึงถือว่าขันลงน้ำ(โตนน้ำ)แต่เช้า รวมแล้วหมายถึงการล้างหน้าหลังตื่นนอนแต่เช้าตรู่

(3) "บักน้อย ๆ แก่ไล่ลอดขอน คำตอบคือ เข้มเย็บผ้า คนอีสานเมื่อก่อนเย็บผ้าด้วยมือสอดแล้วดึงด้ายผ่านตะเข็บเส้นผ้า คนไทยเปรียบเทียบกับเข้ว่า บักน้อย ๆ (เด็กน้อย) แก่ ภาษาอีสาน แปลว่า ลาก ลอด แปลว่า ผ่าน ขอนหมายถึงตะเข็บผ้า รวมแล้วหมายถึงการเย็บผ้าด้วยมือ

(4) "ช้างสามขาพระยาจันฉี่ เด็กน้อยเป่าปี่นกกันแซวๆ "คำตอบคือ การนั่งข้าวด้วยเตาไฟ ช้าง หมายถึง เตาไฟที่ทำด้วยก้อนอิฐสามเส้าตั้งห่างกันพอประมาณ พระยา คือหม่อมนั่ง เด็กน้อย คือหุ่นที่เป่ากมหมาดยังไม่แห้งเมื่อถูกไฟจะดัง ชี ชี ชี..คนไทยบูชาเปรียบเป็นเสียงปี่ นกกัน หมายถึง ตามหลัง แซว ๆ เสียงร้องเด็ก ๆ

(5) "อีป๋มหลุ่มตกขุมป๋ยาน อีจี้คร้านนั่งท่าอยู่เอือน....(ถึงตักน้ำ กับ ตุ่มดิน)"

คำถามเปรียบเทียบเรียกถึงตักน้ำว่า อีป๋มหลุ่ม ตกขุม หมายถึงตักบ่อน้ำ เวลาไปตัก อีจี้คร้านหมายถึงตุ่มดินที่ตั้งอยู่บ้าน รวมความ คือ การหาบถึงไปตักน้ำที่บ่อ มาใส่ตุ่มดินที่บ้านไว้บริภคั่นเอง

(6) "ช้างจิ้นฏตบหูพะวะ ๆ คำตอบ คือ การทอผ้า

ช้าง หมายถึง กระสวยด้าย

ฏ หมายถึง ขาเหยียบที่ชักฟืมซึ่งสูงทามุมกับพื้นประมาณ 45-50 องศา

หู หมายถึง ตัวฟืม ที่กระทบกับเนื้อผ้าให้ด้านถักกันแน่น เวลากระทบผ้าจะดังพะวะ ๆ รวมความ หมายถึงการทอผ้าด้วยก้นนั้นเอง ซึ่งสมัยก่อนแม่บ้านหรือลูกสาวจะต้องทอผ้าไว้สำหรับตัดเครื่องนุ่งห่มได้

การประกอบอาชีพ

ปริศนาคำทายหลายข้อ สะท้อนให้เห็นว่าสังคมแวดล้อมของผู้ถาม ผู้ตอบปริศนาเป็นสังคมเกษตรกรรม มีอาชีพ ทำไร่ ทำนา ทำสวน ดังปริศนาคำทายต่อไปนี้

(7) " ใบยอืด ทอโยน่ กลับมาทอก่อนเส้า" คำตอบคือ แห

ปริศนาข้อนี้ หมายถึง การนำแหไปทอดหาปลาที่นา ตอนขาใบยวนแหไว้มีขนาดเท่าก้นเส้า(ส้มโอร่วง)แต่พอไปถึงทางแหออกแหจะผืนใหญ่เปรียบเทียบกับนาหนึ่งไร่

(8) "สองขาเดินมา หลังคามุงจาก" คำตอบคือ ไร่

ปริศนาคำทาย แสดงให้เห็นว่า มีการเลี้ยงไก่ไว้เป็นอาหาร

(9) "แต่น้อย ๆ ใส่เสื่อเขียว เพลอพลับเตี่ยวตัวใหญ่ใส่เสื่อแดง คำตอบคือพริก

ปริศนาคำทาย แสดงให้เห็นว่า มีการทำสวนพริกไว้บริโภค

(10) "ห้อยอยู่หลัก ตักปดักก็เต็ม" คำตอบคือ มะพร้าว

(11) "เชือกเส้นเดียวผูกควายเหม็ดหมู" คำตอบคือ มะละกอ

ปริศนาข้อ (10)(11)แสดงให้เห็นว่ามีการทำสวน ปลูกมะพร้าว มะละกอ จากปริศนาคำทาย ข้อ (7) ถึง ข้อ (11) สะท้อนให้เห็นการประกอบอาชีพของ คนผู้เล่นปริศนาคำทาย อย่างชัดเจนว่าเป็นเกษตรกร

นอกจากนี้ยังมีอีกหลายข้อ ที่กล่าวถึง พืชพันธุ์ธัญญาหาร และสัตว์เลี้ยง เช่น ไข่ มะเฟืองเห็ด หน่อไม้ มะขาม เต่า ควาย เป็นต้น

3.2 ด้านค่านิยม

ปรีศนาคำท่ายหลายข้อ ได้สะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมสังคมที่บ่งบอกถึงความเป็นค่านิยม เช่น การยกย่องบุคคลที่มีปัญญา ดังบทวิเคราะห์ต่อไปนี้

ยกย่องคนมีปัญญาไหวพริบดี คำถามคำตอบทุกข้อในปรีศนาคำท่าย แสดงให้เห็นถึงการเสาะแสวงหาคนมีปัญญาและไหวพริบดี นอกเหนือจากการละเล่นตามประเพณีงานบุญต่างๆให้เพลิดเพลิน ผู้ที่ถามและผู้ที่ได้ตอบได้จะได้รับการยกย่องจากพรรคพวกว่าเฉลียวฉลาด ผู้ที่ตอบได้จะได้รับรางวัล เช่น การปรบมือให้ การยกยอปอปั้น หรือเพื่อน ๆ ยอมให้เขกเข้าแรงๆ บางทีก็ยอมให้ลงโทษอย่างอื่น ปรับเป็นเงินก็มี บุญประเพณีที่นิยมเล่นฝึกสมองลองปัญญาด้วยปรีศนาคำท่ายคือ จันกรรม จันเหือนตี วันสุกดิบของงานต่างๆ ซึ่งพบได้ทั่วไปตามหมู่บ้านต่างๆของตำบลตาตอง

ส่วนค่านิยมด้านอื่น ๆ ดังที่ปรากฏในนิทาน และเพลงกล่อมเด็ก ไม่พบในปรีศนาคำท่ายที่รวบรวมมาได้

3.3 ด้านความเชื่อ

ความเชื่อในปรีศนาคำท่าย เป็นลักษณะคำถามอิงหลักธรรม หรือ ธรรมชาติ โดยเชื่อว่า ทุกสิ่งเป็นไปตามกฎแห่งกรรม หรือกฎธรรมชาติ เช่น

(12) "เผกแล้วขาว ยาวแล้วสั้น " คำตอบคือ ผม

ปรีศนาข้อนี้ หมายถึง ธรรมชาติของผมเมื่ออายุมากขึ้นผมก็ต้องยาวและเปลี่ยนจากสีดำไปเป็นสีขาวเมื่อถึงวัยชรา เมื่อผมยาวตัดแล้วก็ต้องสั้นเป็นกฎแห่งธรรมชาติ

(13) "กลางเวณแล้วแจ้ง ยามมือแลงแล้วมืด คำตอบ คือ ตา

กลางเวณ เป็นภาษาอีสาน หมายถึง กลางวัน ยามมือแลง หมายถึง ตอนกลางคืน ปรีศนาคำท่ายข้อนี้ หมายถึง ตา ธรรมชาติของตามนุษย์จะมองเห็นก็ต่อเมื่อมีแสงสว่างเท่านั้น พอตกกลางคืนก็มืดมองไม่เห็น ซึ่งก็เป็นไปตามกฎธรรมชาติเช่นกัน

(14) "ฮักยาวาห์นั้น ฮักสั้นให้ต่อ คำตอบคือ ต่อความยาว สาวความยืด

ปรีศนาข้อนี้ หมายถึง ความรักความสัมพันธ์ระหว่างญาติมิตร ถ้ารักที่จะให้มีเยื่อใยต่อกันนานก็ให้ติด(นั้น) เรื่องราวที่ไม่ดีทั้งหลาย แต่ถ้าต้องการตัดสัมพันธ์ไมตรีกันให้สั้นลงก็ต้องต่อความยาวสาวความยืดในสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายให้บาดหมางใจกัน

(15) "แห่งต่อแห่งสิ้น" คำตอบคือ บุหรี่ ชื่อนี้เป็นปริศนา ถามเขาวนปัญญา ธรรมชาติของผ้าต่อแล้วจะต้องยาว แต่บุหรี่ต่อแล้วจะทำให้สั้นลงๆ แล้วก็หมดไป (ต่อ ภาษาอีสานหมายถึง จุดไฟ) เช่นเดียวกับชีวิตมนุษย์ยังต่ออายุเท่าไรก็ยิ่งเหลือน้อยวันลงไปทุกที

จากปริศนาคำทายข้อ (12) ถึง (15) แสดงให้เห็นว่า ความเชื่อที่ปรากฏในสังคม ปริศนาคำทายนี้เชื่อว่า สิ่งต่างๆ จะต้องเป็นไปตามกฎแห่งธรรมชาติหรือกฎแห่งกรรม และเป็นสิ่งที่ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่ได้

3.4 ด้านประเพณี

ปริศนาคำทายที่รวบรวมได้จากตำบลตาตทอง มิได้ปรากฏเรื่องราวของประเพณีโดยชัดเจน เพียงแต่กล่าวถึงเป็นคำตอบสั้น ๆ ซึ่งสื่อความหมายไปสู่รูปแบบพฤติกรรมสังคมที่ถือว่าเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติในสังคมผู้ถามผู้ตอบ เช่น บาทรพระ ว่าว ดังปริศนาคำทาย กล่าวไว้ว่า

(16) "ดา คือ หมี่ พิ คือ หมั่น หากินมือละเทื่อ" คำตอบคือ บาทรพระ

ปริศนาข้อนี้ หมายถึง บาทร ซึ่งเป็นอุปกรณ์แสงบุญของพระสงฆ์เพื่อโปรดมนุษย์โลกให้รู้จักแบ่งปันทานุญโดยการตักบาตร และการบิณฑบาตนี้ ถือว่าเป็นประเพณีของชาวพุทธที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมานานแต่บรรพบุรุษ

(17) "ช้างอีตู ช้างภูช่วย ๆ หางมันกวยง่าจิกง่ายาง" ว่าว

ปริศนาข้อนี้ หมายถึง การเล่นว่าว ช้างอีตู หมายถึง ตัวว่าว กล้วย ๆ เป็นอาการนามของว่าวขณะลอยขึ้นสู่ท้องฟ้า กวย หมายถึง ก่าย พาดไขว้หรือเกย ง่า คือ กิ่งไม้ ง่าจิกง่ายางก็คือกิ่งไม้จิกไม้ยาง รวมความว่า ว่าวลอยข้ามภูเขาไปโดยเร็วขณะที่หางของมันก่ายเกยกิ่งไม้จิกไม้ยางไปจนพันพื้นดินขึ้นสู่ฟ้า

การเล่นว่าวถือเป็นประเพณีอย่างหนึ่งของชาวอีสาน เมื่อหลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าวนาปี เป็นฤดูหนาวลมแรง บางจังหวัดกำหนดเป็นประเพณีท้องถิ่นมีการประกวดแข่งขันความสวยงาม ว่าวขึ้นสูง เสียงธนูไพเราะ วิทยากรเล่าว่า เดิมว่าวทำจากเปลือกไม้ไฟที่ลอกออกมาจากกลางปล้องตากให้แห้งแล้วติดเป็นแผ่นกว้างปะติดเข้ากับกงไม้ไฟที่เหลาและตกแต่งเป็นโครงร่างรูปว่าวทรงต่างๆ

3.5 ด้านภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาที่ปรากฏในปรีสนาคำทาย แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

ภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ปรีสนาคำทาย จากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยคัดสรรถ้อยคำที่ไพเราะกินใจ สัมผัสและคล้องจองสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ ถือเป็นภูมิปัญญาของผู้สร้างปรีสนาคำทายอย่างหนึ่งที่ควรได้รับการยกย่อง ว่าเป็นผู้มีไหวพริบรู้จักพิจารณาให้คนได้คิดพิจารณาและสังเกตสภาพแวดล้อม เช่น

(18) "มีแต่แอมว กับขาไปมาได้สู่หม่อง " คำตอบคือ กางเกง

ปรีสนาข้อนี้ หมายถึง กางเกง ที่ผู้ถามผู้ตอบใส่มา คำถามสื่อให้คิดได้ว่าเป็นสิ่งมีชีวิต เพราะ"แอมว"ภาษาอีสาน หมายถึง เอม ซึ่งเอมและขาเป็นอวัยวะของสัตว์ ผู้ตอบบางท่านคิดและมองไปว่าเป็นสัตว์ชนิดใดชนิดหนึ่ง เนื่องจากไปมาได้ทุกแห่ง "สู่หม่อง" หมายถึง ทุกแห่ง รวมความหมายถึง กางเกงมีขามีเอมเคลื่อนไหวได้เพราะคน

(19)"มีแต่คอ บ่มีหัว มีแต่ตัวกับแขนก็ไปได้ คำตอบคือ เสื้อ ปรีสนาข้อนี้มีลักษณะเช่นเดียวกับ ข้อ (18) หมายถึง เสื้อมีคอมีแขนเคลื่อนไหวได้ด้วยคนสวมใส่พาไป

ปรีสนาคำทาย ข้อ (18) (19) แสดงให้เห็นว่าผู้ถามผู้ตอบจะต้องมีความคิดแยบยล และช่างสังเกตธรรมชาติสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวดียิ่งจึงน่าจะสังเกตตัวมาสสร้างปรีสนาและคำตอบได้

ภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม ปรีสนาคำทายหลายข้อบ่งบอกถึงผลิตผลของการสร้างสรรค์ของคนในชุมชนเกี่ยวกับเครื่องอุปโภคบริโภค ด้วยความรู้ความสามารถของชาวบ้านเอง เช่น จันตักน้ำที่ทำจากกะลามะพร้าว การทอผ้า การท้าวว การทาะเกียง น้ำมัน การทำถังตักน้ำยาซักผ้า และการทำพืชผักสวนครัว ปลุกพริก ปลุกมะละกอ การทำแห ไร่ตักทอดหาปลา ตัวอย่างปรีสนาคำทาย ดังนี้

(20)"ข้างจันญ ตบหูผัวะ" คำตอบคือ การทอผ้า หรือ ตาผูก

(21)"บักน้อย ๆ เกิดทุกมุมเมืองกินมันบ่เซ็ดกินเผ็ดบ่ได้" คำตอบคือ ตะเกียง

(22)"บักน้อย ๆ รัตนน้ำแต่เด็ก คำตอบคือ กระบวย หรือจันตักน้ำ

จากการวิเคราะห์จะเห็นว่า ปรีสนาคำทายจาก (1)ถึง(22)ได้แสดงให้เห็นรูปแบบและถ้อยคำที่นำมาเป็นคำถาม มีความกระชับสั้นแต่สื่อความหมายดีทุกข้อคำถาม และยังสามารถสะท้อนภาพชีวิตในชนบทได้ชัดเจน

จากการศึกษาวิเคราะห์ปริศนาคำทายของตำบลาดทอง ปริศนาคำทายหลายข้อได้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวบ้านในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ ด้านวิถีชีวิต สะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย และการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่นาและสวน ด้านค่านิยม ยกย่องคนดีมีปัญญา เจลียวฉลาดหลักแหลม มีไหวพริบ ด้านความเชื่อ เชื่อตามกฎแห่งกรรมและกฎแห่งธรรมชาติ ด้านประเพณี มีการทำบุญตักบาตร การละเล่นว่าว หลังฤดูเก็บเกี่ยวข้าว ด้านภูมิปัญญา มีความสามารถในการทอผ้าทอเลี้ยงชีพ การเพาะปลูกพืชผักสวนครัว การทอผ้า ทาไร และ การทำสวน เป็นต้น

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อรวบรวมวรรณกรรมพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก และปริศนาคำทาย จากตำบลตาตทอง บันทึกลงไว้เป็นหลักฐาน และวิเคราะห์ให้เห็นภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ เช่น วิถีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณี และภูมิปัญญาของชาวบ้าน

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ เป็นนิทาน 65 เรื่อง เพลงกล่อมเด็ก 47 บท และ ปริศนาคำทาย 47 ข้อ โดยศึกษาจากวิทยากรที่มีภูมิลำเนาอยู่ในตำบลตาตทอง 28 คน และตำบลในเมือง 2 คน รวม 30 คน ด้วยวิธีสอบถาม และการบอกเล่าของวิทยากร

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. เก็บข้อมูลนิทาน เพลงกล่อมเด็ก และปริศนาคำทาย จากวิทยากรโดยใช้ เครื่องบันทึกเสียง การบอกเล่า และการสัมภาษณ์ หรือการสนทนา เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของแหล่งข้อมูล

2. นำข้อมูลที่ได้วิเคราะห์ตามความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

จากการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมพื้นบ้าน ทั้งที่เป็นนิทาน เพลงกล่อมเด็ก และปริศนาคำทาย พอสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ด้านวิถีชีวิต พบว่า ระบบครอบครัว ในนิทานส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว และเป็นครอบครัวที่ขาดพ่อเป็นส่วนใหญ่ ส่วนครอบครัวที่ขาดแม่ หรือขาดทั้งพ่อและแม่มีไม่มากนัก ถ้าครอบครัวใดมีทั้งพ่อและแม่ลูก จะประสบผลสำเร็จในชีวิต เช่น เรื่องพ่อเฒ่าเลือกลูกเขย ลูกเขยต้มพ่อเฒ่า บักจี่กาก บักหมอนแปร บักจี่ควายและนางแก้วหน้าม้า เป็นต้น ส่วนครอบครัวที่ขาดพ่อ มักจะเป็นคนก้าวร้าวรุนแรง เช่น เรื่องก่องข้าวน้อยฆ่าแม่

สภาพเช่นนี้มักจะมีชีวิตที่ลำบากยากแค้นแสนเข็ญเช่นเดียวกับครอบครัวที่ขาดแม่ในเรื่องปลา
บู่ทอง นางผมหอม แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า บางครอบครัวที่มีทั้งพ่อและแม่ลูกกลับประสบความ
ล้มเหลวในชีวิตถึงกับฆ่าตัวตาย เช่นในเรื่อง จูฬนางอ้ว ตรงกันข้ามกับครอบครัวที่ขาดทั้ง
พ่อและแม่เช่น เรื่องกำกาดำ จี๋หุดสามเปา กลับประสบผลสำเร็จในชีวิต ส่วนเรื่อง ความ
เป็นอยู่ มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย นิยมปลูกบ้านอยู่บนเนินสูงใกล้แหล่งน้ำ ลักษณะบ้านเรือน
เป็นบ้านชั้นเดียว ใต้ถุนสูง มีหมู หมา เบ็ดไก่ วัว ควาย อาศัยอยู่ใต้ถุน ชีวิตส่วนใหญ่นิยม
เหือกสวนไร่นา ประกอบอาชีพ ด้วยการทอผ้า ทาไร่ และทำสวน หักกิ่ง หอย ปลูก
ปลา กบ เขียด และเลี้ยงเบ็ด ไก่ เป็นอาหาร บทบาท ของสมาชิกในสังคมมีสองลักษณะคือ
บทบาทของผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นเจ้าเมืองและพระสงฆ์ เป็นผู้สร้างบ้านแปลงเมืองปกครอง
ดูแลตัดสินปัญหาให้แก่ราษฎร ส่วนบทบาทผู้นำครอบครัว ได้แก่พ่อ ลูกชายหรือลูกเขยได้
ช่วยกันทำมาหาเลี้ยงครอบครัวทำไร่ ไถนาและทำสวน ส่วนแม่หรือลูกสาวทำงานบ้านหุงหา
อาหารและทอผ้าตัดเย็บเครื่องนุ่งห่ม ไว้สำหรับสมาชิกในครอบครัว ยา ยามมีหน้าที่ดูแลลูก
หลานกล่อมให้นอนและอบรมสั่งสอนจริยธรรมให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม

2. ด้านค่านิยม ค่านิยมที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก และปริศนา
คำทาย พบว่ามีหลายลักษณะที่เหมือน ๆ กันได้แก่ ค่านิยมใน การเคารพนับถือบุคคล ผู้ที่มี
พระคุณเช่นบิดา มารดา ครูบาอาจารย์ และพระสงฆ์ ยกย่องนับถือ ผู้มีอำนาจวาสนาบารมี
เงินทองและการศึกษารอบรู้ หรือผู้มีไหวพริบเขว้านปัญญา และผู้มีความอดทนอดกลั้นสูง
นิยมเลือกคู่ครองที่มีความดีเฉลียวฉลาด ขยันขันแข็ง อดทนอดกลั้น ผู้ที่จะมาเป็นเขยต้องมี
หยาบกร้านทำงานหนัก ส่วนผู้ที่จะเป็นสะใภ้ต้องรอบรู้งานบ้านการครัวก่อนแต่งจะมีการสู่ขอ
หมั้นหมาย แล้วเข้าพิธีสู่ขวัญส่งตัวเข้าหอ นอกจากนี้ยังมี ค่านิยมการทำบุญตามประเพณีเช่น
ในทางพุทธศาสนาพิธี มีการทำบุญเลี้ยงพระการจันทน์บ้านใหม่ สู่ขวัญวชนาค ในทางครอบครัว
มีการจันกรรม จันเขื่อนดี และในทางส่วนรวม ได้แก่ บุญสงกรานต์สร้างน้ำชาตุ สร้างน้ำพระ
บุญบั้งไฟ กฐิน ผ้าป่า เป็นต้น

3. ด้านความเชื่อ ความเชื่อที่พบในนิทาน เพลงกล่อมเด็ก และปริศนาคำทาย
พบว่า คนในท้องถิ่นนี้ นับถือพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ จึง เชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ ทำดีได้ดี

ทำชั่วได้ชั่ว เชื่อภูตแห่งกรรม เชื่อว่ามีการเวียนว่ายตายเกิด มีการสร้างบุญสร้างกุศลใส่บาป และสิ่งสมบารมี เพื่อชาติหน้าจะได้เกิดมาเป็นผู้มีบุญบารมี เชื่อในคำสอนของบิดามารดา ครูอาจารย์ หากใครฝ่าฝืน นอกจึ้นนอกรอบฮึดสืบสองคลองสิบสี่ จะได้รับการตำหนิจากสังคม หรือได้รับโทษ ชีวิตตกยากลำบาก ตายไปก็ตกขุมนรกอเวจี เชื่อเรื่องภูติผี วิญญาณ มีการเช่นไหว้ ผีไร่ผีนา ผีปู่ตา ผีฟ้าผีดิน เชื่อในเรื่องโชคกลางของขลัง มีการขับไล่ ภูติผี วิญญาณ เช่น ผีไร่ ผีนา ผีบอบ ที่ชั่วร้าย ด้วยพระหรือหมอยี่ที่มีคาถาอาคม มีการสะเดาะเคราะห์ เมื่อเห็นกลางร้าย หรือฝันร้าย เป็นต้น

4. ด้านประเพณี ประเพณีและวัฒนธรรมที่พบในวรรณกรรมของชาวตำบลตาตทอง ส่วนใหญ่มีลักษณะร่วมกับท้องถิ่นอื่น ๆ ในภาคอีสานซึ่งพอจะ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว ได้แก่ การสู่ขวัญผาน จันกรรม โคนผมไฟ การบวช การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ และงานเฮือนดี เป็นต้น

ประเพณีส่วนรวม ได้แก่ ลงแขก สร้างน้ำชาตุ สร้างน้ำพระ สร้างน้ำปู่ตา บุญคุ้ม บุญบังไฟ กลืน ผ่าป่าและวันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่นวันเข้าพรรษา ออกพรรษา พระเวส เป็นต้น

ปัจจุบันชาวบ้านก็ยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่อย่างเคร่งครัด เพียงแต่ลดขั้นตอนที่สลับซับซ้อนและยุ่งยากลง เพื่อให้สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจและเงื่อนไขของกาลเวลา

5. ด้านภูมิปัญญา จากการศึกษาวรรณกรรม ชาวตาตทอง พบว่า ผลผลิตของภูมิปัญญาบรรพบุรุษท้องถิ่นนี้ทั้งที่เป็นรูปธรรม และ นามธรรม เป็นสิ่งที่มีค่าควรแก่การรักษาสืบทอดเจตนารมณ์ เช่น วิธีการเลือกทำเลที่อยู่อาศัย การสร้างบ้านเรือน การประกอบอาชีพ และการสร้างโบราณสถาน การรักษาสมดุลทางธรรมชาติ ภูมิปัญญาทางด้านจิตวิทยา สวดคาถาขอฟ้าขอฝน สร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ชุมชนเมื่อประสบภัยแล้ง ตลอดจนการถ่ายทอดอบรม สั่งสอนจริยธรรม ให้แก่บุตรหลาน ด้วยการเล่านิทาน กล่อมเด็ก หรือปริศนาคำทายปูลูกผิงพฤติกรรมที่ดี เพื่อให้สมาชิกในสังคม สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุขนั้น เป็นรูปแบบระบบสังคมและเศรษฐกิจ ที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดเอาไว้ เป็นตัวแบบ ให้อนุชนรุ่นหลังได้ ศึกษาค้นคว้าและเรียนรู้ชีวิตและประสบการณ์

อภิปรายผล

จากการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวตำบล พบว่า วิถีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณี ของผู้ที่ปรากฏในนิทาน เพลง กล่อมเด็ก ปริศนาคำทาย กับ ผู้คนที่ปรากฏในสังคมปัจจุบัน ยังมีลักษณะคล้ายคลึงกันแทบทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านค่านิยม ความเชื่อ และ ประเพณียังคงสืบทอดมาเกือบครบ ขบวนการเช่น ค่านิยม การเคารพนับถือบุคคลที่เป็นผู้มีอุปการคุณ เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ และพระสงฆ์ผู้ที่เป็นตัวแทนของพุทธศาสนา ตลอดจนยกย่องผู้มี อำนาจ วาสนา มี บารมี มีเงินทอง เหลือवलลาด มีไหวพริบและภูมิปัญญาได้รับการศึกษา เป็นต้น ส่วนเรื่อง ความเชื่อ เรื่องบาปบุญคุณโทษ กรรมเวร ชาตินี้ชาติหน้า การเวียนว่ายตายเกิด พวงกุดผี ปีศาจ และวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ ก็ยังปรากฏอยู่ในสังคมปัจจุบันเช่นเดียวกับในวรรณกรรม เพียง แต่การประกอบพิธีการได้ลดขั้นตอนและขบวนการลงไม่ซับซ้อน อาจเนื่องมาจากเงื่อนไข ทางเศรษฐกิจและกาลเวลาไม่เอื้ออำนวย แต่จากการสอบถามคนรุ่นใหม่ อายุต่ำกว่ายี่สิบปี ลงมา พบว่าไม่เชื่อว่าผีมีจริงอาจเป็นเพราะการศึกษา และการสื่อสารได้เข้าไปครอบคลุม และบุกเบิกความเป็นปาดง ความลึกลับของสังคมแบบเก่าให้หายไป สิ่งใดที่พิสูจน์ไม่ได้ย่อม ไม่ได้รับความเชื่อถือน้อยลง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าความเชื่อเรื่องเหล่านี้ ได้หายไปจากใจ ของคนรุ่นใหม่ชาวตาตทองโดยสิ้น

สำหรับเรื่อง ประเพณี เมื่อศึกษาจากวรรณกรรมเปรียบเทียบกับที่ปรากฏอยู่ในสังคม ปัจจุบันยังคงสืบทอดปฏิบัติกันมาทุกประเพณี เช่น การสู่ขวัญ จันกรรม จันเฮือนดี ขึ้นบ้าน ใหม่ เลี้ยงพระ บวชนาค แต่งงาน กฐิน ผ้าป่า เลี้ยงผีนา สรงน้ำปู่ตา สรงน้ำธาตุ บุญบั้งไฟ บุญคุ้ม ลงแขก เข้าพรรษา ออกพรรษา ยกเว้น การลงขวง ประเพณีนี้คือสาว ๆ ชาวคุ้มมารวมกันปั่นฝ้ายบริเวณหน้าบ้าน ในเวลาเย็นเดือนหงาย มีกองไฟกองอยู่กลางวง มีหนุ่มๆมาจีบสาว เช่น ในเรื่อง "พ่อเฒ่าเลือกลูกเขย" ได้หายไปจากสังคมปัจจุบัน อาจเป็น เพราะความเป็นสมัยใหม่ และเทคโนโลยีในการผลิตฝ้ายและผ้าทอของระบบอุตสาหกรรม สะดวกและรวดเร็วกว่า ชาวบ้านจึงหันมาซื้อเสื้อผ้าสำเร็จรูปสวมใส่

เรื่องการ ลงแขก ซึ่งเป็นประเพณีอันดีงาม ก็กำลังจะจางหายไปเช่นกัน หากแต่ได้รับการเร่งฟื้นฟูจากผู้นำท้องถิ่นให้อนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นเครื่องมือ ในการสร้าง

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ให้เกิดความรักสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ของชาวนา ชาวไร่ ผู้ซึ่งประกอบอาชีพด้วยการใช้แรงงาน การเอาแรง และขอแรงจึงยังคงมีความ จำเป็นอยู่มาก

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาโครงเรื่อง และแก่นสารของวรรณกรรม ที่ศึกษา วิจัยครั้งนี้ ทั้งที่เป็นนิทาน เพลงกล่อมเด็ก และปริศนาคำทาย แสดงให้เห็นว่าผู้ผลิต วรรณกรรม มีความผูกพันอยู่กับวิถีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณีที่ปรากฏตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของตน ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม จึงมีความรู้สึกรักใคร่และจินตนาการ สร้างสรรค์เรื่องราวต่างๆขึ้นมา ให้สอดคล้องกับปรากฏการณ์จริง เพื่อให้ความเพลิดเพลิน สนุกสนานคลายเครียด และให้คติสอนใจแฝงไปด้วย โดยยึดหลักพระธรรมคำสอนในพุทธ ศาสนาเป็นแนวคิด ในการปลูกฝังพฤติกรรมสังคมที่ดี ให้กับบุตรหลานหรือผู้ฟังให้เป็นคนดี มีคุณธรรม สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข ตามอัตภาพและภูมิปัญญาของตน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาค้นคว้า วรรณกรรมพื้นบ้าน ทั้งที่เป็นนิทาน เพลงกล่อมเด็ก และ ปริศนาคำทาย จากตำบลตาตอง ทำให้ทราบว่ายังมีวรรณกรรมบางประเภท ที่ยังไม่ได้รับ การรวบรวม และบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างเป็นระบบ เช่น คำสอຍ คำผญา คำสู่ ขวัญ แผล่ บทสวดขอฟ้าขอฝน กลอนเชิงบังไฟ เป็นต้น ซึ่งน่าจะได้มีการศึกษาค้นคว้าและ บันทึกไว้ต่อไปเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมทางภาษาของท้องถิ่นไว้เป็นมรดกตกทอดสู่ หลาน ให้ได้รู้และเข้าใจ ถึงวิถีชีวิตของคนในอดีต

อนึ่งการวิจัยในตนเองเดียวกันนี้ ควรจะได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้ขยาย ขอบเขตไปสู่พื้นที่อื่นๆ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลทางคติชนวิทยาให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ จะได้ความรู้และความเข้าใจศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่างๆได้ดียิ่งขึ้น เพราะการรู้จักอดีต จะช่วยให้รู้พื้นฐานทางสังคม ความรู้สึกนึกคิดและความต้องการของสมาชิกในสังคม ซึ่งจะ ส่งผลให้รู้ทิศทางการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นได้ถูกต้องยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กิ่งแก้ว อัดถากร. คติชนวิทยา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2519.

กุหลาบ มลลิกะมาส. คติชนชาวบ้าน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2516.

กองโบราณคดี. "ตำนานและนิทานพื้นบ้านอีสาน," พื้นอีสาน. หน้า 5 - 14. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากรพิมพ์

จำเริญ แสงดวงแข. บทเพลงกล่อมเด็กชาวพุทธศาสนิกชนจากภาคใต้. ปรินิพนธ์ กศ.ม.ก. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2532. อัดสำเนา.

ชนิศา พินธุสาร. วรรณกรรมไทยรามัญ. ปรินิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2526. อัดสำเนา.

เตือนใจ สันทะเกิด. วรรณคดีชาวบ้านจากวัดเกาะ. ปรินิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520. อัดสำเนา.

ธวัช บุญโสมก. วรรณกรรมท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : โอเคียนสตร์พิมพ์, 2525.

น.ณ.ปากน้ำ. ศิลปะโบราณสยาม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2537.

ประคอง นิมนานเหมินทร์. นิทานพื้นบ้าน. เล่ม 2 ภาษาไทย. มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ฉบับมนุษยศาสตร์, 2517.

ประจักษ์ สายแสง. วรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลศรีคีรีมาศ. ปรินิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2517. อัดสำเนา.

ปรีชา อุยตระกูล. วรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลวังกาใหญ่. ปรินิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520. อัดสำเนา.

ผะอบ พวงน้อย และ สมบัติ คุ้มทรัพย์. ภูมิปัญญาไทย:กลไกรักษาคุณภาพสังคมไทยเทคโนโลยีอุตสาหกรรม. 2 สิงหาคม 2536. หน้า 36.

พูนพงษ์ งามเกษม. คติชาวบ้าน. แผนกเอกสารและการพิมพ์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2521.

รพินทรนาถ ฐากูร. "เล่านิทานให้หนูน้อยฟังหน่อยซี," แปลโดย อุดร วงษ์ทับทิม, ครูปริทัศน์. 6:32-34; 2524.

รัตนกรณ์ อัครธรรมรัตน์. วิเคราะห์นิทานพื้นบ้านชาวเขาเผ่าม้ง. ปริชญานิพนธ์ กศ.ม.

กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสารมิตร, 2532. อัดสำเนา.

วีรวัชร ปิ่นเขียน. วรรณกรรมของชาวจอมบึงจังหวัดราชบุรี. ภาควิชาภาษาไทย

วิทยาลัยครูหมู่บ้านจอมบึง, 2525.

ศุภยศิลป์วัฒนธรรมอีสาน. การศึกษาวิเคราะห์นิทานชาวบ้าน. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

มหาสารคาม, 2522.

สมบุรณ์ บารุงเมือง. วิเคราะห์นิทานตลอดจังหวัดกำแพงเพชร, พิษณุโลก, สุโขทัย. ปริชญานิพนธ์

กศ.ม. พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2535. อัดสำเนา.

เสาวลักษณ์ อนันต์คานต์. "ข้อเสนอแนะในการเก็บข้อมูลทางคติชนวิทยา," มนุษยศาสตร์ปริทัศน์.

15(2) ภาคเรียนที่หนึ่ง : 30-48 ; 2536.

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. วิเคราะห์สารัตถะในเพลงกล่อมเด็กภาคใต้. สงขลา : มลคลการพิมพ์,

2524.

ทองสุข บุญธรรม. ลัทธิมนุษยชนจากนิทานพื้นบ้าน. ปริชญานิพนธ์ กศ.ม. พิษณุโลก :

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2530. อัดสำเนา.

ภาคผนวก

1.1 นิทานโบราณคดีและอธิบายเหตุ

1. ตำนานเมืองยศ

นายช้อยจันทร์ อ่อนสนิท

"หลวงตาเฒ่า วัดสิงห์ท่า เว้าให้ฟังสมัยพอเป็นปาวชาน้อย อายุ 18-19 ปีว่า เมืองนี้แต่ก่อนชื่อว่า เมืองกะตาสีลา เจ้าเมืองเป็นคนเข้มงวด มีลูกสาวเก่งเป็นผู้ตรวจ เรือกำปั่นที่ใส่สินค้ามาจากเมืองไทยเมืองล่าง เป็นที่เล่าลือกันว่าเป็นเมืองด่านที่แข็งที่สุด ล้านนาธิ เรือผู้ใดผ่านนาสินค้าขึ้นมาจากทางนี้ต้องตรวจค้น สินค้าที่นำมาส่วนใหญ่เป็นพวกผ้าไหม พวกทองคำต่างหู เข็มขัดนาค เข็มขัดเงิน สร้อยแหวนแสนสิ่ง เกสือ น้ำตาล พวกพริกไทย ตีปรี หลายอย่าง แต่ที่ต้องห้ามคือ ทองแท่ง พวกเรือทุกราบมักจะเอาซ่อนไว้ใต้ท้องเรือ แต่ก็ผ่านได้ทุกด่าน พอมาถึงด่านเมือง กะตาสีลา อีนางลูกเจ้าเมืองนี้เก่ง แท้ ๆ ให้ความเข้าทาส ทหารมุดน้ำลงไปตรวจใต้ท้องเรือทุกราบ มันก็เห็นทองก็ถูกยึด เรือก็ถูกยึดและให้ข้อหาว่าทำผิดกฎหมายบ้านเมือง ชื่อเสียงความเข้มงวด ก็เล่าลือเรื่องยศปรากฏไกลไปทั่วเมืองล่าง เมืองบนว่าเจ้าเมืองบ่เอาสินบาทคาดสินบน จับเป็นจับ แต่ถ้ามีการร้องขอขอลือลือขอยอม ขอลือขอยกยาก็มีการลดหย่อนโทษปลดปล่อย เรือก็มี แต่ทองยึดไว้

ต่อมาลูกเรือเจ้าเมืองล่างทางราชบุรี เห็นก็ผ่านมายายคือกันพวกนี้เป็นนายช้อยที่เก่งกล้าคือกัน แต่ก็ถูกจับได้ยึดเรือยึดคนกักขัง จนฮ้อนถึงเจ้าเมืองล่างได้เดินทางขึ้นมาอ่อนยอมขอลดโทษ ให้ปล่อยลูกเรือและเรือ ลูกสาวเจ้าเมืองได้อบรมสั่งสอนการค้าขายที่ชื่อสัตย์ไม่ลักลอบผิดกฎหมายด้วยวาจาที่เหมาะสมกับเป็นลูกเจ้าเมือง ถ้อยคำท่าทางไวยศไว้ศักดิ์เจ้ายศเจ้าอย่าง จนเป็นที่ประทับใจเจ้าเมืองราชบุรีและลูกเรือเมืองต่างๆ จนได้พากันเอ็นเมืองกะตาสีลาว่า "เมืองยศสุนทร" ต่อมาพวกเรือกำปั่นที่ผ่านไปมาแม่น้ำชีก็พากันเอ็นสั้น ๆ ว่า "เมืองยศ"

ประมาณปีสองพันสี่ร้อยกว่า ๆ นี้หละมาเอ็นว่า ยธธร ในหมู่คนรุ่นใหม่ ส่วนผู้ที่มีอายุห้าสิบปีขึ้นไป ก็ยังเอ็นว่า เมืองยศ ตามที่เคยมา เมืองยศได้ขยายมาตั้งอยู่วัดสิงห์ท่า มีการผังหลักบ้านหลักเมืองเอาฤกษ์เอาชัยใหญ่โตทำพิธีผังหลักเมืองเชื่อนในความศักดิ์สิทธิ์น่ากลัว พ่อใหญ่ครูวันทาวา ยธธร นี้มาจาก เมืองยศรส บวก สุนทร เป็น ยธธร แปลว่า มีเกียรติ มีศักดิ์ หยิ่งยธส พุดจาบราศรัยไวยศไว้ศักดิ์"

2. หลักเมือง

นายฮ้อยจันทร์ อ่อนสนิท

"หลวงตาเฒ่าก็เล่าเรื่องหลักเมืองยศให้ฟังอีกว่าเมืองยศนี้แต่ก็มีศาลหลักเมือง เห็นไปเห็นเมืองไทยเมืองล่างเข็ดก็เลยเอามาเป็นแบบอย่างเจ้าเมืองได้ประกาศหาคนมา สมัยเป็นเจ้าศาลหลักเมืองหญิงชายคู่หนึ่ง ประกาศอยู่สามมื่อสามวันก็มีตายายมาสมัคร เจ้าเมืองก็พาพาพิธิหามตายายแห่อ้อมเมืองอ้อมวัดสามรอบก็ให้คนทั่วไปได้รู้และพากันกราบไหว้ ผู้ที่จะเป็นเจ้าบ้านเจ้าเมือง จากนั้นก็ให้คนชุดหลุมใหญ่ขนาดพอดีสองคน ความลึกพอโยนได้ หวิดหัวสอกหนึ่ง ก่อนฝังมีการสวดของพระกับพรหมณ์ ป่าวเทพเทวดาเจ้าที่ ผู้คนก็เอาธูป เทียนดอกไม้มาไหว้ตายายแสดงความเคารพต่อเจ้าหลักเมืองตลอดจนแม่พระธรณีมารับรู้จึง นำสองตายายลงหลุมฝัง เรียกว่า "ฝังทั้งเป็น" เพื่อให้เกิดความดี ชลิ่ง ผีเพี้ยน จากนั้นก็ สร้างสฐปรอบมุงดินขอให้อยู่ ผู้คนจะไปไหนมาไหนก็ไปลามาไหว้ บอกกล่าวบนบานหาโชค เมื่อกลับมาจะมาแก้บน "

ทุกวันนี้ก็มีคนเคารพกราบไหว้ บนบานศาลกล่าวขอโชค ทุกปีจะมีบุญประจำปีมีเจ้า मिलेกาเสพจน์สามวันสามคืน

3. วัดสิงห์ท่า

นายบำเพ็ญ ณ อุบล

วัดนี้เดิมเป็นวัดร้างอยู่กลางดงใหญ่ เรียกว่า "ดงโตนงัด" ตำนานมีว่าเจ้า หลอเมืองเป็นผู้สร้างพระพุทธรูปไว้ หวังสร้างเมืองแต่เกิดอหิวาตกโรคตาย ปี 2314 เจ้า พระตาได้สั่งให้เจ้าคำซุย คำโรส เจ้ากำ เจ้ามุ่ม บุตรหลานพากันอพยพคนเฒ่า แก่ หญิงและ เด็กรวมทั้งช้าง ม้า จักรวญ จากหนองบัวลำภูมาสร้างเมืองใหม่ลุ่มน้ำชี น้ำมูลท่ามาหากิน เข็ดนาเอาข้าวใส่เล่าไว้ หากหนองบัวลำภูเสียเมืองแก่ข้าศึกเวียงจันทร์ พม่า จะได้มา อาศัยอยู่ พวกนี้ก็อพยพสอดดงหัวช้าง พากันหยุดเสียดทายอธิษฐานหาทำเลตั้งเมืองให้เจ้า กภาพเป็นผู้จับสลาก สลากได้เป็น "หินะ" (ฉลากไม่ดี) เลยสร้างเป็นแค่มานให้ชื่อบ้านว่า "สิงห์หิน" ตอนนั้นเจ้าคำสาให้เจ้าเมืองน่านว่าไพร่เสนามาสรรวจที่ตั้งเมือง มาสอดดง โตนงัดเห็นพระเจ้าใหญ่ จึงทำการอธิษฐานจับฉลากได้ฉลาก "อุตมะ" (ฉลากดี) ตั้งเมือง ได้ในที่สุดเจ้าคำโรสกับคณะก็อพยพไพร่พลมาตั้งเมืองอยู่ริมชีชื่อว่า "บ้านสิงห์ท่า" โดยมีพระ พุทธรูปคู่กับสิงห์อยู่บ้านสิงห์หินก็มีอีกตัวหนึ่งเป็นสิงห์คู่บ่าวสาวกัน ต่อมาบ้านสิงห์หินเปลี่ยนชื่อ

สิ่งที่โรคก แบ่งบ้างไพร่จากสิ่งที่หิมาอยู่สิ่งที่ทำครั้งหนึ่ง ก้าวคาสเป็นเจ้าบ้าน ส่วนสิ่งที่โรคกให้เจ้าคายุเป็นบ้านที่เมืองน้องกัน วัดสิ่งที่ทำแต่ก่อนชื่อว่า วัดพระเจ้าใหญ่

ครั้นเจ้าพระตาเสียชีวิตรอยู่หนองบัวลำพู เจ้าพระวอจึงอพยพมาอยู่บ้านสิ่งที่ทำอีกส่วนหนึ่งก็อพยพไปอยู่ดอนมดแดง (เมืองอุบลปัจจุบัน) ต่อมา มีชาวข่าทำว เชียงแก้ว เขา ร่องยกทัพมาตีนครจำปาศักดิ์ของไทย พระบมจึงชวนเอาเจ้าราชวังหน้า บ้านสิ่งที่ทำไปปราบฝ่ายหน้าฆ่า เชียงแก้ว เขา ร่องตายรัชกาลที่ 2 เห็นว่าทำความดีความชอบแก่บ้านเมือง จึงอภิเษกให้เป็นเจ้านครจำปาศักดิ์ เจ้าฝ่ายหน้าจึงอพยพจากบ้านสิ่งที่ทำไปอยู่นครจำปาศักดิ์พาบุตรเจ้าคาสสิ่งที่ไปด้วย ให้เป็นราชวงศ์อยู่เมืองโขง จนปี พ.ศ. 2354 เจ้าฝ่ายหน้าพิลาภัย เจ้าราชวงศ์สิ่งที่ผู้บุตรจึงกลับมาอยู่บ้านสิ่งที่คือเก่า

จากนั้นเจ้าราชวงศ์สิ่งที่ ก็ขอตั้งบ้านสิ่งที่ทำขึ้นเป็นเมือง "ยโสธร" ให้เจ้าราชวงศ์เป็นเจ้าเมืองให้ทึนนามว่า "พระสุนทรราชวงศา (สิ่งที่) จึงเปลี่ยนนามวัดหลวง พระเจ้าใหญ่มาเป็น "วัดสิ่งที่ทำ" ตั้งแต่บัดนั้นมา

4. สะพานทวน

นายบาเพ็ญ ณ อุบล

สะพานทวนเป็นสะพานข้ามลำน้ำทวน อยู่ตะวันออกเมืองยโสธรไปทางอุบลลำน้ำนี้เป็นลำน้ำแตกสาขาออกมาจากแม่น้ำชีเป็นที่เล่นน้ำของสิ่งที่อยู่ คือสิ่งที่วัดสิ่งที่ทำกับวัดสิ่งที่โรคก เชื่อว่าสิ่งที่สองตัวนี้เป็นคู่บ่าวสาวกัน ในวันพระและวันเพ็ญเต็มดวงก็จะเหาะมาหานัดพบที่สะพานทวนแห่งนี้เวลากลางคืน มันพากันเหว (คนอง) เหาะไปมาหากันที่ลำทวน คนผ่านไปผ่านมาถึงลำทวน จะได้ยินเสียงคล้ายเสียงกระโดดน้ำ และหลายคนบอกว่าเป็นสิ่งที่คู่นี้พากันกระโดดน้ำเล่นเสียงดัง ทวน ทวน ได้ยินแต่เสียงไม่เห็นตัวต่อมาชาวบ้านจึงพากันเรียกสะพานนี้ว่า "สะพานทวน"

สะพานทวนปัจจุบันได้ปรับปรุงเป็นสะพานคอนกรีต ขนาดใหญ่เป็นประตูสำคัญของจังหวัดยโสธร บริเวณใกล้เสียงจัดเป็นสวนหย่อม ในความรับผิดชอบของเทศบาลเมือง

5. พระธาตุอานนท์

นายบำเพ็ญ ๓ อุบล

สมัยโบราณมีพระพุทธรูป 2 รูปเป็นชาวเวียงจันทร์ ชื่อจินดาขานูวิน กับเจษฎาขานู เดินทางจากหงสาวดีไปประเทศอินเดียเมืองเทวทนคร เป็นชาวอินเดียกับอัญเชิญพระธาตุจากเจดีย์ออกมาสร้างน้ำ เลยถามทราบว่าเป็นธาตุพระอานนท์ พุทธอนุชาเลยขอได้ส่วนหนึ่งเท่าเปลือกนกเขียนห่อใส่ผ้ากระจาเงินกระจาคำ เดินธุดงค์รอนแรมมาถึงเมืองเวียงจันทร์ ตั้งใจจะสร้างเจดีย์ที่นั่น แต่ชาวเมืองไม่พร้อมหาว่าปั้นฝึกลูกลูกฝึนึ่ง จึงได้เดินทางรอนแรมมายังลำน้ำชี เห็นว่าทำเลดี ได้เข้าหาเจ้าเมืองชื่อ "เอียงเวทา" ชาวขอมรับเป็นผู้สร้าง พระธาตุอานนท์ใส่ลงพิลังก่า ปูแผ่นทองแดง ทองเหลือง เงิน ทองคำรองพื้นเอาอุบแก้วไพฑูรย์บรรจงในอุโมงค์ก่อธาตุกลม พระธาตุนี้สร้างอยู่ 8 เดือน 16 วันจึงเสร็จ

การสร้างเจดีย์ครั้งนี้ มีผู้มีจิตศรัทธาทั้งคนเทวดา และผี ได้นำของดีมาบรรจุไว้ ธาตุนี้เป็นอันมาก สร้างเสร็จและสมโภชฉลอง แต่มีเงื่อนไขว่าผู้ใดมาอยู่ที่นี้ จะเป็นก็ตาม ถ้าปฏิบัติสังฆกรรมให้ทำได้ แต่อย่าให้สูงกว่าธาตุพนม

จึงเอาอุบหินรูปสิงห์ใส่เครื่องสร้างไปฝังห่างจากตัวธาตุ ไปทางทิศเหนือประมาณ 106 ชั่วโมง นอกจากนี้มีบัญญัติทรัพย์สินในพระธาตุ(เอียงเวทาเป็นผู้เก็บรักษา) เดิมทีเดียวบ้านเมืองบริเวณนี้เป็นป่าเป็นดง พอสมัยราชวงศ์สุโขทัยมาอยู่บ้านสิงห์ทำก็ได้สร้างวัดขึ้นบริเวณนี้ ให้ชื่อว่า "วัดธาตุ"

ต่อมาคนทั้งหลายเข้าใจว่าเป็นธาตุเจ้าเมือง จนปี 2482 สมัยพระมหาจุล ได้มาปฏิบัติสังฆกรรม สร้างกำแพงล้อมรอบพระธาตุ ขณะรื้ออิฐเก่าออก ก็พบตำนานพระธาตุอยู่ทางทิศเหนือบรรจุอยู่ในกระบอกแก้ว เอาออกมาอ่านดูจากการจารึกด้วยอักษรไทยน้อย จึงปรากฏตำนาน และเล่าสืบต่อกันมา

ทุกวันนี้ได้รับการปฏิบัติสังฆกรรมสวยงาม ทางวัดและเจ้าเมืองได้ยึดถือ ทานุญพระจำปี มีการจัดพิธีนมัสการกราบไหว้ ในบริเวณวัดมีหอไตรกลางน้ำเก็บรวบรวมไว้

6. สวนพญาเถน

นายบาเพ็ญ ฌ อุบล

สวนพญาเถน เป็นสวนสาธารณะของเมืองยธธร อยู่ข้างลำน้ำพวนและสะพานแต่ก่อนปมี ฟิงมาสร้างตอนยธธรได้เป็นจังหวัดเพื่อเป็นที่รวมบั้งไฟวันจุด ประเพณีบุญบั้งไฟบ้านเขามีมานานแต่ก่อนจุดที่คุ้มวัดทุ่ง ต่อมาบ้านคนขยายออกไปหนาแน่นทางการทำให้ย้ายออกมาจุดที่สวนพญาเถนทางทิศตะวันออกเมือง เวลาจุดให้มันตกไปทางลำน้ำนอกเมืองเลยไปให้ตกใส่บ้านเรือนคน เทศบาลก็มาปรับปรุงพัฒนาให้เป็นที่ร่มรื่นสวยงามน่าพักผ่อนอาศัย มีสวยงามพออื่นว่า "สวนพญาเถน"

พญาเถน เป็นชื่อของเทพแห่งบั้งไฟ บั้งไฟที่เฮ็ดกันจนเป็นประเพณีทุกวันนี้ เฮ็ดเพื่อถวายบูชาเถน ให้ส่งฟ้าส่งฝนลงมาตกในเมืองมนุษย์ให้ได้เฮ็ดไฮเฮ็ดนา

เรื่องมีอยู่ว่า สมัยก่อนนานมาแล้วพญาเถนกับพญาคันคาก (คางคก) บ่ถูกกัน พญาเถนหาว่าพญาคันคากผู้ชั่วร้าย หน้าตาผิวพรรณบ่สู้ตัวเอง แต่ก็ได้รับการยกย่องให้ครองเมือง อิจจาก็เลยแกล้งให้เมืองท้าวคันคากแห้งแล้ง ฝนบ่ตกบ้านเมืองก็เดือดร้อน พญานาคจึงบอกให้พญาคันคากรู้ว่าที่ฝนบ่ตกเพราะพญาเถนเป็นเหตุพญาคันคากก็พาพรรคพวก นาค สัตว์เล็ก สัตว์น้อย ปลวก มด กบ เขียด จิ้งจก ยักษ์ หกทัพขึ้นไปตี ปลวกมดได้เจาะอาวุธพญาเถนเข้าทำการบ่ได้ หมดทางสู้กับเขียดจิ้งจกก็ฮ้องสนั่นฟ้าพญาเถนหนวกหูทนบ่ได้เลยยอมแพ้ ตกลงทำสัญญากันว่า หากเมืองมนุษย์ต้องการฟ้าฝน ก็ให้พญานาคบั้งไฟขึ้นไปบอกครั้นพญาเถนเห็นบั้งไฟก็จะส่งฝนลงมา ฉะนั้นเมืองยธธรซึ่งได้สืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟมานานจึงได้สร้างบั้งไฟติดหัวนาค เพราะพญานาคอยู่ที่อยู่ของเถน และสร้างสวนพญาเถนสำหรับจุดบั้งไฟขึ้นไปถวายเถนตราบเท่าทุกวันนี้

7. หอสองนาง

นายบาเพ็ญ ฌ อุบล

สมัยก่อนเมืองยศมีศาลหลักเมือง ชาวเมืองพากันกราบไหว้ผีสองนาง ผีเจ้าปู่ พระธรรมาธิราช กับเจ้าหอจุม พวกนี้เป็นผีบริษาท สิงสถิตอยู่ตามลำน้ำ ลำราง ชาวเมืองได้สร้างหอให้ผีพวกนี้อยู่อาศัย (เฮือนน้อยๆ) ขึ้นสองหลังอยู่ใกล้กันริมลำน้ำทิศใต้ของเมืองยศ พวกเขานี้ชื่อว่า "หอสองนาง" ชาวบ้านพากันนับถือเช่นไหว้มานาน ต่อมาเจ้าเมืองไปกรุงเทพฯ เห็นเขามีศาลหลักเมือง เลยมาทาสถียหลวงศรีวรราช (เหม็น) คนก็เลยสนใจกราบไหว้ศาลหลักเมืองเนื่องจากเห็นพิธีการสร้างที่น่าเชื่อถือ

8. ก่องข้าวน้อย

นายฮ้อยจันทร์ อ่อนสนิท

กล่าวถึงลูกชายกล้า เอ็ดนาอยู่กับแม่ แม่ก็แม่เฒ่า ๆ หลังรังโรงงอ ฟ่อนนันทายแต่น้อย จึงลำบากเหลือหลาย กล้ากับยายจึงตื่นเด็กลุกเข้า ลูกแต่เช้าจนควายไ้ตามหอม อือๆอย่าช้านานแห่งไกล ฮอดนาแล้วก็เิดสุดหลายงาน ส่วยเพลงายก็ปเห็นยายชอด ตามัวผ่าเห็นนาเป็นหลายไฮ หิวบักใหญ่ด้าย ควายผู้ก็ถูกตี แดดแพดเปรี้ยง กระจายหิวจนท้องจิว ลมหิวๆ ออกหูวังเวียนเซล้ม

ส่วนยายเฒ่า มัวยุ่งยากหมุ่หมา หาอาหาร วัดก็ทำบุญพร้อม กว่าจะได้ห่อข้าวก็ส่วยงายเพลแก่ ก่อกอมก้อยเหิงหาบลงเือน แงๆไปกว่าจะถึงเพลดุ่ม

เหลียวเห็นลูก สุดชุกใจ ตาไชยสิ้นพร้อม เหิงฮ้ายต่ายาย ยายเฒ่าวางหาบไว้เว้าปลอกชายรทณ ำให้เข้ามากินข้าวเขามิแ่งสาก่อน แดดอ่อนๆเอ็ดกะได้โผลิว่าว่าหยังชายรทณมากบ่ได้ มัวแค้นคังในอุรา ำให้หมุ่หมาอยู่บ้านงานบ่ทำได้กินก่อน ฎึนี้เอ็ดบ่แพ้เอามา ำให้เท่าจีตา ตีบข้าวน้อยเินกินคือสิ้อม บ่แม่นผีตาแฮกคมแล้วส่งคิน ะมรฮ้ายปลดแอกมาถือคางฮือ ๆท่าทางผีเข้า แม่ใหญ่เฒ่านี้เจ้าถือคาน เลยไซขานต่อบาตานท้าว กินสาหล่าแม่สิหามาอีก ครั้นบ่อ้มแพ้ ๆให้กินน้ำดื่มลง "น้อยด่อนแด้น แหน่นเิน ำจักคั้งได้ลูกเอย"

ลูกชายกล้ามรหอบ้องแม่ มัวแต่เถียงำให้ร้ายทั้งฮ้ายลูตี จับแอกน้อยปลดจากคอกควาย ลิวมาหาพาดหัวยายเฒ่า ยายเฒ่าฮ้องเขาๆกล้าอย่า กินข้าวแบ่งก่อนลูก บ่พอแพ้แม่ยอม เว่าบ่จบความแหล่ว กล้าพาดแอกลงหัว ยายบ่ทันระวังตัวคาดบ่เิงเลยล้ม กล้าก็จับก่องข้าวมาจากกินบักใหญ่ บึงปลาเเแจวแซบเหียวจ้ำหม่ากิน เหลียวเห็นแม่เฒ่าฯนอนอยู่บ่ไหวติง คลาติงดุ่มเฎตายแล้ว ทุกข์อยู่ในรลกาที่เลารุมสุขกล้า อุ่มแม่ได้ให้ฮ้อง ครวญหาแม่เอ้ย...คินมาสา อยู่บ่ต่อมช่อย

ตาแสงฮู้ชาวเมืองแตกตื่น นาอ้อมแอมมาหุ้มเบ็งกัน ปรบไหมแล้า จาจื่อคาคอหวัง สิตัดหัวเสียบ แต่พระมาขอไว้ อุปัชฌาย์เฒ่าอ้างว่าเคยสอนเณร พระและโยมบาสิแสนผู้ ผลงานนั้นขอรอกาสทาดี บวชจักสองสามปี ำเฎกรรมเวรบ้าง บวชแล้วสร้างเจดีย์ครอบกระดูกเสร็จสิ้นแล้วลงรทณบ่ว่าหยัง จากนั้นกล้าก็เลยบวชแทนคุณ ำเฎกรรมหนัก ป่วยรชโรดสา ฟอสร้างเจดีย์แล้ว กล้าก็เลาเลยตาย คนทั้งหลายกล่าวถึงแลงเข้า...เท่าทุกมือนี่แล้ว.

9. บ้านตาดทอง

พระอาจารย์ สอน วิมาร

บ้านตาดทอง มีมานานเท่าใดไม่ปรากฏหลักฐาน แต่ว่าหลวงตาจันทร์ วัดโพธิ์ บ้านตาดทองเล่าให้ฟังว่า บ้านตาดทองนี้เจ้าเมืองพาไพร่พลชุดดินรอบเมืองให้เนินสูงจะนั้น จึงเห็นว่าบ้านเขาสูงตรงกลาง มีห้วย หนอง คลองบึงล้อมรอบ สมัยก่อนมีสร้าง (บ่อน้ำ) ประหลาดสองหน่วย คือสร้างหอไตร กับสร้างธาตุ สร้างสองหน่วยนี้สูงชันทะลุกันได้ ถังน้ำ ตกอยู่สร้างหอไตร ไปเอาอยู่สร้างธาตุ เพราะฐานมันลวงกัน ทั้งๆที่ห่างกันเป็นร้อยๆ เมตร อยู่ทางทิศตะวันออกบ้าน แต่ก็ตะวันออกบ้านมีหอไตรเก่าๆอยู่กลางสระ มีบ่อน้ำอยู่ใกล้ๆ

คำว่า "บ้านตาดทอง" เป็นชื่อที่ได้มาจาก "ตาดทอง" แต่ก็ชาวเขมรได้เข้าไปสมทบสร้างธาตุพนม แต่พระมหากัสสัปะ พาหมู่สร้างแล้วไปก่อน เลียบอกพวกเขมรเอามาช่วยการสร้างธาตุก่อขั้วน้อยบ้านตาดทอง ผู้สร้างธาตุก่อขั้วน้อยก็เลยเอาตาดทองที่เขมรนำมาใส่กระดูกแม่ลงฝังใต้ธาตุแล้วก่อครอบไว้ เรียกว่า "ธาตุทองก่อขั้วน้อย" แต่ก็แต่ก่อนวัดโพธิ์นี้เ็นว่า "วัดบ้านธาตุทอง" สมัยสงครามพม่า พม่ามันเผาเอาทอง ตาแสงย่านพม่ามาเผาและชุดเอาทองก็เลยซื้อใหม่มาเป็น "บ้านตาดทอง" ตอนเขาเป็นพระน้อยเขาก็เห็นป้ายวัดว่า "วัดบ้านธาตุทอง" นี่ก็หาสิบกว่าปีแล้ว ฉะนั้นคำว่าบ้านตาดทองจึงได้เปลี่ยนแปลงมาตามนี้ อาพกลางพม่าทำให้ผู้ว่าบ้านนี้มีทอง ชันดอก.

แต่พออาพญาเพ็ญ เห็นสันนิษฐานว่า ตาดทองน่าจะมาจากลักษณะพื้นที่ ที่มันเป็นที่ราบเป็นอุ้งข้าวผู้นำอุดมสมบูรณ์ เวลาฝนตกน้ำมันไหลตาดแสงขาวป๊าบๆ เขาเอื่อนว่าน้ำไหลตาดๆลักษณะนี้เองที่เอามาตั้งเป็นชื่อบ้าน

อีกความหนึ่งว่า วัดบ้านตาดทองเป็นวัดเก่าแก่ แต่ก็แต่ก่อนมีคนใจศรัทธาเห็นว่าพระเถระชั้นกว่าดาดบรีเวณวัด เลยสร้างตาดทองคามาถวาย นี่ก็แห้งไกลกับความเป็นไปได้ หลวงตาจันทร์ว่าเหตุผลคือกว่า เพราะมีมูลเหตุและเบงบ้านก็เห็นเป็นรูปแบบคือที่ไว้ไว้ แต่ก็ยัดธาตุทองนี้มีก่อขั้วน้อย ๆ ขวนอยู่ ตอนเขามาถ่ายหนังเรื่องก่อขั้วน้อยนี้แหละ เกิดฟ้าผ่าก่อขั้วเลยหายไป"

10. คอนปุตตาบ้านดาตทอง

ยายแพงศรี อ่อนสนิท

ตอนนี้แต่ก่อนเอ็นว่า คอนโพธิ์ มีดินโพธิ์หนาแน่น มีดินจวง ดินค้ำคาว ดินบักขาม ดินดอกคืบของ ดินค้อย ๖ หมู่ก็ย่านเกรง เชื่อว่าผีดูตรงกลางคอนมีตบน้อย ๆ เอ็นว่าตบปุตตา เป็นเจ้าบ้านเจ้าเมือง ชาวบ้านก็เคารพกราบไหว้ ผู้ใดไปบ่อลามาบ่บอก ต้องเจ็บไข้ได้ป่วย บางเพื่อก็มีอาการผีเข้า ชักกะตุก คือมีผีมาบีบคอ ! เขาว่าเจ้าปูลงโทษ ผู้ใดดัดสันไม้ ๖ หมู่ไม้บ่ค่อย ต้องรับโทษ เจ็บไข้ได้ป่วย บ้างก็แขนหัก ขาหักหรือพิการ ส่วนมากจะเจ็บท้องปวดหัวรุนแรง ต้องหาเหล้าไห้กำกุ่ม กอกยา ไปเช่นไหว้ขอโทษจึงหาย วันหนึ่งลูกเขยยายทอง ได้ชักมืออาการคือผีเข้าราวสามสี่ทุ่ม ช้องหลงตายไปว่า "อย่า อย่า อย่า ยอมแล้ว ปู่ ปู่ อย่า " ร้องอยู่นานพอเฒ่า (พ่อดา) ออกมายืนจับผมหน้าผากขึ้นแล้วเป่าคาถา เป่าไปทีลูกเขยจึงรู้สึกตัว แล้วเว้าว่า ไรหมาด้าใหญ่ คาบคอ เกือบตายจากนั้นอาการก็ปกติ ตอนเช้าก็เตรียมของไปเช่นไหว้ ญาพ่เฒ่า มีเหล้าไห้ ไก่ต้ม กอกยา รูปเทียน กระพอก (ประทัด) จุดเสียงดังสนั่นบ้าน

ญาพ่เฒ่า หรือเจ้าปู่นี้ ตอนกลางคืนจะเลาะบ้านตรวจตรา เบ่งความเรียบร้อยของหมู่บ้านเรื่องขุมยขจรบ่มี บ้านเฮาอยู่มาสงบสุขเพราะญาพ่เฒ่าดี เคยมีคนเห็นตัวเป็นม้าสูงท่วมต้นมะพร้าวกักกินยอดพร้าว พอยามเช้าก็เห็นยอดพร้าวต้นนั้นหลุดสิ้นจริงๆ บางคนก็เป็นหมาด้าใหญ่ ลูกหลานชาวบ้านจะไปทางไกลก็ต้องมาบนบาน กราบไหว้ให้ไปรอดปลอดภัย ทุกปีจะมีประเพณีสร้างน้ำญาพ่เฒ่า กลับจากสร้างน้ำชาตูก่องข้าวบ่ค่อย

เมื่อบ้านมาเป็นผู้ใหญ่บ้าน ปรีชาญ อ่อนสนิท ได้ทำพิธีกราบไหว้บอกกล่าวขออนุญาตปรับปรุงพัฒนาให้คอนเจ้าปุตตาเป็นที่ประชุมชน เวลามีกงานและเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวบ้าน สร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขึ้นให้ลูกหลานได้เล่าเรียนอยู่ข้างคอนปุตตา ถากถางบริเวณให้น่าอยู่อาศัย จากสภาพสก ๆ ก็เลยเป็นที่ร่มรื่นนันทนาการ มีไฟฟ้าติดสูงเฮืองเหลื่อง เหลื่อมสร้างเขื่อนหอหลังใหม่ให้

ทุกวันนี้เวลามีกงานพิธีทางศาสนา และบุญคุ้ม บุญบั้งไฟก็เป็นที่รวมบั้งไฟจุดแรกก่อนแห่งรอบบ้านและยังเป็นที่ประชุมลูกบ้านเวลาจัดงานสงกรานต์ปีใหม่

1.2 นิทานทรงเครื่อง

1. ชูลนางอ้ว

นางทุมมา ยอดดี

ชูลนางอ้ว เป็นเรื่องป่าวสาวสมัยก่อนฮักกันบ่ได้แต่งงานกัน ยอนพ่อแม่ผิดใจกัน เลยอาฆาตจองเวรกัน คือ นางพิมพ์ กับนางจันทา เป็นเลี้ยวฮักเลี้ยวแพงกันจนสัญญาว่า หากมีลูกจะให้แต่งงานกัน ต่อมานางทั้งสองแต่งงานแล้วต่างคนต่างมีท้อง (ตั้งครรภ์) อยากกินบักส้ม บ้านนางพิมพ์มีบักส้มสา นางจันทาให้คนไปขอ นางพิมพ์เกิดหวงบ่ให้แม้ แต่หน่วยเดียว นางจันทาเคียดก็อาฆาตไว้ว่า หากลูกออกมาจะบ่ให้แต่งงานกับลูก เพื่อนคนนี้ตามสัญญาที่เคยให้กันไว้ ต่อมานางพิมพ์ออกลูกเป็นชาย ชื่อ ชูล นางจันทาออกลูกเป็นหญิงชื่อ อ้วคา ใหญ่เป็นป่าวเป็นสาวก็ฮักกันหลาย จนลักลอบได้เสียกันพ่อแม่ทั้งสองฝ่ายก็อู้ นางจันทาซึ่งเก็บความแค้นไว้ก็พยายามดึงนางอ้วออกจากชูล ให้ไปฮัก ชูลนางผู้ร่ำรวยมีเงินทองมากมาย แต่ว่าอายุหลาย ชูลนางก็หลงฮักนางอ้วมานานถือกัน นางจันทาก็ให้ชูลกับชูลนางเลียงทวยฮัก (รับ) บักส้มสา คนละสามครั้งโดยนางจันทาเป็นผู้โยน แต่แก้งโยนให้ชูลรับพลาด ชูลเลยแพ้ชูลนางแม่ดัดสินยกอ้วให้ชูลนาง เป็นเหตุให้อ้วเสียใจ กินบ่ได้นอนบ่หลับ แม่ชูลคิดได้สมัยแพงบักส้มสา หากตนเองให้บักส้มส้มเพื่อนเสียตอนนั้นก็ลงจะบ่มีวันนี้ นางอ้วซังตัวเองในท้องหลายวัน ดัดสินใจลักหนีไปผูกคอตาย ได้บ่ยอม जानดอกไม้ แอบไปใต้ดินแม่ขณะนอนหลับแล้วขอขมาที่ทำตามแม่บ่ได้ จากนั้นก็ไปยังสวน หม่อนบ่จวงจัน ขอกิ่งจวงจันให้อ่อนลงมารับชีวิตตนไป ต้นที่หนึ่งก็บ่รับ ต้นที่สองก็บ่รับ ต้นที่สามจึงโน้มกิ่งลงมา นางได้เอ็งสิ่งชูลว่า "น้องตายก่อนสิเอาแวนกับหวี ที่ดาบลุนาให้คนไป พร้อม สองคนเขาพบกันเทิงฟ้า ..." จากนั้นกิ่งจวงก็ติดขึ้นจางก็ขาดใจตาย

ชูลเมื่ออยู่ช่าวก็เสียใจเข้าห้องนอนแทงคอตายขณะที่แม่ตาผูกอยู่ใต้ถุนบ้าน แม่เห็นเลือดหยดลงนึกว่าน้ำคั่งคว่ำขึ้นไปเป้งเห็นชูลกำลังขึ้นขาดใจตาย เป็นเหตุให้เกิดความรศกเศร้า เสียใจทั้งสองฝ่าย อ้วกับชูลก็ไปเกิดเป็นรุ้งเกี่ยวพาราสีกันอยู่เทิงฟ้าสมาเจนิก เรื่องนี้ก็จบ

2. ผาแดงนางไอ่

นายชำนาญ อ่อนสนิท

นางไอ่เป็นลูกเจ้าเมืองขอม ความงามของนางไอ่เป็นที่รู้จักกันทั่วบ้านทั่วเมืองหนองแสไปถึง ท้าวผาแดงเจ้าเมืองผาโพน ได้ขึ้นม้าแอบมาทาคความรู้จักรักใคร่กันจนได้เสีย และสัญญาว่าจะส่งแต่งงานตามประเพณีบ้านเมือง

ส่วนท้าวภักดีลูกท้าวสุทธินาคก็ได้ยื่นข่าวความงามและกัลลหยังนางไอ่คือกัน ได้แอบมาสอดส่องความงามในงานแข่งขันบั้งไฟ จึงพอนางไอ่ได้จัดขึ้นโดยบอกกล่าวเชิญบ้านเมืองอื่นมาร่วมแข่งขัน ผู้ใดชนะจะมีรางวัลอย่างงาม จะยกสมบัติ กับสนาม กรมวังให้ และถ้าเป็นท้าวผาแดงจะยกนางไอ่ให้พร้อม แต่พอแข่งขันจริงบั้งไฟตัวเองกับผาแดงแตกยุบขึ้น เมืองอื่นขึ้นหมดบั้งไฟรางวัลต่างก็ยกขบวนกลับบ้านไป ผาแดงเสียใจที่บั้งไฟตัวเองบั้งขึ้นด้วยความฮึกเฮงหลายกินบั้งไฟนอนหลับ เดินทางกลับมาเมืองขอมอีก

ขณะเดียวกันลูกพญานาค คือ ท้าวภักดีก็มีอาการคือกันกับผาแดง ได้กลับมาเมืองขอมแปลงตัวเป็นกระฮอกแควนกระดิ่งทองคำที่ค่อนข้างอีก ขึ้นไปต้นไม้ตรงหน้าต่างห้องนางไอ่พอดี นางไอ่เห็นก็เกิดอยากได้ให้คนไล่จับยิงกระฮอกตกลงมาตาย ชาวเมืองก็พากันปาดกินเนื้อกระฮอกตอนตัวนี้ก่อนตายกระฮอกตอน (กระรอกกเผือก) ได้อธิษฐานว่า ขอให้เป็นเนื้อของข้าฯจงเป็นที่ชื่นชอบของคนทั้งเมืองและมีเพียงพอได้กินกันทั่วเมือง แต่หากผู้ใดได้กินแล้วให้บ้านเมืองมันล่มจมลงเมืองพญานาค แต่แล้วก็ได้เกิดเหตุการณ์ตามกระฮอกอธิษฐาน ชาวเมืองแตกตื่นหนีกันวุ่นวายที่สุด

ท้าวผาแดงไปทันเหตุการณ์พอดี คราวนี้นางไอ่ขึ้นม้าหนีออกนอกเมืองคืนก็หล่มหลายตามมามาติด ๆ ท้าวผาแดงให้นางไอ่โยนกระดิ่งทองทิ้งไป ทิ้งเสียผ้าไปแต่ก็ยังหล่มตามมามาติด ๆ จนในที่สุดพวกท้าวภักดีก็คิดว่าเอานางไอ่ไปได้ ผาแดงประกาศว่าเกิดชาติใดก็ได้ให้พบและได้เป็นคู่ฮักกันไปทุกชาติ

ส่วนเมืองที่ล่มหลายสมัยนั้นปัจจุบันก็คือเมืองหนองหาน จังหวัดสกลนครนี้เองซึ่งสองฝ่ายนี้ไต่ยึดสองฝั่งโขงเป็นสนามต่อสู้กัน พวกนาคคือเมืองเวียงจันทน์ปัจจุบันเมืองของก็คือเมืองสกลนคร หนองหานเป็นพวกอีสานเหนือเรียบฝั่งโขง

ส่วนเมืองผาแดงก็เป็นแถบฟ้าแดดสูงยางจังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น และนั่น พวกเมืองแถบนี้จึงมีประเพณีบุญบั้งไฟมาแต่บงนั้น

ท้าวผาแดงก็บ่ได้สิ้นสุดแค่นี้ ยังไปเกิดตามราวีต่อสู้อีานางไฉ่คินจากพญานาค อีกจนได้

3. ท้าวกำกาดำ

อุณบายแพงศรี อ่อนสนิท

จกกล่าวกล่า ท้าวกำกาดำ เหน่นาสวนอยู่ตอมยายเผ่า ยายนี้เ็นว่ายาจอมสวน เฝ้าสวนให้พระยา พระยามีลูกสาวอยู่เจ็ดคน ท้าวกำกาดำเป็นคนมีกตัญญูต่อยาจอมสวน คือ ยานี้เอาท้าวกำกาดำมาเลี้ยงแต่น้อย ๆ ได้มาจากฟาน้ำ บ่รู้ว่าเป็นลูกผู้ใด ยาก็เลี้ยงมาจน ใหญ่เป็นปาว (หนุ่ม) ความสามารถของท้าวกำกาดำเป็นที่รู้จักทั่วกันบ่ทั่วว่า เป้าแคนได้ดี ม่วน(ไพเราะ) แถมยังมีฝีมือในการช้อยดอกไม้ (ร้อยมาลัย)

ลูกสาวพระยาคนสุดท้อง คือนางลุน ท้าวกำกาดำได้แอบเฝ้าแอมองหลังอีก จึง ช้อยดอกไม้ไปฝากทุกมื่อ(ทุกวัน)จนทางลุนเกิดสงสารและเห็นใจเกิดความฮักเมตตามีใจต่อ กำกาดำ และได้แอบมาชมสวนเป็นประจำ ต่อมาพระยาได้ข่าวว่ากำกาดำเป้าแคนม่วนก้าให้ มาเป้าแคนถวาย นางลุนเกิดความพอใจจนได้ลักลอบหากันได้เสียเป็นเมียผัว ท้าวกำกาดำ ให้ยาจอมสวนมาสู่ขอต่อพระยา พระยาก็คิดกันโดยเรียกค่าสินสอดมากมาย ให้สร้างข้าวเงิน ข้าวทอง (สะพานเงินสะพานทอง)เป็นทางเที่ยวจากวังระยาถึงสวน พร้อมทั้งทาสี ทาสา ช่างมา อีกอย่างละร้อย จึงจะยกลูกสาวให้

ฝ่ายท้าวกำกาดำฟังแล้วเกิดเสียใจ ุศกเสร์้าเหงาหงอย นอนฮ้องให้หมดคิน เตือดร้อนถึงพระอินทร์ซึ่งเป็นว่า กำกาดำ เป็นคนดีมีกตัญญูขยันพามาหากินก็ลงมาเนรมิตให้ สมใจพร้อมทั้งช่วยยให้กำกาดำมีรูปงาม จากนั้นท้าวกำกาดำก็ยกขบวนขันหมากพร้อมทั้ง สินสอดตามพระยาเรียกไปสู่ขอ จัดพิธีแต่งงาน สู่ขวัญ ส่งตัวเข้าเฝ้าขอ ขาวเมืองพี่น้องก็ มาชื่นชมยินดีมากมาย ท้าวกำกาดำกับนางลุนก็อยู่ครองความสุขกันจนเฒ่าแก่ ถือว่าไม่เฝ้าขาด ทองถือตะบองยอดเพชร

4. นางสิบสอง

นางทองนาค ขุปวา

มีผิวเมียบึงหนึ่งเป็นชานา หากินเข้าค้ำมีลูกหลายคน หากินยังมากับพ่ออยากบ่พอกิน ผิวเมียบึงก็พากันกลุ้มใจ หาวิธีการแก้ปัญหาคือเอาลูกไปปล่อย ก็ชวนลูก ๆ ไปดงใหญ่ป่าลึกตัวว่าไปหาเห็ด พอถึงป่าก็ให้ลูก ๆ นั่งคอยพ่อแม่อยู่ที่นี้จะเข้าไปหาเห็ดป่าสัก ส่วนพ่อจะเข้าจี้ (อุจจาระ) จากนั้นพ่อกับแม่ก็หายไประบายมาอีก คนใหญ่ก็พาหาเห็ดตามหาอย่างไรรีบเจอ หิวข้าวหิวน้ำพากันฮ้องให้ น้องๆ ก็กระจองอแง เอื้อย (พี่) ก็พาน้องหาผลหมากรากไม้กินให้มีชีวิตอยู่ไปมื่อ ๆ หลายมื่อเข้าก็มีขนยาว ผิวดำนิสยเป็นลิงเป็นค่างไป

กล่าวถึงพ่อแม่ ครั้นลูก ๆ นี้หมดหลายปีต่อมาก็รำรวยขึ้น เพราะทานาได้กับมีพอกิน คิดฮอดลูก (คิดถึง) พากันหาลูกจนเห็น ก็พาลูก ๆ เข้าหมู่บ้าน แต่ก็เข้าบ่ได้เพราะว่าหมาไล่กัดลูก ๆ ด้วยเหตุที่ว่าเป็นลิง เอื้อยจึงพาน้อง ๆ นี้เข้าไปอยู่ในป่าลึก คือเก่า (เหมือนเดิม) พ่อแม่ก็สูญเสียลูก ๆ ไป

5. นางหม่อม

นายจันทร์ อ่อนสนิ

นางหม่อมเป็นลูกช้าง แต่ก่อนแม่เป็นลูกพระยาไปเที่ยวป่าเกิดหลงทางเข้าป่าผาดงไปทั่ว พอหลงทางก็กินน้ำในถ้ำจนลอบเข้าช้าง ลอยกระทิง เกิดมีครรภ์คลอดลูกออกมาเป็นหญิงทั้งสอง ส่องคนนี่คนหนึ่งชื่อว่า นางหม่อม เพราะนางหม่อมมีกลิ่นหอม อีกคนหนึ่งมีชื่อว่านางลุน (ลุน-ทีหลัง) นางก็เลี้ยงลูกทั้งสองจนใหญ่ แต่พอเป็นเล่นกับลูกชาวบ้านก็ถูกเยาะเย้ยว่า ลูกบ่มีพ่อ พ่อมีงเป็นช้างเป็นเสือ เกิดความน้อยอกน้อยใจ ครั้นถามแม่ แม่ก็บอกว่า เป็นความจริง นางจึงพาน้องนี้เข้าป่าไปตามหาพ่อจนได้พบเห็น ช้างก็เกิดความฮักเอ็นดู ให้เสียงทนายว่า พ่อคือลูกที่แท้จริง โดยให้ขึ้นคอไปนั่งหลัง นางลุนขึ้นก่อนตกลงมากช้างก็กินเสีย เหลือนางหม่อม ได้ขึ้นไปได้ ช้างก็พาลูกไปเลี้ยงจนเป็นสาวควรจะได้คู่ครอง ช้างก็ลูกสาวเอาเส้นหม่อมมาใส่ผอบส่งน้ำไป ขุนไทยกษัตริย์หนุ่มลูกเจ้าเมืองได้รับก็เกิดหลงใหลกลิ่นหม่อม ออกตามหาจนเห็นนางผูกพันรักใคร่ตกลงเป็นผิวเมียบึง ท้าวขุนไทยก็พาเมียเดินทางบุกป่าผาดงตั้งใจจะพาเข้าไปอยู่ในวัง แต่ระหว่างทางก็เกิดเมื่อยล้าหยุดพักร่มไม้ขณะที่ผิวเมียบึงนอนหลับ นางหม่อมได้แอบไปหาน้ำมาไว้ให้ผิวเมียบึง อีวันยามาเห็นท้าวขุน

ไทยรูปงามก็แปลงกายเป็นนางผมหอม หอบอุ้มเอาขุนไทยหนีไป นางผมหอมกลับมาพบเห็นตัวก็ร้องไห้ตามหาไปทั่วอยู่หลายวัน

ส่วนขุนไทยก็พานางผมหอมตัวปลอมเข้าวังไปเฝ้าพ่อแม่ พอตกตึกอียักษ์ก็หิวหลบหนีจากวังออกมาหากินชาวบ้าน พ่อแจ้งเข้าวัง เช่นนี้ทุกวัน หลายวันเข้าบ้านเมืองก็เดือดป่วนปน แต่พ่อแม่ขุนไทยก็เชื่อว่าลูกสะใภ้เป็นยักษ์

มือหนึ่ง (วันหนึ่ง) ก็มีนางหน้าตาสวยงามแต่มีนมแม่ม เสือผ้าขาด ๆ เข้าวังมาอ้างว่าชื่อ ผมหอม เป็นเมียขุนไทย ทหารก็พาไปเฝ้า ขุนไทยเห็นตกใจเกิดความสงสัย นางผมหอมตัวปลอมก็อ้างว่านางมาหนีเป็นยักษ์แปลงตัวมาให้พ่อแม่และตัวใส่หนีเสีย เกิดเถียงกันตกลงไม่ได้ ส่วนนางผมหอมก็ได้แต่ร้องไห้เล่าเหตุการณ์ให้ฟัง ท้าวขุนไทยก็เริ่มเห็นว่านางที่มาใหม่ไม่มีวาจาทำทางคือเมียตัวแต่แรก แต่ตัดสินใจไม่ได้เพราะถูกเสน่หานางยักษ์สะกดจิต พ่อพระยาได้ให้โหรมาจัดการ โหรบ่หายแต่พิสูจน์โดยให้หาข้าวปลาอาหาร คาวหวานมาให้สองนางกิน ปรากฏว่านางทั้งสองกินแตกต่างกัน นางมาใหม่ค่อย ๆ กินแบบผู้ดี และกินอาหารคาวก่อนจึงกินหวานตามขนบธรรมเนียมคน แต่อีกนางหนึ่งกินหวานก่อนกินคาว เพราะว่ามันไม่เคยได้พบได้กิน กินนมมามีมารยาท ความแตกต่างนี้พ่อพระยาและโหรจึงรู้ว่ายักษ์ที่แท้จริงคือนางที่มาก่อน จึงได้เลือกเอานางที่มาทีหลังจัดการอาบน้ำแต่งกาย มีรูปลักษณ์เหมาะสมกับเป็นเมียกษัตริย์

ส่วนอียักษ์ผิดหวังก็โธ่โพรากดูความเป็นยักษ์ออกมาทันที ใส่จับกินโหรและพระยาลูกบ้านลูกเมืองอุดรสุด ขุนไทยผู้มีค่าอาคมที่เคยเล่าเรียนมาก็ปราบยักษ์ โดยเมื่อนางผมหอมลูกช้างผู้มีกำลังเหนือกว่าทุกคนก็จับยักษ์พาดกับต้นเส้าหน้าวัง จนยักษ์ขาดใจตาย

จากนั้นพระยาก็จัดการแต่งงานให้ท้าวขุนไทยกับนางผมหอมให้ถูกต้องตามประเพณีบ้านเมือง มีการสู่ขัวเลาขวัญ สูกซื้อต่อแขน ส่งตัวเข้าหอ อยู่กินกันอย่างมีความสุข

6. นางคำกลอง

นายฮ้อยจันทร์ อ่อนสนิท

มีเมืองใหญ่กว้างนามว่าจักจั่น พวกอีแหลมมาบินโฉบกินคนสิ้น เจ้าเมืองบ่มีทางสู้หนีลงอยู่ลืออยู่ป่า ช้อนลูกสาวอีกไว้ในตุ้มวัดหลวงนี้แหลว กล่าวถึงจุลละนีท้าว เข้าป่าหาสัตว์กลางทางเข้ามาวัด ได้พบเห็นเมืองช้าง ตามทางมีกระดุกซากศพคนเกลื่อน พระองค์ดีกลองตุ้มประชุมร่วมไพร่หลวง หวังจะตกแต่งให้เมืองหลวงเอื่องสูง แต่ว่าเสียงกลองนั้นมีเสียงอ้อยอิงครวญ หลิงเบิ่งแล้วเป็นคนแท้แน่ จึงให้เสนาท้าวชาวเมืองหาเบิ่ง (ผ่าดู) เห็นเป็นนางนาฏน้องงามพร้อมดังเหล่า ชื่อว่าปัตตุมมาทสา กายาเหลืองจ๋อย ข้าวและน้ำปอยู่เมื่อกิน จุลละนีท้าวมีใจฮักต่อ ขอเอานางนาฏน้อง เมืองบ้านแห่งนคร บัญจนครกว้างก็ชมชื่นยินดี ยกให้เป็นแม่เหลืแห่งจุลละนีท้าว พอพระนางตั้งท้องและประสูตรกุมารมา พวกสมเ็จจลาได้เปลี่ยนมาเป็นลูก ความถึงให้จุลละนีอยู่เรื่องเคื่องโรครรคันลงโทษไล่หนี

กล่าวถึงกุมารน้อย สมมลอยแม่น้ำใหญ่ ตกไปไกลค้างฟาน้ำ อาศรมเจ้าพ่อถาฮิถาฮิเผ่าดูแลเลี้ยงจนใหญ่ สอนวิชาเก่งกาจ บำท้าวปราบมาร ถาฮิว่าความเป็นมาหู้ฮ้อม (รู้ทาง) บากก็คิดอยากห้อม(พบเห็น) เห็นหน้าพ่อแม่ตน เสาะแสวงค้น จนมาเห็นผู้เป็นแม่ปากก็ปากบ่ได้ ในใจแค้นตั้งอุรา พาแม่เข้าวังกว้างถวายเป็นเสด็จพ่อ พ่อจึงอยู่เรื่องแจ้งแทงตลอดแห่งคดี พ่อก็ตกแต่งให้เป็นใหญ่ครองเมือง ปิดทุมมานางก็รับคืนเมืองกว้าง พวกหมูฮ้ายก็ขับหนีไปอยู่ป่า ฆ่าทิ้งพร้อมไพร่เข้าเชื่อความ ชันแหลว

7. นางหมาเก้าหาง

พระวัดหนามแห่งเว้าให้ฟังว่า สมัยก่อนมีนางหมาเก้าหางอยู่ตัวหนึ่ง งามหลายมีคนลักลอบสมสู่ ได้ลูกเป็นหญิงสามคน พอเลี้ยงใหญ่มาก็หนีจากแม่หมด ด้วยความอับอายว่าแม่เป็นหมา ต่อมาแม่หมาก็เฒ่าแก่เจ็บไข้ได้ป่วยเป็นโรคผิวหนัง เดินเร่ไปหาลูกคนโตและคนกลางหวังจะไปอาศัย แต่ทั้งสองก็ไล่ฆ่าสาธิตให้รับหนี้เกรงว่าพ่อจะมาฮู้ว่าแม่เป็นหมา และนางหมานี้ก็หนีไป จนที่สุดก็ขัดเขไปหาลูกคนสุดท้อง นางเห็นแม่ นางก็ฮ้องให้แก่น้ำใจที่ทอดทิ้งให้แม่ลำบาก นางก็อาบน้ำ ทายา หาข้าวให้แม่กิน และเลี้ยงดูจนอ้วนท้วนสมบูรณ์งามคือเก่า ต่อมาก็แนะนำให้ลูกให้พ่อได้รู้จักว่าเป็นแม่ ทุกคนก็ฮัก จากนั้นมาครอบครัวนี้ก็ทามาค้าจั้นร่ำรวยเป็นเศรษฐี ส่วนพี่คนโตกับคนกลางก็ตกยากลำบากพัวจับไล่หนีมาขออาศัยอยู่กับน้องสาวกับบาศที่ทอดทิ้งและทารุณแม่ให้ได้รับความเจ็บปวด

8. อีหล่าอีลูน

คุณยายแพงศรี อ่อนสนิท

อีหล่าเป็นลูกเมียหลวง อีลูนเป็นลูกเมียน้อย นางเมียน้อยนี้เฝ้าเป็นต่อแหล เก่งพอ ก็หลงอีกลูกเมียน้อย เมียน้อยเฝ้าหยังก็ถูกหมด เป็นเหตุให้นางหล่าถูกข่มเหง เอ็ดงานหนัก ดัก น้ำ ต่ำข้าว กวาดบ้าน ถูบ้าน งานครัว ทุกอย่าง แต่อีลูนมีแต่นั่งเหยียดมือแขนงก้อย ดินขี้มือ ำกับแม่มัน แม่อีหล่าตายป่าแต่บ่อย ๆ ดีหล่าก็ได้แต่อดทนเพราะกะตัญญูต่อพ่อ

มีหนึ่งนางเมียน้อยไปหาเห็ด หาหาไม่พบเห็นโรคนาญหน่วยหนึ่ง ก็ซุดเอาหน่อไม้ ซุดไปเห็นงูตัวใหญ่แต่แสนรู้ นางก็คิดวางแผนทันทีว่า จะเอาไปซ่อนไว้ในห้องอีหล่า หวังให้ งูกินอีหล่า แต่แล้วพอดกลางคืน งูนั้นก็กลายเป็นชายรูปงามเกี้ยวพาราสีอีหล่า เกิด ความสงสารที่แม่เลี้ยงกลั่นแกล้งสสารพัด เกิดความอึดใจเห็นใจซึ่งกันและกัน ตกลงเป็นผัวเมีย กันแต่คืนนั้น ทุกคืนงูก็จะ เป็นชายรูปงามนอนกับอีหล่า กลางวันก็เป็นงู

ผัวอีลูนกับแม่สงสัยว่าอีหล่าบ่ตายจักเทื่อ (สักที) ก็พากันแอบเป็ง (ดู) อีลูนเห็นอี หล่ามีความสุขอยู่กับชายรูปงาม ก็เกิดอิจฉาริษยา บังคับให้แม่ไปหามาให้แบบอีหล่า แต่ว่า งูที่แม่หามาให้หลังนี้เป็นงูเหลือม ครั้นตกดึกก็หิว สืบตามขึ้นเห็นอีลูนก็คาบขากินอีลูนก็เ็น แม่ว่า อีแม่ซ่อยแห่ ๆ ๆ ซอดซาแล้ว แม่ก็นึกว่าลูกมีความสุขก็บอกว่า อดเอาลูกอดเอา ๆ เดียวก็แล้ว อีลูนก็เ็นอีก อีแม่...อีแม่...แม่กับหัวชา (ไม่สนใจ) จนในที่สุดงูก็กินอี ลูนจนหมดสิ้น ส่วนนางหล่าก็ร่ำรวม มีเงินทอง สร้อยแหวนแสนสิ่ง มีทุกอย่างเพราะผัวงูนั้น จริงๆเป็นเจ้าชายที่มาลี้สัตว์หลงป่า แม่มดสาบไว้ หากได้พบอีกจะพันคาสาบ จากนั้นอีลูนก็ มีแต่ความสุขความสบาย

9. จาปาสดัน

นางพัน ดาดทอง

มีเมืองหนึ่งพระยาภิเษกหลายคน นางบุษมาเป็นเมียน้อย เป็นคนที่งามพร้อม พระยาจึงอิกกว่าทุกคน พวกเมียกกเมียเหงาทั้งหลายก็อิจฉาริษยา หาทางให้พระยาจับไป หินจากเมือง พอดีกับนางมีลูกและก็คลอด พวกนี้ก็เอาผ้ามามัดตาไว้ อ้างว่าบ่ให้วังเวียน นางออกลูกเป็นชายสี่คน นาดานารักทุกคน นางอึดใจแห่งฮ้อนใจว่านางบุษจะได้เป็นใหญ่ นางจึงให้พวกเสนาไปเอาลูกหมาน้อยมาเปลี่ยนทั้งสี่ตัว แล้วใส่ร้ายว่านางสมสู่กับหมา พอ พระยาผู้ภิเษกพบฟังเหตุฟังผล จับไปนางออกจากเมืองไป ส่วนกุมารน้อยทั้งสี่คน นางอึดใจก็

จับถ่วงน้ำ ลอยไปติดค้างอยู่ทำน้ำยาจอมสวน ยาจอมสวนก็เลี้ยงไว้จนใหญ่เป็นหนุ่ม นางอัคคีได้ข่าวก็ให้เสนาอามาตย์เอายาพิษมาใส่ข้าวให้กินตาย ยาจอมสวนก็เสียใจต้องให้จัดงานศพเผาศรีกุมาร จากนั้นไม่นานตรงที่เผาก็เกิดต้นจันทน์หอม ชาวบ้านชาวเมืองผู้ช่าลือกัน นางอัคคีผู้ชั่วอีก ให้พวกเสนาอามาตย์ มาชุดไปล่องน้ำ ต้นไม้ลอยไปค้างอยู่อาศรมฤาษีที่ทำน้ำ ฤาษีได้ชุบชีวิตคืน สอนวิชาให้แก่กล้า ปรามมารได้ พอฤาษีเสาะความเป็นมาให้ฟัง กุมารทั้งสี่ก็ออกติดตามหาแม่ จนพบที่พาไปเผาศรีพระยา และก็เสาะความเป็นมาให้พระยาฟัง พระยาจึงได้จับนางอัคคีกับพวกออกนอกเมือง ไปยึดไชย เที่ยดนา ทาสวน แลเลี้ยงหมู่สวนนางปทุมมาและศรีกุมารก็ได้ครองเมือง สุขสบาย

10. ท้าวกาละเกด

นายฮ้อยจันทร์ อ่อนสนิท

มีเมืองใหญ่กว้างชื่อว่าพารณสี มีพระยาครองเมืองชื่อสุริวงษ์ท้าว มีนเหสีเหงากาล ปกครองเมืองอยู่เย็นเป็นเจ้า มีม้าวิเศษพร้อม บารมีเทียมพาง และกุมารหนุ่มน้อยพอได้ยากใจ แล้ว พอท้าวจาต่าน ทานกุมารอย่ามาใกล้ ม้าหมอกพื้นมันฮ้ายออกไกล กุมารท้าวแห่งหึ่งแห่งอยากสู้ ผู้ต้องแท้เกรงย่านเพราะหยัง

มีหนึ่งนั้น พระยาใหญ่ไกลเมือง กุมารบาแอบมาหาม้า ขึ้นหลังได้ก็พาพาะในอากาศ ออกนอกบ้านมุ่งเข้าหิมพานต์ สาริกาเจ้าจับอยู่ย่อยไฮ กุมารเลยส่งความกลับบ้าน อีกปีได้ลิศินบ้านอย่าห่วงหา หลังจากนั้นเข้าเขตเมืองหลวง พินดมีริดาจามปานแถม นามนางหล้า มาลีจันทร์เป็นชื่อ มาลีทองแม่นั้นหวงแท้ฮักแพง กาละเกดท้าวผู้ชาวความงามเสาะแสวงหา พบนางอยู่สวนกว้าง ความฮักกลุ่มสุมใจจึงบ่อยู่ ทั้งสองแอบพบหื้อ แลงเข้าบ่วย

พระยาใหญ่ผู้ สังเกตอาการ มาลีจันทร์นางจ้อยเรไรล้า ใครคือเข้าในหอนางได้ หลายด้านแท้ มันเข้าจึ่งใด ดักแอบข่มมองหาเห็นบ่อง จี๊มาเข้าเทิงฟ้าดาดเหือน พระยาให้อามาตย์นั้น ทายนต์ดักห้าง ศรีเลี้ยงไว้ไฟต้องเลี้ยงทรวง กาละเกดท้าวเคยมาก็มาอีก ยนต์แลนต้องทรวงท้าวชาดาใจ นางมาลีจันทร์ให้ ไรศกเศร้าเหงาหงอย นางได้เอาศพลอยบ่อแพร่น้ำ ตามคำอ้ายชายงามเว้าสั่ง ฤาษีมาพบหื้อเลยพื้นชุบคืน กาละเกดท้าว

เขียนวิชากล้าแก่ กลับดาวทั้งคืนห้องมาสีจันทร์

พินต์ทำวพระยาใหญ่บยอมความ เกิดรพันแย่งชิงนางน้อง พินต์แพ้ กาละเกิดได้
ครองเมือง จากมือนั้นเมืองบ้านก็ชุมเป็น

กาละเกิดท้าว พาเมียไปยามพอ ออกเดินทางพบพ่อ มวลซ้ายยักษ์ไร้ยักษ์เหล่านั้น
แพ้พาทหารมี มีหยั่งตีกถวายเป็นทาส

พอแต่เดินทางเข้าไพรหนาดงใหญ่ กินรีจึงได้มาอุ้มไปลักสม ส่วนมาสีจันทร์และม้า
เหลียวหายามตื่น วันและคืนส่วงเข้าแรมค้ำขบเดือน อสุรีย์ยักษ์เฒ่าเอนางเลี้ยงเป็นลูก
ส่วนว่าม้าถายนั้นเป็งแงง พอกินรีมาเฝ้าถายีทรายข่าว ม้าและน้องมาสีสาอยู่หน้า กาละเกิด
ผู้กินรีมาส่งข่าว จึงได้มาพบน้อง พาขึ้นบ้านแห่งนคร

11. กภาพราฝิน้อย

นายช้อยจันทร์ อ่อนสนิท

กภาพราฝิน้อยเป็นลูกกภาพรา พ่อแม่เอามาสองน้ำว่ามันผู้ฮ้ายตัวดำ ลอยมาติด
ค้างอยู่ทำน้ำ ย่าจ่าสวนเอามาเลี้ยงไว้ จนใหญ่เป็นหนุ่ม เอ็ดไฮส่นาห์ย่าจ่าสวน มีพวก
สัตว์ต่างๆมากินพืชพันธุ์ธัญอาหาร กภาพราก็เลยทาเครื่องดักสัตว์ เอาสายไหมมาจากย่าจ่า
สวน จับได้ช้างช้างก็ยอมเป็นทาสหังงแล้วปล่อย จับได้อีเห็น อีเห็นก็ยอมเป็นทาส ดักได้
เสือ เสือก็ยอมเป็นทาส ถ้ามีเรื่องเดือดร้อนจะมาช่วย สุดท้ายดักได้ฝิน้อย ที่มาขมย
กินปลาในไซ ฝิน้อยก็ยอมเป็นทาสรับใช้

มีหนึ่งกภาพรากลั้บจากสวน มาเห็นข้าวปลาอาหารจัดใส่ถาดไว้เรียบร้อย บ้าน
เขื่อนก็สะอาด ก็สงสัย มือหลังแอบเบ็งเห็นหญิงงาม ชื่อว่าสีดา ออกมาจากงาช้าง และก็
ขอยูกภาพราเป็นเมีย ความงามของสีดาเล่าลือกันถึงหูพระราชา พระราชาที่ออกอุบายเอา
เมียกภาพรา ครั้นจะเอาชื่อ ๆ (เฉย ๆ) ก็เกรงบ้านเมืองจะติฉินนินทา ก็ท้าแข่งขัน ชนไก่
แข่งเรือ แต่ปรากฏว่ากภาพราชนะทุกครั้ง เพราะชนวัวเสือก็ปลอมเป็นวัวมาชนให้ ชนไก่ก็
เห็นก็แปลงเป็นไก่มาชนให้ แข่งเรือพญาฮ้างก็มาเป็นเรือให้ พระราชาเลยแพ้หมด จนกระทั่ง
พระราชาได้ตายไป ก็ยังบ่วายจะเอาเมียกภาพรา ได้รวมหัวกันกับบ่างลัว มาฮ้องเอาวิญญาณ

จนกระทั่งพระราชโอรสได้ตายไป ก็ยังบ่วายจะเอาเมียภาพร่ำ ได้ร่วมหัวกันกับปาง
แล้ว มาช่องเอาวิญญาณนางสีดา ช่องครั้งแรกสีดาก็บ่วาย ช่องที่สองก็สลับ ช่องครั้งที่
สามสีดาตาย วิญญาณนางก็มาอยู่กับพวกผีพระราช ท้าวภาพร่ำก็ปรึกษาหารือกับผีน้อย ผี
น้อยก็บอกว่า อย่าเพาสีดา จะตามไปดูวิญญาณว่าอยู่ที่ใด พอผีน้อยตามไปดูก็รู้ว่า บ้างแล้ว
เป็นตุ๊กตารูป จึ่งวางแผนจับปางแล้ว ก็เข้าไปหาตีตีสนิทกับปางแล้ว ภาพร่ำก็สานช่องด้วยไม้
ไฟ แล้วให้ปางแล้วเข้าไปอยู่ แล้วให้ยืนดูปรากฏว่าช่องแตก จึ่งสานด้วยลวด สานแล้วให้
ปางเข้าไปอยู่ยืนดูไม่แตก จึ่งรีบหาผ้ามายัดเข้าไปให้ภาพร่ำ ภาพร่ำก็บังคับให้ปางเรียก
วิญญาณสีดากลับมา ถ้าไม่เรียกจะฆ่าให้ตาย บ้างเรียกครั้งแรกสีดาก็ไหวตัวได้ ครั้งที่สอง
พัน ครั้งที่สามหายเป็นปกติ ภาพร่ำก็หลอกขอดูตรงที่ บ้างแล้วให้เรียกวิญญาณคน บ้างก็ให้
ดูคือที่ลั่น พอปางแลบลิ้น ภาพร่ำก็รีบตัดลิ้นปาง จากนั้นบางก็เรียกเอาวิญญาณคนไม่ได้อีก
ผลสุดท้าย ภาพร่ำกับนางสีดา ก็ได้คืนมาอยู่ร่วมกันกับนางสีดาเหมือนเก่า ส่วน
พระยาที่ตายไปแล้ว ภาพร่ำกับนางสีดา จึ่งได้ครองเมืองแทน สืบมา

12. บักขู้หุดสามเปา

นายจันทร์ อ่อนสนิท

มีชายคนหนึ่งชื่อว่า บักขู้หุดสามเปา บักนี้จู้คร้านเป็นหน้าหนาย รูปร่างหน้าตาดีพอ
เบ่งได้ แต่ผิวพรรณขรุขระ ตะปุ่มตะป่ำ เต็มตัว อาศัยอยู่กับหลวงตา งานทำคือล้างบาตร
กวาดบริเวณวัด วันหนึ่งหลวงตากินแฉะแฉะ ก็เลยพาเอาเม็ดมันไปปลูก กล้วยหลายก็
หวานลงได้บันได ก่อนขึ้นกุฏิ ไปนอน นอนไม่นานก็เกิด เต็มบริเวณได้บันได แต่ไม่รดน้ำ
มันเลยตาย เหลือต้นเดียวล้างมือ กับเหยี่ยวไล่ เป็นประจำ เกิดมีหน่วยขึ้นมา หนึ่งหน่วย
บักใหญ่ เลยพาไปถวายเป็นหลวงตา บังเอิญวันนั้น เจ้าเมืองกับลูกสาวมาวัด หลวงตา
ก็เลยแบ่งแฉะให้ไปกิน ลูกสาวพระยาที่กินแฉะแล้ว เกิดมีท้อง ออกลูกมาเป็นชาย พ่อบ่มี
เจ้าเมืองก็ ให้เสนาอำมาตย์ บ่าวประกาศให้ชาย หัวเมืองต่างๆ มาชุมนุม เพื่อให้หลาน
เลือกพ่อ ให้ทุกคนถือกล้วยไว้ในมือ และก็นำให้เวลาหลานเดินผ่าน หากว่าหลานรับกล้วย
จากผู้ใด ผู้นั้นเป็นพ่อของหลานแน่นอน และจะยกลูกสาวหลานให้ ครองเมือง วันเลือกพ่อ
มาถึง บักขู้หุดสามเปา ก็ไปกับเขาปรากฏว่า หลานเจ้าเมืองเลือก รับกล้วยจากบักขู้หุด
สามเปา เจ้าเมืองตกใจ บ่พอใจ งง เจ้าเมืองอับอายขายหน้า ผู้คนที่ลูกสาวตนพัวพัน

ผู้ย้าย จึงขับไล่ออกจากเมือง ไปอยู่สวนปลายนา สองหัวเมียบอกกับลูกก็พากันเห็ดไผ่สำเนาและเห็ดสวน เมียบอกไว้กับหัว ต่างคนต่างอยู่ หัวก็เห็ดไผ่ยังกับเป็น มือหนึ่งบักจู้หุดก็หนึ่งข้าว ตั้งก้อนเส้าสองก้อน วางหม้อหนึ่งจิ้งจอกก็บ่ได้ ก็ตั้งแล้วตั้งอีกก็ตั้งบ่ได้ เมียรำคราญก็เลยเฝ้าว่า " ผู้ใดพาตั้งก้อนเส้าสองก้อน มันคือสิตั้งได้ เขาก็ตั้งสามก้อนสั้นตัวจิ้งจอกตั้งได้ พอว่าเท่านั้น บักจู้หุดสามเปาก็ดีใจหลาย เมียรำว่า จากมือนั้นมา ก็ยันยันแข็งกว่าทุกวัน เห็ดเหี่ยวก เห็ดงานบ่อยู่บ่เขา ถางป่าถางพงปลูกฝ้าย ปลูกบอ ปลูกมัน ปลูกถั่ว แต่เขาก็แปลกใจ ถางไร่ตอนเย็นกลับบ้าน พอวันหม่ตอนเช้าไปสวน ต้นไม้ที่ถางล้มไว้เต็มไฮเต็มสวนนั้น ลูกจิ้งยืนคือเก่า เป็นแบบนี้สองสามมือ ก็นอนสวนแอบเบ่งว่า เพราะอิหยังปรากฏว่า พอมีเห็นสิ่งบักกรอก ตัวหนึ่งมันถือหม้อ มาตีและเฝ้าว่า " มือง ๆ ๆ ลูกเขอา มือง ๆ ๆ ลูกเขอา ๆ เจ้าข้าเฮีย " ต้นไม้เหล่านั้นก็ลุกขึ้น คืบคือเก่า จู้หุดสามเปา เห็นก็รีบเข้าไปจับกุมไว้ แล้วจะฆ่าให้ตาย ลิงกลัว ก็เลยบอกว่า หม่อนนี้เป็นหม่อนวิเศษ อยากได้อิหยังก็ตีเอาได้ ถ้าไว้ชีวิตจะมอบหม่อนนี้ให้ แต่ตีได้บ่ให้เกินสามเพื่อ ลิงก็ตีให้จู้หุดที่อยู่ตัวของบักจู้หุดนี้หาย เป็นตัวอย่าง จู้หุดก็เลยเชื่อลิ่งว่าวิเศษจริง ก็ปล่อยลิ่งนั้นไป

แต่ก่อนจากไปจู้หุดให้ลิ่งตี ให้ต้นไม้ในสวนนั้นล้ม แบบคือเก่า และก็ขอให้มีผลหมากรากไม้อุดมสมบูรณ์ ทุกสิ่งอย่าง จู้หุดจึงยอมปล่อยลิ่งให้กลับไป โดยลิ่งรับปากว่าเห็ดดร้อนยามใด ก็ให้ตีหม่อนเรียกได้ แต่ละครึ่งตีได้บ่เกิดสามเพื่อ จู้หุดก็รู้วิธีการใช้หม่อน

พอมานบ้าน เมียก็สงสัย ว่าชายคนนี้เป็นไผ แต่ลิ่งของที่ถือเป็นของจู้หุดหัวตัวเองทุกอย่าง จู้หุดก็เฝ้าให้ฟัง นางบ่เชื่อ บ่ยอมรับว่าเป็นหัว จู้หุดก็เลยตีเรียกทรัพย์ให้เมียเบ่ง ตีอีกเพื่อที่สองเรียกเหื่อนหอปราสาทราชว้าว ตีเพื่อที่สามเรียกช้อยข้าวมาใช้เมีย จึงได้เชื่อว่าเป็นหัวตัวเอง ก็อยู่กินกันอย่างมีความสุข

กล่าวถึง เจ้าเมือง พอข่าวคราวแพร่สะพัดมาถึงหู ว่าลูกสาวกับลูกเขย เป็นคนดีมีเงินทองมากมาย เป็นคนงาม ก็คิดถึงอยากมาเยี่ยม ก็พากันยกขบวนมาเยี่ยม ลูกสาวกับลูกเขย เห็นว่าเป็นจริง ก็แสดงความฮัก ความห่วงใย เชื้อเชิญให้เข้าไปอยู่ในเมืองมอบสมบัติ พัดสถานให้ บักจู้หุดก็เป็นคนมีเงิน มีทองพื่อน้องมากมาย กลายเป็นเจ้าชายหอคำสิ้นแล้ว

13. นางแดงอ่อน

นางคุณ วงศ์ชม

นางแดงอ่อน เป็นเชื้อชาติแฉ่ พ่อเป็นแฉ่ อยู่เมืองบาดาล วันหนึ่งท้าวมหางศี่ฝันไปว่า ได้ไปเที่ยวเมืองบาดาล ไปเห็นธิดาของพระยาแฉ่ สวยงามมีรูปร่างหน้าเป็นคนชื่อว่าแดงอ่อน ท้าวมหางศี่อยู่ไม่ได้ จึงออกติดตามไป ตามความฝัน ได้เมืองบาดาล เข้าหานางและสมสู่กันเป็นผัวเมีย กลับมาเมืองโกสีย์ให้บิดาไปสู่ขอจากพระยาแฉ่ใหญ่สมเกียรติ แต่งงานแต่งงานกันเรียบร้อย ก็พาเมียมาอยู่เมืองคน

ต่อมานางแดงอ่อน ก็ตั้งท้อง ประกอบกับท้าวมหางศี่ไปคล้องช้างเผือกที่ป่าใหญ่ นางแดงอ่อนก็ลืกลอด พวคนางสนมเอกทั้งห้าคนที่ซื่อจรรยานางอยู่แล้ว ก็วางแผนชิงตำแหน่ง มเหสี เตรียมโหมมา กับลูกแฉ่มาเปลี่ยน พอนางคลอดลูกเป็นชายก็เปลี่ยนแฉ่มาแทน จันกุมารน้อยใส่ห ส่องน้ำหนึ่ แล้วก็ทุเลให้จให้ท้าวมหางศี่ ว่านางออกลูกเป็นแฉ่หาว่านางลืกลอดได้เสียกับพวกแฉ่ด้วยกัน ท้าวมหางศี่ไปได้อยู่เมืองหลายวันก็หลงเชื่อ จึงโกรธและก็จับไปลงนางแดงอ่อน ออกนอกเมือง

กล่าวถึงกุมารน้อย ที่ถูกจับใส่ไหลอยไปตามน้ำ ถาผีได้รับเลี้ยงไว้จนใหญ่เป็นบ่าว และก็ได้เล่าเรื่องราวต่างๆ ให้ฟัง กุมารได้ออกติดตามหาแม่ และเข้าเมืองพบกับพ่อคือท้าวมหางศี่ ท้าวมหางศี่ได้รู้ความจริง ได้ลงโทษสนมเหล่านั้น จับไปออกจากเมือง รับนางแดงอ่อนและลูกคืนสู่เมือง ครองชีวิตอย่างมีความสุข

14. นางแก้วหน้าม้า

คุณยายยีน บุญสัน

มีชาวนาผัวเมียคู่หนึ่ง ทุกข์ยากปากหมอง ทำไร่นาเป็นอาชีพ มีลูกสาวอยู่คนหนึ่ง ก็แสนจะซื่อใส หน้าตาอัปลักษณ์ หน้าเหมือนม้า วันหนึ่งขณะที่กำลังเกี่ยวข้าวอยู่ ก็มีวัวตกลงมาในไร่นาแปลงนั้น ในวามืดจกหมายบอกว่า หากผู้ใดเก็บวัวและจดหมายนี้ได้ ถ้าเป็นหญิงสาว ก็จะได้เป็นเมียเจ้าของวัว ถ้าเป็นคนแก่ เด็ก ก็จะได้สิ่งของมีค่าตอบแทน

กล่าวถึงท้าวปิ่นทองเจ้าของวัว ครั้นปล่อยวัวแล้วก็ให้เสนาอามาตย์ ออกติดตามวัว ไปพบที่บ้านนางแก้วหน้าม้า แต่พอทราบว่านางแก้วมีหน้าตาไม่สวย ก็ขอว่าวคืน

นางไม่ยอม หว่ากษัตริย์ตรัสแล้วคืนคำ จาเป็นท้าวปิ่นทองได้ตกลงนำเข้าเมือง แต่ไม่ยอมร่วมหอกับนางแบบตัวเมีย แถมยังให้คนแกล้ง ชาวเมืองก็เกลียดชังนางไปด้วย สารพัดที่จะทรมานนางแก้วหนีจากเมือง แต่นางก็ยอมทน พอเช้าให้นางไปเอายาในป่าเขานางก็ไปเอามาได้ ใช้ทุกอย่างที่เสี่ยงอันตราย แต่ก็ไม่สามารถทรมานนางได้รับอันตรายใดๆ ชาวเมืองก็แกล้ง รอคอยท้าวปิ่นทอง หนีไปอยู่เมืองอื่น เพื่อให้รักชอบพอ และแต่งงานกับคนอื่นหันนางแก้วไป และก่อนไปท้าวปิ่นทองก็สั่งกำชับนางแก้วไว้ว่า " ในตอนที่ไม่มีอยู่นี้ให้นางมีลูกให้ได้คนหนึ่ง " แล้วก็ลงเรือหนีไป นางแก้วได้ไปดักรออยู่ข้างหน้า ถอดรูปหน้าม้าออก เป็นหญิงสาวสวยงามมาก ท้าวปิ่นทองไปถึง พบเห็นเกิดหลงใหลมาก ได้พักอยู่กับนางหลายวัน จึงลางนางเดินทางต่อไป ส่วนนางแก้วหน้าม้า ได้กลับมาคอยผิวอยู่ที่เมืองตามสั่ง

สำหรับท้าวปิ่นทอง เมื่อไปอยู่เมืองอื่น ก็ได้ถูกสาวเจ้าเมืองต่างๆ เป็นเมียอยู่นานเข้าก็คิดถึงบ้าน จึงเดินทางกลับ ระหว่างทางมาพบยักษ์ เกิดต่อสู้กันดุเดือด ท้าวปิ่นทองดูท่าจะแพ้ นางแก้วหน้าม้าได้แปลงตัวเป็นชายช่วย จนรบชนะแล้วรีบกลับเมือง รอพบท้าวปิ่นทอง ท้าวปิ่นทองพอมมาถึงก็ยิ่งเกลียดชังนางอยู่เหมือนเดิม ยิ่งพอรู้ว่านางตั้งท้องยิ่งหาว่ามีชู้ นางได้เล่าเรื่องต่างๆให้ฟัง ท้าวปิ่นทองก็ไม่เชื่อว่าจะเป็นไปได้

ต่อมามียักษ์ยกทัพมา ล้อมเมืองไว้ ท้าวปิ่นทองออกรบก็แพกลับมามีความเก่งกล้าสามารถ ออกไปแก้ไขสถานการณ์ ก็ไม่มีใคร นางแก้วหน้าม้าเห็นว่าตัวจะพ่ายแพ้ และจับขังจึงอาสาออกรบ จนชนะ ท้าวปิ่นทองงวย งง ว่าเป็นไปได้อย่างไร ครั้นเมื่อนางถอดหน้าม้าออก เป็นหญิงสาวที่สวยงามมาก ท้าวปิ่นทองจำได้ว่าเคยได้ร่วมหลับนอนกับนาง ตอนออกหนีจากเมือง ในที่สุดชาวเมืองก็ยอมรับว่า นางเป็นคนเก่ง คนดีมีความสามารถ และท้าวปิ่นทองก็ยอมรับเอาเป็นมเหสีครองนครต่อไป

15. ปลาบู่ทอง

นายจันทร์ อ่อนสนิท

ชายคนหนึ่ง เป็นชาวไซชาวนา มีเมียสองคน ผู้เมียหลวงมีลูกชื่อว่า เอื้อย ผู้เมียน้อยมีลูกชื่อ อ้าย ทั้งสองเป็นสาววัยไล่เลี่ยกัน พอหลังจากเสร็จฤดูทํานาก็ พาเมียทั้งสองลงเรือไปตีกแห หาปลา ตามห้วยหนอง คลองบึง เมียหลวงเป็นคนปลดปลาจากแห ส่วนเมียน้อยก็เป็นคนถือข้อง รับปลาจากเมียหลวงใส่ข้อง ได้พอกินแล้วก็กลับบ้าน

อยู่มาวันหนึ่ง นางเมียน้อยก็หาวิธีการกำจัดเมียหลวง พอไปตีกแหหาปลาในห้วยหนองแห่งหนึ่ง พอผ้าได้ปลา เมียหลวงปลดได้ก็ให้นางเมียน้อยใส่ข้อง แต่ปรากฏว่าเมียน้อยได้ปล่อยลงน้ำหมด จนคำเหือบปลาไม่กี่ตัว พอหิวข้าวหิวน้ำก็พากันกลับ ผ้าได้ดูที่ข้องเห็นปลาเพียงนิดเดียว ก็เลยถามเมียทั้งสอง เมียน้อยก็หาเรื่องว่า แม่เอื้อยทั้งกินและทำหลุมมือ เป็นเหตุให้ผมล้ม พาดไม้พายเรือใส่แม่เอื้อยถูกงอนต่อ (ท้ายทอย) ตกเรือจมลงไปในห้วยลึก ผมก็นึกว่าน้ำไม่ลึก ไม่สนใจปล่อยให้จมน้ำเอง แต่จริงๆ แล้วแม่เอื้อยสลับแต่ถูกไม้พาย ก็เลยจมน้ำตาย ในหนองนั้น พอมาถึงบ้านเอื้อยก็เลยถามหาแม่ พอได้แก้มตัวว่าไปเก็บผักที่สวนเตี้ยมา แต่เอื้อยก็ไม่เห็นแม่มาซักที ได้แต่ร้องไห้ อยู่ทำน้ำสองสามวันต่อมา เอื้อยก็เห็นปลาบู่ทองตัวหนึ่งสวยงามมาก มาลอยวนอยู่ทำน้ำที่เอื้อยนั่งร้องไห้ นั้น เอื้อยเลยเฝ้าเลี้ยงไว้ โดยรู้สึกรู้สีกว่าจะเป็นแม่ของตน น้ำอาหารมาหับปลาบู่ตัวนี้ที่หน้าเป็นประจำ มีความฮักความผูกพันกัน จนแม่เลี้ยงนี้สงสัย เกิดสังเกตการไปมาที่หน้าของเอื้อยทุกวัน

นางเมียน้อยพอรู้ว่า ปลานั้นคือแม่เอื้อย ก็แกล้งเจ็บไข้ได้ป่วย อยากกินแกงปลาบู่ตัวนั้น บอกพี่ว่าหาได้กินก็จะห่วยป่วย พี่ก็เชื่อเมีย บอกเอื้อยจับมาแกง แต่เอื้อยบ่ยอม จนวันหนึ่งเอื้อยไปเลี้ยงควาย ในป่าใหญ่ อ้ายก็ไปลักขโมยจับปลาบู่ทอง เอื้อยมาต้มแกงให้แม่กิน พอเอื้อยกลับมาจากเลี้ยงควาย ก็รีบเอาอาหารไปทำน้ำ เรียกปลาบู่ขึ้นมากินเหยื่อ เรียกอยู่นานก็บ่เห็นมา เสียใจกลับบ้านมาเห็นเกสิด และก้างปลาบู่ทองที่ชานครัว อุตสาหัสเก็บเอาใส่ผ้าเช็ดหน้า แอบไปฝังไว้ในสวน ป่านก็เกิดเป็นต้นบากเหือ สวยงาม มีหมากผลน่ารักเอ็นดู เอื้อยเอาใจใส่ดูแล รดน้ำใส่ปุ๋ยพรวันดินทุกวัน จนเรื่องต้นบากเหือรู้ไปถึงหูนางเมียน้อย ก็พานางอ้ายลูกสาวตนมาขุดทิ้ง เก็บเอาหน่วยมาต้มป่นกิน เอื้อยกลับจากเลี้ยงควายมาเห็น ก็เสียใจได้แต่ร้องไห้ และ เก็บเอาเมล็ดมัน

ใบแอบปลูกไว้ในป่าใหญ่ ที่ใบเลี้ยงควาย ป่าให้อีแม่เลี้ยงใจยักษ์นี้รู้ บ่านนั้นก็เกิดเป็นต้นจ่าปี
จ่าป้าออกดอกส่งกลิ่นหอมไปทั่วตงนั้น จนเป็นที่เล่าลือของชาวเมือง

กล่าวถึงราชาหนุ่ม แห่งเมืองกาหลง ออกล่าสัตว์ในป่าใหญ่ ได้กลิ่นหอมดอกไม้้นั้น
เป็นที่จับอกจับใจ ตามกลิ่นนั้นมาในป่าใหญ่ ให้เสนาอามาตย์ ค้นหาต้นตอของกลิ่น จนมา
เห็นต้นจ่าปีจ่าป้าสองต้นนี้ เจ้าของคือเอื้อย เสนาอามาตย์ขออยู่นาน ก็ป้าให้ นางอ้างว่า
เป็นแม่ของนาง จึงแจ้งให้ราชาหนุ่มรู้เรื่องราว ราชาเกิดสงสารและเอ็นดูเอื้อย ก็เลยขอ
ทั้งต้นดอกไม้และเอื้อยไปดูแลรักษาในวัง จากนั้นก็ให้เป็นมเหสี เอื้อยอยู่กันอย่างมีความสุข
แต่เอื้อยก็คิดเป็นห่วงพ่อ ที่ล้าปากอยู่ไร่นา กับน้องและแม่เลี้ยง จึงลาพระราชากลับไปเยี่ยม
บ้าน และหวังจะรับครอบครัวของพ่อไปอยู่วังเสวยสุขด้วยกัน แต่พอลกลับมาพ่อได้ตายเสียแล้ว

นางแม่เลี้ยงพอรู้ว่าเอื้อยได้ดิบได้ดี ก็เกิดความอิจฉาริษยา อยากให้ลูกตนเอง
ได้เป็นมเหสีบ้าง พอเอื้อยกลับมาบ้านก็แกล้งทำดี ตั้งกะทะใหญ่ต้มน้ำร้อนน้ำอุ่นให้อาบ แต่
พอเอื้อยเพลอ ก็ผลักเอื้อยตกลงในกะทะน้ำร้อนนั้นเสีย เอื้อยก็เลยตาย นางก็ให้ลูกสาวตน
ปลอมตัวเป็นเอื้อยสวมเสื้อผ้าชุดมเหสี สวมลอยเอื้อย กลับเมืองกาหลง

เมื่อไปอยู่เมืองกาหลง ราชาก็สงสัยว่า ตั้งแต่กลับจากบ้านไร่ปลายนามาแล้วนิสัย
เปลี่ยนแปลงไป ก็เลยตั้งข้อสังเกต ก็รู้ว่าไม่ใช่เมียตนแน่ๆ ถึงจะหน้าตาคล้ายๆกันก็จริงแต่
นิสัยใจคอการกระทำทางแตกต่างกันมากมาย ยิ่งนานวันก็ยิ่งแน่ใจว่าไม่ใช่เอื้อยเมียตน วันหนึ่ง
ขณะที่พระราชานอนมือก่ายหน้าผากคิดถึงคุณงามความดีของเอื้อยอยู่ ก็มีนกแขกเต้าตัวหนึ่งบิน
มาจับที่หน้าต่าง ร้องให้คร่ำครวญ เล่าเหตุการณ์ทุกอย่างให้ฟัง พระราชาสมัยนั้นก็ฟังภาษา
สัตว์รู้เรื่อง จึงจับมันมาเลี้ยงไว้ในกรงทอง ดูแลเอาใจใส่ให้ความรักและเมตตา จน
ความรู้ถึงนางอ้าย นางอ้ายก็แอบดูเห็นนากับพระราชาลอเคลียกันคิดสิ่ง เกิด ก็บอกแม่ตน
หาทางกำจัด นางก็แกล้งป่วยอยากกินลาบนกแขกเต้า สั่งให้สมมครววังไปจับนกแขกเต้า
มาลาบ พระราชารู้ทัน สั่งจับแม่กับลูกทันที เอาไปลงโทษ และก็ขับไล่ออกจากวังไปอยู่
ปลายสวนท้าวหน้าทีเลี้ยงสัตว์ สั่งห้ามเข้าวังโดยเด็ดขาดมิฉะนั้นจะถูกตัดหัว

ส่วนเอื้อย ที่อยู่ในร่างนกแขกเต้า พระราชาไปที่ใดก็จะเอาไปด้วย จนกระทั่งไป
ป่าใหญ่ล่าสัตว์ ได้พบพระฤาษี พระราชาก็เล่าให้ฟัง พระฤาษีก็สงสาร จึงได้ทำพิธีชุบชีวิตให้
ให้นกแขกเต้ากลับกลายเป็นคน เหมือนเดิมทุกประการ และก็เป็นผู้ครองเจ้าเมืองนคร
กาหลง ตลอดกาลนาน.

1.3 นิทานก้อม (นิทานประจำถิ่น)

1. บักแหมบอีฮา

นายจันทร์ อ่อนสนิท

สมัยแต่ที่บ้านเมืองยังป่วนมีสัวม ผู้บ่าวผู้สาวก็จะออกไปทุ่งรอบบ้าน ตอนหัวค่ำ เพิ่นพากันไปจี๊ แถวทุ่งนาใครไปปลูกที่ก็จะเหยียบจี๊ ส่วนมากไปกันยามหนาว (ฤดูหนาว) คีนเตือนหงาย ตัวสำคัญคือบักแหมบ กับอีฮา ไปเป็นประจำ บักแหมบก็จะมารับอีฮาทุกมือ ทุกวัน พอแต่กินข้าวแล้วเสร็จก็มีมือเซ็ดหัวกระดกลงบ้าน อีฮาก็เช่นกัน บอกแม่ว่า ไปจี๊ ก่อนเตื่ออ๊อแม แล้วก็หายลงบ้านไป

บักแหมบก็พาสาวไปจี๊เลาะทุ่งนาตีนบ้าน (นอกหมู่บ้าน) บักแหมบจี๊แล้ว ก็เซ็ดกัน ด้วยกิ่งไม้แถวๆนั้น อีฮาหาไม้บ่ได้ ก็คว้าได้คนเบ็ด เซ็ดกันทันที บังเอิญไม้คันเบ็ดนั้นมีเบ็ด ติดอยู่ ใต้เกี่ยวเอากันอีฮา ดึงปลดบ่ได้ ร้องไห้บักแหมบช่วย บักแหมบก็เสนอซื้อแลก เปลี่ยนทันทีว่า เจ้าสิให้อีฮายังช่วยถ่าปลดได้ ด้วยความเจ็บปวด อีฮาก็เลยรีบตอบไปว่า คีนนี้สิหาหนอนนา(หนอนด้วย) บักแหมบก็เลยปลดได้เรียบร้อย พากันกลับบ้าน รอเวลาให้ศึก บักแหมบจะมาหลอนสาว

พอตีกคนนอนสัจด์ บักแหมบมาตามนัดไว้ ส่วนอีฮาก็ย่าน(เกรง) บักแหมบขึ้นมา หลอนตัวเอง ก็เอาเต่าไปผูกไว้หัวบันได แต่บักแหมบมา แอบไปขึ้นข้างฝาตรงห้องอีฮา นอน หวังจะเข้าทางบ้องเอี่ยม(หน้าต่าง) บินขึ้นไปได้หนอยเดียวก็ตกอ๊อลงมา แม่อีฮาได้ยินเสียงดังคิดบกด ก็เลยถามอีฮาว่า "อีฮา อีฮา แมนยังตกลง อีฮาก็ตอบว่า บ่แมน กระดั่งกระจื่อ บ่ออ๊อแม" บักแหมบได้ยินก็เฒะรห คางฮือๆ ว่า"ฮือกระดั่งกระจื่อ หีพอ หีแม มึงบ้อ กระดุกพ้อแกหักสามซีก สีซิก มึงบ่จักบ้อ"

จากนั้นบักแหมบก็เปลี่ยนทางขึ้นใหม่ ไปขึ้นบันได พอคลานขึ้นไปถึง ก็ได้ยิน เสียง เต่าฮ้องพิๆ นึกว่าเป็นเสียงอีฮา ก็คลานก้มเข้าไปใกล้ๆเสียง เต่าก็เลยคาบหู บักแหมบกับ บักแหมบฮ้องลงตาย นึกได้ว่า ครั้นเต่ากัดฟ้าฮ้องมันจึงปล่อย บักแหมบก็เลย ทำเสียงฟ้าฮ้องว่า "แป๊บๆ เบร๊ย้ง แป๊บๆเบร๊ย้ง สองสามครั้ง เต่าก็ปล่อย แม่อีฮาตื่น ออกมาเห็นพอดี จับบักแหมบ ปรับใหม่ ให้อ๊อแมมาสู้ออ อีฮา ให้อ๊อแมมาสู้ออ

2. เชียงเมี่ยงหนีตาย

นายจันทร์ อ่อนสนิท

บักเชียงเมี่ยงเป็นคน เจ้าปัญญา เดินทางไปพบเห็นนกกระสา เสือ ไร่ ผูกเป็นเสียวกัน (เพื่อน) ต่างก็ดูแลเลี้ยงดูกัน เปลี่ยนเวรกันหาอาหาร ปรงูให้หมู(เพื่อน)กิน เวรเสือ เสือกก็หาเนื้อมาเอ็ด(ท้าว)อาหารให้หมูกิน ถึงเวรนกกระสา ก็หาดักจับปลาสดมาต้มแกงให้หมูกิน ถึงเวรไร่ ไร่ก็ออกไขควักให้หมูกิน พอถึงเวรเชียงเมี่ยง บักสิหาอีหยังมาให้หมูกิน คิดไปคิดมาก็นึกถึงไร่ออกไขควักกินได้ ก็เลยไปแอบเข้าสวน จากนั้นมาเชียงเมี่ยงก็เข้าครัวควัก แล้วก็นำมาให้หมูกิน แต่ตัวเองบ่กิน แอบเบ้ง(ดู)อยู่ข้างฝา อดบ่ได้ก็เลยบ่นว่า"...เฮ้อว เฮ้อว พวกนี้กินข้าวจุ๊ สองสามครั้ง เสือได้ยืนดั่งนั้นก็กระธ ไร่เชียงเมี่ยงหำงจับกินให้หายแค้น ที่ควักให้หมูกิน เชียงเมี่ยงก็วิ่งหนีสุดชีวิต วิ่งไปถึงต้นเสียบแมว(ผลไม้ชนิดหนึ่งลูกเล็ก ๆ) เชียงเมี่ยงก็เก็บกิน บอกร้อย ๆ ใผมีอาผุฮุด (รูต) ก็นฮุดกิน ใผมีน้อยคอยหยิบ คอยหย่อม เสือกก็ฮุดเข้าฮุดเอา มีสอยหมด(เต็มไปด้วยบาดแผลเป็นทางยาว) เลือดไหลซิกๆ เชียงเมี่ยงเห็นก็วิ่งหนีอีก เสือกก็วิ่งตาม ไปเห็นบ่เกสือ เชียงเมี่ยงก็เอามือถูกเกสือ ก้า บอกเสือกว่ามือจะหายบาดแผล เสือกวิ่งๆก็ทำตาม บวดแสบดินตาย เชียงเมี่ยงก็วิ่งหนีต่อ เสือกเอาจริง ไร่โดยบ่คิดชีวิต เชียงเมี่ยงวิ่งไปถึงดอนยายแม่ฮ้าง ใจจะขาดก็แก่งทำเป็นตาย นอนหงายฮ้างปาก บังเอิญแดนกันก่าน มาพารับฮ้างปาก รุ่งขึ้นยายแม่ฮ้าง(แม่หม้าย) มาสวนดอนเห็นเชียงเมี่ยงตาย ก็สะใจ สมน้ำหน้า ดันไปเหยี่ยวฮ้างปากเชียงเมี่ยง แตนอยู่ปากดอยกันเอา ฮ้องหลงตาย ร้อย ๆ ๆ บักทำนี้ ตายแล้วยังมีพิษมีภัยอีกตัวนี้แหลม.

3. บักเชียงตงสร้าง

นายมงคล ทรายาง

ครอบครัวบักเชียง ทุกข์ยาก หาเช้ากินค่ำ พ่อตายแต่น้อย มีแต่แม่ แม่รับจ้างคานาและเกี่ยวข้าวทั่วไป หลังเกี่ยวข้าวแล้ว ยามแล้ง แม่ก็พาลูกๆ หาได้กินได้เขียดหรือได้ปลาตามห้วยหนอง มาแลกพริกเขือเกลือปลาแดก ยามแล้งนี้ก็ได้กิน ได้เขียดจ่านา เขียดบักแอ้ เขียดโยน เขียดซาค้า และยามเช้าก็ออกขวยกุดที่ตามกองจี้ควาย มาควักให้

ลูกๆกินทุกวัน คินหนึ่งแม่ก็พาเซียงไปใต้เจียด เรียบหนองแวง เจียดก็หลายต่างคนต่าง ใต้ บักเซียงเห็นกบตัวหนึ่ง เดินขึ้นริมหนองจะเข้าป่าริมหนอง เซียงก็ไล่ตามไปขาดการสังเกต ตกลงสร้างฮ้าง (ป่น้ำเก่าๆซารุดแล้ว) ขึ้นมาได้ ปินจนหมดแสง กลับอยู่ในสร้าง แม่ก็หาหมดคินไม่เห็น ช้องให้หาลูก

กลับเข้าไปในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็กำลังฟังหมอลำ จันบุญคุ้ม แม่บักเซียงก็บ่าวาให้พี่ ำพี่น้องรู้ว่า บักเซียงเสียอยู่คุดหนองตอนใต้เจียด หาจนหมดปัญญาแล้วก็บ่เห็น ชาวบ้านก็แตกตื่นพากันออกเฝ้าหา จนแจ้งหมอลำเลิกก็บ่เห็น

พอตอนเช้าผู้เฒ่าบ้าน กับลุง ป้า น้าอา ก็พากันไปหาตามแนวที่เดินใต้เจียดอีก ผู้เฒ่าบ้านก็ไปเห็นสร้างฮ้าง ก็เปิดถางออกให้เป็นชัด ส่องลงไปเห็นบักเซียง นอนสลบอยู่ในสร้าง อุ้มขึ้นมา บักเซียงตื่นขึ้นจึงดีใจ บอกว่า ตกลงไปเอนแม่ก็ไปได้ยิน ปินขึ้นก็ไปได้จน แสง ชาวบ้านก็เล่าลือว่าผีหนองนี้ดู ไปใต้เจียดบ่ได้บอกเจ้าที่จึงตกสร้าง กลับบ้านญาติพี่น้องก็รู้ข่าวเล่าขานให้ พากันไปเอนขวัณบักเซียง รอบสร้างฮ้าง สุขขวัณผูกข้อต่อแขนให้ขวัณ ำห้อมาอยู่นืออยู่คิง จากนั้นมาบักเซียงก็หลีกเลี่ยงการไปใต้เจียดหนองนั้น แต่ก็ไปหนองอื่น ถ้ำบ่ได้ก็บ่ได้กิน หามาได้ก็เอาไปแลกข้าว แลกเกลือ บักพริกผักพวย กินสืบมือไปแล้ว ตามประสาคนทุกข์

4. บักจี้กาก

พ่อใหญ่ตา เวชกามา

บักนี้เป็นคนเฒ่ายาก ปากบ่ชอบ ตัวก็เก้ง บ่เว้นแม้แต่พระสงฆ์องค์เจ้า มัน จึงเป็นจี้กาก ตามตัวมัน เป็นวงๆอยู่เต็มตัว ำพาก็บ่อยากเข้าใกล้ ย่านจี้กากมันติด เอา ยายังใส่กับเขา (ไม่หาย) บักนี้บ่ฟังความพ่อ ความแม่ เถียงก็เก้ง บางทีก็ดำ ำให้แม่เสีย ใจ แต่แม่ก็ยังพยายามทำให้ หลายครั้งหลายหน พาไปวัดทำบุญก็บ่กล้าเข้าวัด แม่ของ แกได้เล่าเรื่องจี้กากอยู่ตัวลูกชายให้พระฟังพระได้บอกยาแก้ คือ **ตันชุมเห็ดเทศ** บดเอาน้ำหรือฝนมันมาทาบริเวณที่เป็นจี้กาก สักสองสามครั้งก็จะหาย

แม้ว่าบักจี้กาก ออกหาใบ ชุมเห็ดเทศ หรือตันจี้เหล็กใหญ่ ตามดงหากากทุก วัน จนหายเป็นปกติ จากนั้นบักจี้กากก็ได้คิดว่า พระ พ่อ แม่ มีคุณ ทาให้ตนเองมีชีวิตดีขึ้น

4. บักจี้กาก (सानวนที่2)

นายประมูล อ่อนสนิท

บักจี้กาก เว้ยยากบอกยาก แต่พ่อแม่ก็ฮักหลาย เพราะเป็นลูกชาย
หล่า นิสัยจึงไม่ค่อยจะดี ชอบเถียงพ่อแม่บ่ตกปาก บางครั้งก็ด่าพ่อแม่ และครู
อาจารย์ตัวเอง ให้อเสียใจเจ็บใจ มันเลยบวบเป็นจี้กาก เต็มรัต เป็นวงๆ
หมู่พวกก็รังเกียจ บ่ยากเข้าใกล้เดี๋ยวดิดจี้กาก ผู้สาวก็บ่สนใจ แม่ก็อยากให้อ
แต่งงาน สิบหน่อแทนแนว แต่ก็หาเมียบ่ได้

แม่ก็ไปหาหลวงพ่อ เล่าเรื่องทุกข์จาให้ฟัง หลวงพ่อก็รับปากว่า จะ
เป่าให้หายแต่ต้องมาบวชอยู่วัด จึงจะรักษาได้ต่อเนื่อง แม่ก็พาบักจี้กากมาขอ
บวช กับหลวงพ่อ และก็ไปหาใบจี้เหล็กใหญ่(ใบชูปเห็ดเทศ) มาตำให้แหลก
หลวงพ่อก็เอามาทาทาจี้กากให้ทั่วตัวแล้วก็เป่า ทาอยู่หลายวัน จี้กากก็เริ่มหายไป
บักจี้กากก็ดีใจ ไปหาว่าที่บ้านว่า ตัวเองหายเพราะหลวงพ่อจมนมนต์เป่า คน
ที่เป็นโรคเป็นกาก ก็หลังไหลมารักษา

พอบักจี้กากหาย แม่ก็บอกหลวงตาว่า บักจี้กากนี้ นอกจากเป็นกาก
แล้ว มันยังปากเหม็นอีก ให้อหลวงพ่อช่วยเหลือ ผู้สาวจะบ่ฮัก หลวงพ่อก็บอกว่า
ให้อมันเลิกด่าพ่อแม่และครูบาอาจารย์ และก็อมเกลือ ให้อเกลือแปลงพันทุกวันก็
หาย จากนั้นบักจี้กากก็ทำตามทุกอย่างที่หลวงพ่อบอก อยู่ต่อมาก็มีผู้สาวมาฮัก
พ่อแม่ก็สู้ขอแต่งงานให้ถูกต้องตามประเพณี

5. บักแหบขายถ่าน

นายบุญเลิศ ไชยช่วย

หมอหนึ่งชื่อว่าแหบ มันปากห่อ(พูดไม่ชัด) เพราะมันดั่งแหบ
(จุกแหบ) มีอาชีพเผาถ่านขาย ตามหมู่บ้าน ใส่อ้อเชื้อรอบบ้าน พร้อมกับฮ้อง
ว่า...ฮานฮับฮาน ๆ ๆ ฮานฮับฮาน ๆ ๆ ไปเรื่อย วันหนึ่งก็ไปฮ้องตรงบ้านคน
ดั่งแหบคือกัน เจ้าของบ้านก็สนใจถ่าน ก็ฮ้องถามว่า ฮานฮอบฮอไหน ฮาน ฮาน
ฮอบฮอไหน บักแหบได้ยินดังนั้นก็กรธ จนตัวสั่นว่า ฮามาฮอนฮวมเน่ เชื้ออ้อ
ถ่านเข้าไปใกล้ๆ ยืนจังก้า ถามว่า ฮอนฮวมบ้อฮี ฮับเต๋ๆ (ตีบเต๋-เตะ/ตบ/ตอย)

คนจะซื้อถ่านก็ งง ว่าทำไมคนขายถ่าน จึงมโหฬารเพียงแต่ ถามซื้อถ่าน
ก็มีหน้าตาตุ๋นหน้า ก็มีคนข้างบ้านออกมาชี้แจงว่า เขาได้สอนความดอก(ล้อเลียน)
เขาก็ดั่งแหบ(จุกบ่) คือกันกับเจ้านั้นแหละ บักแหบขายถ่านจึงเข้าไปยอมขาย
ถ่านให้ จบ.

6. บักหมอนแบ

นายจันทร์ อ่อนสนิท

บักหมอนแบ เป็นตัวจู้คร้านนอนกลางวัน มือถ่ายหน้าผากทุกวัน และก็คิดและก็น่าว่า ร้อยความคิดมีบ่อแพ้ แต่ทุนค้าหากบ่มี พ่อแม่ทุกข์ใจหลาย ลูกชายจู้คร้าน บ้านเมืองก็เล้าลือกันว่า บักนั้นนอนหลายจนหมอนแบ ความไต่ย็นถึงหูพระยา ก็ให้เรียกบักแหมบเข้ามา และก็ถามว่า มึงจะเอาหลานปานใดทุนใบคำอันใดบ้างที่มึงจะเอาไปค้าจะส่งเสริมมึง บักแหมบก็บอกว่า อยากรู้ได้เรือก้านไต่เงินทอง และลูกเรือสี่คนพระยาก็จัดให้ตามที่ต้องการ

บักแหมบนำเรือลงไปไทย(กรุงเทพ) ไปเอาสินค้า เสื้อผ้าหน้าแพร มาขายให้คนบ้านนอกออกมาแถวลำน้ำ และก็ติดต่อซื้อข้าวลงไปขายเมืองไทย แต่บักแหมบนี้ความคิดลึกซึ้งแถมเรือ มันทันไปส่งโรงสีแพแถมแม่น้ำเจ้าพระยา เรือแรกใส่เต็มซั้งน้ำหนัก พันต้นเป็นเงินหลายตาสั่ง เรือเที่ยวสองเต็มคือกัน แต่ข้างไต้มันใส่แถบไปเอาข้าวบักหน้า พวกซื้อก็ว่าเรือราเก่า ก็ไม่ซั้งบักแหมบก็เอาข้าวไปลงบนกันใบทั่ว บักแหมบทำอยู่หลายเที่ยวก็เปลี่ยนใบทำกับโรงสีแห่งอื่น กว่าเขารู้บักแหมบก็รวมมหาศาลแล้ว

พระยาเห็นบักแหมบหัวดีจริง ความคิดจริงก็ยกลูกสาวให้ กลายเป็นลูกเขยพระยาร่ำรวยมีเงินทอง วนพริบตาด้วยกลโกง แต่ในที่สุดบักแหมบก็ต้องเศร้าใจที่ตนเองเกิดล้มป่วยเป็นอัมพาต ลูกเดินไปไหนมาไหนไม่ได้ นอนติดสาดติดหมอน จนหมอนแบคือเก่าเงินที่ได้มามากมายก็รักษาตนเอง จนเกือบหมดกลับมาจนคือเก่า นั้นแหละคนบ่ซื่อมันก็ฉิบหาย ได้มาจั่งไต่ก็บ่จั่งสิ้น

7. บักเชียงซ้อง

อุณยายแพงศรี อ่อนสนิท

แต่ก่อนบ้านนี้มีธรรมเนียมเจ็งเชียงซ้อง เวลาฟ้าฝนแล้ง ผู้ใหญ่บ้านหรือเจ้าอาวาสวัดก็จะประชุมลูกบ้าน หาวิธีการขอฟ้าขอฝน อันดับแรก ก็จะมีการเจ็งเชียงซ้องเสียก่อน เพื่อถามว่าปีนี้ฟ้าฝนดีหรือแล้ง โดยการเอาซ้องมาแต่งผูกคอด บิดผาซ้องให้สนิทด้วยกระโป(กระลา)บักพร้าว เอาไม้มาเทียบสองให้ชายสองคนจับไม้ สองมือหันหน้าหากัน แล้วก็โยกไปมา เจ็งซ้ายเจ็งขวามีคนบ่าวฮ้อนวอนเทวดา อินทร์พรหม ให้มาสิงสถิตย์ในซ้อง พอเทพอินทร์ลงซ้องก็จะพาคนถือเต็นไป ก็จะมีคนถามว่า ปีนี้ฝนดีหรือฝนแล้ง ถ้าดีให้เต็นสนุกสนานไปชนหลักฝน หากฝนแล้งก็ให้เต็นไปชนหลักแล้ง ที่ฝังไว้คู่กัน แล้วก็รู้ลึกรู้แจ้ง

เป็นจริงตามนั้น ถ้าหากว่าชนหลักแสง ชาวบ้านก็ให้ได้เจ้ฉางแมว ดังคตตัง
 สาก หรือสวดคาถาปลา คือ ขอฟ้าขอฝน ให้มีน้ำดันทนา ปีที่แล้ว กับปีนี้น้ำเขา
 (บ้านดาตทอง) ก็พากันแข่งและสวดคาถาปลา คือ (2538, 2539) คนที่เป็นผู้ถือ
 ชื่องสองคนนั้น เขาเรียกว่า บักเซียงซ้อง ชั่นดอก.

8. บักหมื่น

นางทองนาค ชุปวา

พ่อใหญ่มีกับแม่ใหญ่สา มีลูกชายเดียว อีกหลายตามาจทุกอย่าง บักลูก
 นี้ก็สำคัญอยู่ตายว่า พาพ่อพาแม่เห็ดไฮ่สนา เอาควายออกบ้านไปนาแต่เด็ก(เด็ก)
 ไรอยู่ดนาแล้วก็หาจิ้งหรีดตามก้อนข้าว กล้วยก็ตามกองจี่ควาย หาหน่อไม้ หาข
 หาเห็บ มาให้พ่อแม่เห็ดอยู่เห็ดกิน แต่ว่าลูกชายนี้มีชื่อเสียคือ ว้างบ่ได้ ว้าง
 เป็นอันว่าเข้าป่าหาไม้บักค่างมาตัดเป็นฟ่อนๆ เพาเห็ดจี่เห็บ หมิ่นบั้งไฟ สะสม
 ไร่ พอถึงบั้งไฟ ก็คว้าจี่เห็บมาอัดเห็บได้เลย อันดับแรกทดลองหมิ่นด้วย ฟัน
 จี่เห็บเห็ดบั้งไฟน้อย บั้งไฟดอกไม้ ตะไล ถ้าขึ้นดีก็แปลว่า บั้งไฟใหญ่ขึ้นแน่นอน

พอถึงเดือนหก บักหมื่นก็เป็นหัวหน้าคุ้ม เห็ดบั้งไฟแสน หมู่พวกญาติ
 มิตรก็มาเข้ากลุ่มด้วย หมวดผู้ชายก็เห็ดบั้งไฟ หมวดผู้หญิงก็หันพ้อยเจ้ง พ้อนแพ
 เข็นคณะๆ สนุกสนาน คณะใดบั้งไฟแฉ่งสวย มีคนพอร่าสวยงาม พ้อนได้
 จังหวะดี มีความหมายก็จะชนะการประกวด ในวันแห่ง พอถึงวันจุด บั้งไฟบั้งไฟ
 ขึ้นสูงเข้าฟ้า หาบเห็น หรือขึ้นฟ้านานก็จะชนะ บักหมื่นเป็นคนคักคนแน่ พาหมู่
 หามบั้งไฟขึ้นข้าง พาดไร่แล้วกลับลงมาจุดหางขนวนข้างไฟให้ไฟวิ่งไปสู่อบั้งไฟ
 ไฟขนวนรวดเร็วทันใจสุดๆ ๗ ไปถึงกันบั้งไฟ แต่...ดับ มิได้ บั้งไฟขึ้น บัก
 หมิ่นรอบได้ ใจฮ้อนก็เต้ขึ้นไปซ่อมกันขนวนบั้งไฟ แต่...ทันใดนั้นเองบั้งไฟก็เกิด
 แตก ปั้ง ๗ ๗ กระจายไปทั่ว บักหมื่นถูกแรงหมิ่นบั้งถึงเอาตกฮ้าน ตัวหมิ่นดา
 บือ ๗ ๗ ชาวบ้านแลน(วิ่ง) มารุมหามออกจากฮ้านบั้งไฟ มาร่มไม้สะแก เอา
 จีตม(จกลน) ทา ๗ ๗ รอบตัว แต่บักหมิ่นบ่ทันตาย สิ้นตาได้ หามไปบ้านพ่อแม่
 ฮ้องให้ หาหม่อหวานมาเป่าแก้พิษไฟ ล้างจีตมออก ตัวเปื่อยหมด รักษาอยู่หลาย
 วันจึงหาย เขาว่าบักหมื่นเห็ดบั้งไฟลมหัวครุเทพครุแดง จากนั้นมาเขาเรียกมัน
 ว่า บักหมื่น เพราะตัวมันดำ

9. รือเคแม่ใหญ่สอน

นายบุญเลิศ ไชยช่วย

จันทร์กรรมเมียดื้ออ่อน ผู้คนก็มาหลายเกินคาด เพราะหิดอ่อนได้ลูกชาย หมู่พวกถือว่าโชคดี ก็เลยมาร่วมฉลองกันบักใหญ่ จนม่มีอาหารให้อยากให้กินก็เลยเก็บบักบวบอยู่ริมฮั่วมาแกงปลาให้หมู่พวกกิน หมู่พวกก็เลยพากันแซวว่า จันทร์กรรมกินแกงบักบวบ แต่หิดทองดีหิว รีบซดแกงบักบวบ ยังบ่ทันได้เย็น บักบวบลวกปาก จะคล้ายก็อ้ายก็เลยทนกลืนผาคอลงไปด้วยกรรมาร น้ำตาที่ไหลออกมาโดยปได้ตั้งใจ เมียเห็นก็เลยด้วงว่า เจ้าเป็นหยังจึงฮ้องไห รือย...คิดฮอดแม่ฮ้อย แม่ฮ้อยชอบแกงบักบวบ พอดีกับแม่ใหญ่สอนมาจันทร์กรรมคือกัน เห็นกินแกงบักบวบก็เลยว่า ฮืออยากหลานน้อ แกงบักบวบสู่หมู่พวกกิน เบ็ดบ้านกูปฮึดป่อยากไปเอามาลาบสู่หมู่สู่พวกกิน พวกชี้เหล่าได้ก็เลย เอาจริงเอาจัง เอาเด้อ ๆ แม่ใหญ่มืออื่น(พรงนี้) จะไปเอา ยายสอนก็ ตอบ รือเค ๆ ๆ

พอแจ้งพวกชี้เหล่าก็พากันไปสองสาม หวังไปจับเบ็ดบ้านยายสอน มาต้มลาบพอไปถึง ยายสอนก็ถามว่า สู่พากันมาหยัง เขาก็บอกว่า มาเอาเบ็ดตามยายบอกได้หะ ใผบอกสู่ ฮั่วก็ยายบอกได้หะมือสินนี้ ยายยังว่า รือเค ๆ ได้หะ รือเคก็แปลว่า ตกลง ตัว ป่า รือเคฮ้อยแปลว่า ปดกลง ไปกลับเมื่อปให้ดอ นี่หะเขาจึงเ็นว่ารือเค แม่ใหญ่สอน แปลว่า ปดกลง

10. บักจี้ควาย

นายจันทร์ อ่อนสนิท

มีครอบครัวหนึ่ง มีลูกชายอยู่ห้าคน ลูกสาวผู้เดียว พ่อแม่พาเฮ็ดฮั่วไสนา หลายท่งได้ข้าวเต็มเล้าทุกซปี เป็นคนมั่งมีในหมู่บ้าน ลูกแต่ละคนก็คู่กันจนแจ้ง ผู้ชายก็โฉนาคราดนา ตกกร้า ขุดบั้นอุนาเป็นเขตเป็นแดน ลูกสาวก็ตาฮูก (ทอดผ้า)เฮ็ดงานบ้าน กับแม่หุงข้าวหุงปลาส่งข้าวพวกพ่อกับพี่ชายไปทานา ปีาดข้าวดีก็ลงแขกเกี่ยว พวกเสี่ยวหายเกลอฮักก็มาช่วยเหลือ ปีาดข้าวบ่หนาก็เกี่ยวเองพาดเอง แต่ข้าวพวกนี้งามทุกปีๆ เพราะว่าพ่อกับบักลูกชายหล้า นั้นขยันหาเก็บจี้ควายตามถนนหนทาง ในหมู่บ้านและถนน ขนไปใส่นาทุกปี จนเขาเรียกชายหล้าว่า บักจี้ควาย เพราะตื่นเช้ามั่นได้ล่อกับฮูฮ้างพั้วตัก ออกตามถนนหมู่บ้านและถนนสาธารณะ เก็บจี้ควายให้ถนนสะอาดทุกวัน ผลพลอยได้คือปุ๋ยคอกบ่ต้องซื้อปุ๋ย

4. นิทานมุขตลก

1. พ่อเฒ่าเลือกลูกเขย

นายจันทร์ อ่อนสนิท

สมัยแต่กี้แต่ก่อน ผู้สาวเพิ่นลงช่วงเขียฝ้าย หน้าบ้านยามแลงจนตึก
ดินเที่ยงคืนจึงนอน พวกผู้บ่าวก็มาเล่นสาวลงช่วง บางคนก็เป่าแคนมา บางคน
ก็ตีดุง(พิณ)มา เป็นหมู่ๆ เล่นสาวช่วงนี้แล้วย้ายเป็นเล่นสาวช่วงนั้น มักผู้ใดก็
ให้พ่อแม่มาสู่ขอ กับพ่อแม่ผู้สาว ตกลงได้ก็หาหม้อหาวันแต่ง

พ่อใหญ่สามีลูกสาวอยู่สามคน สังเกตผู้บ่าวพวกมาเล่นลูกสาวทุกเมื่อ
ทุกวัน บักได้มีอญา(หยาบ) มัก ว่ามันรู้เห็ดเวียกงานจนมีอญา บักได้ตื่นเด็ก
ลูกเข้า เคยบวชเขียนเขียนอ่านด้วยก็จะพิจารณาเป็นพิเศษ ในปีเดียวกันพ่อใหญ่
สามแต่งงานลูกสาวทั้งสามคนแต่งเข้ามาอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ต่างคนต่างช่วย
เหลือซึ่งกันและกัน จนแก่เฒ่ามาพ่อสาเป็นห่วงว่า ว่าจะอยู่ที่บ้านนี้ได้ สืบหนองนท
แนว ก็วางแผนทดสอบความสามารถของลูกเขย บำให้รู้ตัว สั่งให้ลูกเขยทั้งหมดไป
หาไม้มาคนบ้อง(ท่อน) มาผ่าเห็ดไม้หีบ(ไม้บั้ง) ให้เวลา 1 ชั่วโมง

จากนั้นเขยทั้งสามก็ต่างคนต่างตั้งใจทำไม้บั้ง เขยใหญ่ก็หิ้วขวานหัก
แกะรูปนั้นรูปนี้ สวยงาม มีของเขยหล่าผู้เดียวบคือหมู คือผ่าเข้าผ่าเอา แสบ
เดียว ก็พอมาส่งพ่อเฒ่า พ่อเฒ่า(พ่อตา) พิจารณาแล้ว ตัดสินให้เขยน้อยชนะ
ดาบอีกว่าสุสีปั้งปลาकिनบือ เห็ดมาตายหญิงงามแท้ วันต่อมาก็ทดสอบอีก ถาม
เขยทั้งสี่ว่า สุว่าฟ้ามันเป็นหญิงจึงฮ้อง เขยที่หนึ่งก็ตอบว่าเพราะ รามสูรขว้าง
ขวานรื้อแก้ว เขยสองก็ตอบว่าเพราะ เขาพระสุเมรเลื่อนลั่นเข้าชนกัน เขยหล่า
ตอบแปลกกว่าหมู่ว่า มันเป็นธรรมชาติ พ่อเฒ่าก็ถูกใจหลายว่าเขยหล่านี้เก่งอีหลี
หลายปัญหา ก็มีแต่เขยหล่าตอบเข้าท่ากว่าทุกคน เลยตัดสินใจยกมุลมังสังคณาติ
ให้เขยหล่าเป็นผู้ครองมุล

พวกเขยใหญ่ก็ค่อยๆ ออกบ้านออกเยือน ไปทีละคู่ๆ พอมิลูกมีเต้า
เขยหล่าก็พาหน้าทีเลี้ยงพ่อเฒ่าแม่เฒ่า พี่น้องไปหามาแะก็เลี้ยงเกีย ให้อิมหนา
สาราญ ใจต้องกว้างเอื้อเพื่อแผ่แผ่ ลูกหลานพึ่งพาอาศัยได้ เอ็นว่าเขยใหญ่
นานๆที่ลูกเขยลูกสาวลูกหลานก็จะมารวมกัน กินข้าว เว้นหัวหัวม่วนกัน แล้วค่อย
กลับบ้านไปบ้านมัน เขยหล่าก็พาหน้าทีได้ดีสมใจพ่อเฒ่าแม่เฒ่า ตัดสินใจเลือกบ่
ผิด ถือว่าเฒ่านี้ตาแหลมคมมองคนปรุปรัง

2. หัวพ้อตาแดง

นางนาค ชูปวา

วัดหนึ่งมีหัวพ้อตาแดงอยู่กับเขรน้อย และลูกศิษย์วัด หัวพ้อก็กังวลกับ
ตาตัวเองที่แดงผิดปกติ เรียกเขรน้อยมาถามว่า

หัวพ้อ - ตาเขาแดงหลายบ้อเขร / เขร - แดงอีหลีหละหลวงพ้อ

หัวพ้อ - แดงซำได้(แดงแค่ไหน) / เขร - แดงคือบักพริกนี้แหละ
หลวงพ้อ

หัวพ้อ - ตาคนแม่มีงหน้าคือสีแดงคือบักพริก เขรน้อยเลยถูกตี

หัวพ้อ - บักเขียงตาเขาแดงซำได้เดี๋ยวนี้ / เขียง - แดงคือดอกจาน

หัวพ้อ - ตาแม่มีงบ้อแดงคือดอกจาน เขียงก็ถูกตีอีก

หัวพ้อ - บักปองตาเขาแดงซำได้เดี๋ยวนี้

ปอง - แดงหลายอยู่ (ปองก็คิดว่าแดงแบบว่าดีนี่จึงบ่ถูกตี) เลย

หัวพ้อ - แดงหลายนั้นแหละ แดงซำได้

ปอง - แดงคือตากซำน้อยนี้แหละ (ตาก-กันรู่ทวารหนัก)

หัวพ้อ - เอ้อ เอ้อ ชันแนมะเว้ย...แดงแบบขึ้นแบบหนัง มันจั่ง

แม่นตาคน

3. จารย์สึกาใหม่

นายบุญเลิศ ไชยช่วย

อาจารย์เป็นคนขวนขวาย มักลูกสาวแม่ออกคำ ก็สึกออกมาแต่งงานกับ
ขวนขวายหลายบู้เรื่องนอนกับเมีย นอนทุกคืนถูกแต่สะคือเมีย จนเมียบวดสบบวด
ร้อนสะคือ บอกพ้อ พ้อบอกลูกเขยว่า เอ้ย อารย เว้ย ใต้สะคือลงมาคืบหนึ่งเว้ย
จากคืบนั้นมาจารย์ตุ้เป็นพิเศษไปวันแต่ละคืน จนเมียมียูกานเอนต่อมา จารย์ก็ฮัก
และเอาใจใส่เมีย เตรียมพิธีกรรมไว้แกไว้อย่างดี เมียเจ็บท้องออกลูกก็เล่นไป
เรียกหมอตานแย และญาติพี่น้องมาเตรียมพิธีอยู่กรรมตัดต้นกล้วย ขนบั้นไม้จั่น
บาทาคีให้เมียนอนอยู่กรรม ตั้งคิไฟ หามือนึงคืบคืบน้ำฮ้อนอาบกันเมียวออกลูกเป็น
ชาย ช่างจ้ว คิ้วโก่ง เลี้ยงฉลอง 7 มื้อ 7 คืน คณมาจันกรรม ใต้อยู่ได้กินทั่วหน้า
ทั่วตา จารย์หนีไปไกล แล้วฮ้อมๆ วนๆ เวียนๆ อยู่หม้อกรรมเมียนั้นแหละ นับ
มือนับวันที่เมียจะออกกรรม โบราณว่า อยู่กรรมนานเท่าใดยิ่งทำให้แข็งแรงจารย์
อดหลายมือก็รู้ว่าพ้อแล้วๆ อยู่ยาวนานเจ้าจะแข็งแรง ควยซ้อยแข็งฮ้อมลึกหักก้ม
แล้วนี่เห็นบ้อ จารย์เลยจกควยออกมาห้เมียเบ็ง เมียเห็นกลืนน้ำลายลัด เอ้า
พ้อก็พ้อ เมียก็เลยออกกรรม

4. หัวพ่อนี้เรียว

นายบุญเลิศ ไชยช่วย

เผ่าหนึ่งชื่อร้านเฮ็ดนา หนีเมียและลูกไปบวช ปล่อยให้เมียกับลูก
 เฮ็ดไธ่สนาตามลาพัง เมียบอกลูกไปบอกให้สีก ก็บ่สีก บอกลูกว่า แล้วแต่ลูก
 สิเฮ็ดสิทานั้นเถาะไธสนาลาพิท ทุมตอาลัยตายอยากแล้ว อยู่ตามเมียก็ให้ลูกไป
 บอกอีกว่า หัวพ่อนี้แม่เพิ่นป่วยเพิ่นว่าให้หัวสีก บ่มีผู้ใดนาคนา หัวพ่อกับสีกบอก
 ว่า ทิ้งมันไว้เนั้นแหละปใดก็อย่าใด ปดาก็อย่าดาทุมตห่วงหวนดวยแล้ว ครั่งให้
 ไปบอกรว่าจะขายควาย ก็บอกว่า เอาแต่สุสียายจัวควายถูกต้องหมดทุกสิ่งอย่าง
 ส่วนเมียตกทุกข์ได้ยาก ทั้งเฮ็ดนา ทั้งเลี้ยงลูก ลาบากหลายก็เลยให้ลูกหัวปี
 ไปบอกพ่อกอีกว่า อีพ่อก อีแม่เพิ่นจะเอาหัวพ่อนี้ได้ หัวพ่อรีบตอบทันทีว่า ปะเอา
 จังใดก็สิสิกกอยู่มืออื่นนี้ ไปได้ ไปบอกแม่มีงูสิสิกกมืออื่นนี้ อย่าฟังเอา

5. เสียเคราะห์

นายมงคล ทรายา

พ่อาหนุ่หนึ่ง เป็นหัวหน้าเลี้ยงควาย สาวสาเล็กसान้อย รู้จักแก
 หมดทุกคน มักดูหมอลายมีอาให้เด็ก ๆ วันหนึ่งนางน้อยนั่งอยู่บนหลังควาย แล้วตก
 (พายุลม) ออกมาอย่างแรงพ่อาหนุ่ได้ยิน ก็พูดว่า รั้ รั้ รั้ ตกแสงปานนี้
 ปะเสียเคราะห์ มีงูสิมีอันเป็นไปได้

นางน้อย - เสียแบบใด เสียกับอะไรสะพ่อาหนุ่

พ่อาหนุ่ - เสียกับงูนี้แล้ว ไปได้ ไปเถียงนางจะพาไปเสีย

นางน้อย - เป็นหญิงคืออาห้แก่สิน(ผ้าถุง) แก่เสื้อหละพ่อาหนุ่

พ่อาหนุ่ - บ่แก๊จะเสียเคราะห์ให้มีงูได้หรือ อยากรแล้ววก็แก๊เร็ว ๆ

นางน้อย - ร้อย ๆ..ร้อย ๆ..คือเสียแบบนี้ ร้อย ๆ.. ๆ..

พ่อาหนุ่ - แบบนี้หละ ดีป้อ..ดีป้อ.. ๆ.. ๆ.. ๆ..

พอสำเร็จแล้วพ่อาหนุ่ก็ ำหานางน้อยใส่เสื้อผ้า ไปได้ หมดเคราะห์หมด

เจ็ดแล้วหละมีงู อย่ำให้บอกแม่ได้เด้อ เดี่ยวจะเสียเคราะห์ตกได้

นางน้อย - พ่อาหนุ่เสียอีกจักเพิ่นบ่ได้ป้อ

พ่อาหนุ่ - ป่า ๆ ทุมตแสงแล้ว เสียได้มือละเพื่อเท่านั้นแหละ..จบ

6. ลูกเขยต้มพ่อเฒ่า

นายจันทร์ อ่อนสนิท

พ่อเฒ่ากับลูกเขยโบราณ พ่อเฒ่าบ้านคันแท(กูนา) ลูกเขยโกลสุต(โกลตะ) นานา หิว ข้าวพ่อเฒ่าก็ไป ตีกแหวนหนอง ใต้ปลาดุกมาบั้ง พอลูกเขยปลุกโกล พ่อเฒ่าก็เอาควายไปผูกไว้กองเฟือง(กองฟาง) ลูกเขยมาเห็นบั้งปลา หิวก็ ลอกกินหนังปลาดุกหมด พ่อเฒ่ามาก็โหมโรง บักไต้มันมากินหนังปลาดุกหมด จลาคด แท้เนื้อ ตรงไต้มันแซบกินหมด พ่อเฒ่าก็เก็บไว้จ หารโอกาสแค้นแค้น พอตกตอน บ่าย ลูกเขยก็ไปขุดมันแกว(มันเทศ) มาบั้งไว้ พ่อเฒ่ามาเห็นก็แอบไปลอกกิน เบบื่อมันหมด ลูกเขยมาเห็นก็พูดว่า โผล่คือตีมันมาลอกหนังมันออกให้ตีๆ พ่อเฒ่า ได้ยินดังนั้นก็ยิ่งเจ็บใจ มีงละจะพามึงไปปล้ำ(รอสัน) ต้นตาล ลูกเขยก็ให้พ่อ เฒ่าปล้ำก่อน รดยบอกว่า "เข้าพ่อเจ้าปล้ำก่อนชะข้างในมันแค้น ข้อยจะปล้ำเอง" พ่อเฒ่าสู้บ่ทันกับปล้ำก่อน พอถึงตรงกลางก็ให้ลูกเขย ลูกเขยยิ้มแล้วก็ฟันสี่ห้าเพื่อ ต้นตาลก็ล้ม พ่อเฒ่าจึงได้รู้ว่า ต้นตาลมันแค้นนอกอ่อนาน ลูกเขยต้มอีกแล้ว จากนั้นก็พาลูกเขยไปตัดไม้ไผ่มาทำตอกมัดกร้า พอตัดแล้วก็ไปแบกทางกก ให้พ่อเฒ่า แบกทางปลาย ที่ไหนได้ไม้ไผ่ใหญ่ทางปลายมันหนักกว่าทางกก(ทางต้นเหงา) พ่อเฒ่าก็เสียเปรียบอีก พอตกตอนเย็นกินข้างแลงแล้ว(ข้าวเย็น) ก่อนนอนลูก เขยก็เอนถาม(ร้องถาม) พ่อเฒ่าว่า นอนละบื้อพ่อเฮ้ย พ่อเฒ่าก็ตอบว่า เอ้อ.. นอนแล้วหละ ลูกเขยก็ตัดบทขึ้นทันทีว่า นอนแล้วหมาบื้อว่า พ่อเฒ่าจุกเลย อีก สักพักหนึ่งพ่อเฒ่าก็เลยเอนถามลูกเขย นอนละบื้อหิดเฮ้ย ลูกเขยตอบทันทีว่า นอนแล้วแต่..บ่ทันหลับ..เป็นอันว่า พ่อเฒ่าแพ้ลูกเขยตามเคย

วันหนึ่งขณะที่พ่อเฒ่าลูกเขยอยู่งานนา แม่เฒ่าก็มาส่งข้าว พ่อเฒ่าเฝ้า หนึ่งตองแอกที่ใส่คอคควายขาด ก็ให้ลูกเขยขึ้นมาเอาพร้าบนเตียงนา ลูกเขยพอ มาถึงเห็นแม่เฒ่า ซึ่งมีรูปร่างฮางดีพอๆ กับเมียเจ้าของ ก็เลยบอกแม่เฒ่าว่า"

แม่เฒ่า - พ่อเฒ่าเข้าบอกทิดมาเอาบื้อ

พ่อเฒ่า - เอ้อๆ ไรมันชะวาวๆ

วันที่สุดลูกเขยก็ได้เสียกับแม่เฒ่า ลูกเขย - ไรแม่ตีอีหลีสมพ่อยกป้อง เจ้าเนื้อ แม่เฒ่าก็ยิ้มแยมแจ่มใส. เอ้อถ้าตีมือหน้าค่อยเอาไหม ถ้าพ่อสุ้าให้อีก พ่อ ถึงตอนแลงแม่เฒ่าก็ย่องลูกเขยให้พ่อเฒ่าฟังว่า ทิดมันก็เฝ้าเก่งกว่าเจ้าอีก เอียน กับมันเด้อ พ่อเฒ่า งง ๆ เสียอยู่ลูกเขย

7. หัวพ่อจ้งจ๊ะ

นางหนูเลียบ เวชกามา

หัวพ่อจ้งจ๊ะ เป็นพระตะกละมักอยากมักกิน วันหนึ่งยายมีก็มานิมนต์ เลี้ยงพระที่บ้าน ในงานบวชลูกชายหัวแก้วหัวแหวน เป็นงานยิ่งใหญ่ในหมู่บ้าน จ้างหมอลำวงใหญ่มาฉลองมีการแห่หน้าครอบครัวบ้าน ด้วยขบวนกลองยาว และ นางรำหลายสิบคน มาจัวตัวใหญ่ทั้งเข้าทั้งแลง(เย็น) หัวพ่อก็รับรับนิมนต์ทันที พอยายมีไปหวิด(ฟัน) กำนันสองก็มานิมนต์ไปจิ้นบ้านใหม่ มีการมาจัวตัวใหญ่คือ กัน มีเครื่องถวายทานมากมายตามฐานะ หัวพ่อก็รับรับอีกนั้นแหละ เพราะมีแต่ ผู้ใหญ่ในหมู่บ้านจัดงาน พอถึงเวลาเช้า หัวพ่อก็เดินทางไปบ้านงานพอไปถึงทาง แยกระหว่างบ้านยายมีกับบ้านกำนัน หัวพ่อก็คิดหนักเพราะเป็นเวลาเดียวกันทั้งสองบ้าน ขาซ้ายหลวงพ่อก้าวไปบ้านยายมี อีกขาขวาหลวงพ่อก้าวไปบ้านกำนัน ไม่รู้ว่าจะไปทางใดดี ก็เลยค้างเฮ็ดจ้งจ๊ะอยู่ ขาจะฉีก เขาก็เลยเ็นว่า หัว พ่อจ้งจ๊ะ สั่นคอก....

8. หัวพ่อข้าวแห้ง

(ม้าบักจ้อนหลังหัก)

หลวงปู่บุญศรี วัดป่าค่น้อย

เข้าพระเณรศึกษาสวดมนต์แล้วก็พากันรับพร แล้วก็พากันเอาไปกิน วันนี้ ข้าวต้มข้าวหนมมากมายถ้ายกกอง กินหมดก็พากันเอาไปแจกพี่แจกน้อง ข้าวคือ กันพากันเอาไปขายกันวัดนี้แม่มนวัดหลวงพ่อข้าวแห้ง อย่าเอาไว ่ยอมก็เลยถาม ว่า หัวพ่อข้าวแห้งแนวใดหลวงปู่ ปู่ก็เลยเล่าว่า มีวัดหนึ่งบิดบาตาได้หลายทุกวัน จินบ่หมดก็ตากแห้งไว้มากมาย จัวก็เลยถามว่า ปูตากไว้แห้งหลายแท้ ปู-ตาก ไร่ขาย ชื่อม้าบักจ้อน จัว-ข้าน้อยขึ้นมาเด้อ ปู-ป่าได้ป่ามันจะหลังหัก จัว-น้ำปู น้ำจี่นา ปู-บ่หะ จี่ป่าได้หลังมันจะหัก จัว-จี่น้ำๆ ผมจะลักจี่ทำหู้บันดาลโรหะ พาดไม้คานหาน้ำลงหลังจัว จัวหนีบพันถูกไม้พาดเข้ากลางหลัง ร้อยปู เขา ๆ ๆ ม้าบักจ้อนได้ชื่อ ม้าบักจ้อนได้ชื่อ

ชั้นได้ เรื่องของเรื่องมัน จึงได้เรียกว่า หัวพ่อข้าวแห้ง ตั้งแต่นั้น เป็นต้นมา บางทีเขาก็เรียกว่า ม้าบักจ้อนหลังหัก ฮี ฮี.

9. เชียงเหมือง

นายวันทา รี้วาม

เชียงเหมืองเป็นคนเจ้าปัญญา คนอยู่ทั่วบ้านทั่วเมือง จนพระยาต้องมีการลองปัญญาเพื่อจะเอาชนะเชียงเหมือง ก็ให้คนไปเรียกเชียงเหมืองมาถามคาใจเชียงก็ตอบหมด พระยาก็เสียหน้า เลยบอกให้กลับบ้าน วันหน้าค่อยมาใหม่ มืออื่น(พรุ่งนี้) ตื่นขึ้นมาหมาลด ำหมาก่อนไ้ ซินชักช้าจะถูกตัดหัว เพราะพระยาอยู่อยู่แล้วว่า เชียงเหมืองมันนอนตื่นสาย เสนาอำมาตย์ก็มันจว่า ตายแน่ๆ เชียงเหมือง บ่อรอดแน่ พอวันใหม่มาถึงเชียงเหมืองก็ตื่นเกือบเพล คิดไ้ว่านัดกับพระยา ตายบ่อบาคนี้ แต่แล้วก็คิดออก ก่อนไปก็ไปจับเอาไ้กั๋มไป พอไปถึงหน้าวังก็เอาเชือกผูกคอไ้ กูงไ้ไปเข้าเฝ้าพระยา พระยาเห็นก็หัวเราะเยาะเย้ยเชียงเหมืองที่จะต้องมาตาย พระยาว่ามาสาย บอกให้มาก่อนไ้ แต่เชียงเหมืองกับเจยๆ และตอบว่า ผมก็มาตามพระยาบอก คือมาก่อนไ้ ตื่นขึ้นมาหมาลดำหมาก่อนไ้ เห็นบ่ไ้มันเดินตามหลังผมนี้ พระยาไ้ต้องจนวนที่เชียงเหมืองหนีป้องกันไ้ เชียงเหมืองก็กลับบ้าน พระยาบ่วายจะต้องแกล้งเชียงเหมือง รดยบอกเสนาอำมาตย์ว่าคอยเบ้งเต้อ เขาจะไ้มันเอาตดไปให้เชียงเหมืองที่บ้าน เชียงเหมืองว่ารอยดม ก็ ดม แต่ว่า..พวกเข้าถือนาโกลปานนี้มันก็เหยหมดแล้วตัว บ่เชื่อตมเบ้ง เสนาบ่เชื่อก็เลยเปิดพิสูจน์ดม เสนาเกือบเป็นลม ตดก็เลยเหยจากบั้ง เชียงเหมืองก็เลยบอก เสนากลับเมืองพวกเจ้าคมหมดแล้วซ้อยสิคมหญ้งไปบอกพระยาเต้อ..เป็นอันว่าเชียงเหมืองชนะอีก

วันหนึ่ง พระยาหวังแกล้งเชียงเหมืองให้รดน้ำสระ ำให้พวกเสนาไปเชิญมันมาดูจะหลอกำมันตกน้ำ ขายหน้าคือหมาตกน้ำ พวกสุคอยเบ้งก็แล้วกัน พอเชียงเหมืองมาก็รู้ทันว่าพระยาจะแกล้งตน พระยาสั่งว่า เชียงเหมืองคั้นมิงว่ามิงเ่งำให้มิงรดตลงสระนี้ดู เชียง-ำให้พระยารดก่อนผมจะรดตตาม พระยา-มิงบ่มีสิทธิสั่งกูไ้ ตั้งแต่พระยายังบ่กล้ารดต ผมไ้รู้เกียรติจ้งสี่คือสิกลำรดต พระยา-ไผว่ากูบ่กล้า เชียง-ไผก็ว่าคือกัน พระยาภิรมเท รดตสระลงไ้ทันที เชียงเหมืองหัวเราะ อย่างผู้มีชัย ว่า..ไผว่าผมสั่งพระยาบ่ไ้ พระยาู้สิกลำเสียใจ ที่ตนเองแพ้ไ้แล้ว ก็วางแผนอีกหลายแผน เพื่อชิงไหวชิงพริบอีกต่อไป แต่ในที่สุดก็แพ้เชียงเหมืองตามเคย

10. ชำบ้อ

นายสุรียา บุญสาร

มีครอบครัวหนึ่ง เป็นบ้านทรงสมัยเก่า คือเอือนสองหลังติดกัน หลังหนึ่งกั้นเป็นห้องนอน อีกหลังหนึ่งเป็นที่ กินข้าว นั่งเล่น ส่วนที่กั้นเป็นห้องนอน ก็นอนกันหลายคน แต่ก็เอาเสื่อ(ที่นอน) มากองกันไว้ป้าห่มองเห็นกัน บ้านนี้ก็มีแม่เฒ่า(แม่ยาย) กับลูกเขยลูกสาวซึ่งแต่งงานใหม่ แม่เฒ่านอนนาน ลูกเขยลูกสาวนอนตรงประตู พอรุ่งเช้า แม่เฒ่าก็ตื่นก่อนออกไปหนึ่งชั่วโมงผ่านห้องที่ลูกเขยลูกสาวนอน ออกมาเปิดประตู ลูกเขยลูกสาวเห็นแม่ออกไปแล้วก็เลยปฏิบัติกิจส่วนตัวเมียสาวเต็มที่ บังเอิญแม่เฒ่าลืมมาจับตาอยู่ปอนนอนก็เลยกลับเข้ามาใหม่ พอเปิดประตู ก็เห็นลูกเขยลูกสาว กำลังแรงกิจอยู่ ก็ตกตะลึงว่าเข้าขึ้นมา ชำบ้อ! ภูกะเดียวว่าสู บ่ ชำบ้อ ค่ะสั้นกะ ชำบ้อ ค่ะสั้นกะ แม่เฒ่าก็เลยกลับออกไปครัวคือเก่า สวยจึงได้หนึ่งชั่วโมง

11. บักบวบ

นายสุรียา แสงทวีสุข

ตัวใหม่เมียใหม่เพิ่มพูนอีกพวงแพ่งกัน เวลากินข้าวประเพณีเมียต้องรอตัวมากินพร้อมกัน ตั้งภาชนะข้าวไว้ และก็ตักน้ำมาไว้ใกล้ๆ ตัวนั่ง ทุกวันๆ มีวันหนึ่งเมียบอกบักบวบไปสละคือใหญ่ วันนี้แม่เมียบอกมากินข้าวที่บ้าน ลูกเขยก็ซดแกงบักบวบรดยบได้ เบ่งว่ามันเย็นหรือยัง พอเข้าปากก็รู้สึกว่บักบวบลวกปากฮ้อน จะคลายก็อย่าแม่เฒ่า อายเมียบอกเลยละล้าละลักกลืนลงไป ลวกปากลวกคอเป็นทางลงท้อง น้ำตาที่ไหลออกรดยอัตรานัตติ เมียน้ำตาตัวก็เลยถามว่า เจ้าเป็นหญิงฮ้ายทิด ตัวก็เลยว่ ซ้อยคิดฮอดแม่ซ้อย เลามักแกงบักบวบ บ่ต้องคิดดอกฮ้ายทิด มืออื่นซ้อยสิพาเอาไปส่งเพิ่น

พอตื่นเช้าเมียบอกบักบวบอยู่ริมฮั่ว ส่วนหลังบ้าน ได้หาบหนึ่งพาตัวไปยามยา(เยียมยา) หมู่บ้านปากแม่น้ำชี พอใกล้ถึงสะพาน ทิดก็บอกเมียว่า มาที่นี่ซ้อยจะหาบช่วย ทิดก็หาบไปถึงกลางสะพานข้ามแม่น้ำชี ทิดก็โยนหาบบักบวบลงซีทวน หาบไปตายหญิงไกลแท้ บ้านแม่ซ้อยคือสิอีตสิอยาก เจ้าอยู่บ่อนี้แหละ มันลวกปากซ้อยมือวานนี้

5. นิทานเรื่องผี

1. ผีตาแฮก

นางจุมลี ตรางา

ผีตาแฮก เป็นผีเฝ้าไร่เฝ้านา ป่าหัดคนมาเหยียบป่า ข้าวกล้า จั่วควายก็บ่มากินข้าวกล้า เจ้าของนาโค่นับถือเช่นบวงสรวง ก็จะมีเพี้ย บั้งไฟ หนู บู่ จั่วควาย มากัดกิน ข้าวกล้าเสียหาย นี่หละจึงได้มีผีตาแฮก เริ่มแต่นานาเดือนสามเดือนสี่ เอาผู้ลงนาจึงจะมีการเฝ้าการจกกับผีตาแฮก เอ้ามาเลี้ยงเกียให้อิ่มหนำสำราญ เครื่องบวงสรวงก็มี พวกหมากพลู กล้วยา เชื้อ พริก ปลาแดก(ปลาร้า) อาหารส้ม คราวหวาน แซบๆ มาเลี้ยง อดยเ็นว่า....

"ตาแฮกเฮ้ย ปีนี้จเอนาข้าวและกร้ามาสนาให้หน้าตึงเตื่อ เพี้ย บั้งอย่าหมี ปืออย่าหักว้าง ฮวงรตั้นตึงเต็ม ำหัดันเข้าทวมหลังม้า และเลาคาตั้นมี มีพลูพันหมากพร้อม ยาต่างดั่งกัน ของกินลัน หมากเชื้อปลาแดกแจ่ว มีแต่ของแซบซ้อยมาเลี้ยงพวกสู..."

จากนั้นก็เริ่มโตะ บ้านภูนา ตกกล้า พอมีฟ้ามีฝนก็จะตาจอนแล้วเสร็จ ขึ้นนารอข้าวออกรวง พอฤดูเก็บเกี่ยว พาดข้าวแล้ว(เคาะข้าว) ก็จะมีการแบ่งปันข้าวให้มันครั้นได้ 20 เกวียนก็จะเฝ้ากระจอกจากบาบไม้ าม่วง บาสิดา ตักข้าวให้มัน 20 คือ กันทั้งเรียกมันเ็นว่า "ตาแฮกเฮ้ย มาเอาเตื่อ บาดนี้แล้วฮแล้วนา ปีนี้ได้ข้าวผู้ละยี่สิบเกวียนปีหน้าฟ้าพามาให้หลายกว่านี้ เตื่อ บาดนี้จะได้ขึ้นบ้านขึ้นซ้อง เปิกแงงโฮนาสารท ไล่จั่วไล่ควยผู้อื่นอย่าให้เข้าฮัวเข้าสวน กินผักหมี่ชีหญ้า เตื่อ..."

2. ผีศาลา

ยายสี เวชกามา

แต่ก็มีศาลาประจำหมู่บ้านอยู่หน้าบ้านยาย หลังปักใหญ่เสาเกือบบยี่สิบต้น สูงมีไม้ปูพื้นอย่างดี ถนนแจ้งสนิทเส้นนี้ยังบ่ทันได้ลาดยาง เป็นทางลูกรัง ผู้คนเดินทางไกลก็ต้องมาแวะพัก ส่วนมากเดิน เกวียน จี๋ม้าก็มี สมัยนั้นรถบ่หลายคือทุกมือนี่ แต่ว่าพมาพักก็เจ็ดหลายจา เพราะว่าศาลานี้มีผีผีเจ้าระเบียบ ฝนนอนบ่เป็นเป็นระเบียบมันจะตึงหัวตึงขาให้เท่ากัน ดั่งหัวแล้วก็ยังขา ตึงขาแล้วก็ยังหัว อยู่แบบนี้หมดคืน พวกมาพักบ่ได้หลับแล้วผพักแล้วก็บ่กล้ามาพักอีก เป็นที่เล่าลือกัน ว่าผีศาลาที่เจ้าระเบียบดู ทุกมือนี่ศาลารื้ออบแล้ว มันถูกทางผีพวกนี้ไปเกิดแล้วดี

3. ฝึบเร่ง

นายประมูล อ่อนสนิท

สมัยเขาเป็นเด็กน้อยกับบั๊กดิษฐ์ ไปได้ปลายหนองหอ หนองมะรัง คินันเดือนมืดสนิท พอได้เริ่มชันฝนก็ตกแบบเทน้ำเทท่า หูดับดับแตก ว่าแมน ฟ้ายั่ว เขาก็ปลุกบั๊กดิษฐ์ว่า เอ๊ยๆ ลุกๆ ไปได้ปลาเร็วๆ สองอ้ายน้องก็จับได้ กระบอง ช้อง ไม้จืด ลงเหือนวๆ ไปทางหนองหอ (หนองที่มีแสงเหาะออก จากภูดินเตี้ยๆ ทุกวันพระ) จุดกระบองได้ก็พากันได้ไปเรื่อยๆ ลมแสง ฝนก็ หนัก ไม้จืดเปียก กระบองดับ มีดฟ้ามองไม่เห็นแสงทางใดเลย ครั้นจะกลับบก ก็หลาย ปลาทั้งหลาย มองเห็นแสงอยู่ทางหนองแสง พากันแส่นไปหาว่าจะขอ จุดไฟก็ไปถึงจักเทื่อ ก็เ็นว่า ท่าแนวๆ ขอได้ไฟแน แสงนั้นก็หยุด เขากับน้องก็ สาวก้าวเร็วเข้าห้ถึงเร็วๆ พอไปฮอดากล้า แสงนั้นก็สูง มีาบ ชื่นชัดเจน เห็นหมด บักห่านนอกแดงจิ้งจิงจนแข็งพอฮ้อยปลา จนขาพอฮ้อยเขียด มีแต่คอ ตั้งป่าไม่มีหัว ปั่นได้ว่าหยุ่งแล้ว สองอ้ายน้องก็จำอ้าว ล้มลุกคุกกลาน ปา ข้าวราบเบ๊ๆ เตอ ตกน้ำตกตม บ่ฟังเสียงหยุ่ง แล่นลูกเดียวกระบองกับข้องจัก ตกที่บาค แล่นจันบ้านรอยบ่สู้สึกตัว เขาฮาบเขาเฮ้ย ทั้งน้องทั้งอ้ายพอกับแม่ก็ ตกใจ จับสั้นถาม เป็นหยุ่งสุเป็นหยุ่ง...บั๊กดิษฐ์ ว่าว่า...ฝึบเร่ง..ฝึบเร่ง อี้ย้าฮ้อยสามมือพุ่นแล้วพวกเฮา ๗หัวรชลน มาอยู่ที่หลังว่า มือนั้นศิลาหญ่เดือน ดับ เป็นมือฝื่อออกจากนั้นมาอุบ่บแมมันอีกแล้วถวนั้น

4. บักกระสือ

นายประมูล อ่อนสนิท

บักหานี้เห็นกับตาถือกัน มือนั้นเฮามาแต่วัดบุญกระฐินวัดาหญ่ เฮา แก่ล่อมาจากวัดศึกสงัดคนแฉวนั้นนอนหมด มาฮอดหน้าบ้านเห็นนั่งจูอุยอยู่ขมไม้ เฮาเห็นบ่เป็นท่าก็ฟ้าว(รีบ) จั้นเหือน ว่าบั๊กแสงว่า ภูสิเอาปิ่นมาอิงผีฟ้ามันตัวนี้ก่อนน้ำ ว่าทอนั้นแล้ว ปั่นได้คว่าปิ่นอยู่ หัวบอนได้เลย ขากี่สั้น ขา ฉาบๆ จั้นมาหมดแสง คว่าพระอยู่หัวเตียมสวมคอ ทองอิติปิโรส ปั่นได้พอสาม รอบแล้ว บักหากระสือนั้นก็หายบ่ พาเฮาก็ดีคือเก่า แต่ว่า....มือต่อมามันก็ หันไปเล่นงานบั๊กแดงข้างบ้าน ปีบคอคั่นกินเลย จจริงๆ มันคือจะมากินเฮามัน กินไปได้มีของรักษา(พระคุ่มครอง) มันเลยหันไปกินบั๊กแดง บักหนูแดงเลยตาย คอเขียวป้อๆ จากนั้นมาตอนบ้านตาดทอง มีการตายหน้ๆ(บ่อยๆ) ก็มีการบาบ ฝึบอบ ฝึบักหากระสือนี้ ก็คือสิหายบ่เห็นมาอีก

5. ฝีม่องเตาไห

นางวันทอง อ่อนสนิท

แต่ก็น่าพอกแม่ฝีม่องเตาไห ยาม(เวลา)เย็น เห็นผีทุกปี ปีหนึ่ง สมัยแม่เป็นเด็กน้อย กำลังไกวนอนอยู่เตียง พ่อกับแม่ต่างอยู่ปลายนา น้องก็ กำลังจะนอน แม่ก็นอนไกวไปไกวมา ได้ยินเสียงพาดไม้ไผ่ๆ อยู่สองน้ำ(ร่อง น้ำ) ทางหลัง ก็เลยหันไปเบิ่ง ปรากฏว่าเป็นคน หัวขาว เฒ่า ใส่ฝารองกระเบน ขาวเห็บเดี่ยว ท่าทางปพอใจพาดไม้ไผ่ทางหักกว้าง และก็เฝ้า(พูด)ว่า พ่อ ขยับเอาทางเที่ยว ภูจะหักคอมัน บอกพ่อสูเตื่อ หันมาทางแม่ แม่คือถูกสะกดมนต์ นี่แหละ กระดุกกระดิกไปได้ จังจัง เฝ้าก็บ่ออกได้แต่เบิ่งพ่อใหญ่คนนั้น พาดส่าย ตามฮ้องน้ำ ตั้งแต่ต้นจนสุดฮ้อง จึงหายไผ ภูมือนี่ก็ยังติดตามาตลอด พอแต่พ่อกับ แม่จันทา ก็เลยเฝ้าให้เพิ่มพียง พ่อก็บอกว่า เจ้าที่มาตรวจเส้นทางฮ้องนั้นมันเป็น ทางเก่า จัวควยเที่ยว คนเที่ยว ฝีม่องย่นคนขยับเอาทางดี หลังจากกินข้าว สวย(ข้าวเที่ยง) พ่อก็เอาจอบไปขุดหาทางกว้างออก

สองมือต่อมาฮ้ายจันที กำลังเป็นหนุ่มแน่น ปล้ำต้นบกาหญ่หัวนา ว่า จะเฝ้าถ่านและเอาไม้มาเลื่อยเฮ็ดเตียงนา พอตกลง(เย็น ล่า) มาถึงบวดหัว บักหญ่ ชักดินชักงอเข้า ละเมื่อ มันมาแล้ว มันมาแล้ว ขึ้นบันไดมาแล้ว พ่อกับ แม่ก็บ่ลู่หาหัวสิ่กตัว แต่รู้สิ่กว่า ฮ้ายจันสีจะมองเห็นอีหลี บ่ได้มัน และเฝ้าว่าฝีม่อง ฝีม่อง ต้นบก พวกบ้านใกล้เรือนเคียงก็มาล้อมเบิ่ง แต่ก็ช่วยหญ่บ่ได้ ฮ้ายก็บวด ทุรนทุราย แม่ตอนนั้นเป็นเด็กน้อย ก็ได้แต่ฮ้องให้กับฮ้าย กว่าหมอสีจะมาสอด ฮ้ายจันสีทันบวดหัวบ่หวาก็ ซาดจตาย

เหตุการณ์ที่สาม แม่เป็นสาวแล้วตอนนั้น กำลังกวนคราม(สีย้อมผ้า) อยู่ข้างเตียงนา ปรากฏว่าหูได้ยินเสียงกวนครามอยู่ในสร้าง(บ่อน้ำ)คือกันแม่ก็ เลยฝาง(เดิน)ไปส่องสร้าง เห็นปากแดงฮ้ำเต็มสร้างเลย ว่าแมนปากเจือก แต่ฮู้ว่าเป็นผี แม่ก็หลงตายไปเล่นไผหายายอยู่ในสวนผัก สั้นหมดทั้งตัว ฮ้องให้ เสียขวัญ

จากนั้นมา แม่ก็บ่ไปนามองอีกเลย ต่อมาพ่อกับแม่ก็เลยขาย สี่ตาสั่ง เป็นเงินทุกมือนี่ก็ 16 บาทนาตั้งยี่สิบไร่ ทุกมือนี่หลายหมื่นดินแถมนั้น

6. ฝึบอบ

นายหมี สิงห์จิบุตร

ฝิชอบนี้มีอิทธิพลได้บ้านตาตทอง ตามาเฝักตามเบิ่งรลตเตือ ปีนันคนตาย
ตอกันเกือบสิบคน มีแต่เฬลตาย มีคนหนึ่งเฬลแล้วบตาย เพราะเมียฮ้องรชหลาย
ปลุกฝิหลายกิดหัวบดิน(หัวแม่เท้า) ฝิเลยพื้น และก็เัวว่า ร้อ...ฝิชอบ ฝิ
ชอบ สองรตเลย มันพากันมา อีกหนึ่งเฬกผมยาว อีหนึ่งปากแดงๆ ผมสั้น อีเฬกา
แลบสั้น เลี้ยวบๆ อีหนึ่งจับข่อย(ฉัน)ไว้บิบคอ ร้อยเื้อบจขาดตาย คั้นแม่บักหา
บปลุก ผู้คนก็มารวมกันหลายคน ปรีกษาหารือกันว่า ที่ตายมาหลายๆ นั้นมีแต่เฬล
แบบนี้ แล้วก็คอเจียวแทบทุกคน มีแต่ชายหนุ่มจรรจแบบนี้ทุกคนก็เพ่งเล็งบพหึง
แก่คนหนึ่ง ซึ่งตกเป็นที่สงสัยของชาวบ้านมานานแล้ว กับพหึงวัยกลางคนอีกคนหนึ่ง
นายบ้านก็เลยประชุมกัน ตกลงบจ้างนิมนต์พระ บ้านหนองคูขาด อาเภาเื้องาน
จังหวัดอุบลมาบาบ จินบส่อยไว้เตียวก็มีคนตายอีก ชาวบ้านก็รวบรวมเงินกันไว้
หลายพันบาทเหมารถบ สองวันต่อมา พระผู้วิวิชาอาคมแก่กล้าก็พาคณะมา สาม
คน คนที่หนึ่งเป็นคันถือปืน อีกคนหนึ่งเป็นผู้เฝ้าทรวง อีกคนหนึ่งเป็นคนเตรียมเครื่อง
อาคม พระเป็นผู้สวดคลาธา ร้อยเฬยชอบบว่าเป็นหนึ่งเฬลบอย หมอเฝ้าทรวงนั้น
แล่นจันตันไม้ หมอถือปืนก็ยิงจันเ่งแก่บักทรวงฝิชอบก็ดี บกึ่งคองคิงกึ่งนั้น กึ่งไม้
ขาดเป็นเตอ แต่บักทรวงบเป็นพหึง ก็ดูจะแปลกอยู่คือกัน บเคยเห็นก็เฝ้าเห็นเกิด
มาก็เพ่งเห็น คนแตกตื่นมาเบิ่ง ร้อยเฬว่าเป็นแสดงหนึ่ง มีต้นจิ้ง ต้นยาง คุ่มหิน
ชอบจัน ส่วนลูกบ้านที่เื้อถือหลายๆ ก็เอาพญาคามาถักเปียให้พระครูเสกบล้อม
บ้าน บ่าให้ฝิชอบเฝ้าอาศัย ปีนันบ้านตาตทอง เป็นที่เฝ้าลือกันเรื่องฝิชอบ แต่ก็
แปลก อีกสามสี่มื่อต่อมาอีเฬลชอบนั้นก็บ้วยตาย อีกอีหนึ่งก็อยู่บได้ย้ายบ้านหนี

พระครูบาบอบเห็นว่า บอบเฒ่าๆ นั้นเป็นบอบเลื้อ(เงี้ยวแถว)ถ้าย
ทอดกันมาแต่พ่อห่อมนั้น คือพ่อห่อมนั้นเรียนวิชา รักษาบได้เอาไปฝัง มีคนซุด
ถูกบอบแตกแสนเข้าบ้านเจ้าของนั้น เลี้ยงบได้ปศุสัตว์ของรักษา เลยกลาย
เป็นฝิ่นผู้อื่น อีกอีหนึ่งเรียนมนต์ฟ้าหญ่ ำให้หัวหลง รักษาของบได้คือกัน(บัญญัติ
ไม่ถูก ไม่เคร่งวิชาอาคม) เลยเป็นบอบคือกัน

เรื่องนี้เป็นาน พระผู้ปาบปอบและคณะกรรมการ ๖๒จ้างนิมนต์ก็ยังมีชีวิตอยู่ บ่เชื่อก็ให้ไปถามเบิ่งได้้อ บ้านตาดทอง

6. นิทานคติ

1. กรรมทันตา

นางทุมมา ยอดดี

เรื่องกรรมเป็นเรื่องที่มีจริง เรื่องนี้แม่ใหญ่เล่าให้ฟัง มีอ้ายกับน้อง ย้ายบ้านมาเอาเมียอยู่บ้านอื่น อ้ายเป็นคนดีมีศีลธรรม มาเอาเมียอยู่ก่อน น้องตามมาและก็เอาเมียอยู่บ้านใกล้กัน อ้ายก็แบ่งที่ดินให้อยู่ น้องก็หยับ(ขยาย)เอาที่อ้าย อ้ายก็บ่เว้าบ่ปาก แต่พี่นางเปื้อ(พี่สะใภ้) หลายจะตาย นอกจากนั้นแล้วยังไปหาล้อมเอาที่คนอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้กับที่ลูกที่หลานตัวเอง มีลูกเขยอยู่จนแทบจอบตาม หลังไปทุกหนทุกแห่ง พ่อเฒ่าพาไปล้อมที่ไหนก็ไป ผลสุดท้ายน้องก็ล้มเป็นอัมพาต เดินบ่ได้ เว้าบ่ได้ ต้องใส่รถเข็น ธรรมดาอยู่สิบห้าปี จึงตาย ลูกเขยที่ร่วมทำกรรมก็รับเคราะห์ทำใจเจ็บ เป็นแบบเดียวกันกับพ่อเฒ่า(พ่อตา) ผู้เป็นอ้ายก็เลยบอกน้องสะใภ้ว่านั่นแหละ ญิบอกแล้วบ่ฟัง ว่าอย่าไปหาล้อม หลัก เอาดินเอาคอนคน มันบาบมันหนักคือดินคือคอน หนักปาก ปากบ่ได้ หนักขาเดินบ่ได้ หนักแขนยกบ่ขึ้น จ้าได้บอกลูกบอกหลานอย่าได้ประพฤติ

อีกเรื่องหนึ่ง พ่อพวกรับอยู่บ้าน แต่ก็แก่เป็นคนมีอำนาจ เป็นนายบ้านมีคนมาขึ้นเป็นก๊กหมู่ กักตักข่มเหง ทั้งตีทั้งฆ่า วันหนึ่งบังเกิดเพลอ ควายกินข้าวหมดไปครึ่งไร่ อีตานี้ก็เริ่มรทหลาย ได้อีดาบสฟันบักกิก(บักขี้) มันก็ยกมือสองมือไหว้สุดแขน อีตานี้ก็แกว่งมีดดาบกวาดไป เหนือหัวเป็นการข่มขู่ บังเอิญกิกนั้นยกมือเบ(ไหว้)สุดหัว ถูกอีดาบสดัดนิ้วทั้งสองมือแปดนิ้ว ขาดกระดูกกระจาย บักกิกเจ็บปวดเลือดออกหลาย สลบ และก็ทนพิษบาดแผลบ่ไหวขาดใจตาย อยู่กลางนา ต่อมาเมียอีตานี้ออกลูกมาแปดคน เป็นบักหมดทุกคน

อีกเรื่องหนึ่ง ผู้เป็นเอื้อย(พี่สะใภ้) เอาที่ดินไปจำไว้กับญาติผู้ใหญ่คนหนึ่งซึ่งถูกกันกับน้องชายของตน ต่อมาดินเป็นราคา น้องชายก็คบคิดกับญาติผู้้นั้น ปลอมลายมือชื่อรองที่แล้วก็ขาย ได้กำไรหลายหมื่นบาท ต่อมาผู้เป็นเอื้อยมีเงินจะไต่ได้ ได้ทราบว่ายายเสียแล้วก็เสียใจฮ้องไห้ สาบเวร ให้ได้รับความเดือดร้อน หยาดน้ำเสียดันไหลสุด บ่นานน้องชายก็ถูกรถชนขาหัก กระดูกเสื่อกรักขาอยู่หลายปีก็บ่หาย ขาดพิการ ต่อมาอีกสามเดือนคนที่ เป็นญาติผู้ใหญ่ก็อุบัติเหตุเป็นอัมพาต พักอยู่เจ็ดแปดปี ธรรมดา เว้าบ่ได้ เดินบ่ได้นานจึงตาย นี่แหละลูกหลานนิทานสอนใจ กรรมมีจริง ทุกคนหนีบ่พ้น ใครก่อกรรมก็ต้องได้รับทั้งนั้นแหละ กรรมตามปลดละ เหตุใหญ่ผลใหญ่ เหตุน้อยผลน้อย

2. ตายแล้วฟื้น

นางพัน ตาดทอง

แม่ใหญ่หนึ่งไปวัดทุกเมื่อเช้าวัน แต่ละวัน เอน้ำไปวันละมากมาย หลายขวดลูกสาวแม่ใหญ่นี้บอกว่า ยายเคยตายแล้วฟื้น ตายอยู่สองวัน เอน้ำเข้าโรงแล้ว คนกำลังงั้นเอียนดี ต่างคนต่างเล่นทายปัญหา เล่นไพ่ เล่นบก เล่นไฮรอล ก็แตกตื่นเมื่อ ได้ยินเสียงจากในโรงว่า "น้ำ ๆ ๆ ๆ" สองสามครั้ง คนก็แตกตื่น หนีก็มี หุ้มล้อมเข้าไปดูก็มีลูกชายใหญ่เห็นก็เลย แก้ตราสังข์ ยกออกมาเอน้ำให้กิน ยายเล่าให้ฟังว่า ยายสวอยไปปรากฏว่ามีคนมาพาไปแบบเหาะลอยตัวไป ถึงเมืองหนึ่งปรากฏว่ามีผู้คนหลาย เป็นกลุ่มๆแต่เป็นคนตายไปแล้วทั้งนั้น ชายสองคนก็วิ่งขนยายไป ผ่านผู้คนกำลังกิน กำลังคุยกันอยู่ก็มียายถูกนำใบตูปูดท้าย เห็นอาหารทุกอย่างเลยใส่บาตรไป ชายสองคนบอกให้กินข้าว เดี่ยวจะมารับ ยายกินอิ่มแล้ว ก็หิวน้ำ หาน้ำไหนก็มี ชายสองคนนั้นมาพอดี บอกยายว่ายายไปเคยทานน้ำเลย ยายมาถามหาทาน้ำ อยู่ที่นี่พักก็ต้องกิน ข้าวปลาอาหารที่ตนใส่บาตร ทานูญมาทั้งนั้น ถ้าไปเคยได้ทำ ก็ไปอยู่อีกกลุ่มหนึ่งเรียกกลุ่มเปรต อุดๆ อายากๆ ครัวญคาง รอยหิว เขาก็พาไปใบตูปูดจากนั้นเขาก็พาไปส่ง นั้นแหละยายจึงได้ฟื้นขึ้นมา ลูกสาวแกก็พาไปหาทานูญด้วยน้ำมาหลายแห่งแล้ว แล้วก็ไปหาพบทุกวัดที่เป็นวัดมีพระปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ แก่กว่าจึงได้กุศลเร็ว สือผลบุญผลทานได้

3. แมวเจ้ากรรม

อาจารย์สอน วิมาโร

นิทานเรื่องนี้เกี่ยวกับนางแมว ซึ่งแมวตัวนี้เป็นแมวเชิงขอฟ้าขอฝน มันอดมันอยากบ่มีคนเลี้ยงดู มันก็หากินไปตามประสาแมว วันหนึ่งมันไปบ้านพ่อใหญ่ทายกวัด หลังตู้กับข้าว พ่อใหญ่ได้วางปลาบึงไว้สองตัว เตรียมไว้ไปวัดที่เคยไปเป็นประจำ แมวหิวมันก็มาพบเห็นพอดี ก็กินจนหมดทั้งสอง พ่อใหญ่มาเห็นก็พาดด้วยไม้คาน แมวตกบ้านหลังหัก หนีเข้าไปตายในป่าไปฟ้องพญายมว่าถูกตี ด้วยแมว เคยทนายระโยชน์ให้บ้านเมืองขอฟ้าฝนพญายมก็ให้วิษณุกรรมมาเอาพ่อใหญ่ไปขณะนอนหลับ ไปสอบสวนทั้งสองก็มีเหตุผล แมวหิวบ่ได้กินก็ตาย พ่อใหญ่ก็บอกว่าพระอยู่วัดก็บ่ได้กิน ถ้าแมวลักกินหมด พญายมก็เลยให้วิษณุกรรมแมวรอยบส่อยพ่อใหญ่ลงมาเข้าร่าง ละเมอตกขานหลังหัก พิจารณาแมว

4. ท้าวแสนกล

ยายมี เวชกามา

ท้าวแสนกลเป็นคนเล่นกล ขยายาตรางตาลขมยเติกน้อย ผสมน้ำยา
อุทัยกับน้ำหวาน กินมาเล่นกลประกอบการขาย ขายดีจนรวย เพราะอ้างว่าถ้า
ขายหมด จะตัดคอคนให้เห็นบ้าง จะจับงูเห่าให้ดูบ้าง สารพัด แต่พอขายหมดก็
เลิกลาไป อีกประการหนึ่งคือการค้าขาย วางจากนา จากเล่นกล ก็ไปหาซื้อ
ข้าวต่างบ้านมาขาย มีวิธีโกงคือหักไม้บอกจำนวนถัง ช่างแล้วก็นับถังโดยการนับ
ไม้ แกกหักไม้บ้าง เผลอก็ไม้มนไม้บ้าง ที่สุดก็ได้เปรียบชวานาผู้ขายข้าวเข้า(ฉาง)
หลายสิบถัง เวลาขายก็บรรจุสอบตั้งไว้ และก็นำทรายมาผสมสอบละหนึ่งถัง
เป็นอย่างน้อย กลโกงของแกที่ท้าวหลายปีก็ส่งผลให้แกรวยกว่าใครในหมู่บ้าน
แต่พอเมียแกคลอดลูกออกมา แกก็ต้องเสียใจ ลูกของแกเป็นเด็กปัญญาอ่อน
ตาเหล่ น้ำลายไหลยืด หูบิด คอเอียง หลังค่อม รักษากันมาเกือบยี่สิบกว่าปีแล้ว
ก็ยังไม่เป็นผล แดงเมียมาเสียรูปกระดูกสันหลังผุ หลังค่อมลงๆ เดินยาก เมีย
กับลูกกลายเป็นคนพิการ แกต้องรักษาอยู่ตลอดเวลา ใช้จ่ายเงินมากมาย ที่หา
มาได้ก็เหลือน้อยเต็มที และตัวเองยังกลายเป็นทาสลูกเมีย คอยรักษา หาข้าว
ปลาอาหารเลี้ยงดูจนกว่าจะตายจากกัน หลายสิบปี ในที่สุดก็सानึกบาปที่เคยคด
โกงมา หันหน้าเข้าวัดทำบุญสร้างศาลา และบวชสั ก็นึกได้ว่าจะได้กรรมหมดสิ้น
หรือไม่

5. ใบตระกูล

นายวันทา ร้วาหม

ใบตระกูลนี้มีอยู่สี่คน ชายสองหญิงสอง ชาติด่อนเคยทำกรรมไว้กับ
คนใบ และชอบเอาไรต์เอาเปรียบคนที่มีความจวนจวนน้อยกว่า และเคยเอา
หนามไม้ไปใส่ตูดนา กันว่าให้คนมาเที่ยวทาง บนตูดตนเอง คนมีทางเดิน บ่
ต้องการลุยน้ำก็ต้องเดินบนตูดนาหนามเจ็บปวดครางคาง เจ้าของนาได้ยินก็ทำ
เป็นเอาหูไปนา เอาตาไปไร่ บ่ได้ยินเสียงคนใดและเคยใส่ร้ายพระสงฆ์องค์เจ้า
ต้องการให้คนอื่นเป็นทุกข์ ในชาตินี้ก็เลยเกิดมาหมดสิทธิ์ในความเป็นคนสมบูรณ์
แบบ ทั้งตระกูลใบทั้งสี่คนนี้มีอายุจนเฒ่าแก่ห้าสิบหกสิบปี จึงตาย นับว่านานสำหรับ
คนที่ปากว่าบ่ได้ เป็นการทรมาร แน่แหละลูกหลานอย่าสร้างกรรม

6. หัวล้านนกกะชุม

นายฮ้อยจันทร์ อ่อนสนิท

นกกะชุม แต่ก็แต่ก่อนก็มีผมคือกับนกอื่นๆ แต่ปกคตา มันเป็นนกหัวต้อ ละลานนกตัวอื่น ถูกเขาจิกหัว จนหล่นหมด ต่อมาอินทร์ตาเทวราชผู้ให้พรสัตว์โลกทั้งหลาย ได้ให้พรนกหมดทุกตัว บรรดานกก็พากันมารวมกัน อยู่ลานหน้าที่นั่งของอินทร์ตาเทวราช

เมื่อฝูงนกพร้อมเพรียงเสียงหน้ากัน อินทร์ตาเทวราชก็ได้ให้คาถาสำหรับพวกสัตว์โลกทั้งหลาย สำหรับนก ให้คาถาจนดกคาสวยงามว่า "อมปีกแล้ว ให้เจ้าเหล่าเลยคำ เกสาผมบงงามดาส่วน" แล้วก็นึกนาคักดีสิทธิ์หน้าพระลาน 3 ครั้งปีกและขนก็สวยงาม นกทุกตัวก็ตั้งใจฟัง และก็ท่องคาถาได้หมด ส่วนนกกะชุมก็ชอบดูและถกเถียงกันขณะที่อินทร์เทวราชสอนคาถา หลงคาถาท่องไปได้ เพราะไปได้ตั้งใจฟัง พอถึงตอนอินทร์ตาเรียกลให้เข้าไปท่อง และมุดนาคักดีสิทธิ์ ก็เดาว่า "อมปีก มหาปีก โรมเฟิก มหาเฟิก" และก็เินใจ ว่ามุดสามครั้งผมจะดกคา เราจะต้องมุด 5 ครั้งจะได้ดกคากว่าพรรคพวก

ปรากฏว่า พอโผล่ขึ้นมา ขนที่เคยมีอยู่ข้างตามตัวและหัว ก็ได้หายไปจนหมดสิ้นกลายเป็นนกหัวล้านมาตั้งแต่นั้น จนเท่าทุกวันนี้. เขาเ็นว่า "หัวล้านหล่นครุ"

7. จันทรครพ(นางรมรา)

นายฮ้อยจันทร์ อ่อนสนิท

ท้าวจันทรครพเป็นลูกชายกษัตริย์ พ่อให้ไปเรียนวิชาอาคม กับฤาษีเรียนจบแล้วก็ลาพระฤาษีกลับบ้าน พระฤาษีก็ให้ผอบวิเศษอันหนึ่งกำชับว่า ห้ามเปิดกลางทาง ให้ถึงบ้านจึงเปิด แต่พอเดินทางไปถึงกลางป่า ด้วยความอยากรู้อยากเห็นจันทรครพก็เลยเปิด ปรากฏว่าหญิงงามออกจากผอบ เกิดความรักใคร่เกี่ยวพาราสีจนได้เสียเป็นเมียผัว และก็เดินทางไป มาพบกับโจรป่าใจหยาบ ร่างกายกำยำร่าสัน ต่อสู้ชิงนางกันขึ้น นางรมราเห็นท่าผัวตัวเองจะแพ้ เห็นดาบผัวหลุดมือ หยิบดาบไต้ยื่นให้โจร ในที่สุดจันทรครพก็ถูกฆ่าตาย กลายเป็นเมียโจรสมใจนึก แต่โจรคิดไ้ว่านางเป็นหญิงชั่วไม่ซื่อสัตย์ต่อสามี คบไม่ไ้จึงฆ่าตายเสีย นางไ้ไปเกิดเป็นชะนีร้องรหยาสามมืออยู่กลางป่าว่า ผัว ๆ ๆ จนกระทั่งทุกวันนี้

7. นิทานเรื่องสัตว์

1. จี๊คันคากแบกขอน

นายวิจิต อ่อนสนิท

นิทานเรื่องนี้จี๊คันคาก(คางคก) เป็นพระเอก มันมีหมู่พวกเป็นสัตว์หลายชนิด เช่นกระต่าย เสือ แต่ละตัวมีแต่จี๊ลุย(งม) ว่าตัวเองเก่ง กระต่ายก็ว่ากระต่ายชุดรูดอยู่ได้ และได้ไปปรากฏอยู่บนดวงจันทร์ เสือก็ว่าเสือเก่ง หากินวัวควายเป็นอาหาร กระต่ายก็ว่ากระต่ายเก่ง หากินหญ้าบนดวงจันทร์เป็นอาหาร จี๊คันคากก็ว่าอาหารตัวเองคือตับเสือ ก็ทำกันพิสูจน์ ให้คายออกมาให้กันดูว่าจริงเพียงใด กระต่ายคายมาเป็นหญ้าจริงๆ เสือคายออกมาเป็นเนื้อวัวเนื้อควายจริง พอจี๊คันคากคายออกมา หมู่พวกก็สงสัยว่าอะไรบังเอิญวันนั้นมันกินถ่านเข้าไปก่อนหนึ่ง มันเลยบอกเพื่อนว่า นี่แหละตับเสือ กินตั้งแต่เมื่อวานนี้ เสือเกรงกลัวก็ตัวสั่น แต่ก็สงสัยว่า เหตุอันใดมันจึงกินตับสัตว์ใหญ่ได้ สงสัยก็ถามคันคากก็ตอบว่า ประสาเสือไม่เห็นตัวใหญ่ ใหญ่กว่าเสือคือขอนยาง ข้อยก็แบกได้ เสือกับกระต่ายบ่เชื่อ จี๊คันคากก็ให้หมู่พวกหลับตา จะแบกให้ดู พอเพื่อนเผลอเข้าคันคากก็รีบดูดเข้าไปอยู่ใต้ขอนยาง พอเพื่อนๆ ลืมตา ก็แปลกใจว่ามันเข้าไปได้อย่างไร สัตว์ทุกตัวก็เลย ยอมเป็นทาสรับใช้คันคาก แบกขอนยางได้ถือว่าเก่งที่สุดเท่าที่เคยเห็นมา

2. หอยกับเต่า

นางไล เวชกามา

หอยกับเต่าหากินอยู่ในหนองเดียวกัน ต่างฝ่ายต่างชิงไหวชิงพริบกัน เพื่อได้อาหารในหนองสระแห่งนี้ พออาหารใกล้จะหมดหอยก็หาเรื่องจับไล่เต่า เกิดการเถียงกันขึ้นว่ามาก่อนมาหลัง ใ้พมาก่อนให้พอบอกออกไปก่อน ต่างฝ่ายต่างบ่ยอมก็เลย เกิดการท้าแข่งวิ่ง ถ้าใครถึงก่อนก็ให้อาหารในหนอง ใครถึงหลังก็หนีออกไป แต่งตั้งกรรมการตัดสินมีกระต่ายกับพรรคพวก ถึงวันแข่ง หอยก็ไปกระซิบบอกเพื่อนๆ หอย วางแผนชนะเต่า ให้หอยประจำอยู่ทุกจุด พอเริ่มแข่งหอยก็ต่อให้เต่าไปก่อน ปรากฏว่ามีแต่เต่าเดิน เต่าเรียกหอยเวลาใดก็ได้ยินเสียงอยู่ข้างหน้าของตนตลอดเวลา ในที่สุดเต่าก็แพ้หอย เพราะผู้ปันทนหอย หอยป่ววิ่งแต่โกงเต่ารอดยว้างจุดไว้เป็นจุด เต่าจึงเป็นฝ่ายหนีจากหนองไป

3. เบ็ดกับไก่

นายมงคล ตรางา

เบ็ดไก่อันมีที่มา มันจึงแยกกันบ่ออก เอือนหลังหนึ่งมีการลงแขกคานา ตกเป็นมาก็หาอาหาร อดยให้ลูกชายขึ้นเล่าเบ็ดเล่าไก่ หวังจับใบลานต้มให้พวก มาลงแขกคานากินได้ไฟเข้าไป เบ็ดไก่อีกสงสัยว่าคนเข้ามาๆ ผู้ชายก็เลยถามน้อง ผู้ถือไฟว่า เอาเบ็ดหรือเอาไก่ดีวะ น้อง-เอาเบ็ดตัวผู้้นั้น ชายก็เลยว่าร้อยมัน เผลาหนังหยาบแล้ว เอาไปเย็ดหึ่งกิน ไก่ร้านไต่ยีนก็เลยสนับสนุนให้เอาเบ็ด เผลาว่า..."ต้มเปื่อยๆ ฆด...ต้มเปื่อยๆ ฆด น้องไต่ยีนบักจรจันจันก็เลยบอก ชายว่า "หิสิเอาบักจรจันบ้อ "บักจรจันตั้นฮ้อง กิกๆ เดินหนีเข้ามาแล้ว ชาย-เอา ไปเย็ดหึ่งกินบักจรจันเผลาคือกัน เบ็ดแม่ได้โอกาสฮ้องบอกทันที่ว่า "ลาบ ลาบๆ ะ ลาบ ะ ะ ะ" ชายก็ถามอีกว่า หือ ลาบแซบบ่หิ เบ็ดผู้ได้โอกาสก็ฮ้องบอกคือกัน ว่า "แซบ ะ ะ ะ ะ" แซบ ะ ะ ะ ะ" ชายตัดสินใจบ่ได้ ก็เลยถามน้องว่าหิสิเอา ไก่แม่สาวบ้อหิจังต้องแซบ ไก่แม่สาวไต่ยีน รีบฮ้องทันที่ว่า "ฮูตีก ะ ะ ะ" ผล สุดท้ายไก่แม่สาวฮ้องบ่ม่วน ก็เลยรอยจับมาต้มลากับหมูพวกกิน นี่แหละที่มาของ เสียงเป็นเสียงไก่

4. เตากับลิง

นายปราชญ์ เวชกามา

เตากับลิงเป็นเพื่อนกัน ใบที่ใดก็ใบด้วยกัน เวลาต้องการความไว เตาก็คาบหางลิงพาวิ่งไป ใบหลักกินกล้วยสว่นนั้นสว่นนี้ วันหนึ่งมาสวนใกล้บ้าน มีกล้วยสุกคาเครือเจ้าลิงก็เป็นผู้ขึ้น ำให้เจ้าเตาคอยกินอยู่ได้ ลิงขึ้นใบก็เลือกกิน หน่วยดีๆ หมดทิ้งลงมาให้เตากินบ้าง บางครั้ง เตาก็รู้ว่าลิงเอาเปรียบ แต่ก็เฉย ดีกว่าบ่มีเพื่อน กินใบกินมาเจ้าของสว่นมา เจ้าลิงอยู่สูงไต่เห็นและยินเสียง ก่อน ก็บอกเตาว่า เจ้าของมาแล้ว เจ้าของสว่นมาแล้ว เตาดกใจหนีไม่ทัน ลิง ตัดสินใจรดดหนี ใบต้นนั้นต้นนี้ เจ้าของมาเห็นเบสือกกล้วยสุกว่าจะมادتบปมก็ เจ็บใจ ไล่ลิงปทัน จับได้เตา เตาสบายใจที่เพื่อนทั้งตัวเองให้เจ้าของสว่นจับได้ สาบานไว้ว่าจะไม่คบสิงเป็นเพื่อนอีก บังเอิญบ้านนั้นมีเด็กใจดีอ่อนวอนให้พ่อตัว เอง น้าเตาไปปล่อยสรวนวัด เตาก็เป็นอิสระใบา

5. หมาแมวตาวิเศษ

นางโงบลูย์ เวชกามา

หมากับแมวเป็นเพื่อนสนิทกัน แต่ก่อนถูกกันดี ไบที่ไหนก็ถูกต้องสามัคคี วันหนึ่งขณะนอนอยู่ใต้บ้าน ก็ได้ยินเจ้าของบ้านกับเพื่อนๆ เลียกันว่า พระอินทร์ ให้นำหน่วยเดียวคนตั้งสี่คน ต้องแบ่งกัน ต่างคนต่างแบ่งกัน เป็นคนแบ่ง เพราะ ลูกแก้วนี้ถ้าได้กลิ่นเข้าบ้านห้องแก้ว จะทำให้ตามองเห็นในเวลากลางคืน แบ่ง กันไปมา ลูกแก้วเลยตกใต้ถุนบ้าน หมากับแมวเห็นพอดี แบ่งกันอีก กัดกันอุตลุด แมวโงกว่าคาบได้ วึ่งหนี หมาวึ่งตามไบตืดๆ กัดกันบักใหญ่ ไบหาพระอินทร์ พระอินทร์รู้ว่าเป็นลูกแก้ววิเศษให้คนไบ แต่คนก็เกิดการแย่งชิงดีชิงเด่น โลก มากก็หลุดมือ หมามแมวก็ไม่ควรได้ หมามแมวก็อ่อนวอนว่าเมื่อพวกข้าพเจ้าเก็บได้ ก็ควรจะให้เป็นรางวัล พระอินทร์ก็เลยแบ่งครึ่ง ให้กลิ่นไว้ในห้องทั้งสอง จากนั้นหมากับแมวก็เลยมองเห็นทุกอย่างภายในเวลากลางคืน คนก็เลยเสียโอกาสดี ไบ เพราะความอิจฉาริษยาแย่งชิงกัน

6. ปลาผู้อำภัพ

นายมงคล ตรางา

กล่าวถึงพระพรหมสร้างโลก แต่งให้พวกสัตว์โลกลงมาเกิด สำหรับ พวกปลาก็เรียกให้มารับพรก่อนลงมานุษยโลก ปลาหลายชนิดก็มาขอพร และ อาวุธประจำกายปลาดุกมาเร็วกว่าหมู ก็ได้เจียยาว ไบมาจับก็บักได้เจ็บปวด ปลากะแยงก็ได้ยาว และได้หลาย ปลากดก็ได้หลาย ปลาหมอมาช้าก็ได้แต่หลัง อาวุธมันประจำปลาเริ่มหมด ปลาข้าว ปลาเชียม(ปลาเนื้ออ่อน) และปลาค้อ (ปลาช่อน) มาช้าล่าสุด เจียงคมจากพรหมหมด เสียใจยิ่งให้จนปากฉีกก็ไม่ได้ ปลาพวกมาหลังนี้จึงปมีเจียง(แงง) และก็ปากกว้างเพราะว่ายั้งให้หลายกลายเป็นปลาอำภัพเวลาคนจับก็จับไบตืดแงงได้ง่าย

เพลงกล่อมเด็ก

เพลงกล่อมเด็ก ที่รวบรวมมานี้ ได้จากวิทยากร ชาวตาตทอง รวม 47 บท
กล่าวคือ.-

(1) นอนสาหล่า หลับตาแม่สิกอม

แม่ไปไฮ ปิ้งไ่ก่มาหา

แม่ไปนา สิปีงปลามาบ้อน

นอนอยู่แก้ว หลับแล้วแม่สิกวย เอ้อ เออ เอ้อ

(2) กีบแก๊ กีบแก๊ตาโร

จี้เก้ จี้เก้หางกั้น

มาจับกินเด็กน้อยเร้วยาก

กีบแก๊ตาโร ขึ้นกกrophic เจ้าหัวใส่ฆ่า

ขึ้นกกหว่า จ้วน้อยใส่แทง

ยามมือแลง ลักกินข้าววัด

หมาใส่กัด เต็นด้อ เต็นตอง

เต็นขึ้นปอง กัดกันเด็กน้อยเด้อ เอ้อ เออ เอ้อ

นกเอี้ยงมาเลี้ยงควายเตก ควายกินข้าวนกเอี้ยงหัววัด

(3) นอนสาหล่า นอนอยู่สายไหม

แม่ไปไฮ ชุตเผือกชุตมัน

เอามาบั่น ฟั่น้องฮ้อมแอม

แมวกัดแก้ม ผู้ใดบ่นอน

นอนสาเด้อ หลับตาสาเดอ

(4) แมวโพงเฮีย กัดกินคนเต๋อ

าไผ่ป๋นออน แมวโพงกัดแก้ม

แป้นบ่แ้วม แมวน้อยตอดตา

นอนสา หลับสา แม้นิเอย...(นางเตือนใจ อ่อนสนิท)

(5) นอนสาหล่า หลับตาแม่สิก่อม

แม่ไปทง สิสอนฮวกราหา

แม่ไปนา สิสอนกุ่มมาบ่น

เฮาคนจน กินยอมกินหน้อย

าให้ลูกน้อย หลับตาสาแม่เต๋อ

นอนสาเต๋อ หลับตาสาแม่เคอ

(6) นอนสาหล่า นอนอยู่สายไหม

แมวผู้ไต่ หากินเด็กน้อย

คานอ่อมอ้อย หวมเข้ามาหา

นอนหลับตา แมวหนีระแม่เต๋อ

(7) นอนสาหล่า นอนอยู่สายไหม

นกเขาไผ่ มาฮ้องกรูกรู

แมนลูกสู มาเอามือนี่

กายมือนี่ สิแมนลูกกู

นอนสาหล่า หลับตาแล้วอย่าแ่ว

นอนอยู่แก้ว นอนแล้วแม่สิกวย...(นางพู มาศเหลือง)

(8) นอนสาหล่า หลับตาแม่สิกล่อม

เฝ้าบ่นนอน กับแก็กินตับ

เฝ้าบ่นหลับ กับแก็กินไส้

เฝ้าร้องไห้ กับแก็กินตา

นอนสาหล่า หลับตาแม่เตื่อ

(9) นอนสาหล่า หลับตามิคมี

เดือนสามเดือนสี่ ลมพัดวอย วอย

บักบวบบักลอย ตายเคือคาตัน

แมวกัดกัน คนบ่นนอนหลับ

กัดกินตับ เด็กน้อยเว้ายาก

นอนสาเตื่อ หลับตาสาแม่เตื่อ

(10) นอนสาหล่า หลับตาแม่สิก้อม

ฝนสิดก บักบกสิหล่น

ฟ้าสิดร้อง ตีกลองไล่จ้าว

ฟ้าสิดหนี ตีลูกช้องไห้

บัดเพิ่นได้ หัวเตื่อหัวเติ่น

นอนสา หลับตาชะแม่เตื่อ..เออ..เอ้อ..(นางคุณ เวชกามา)

(11) ร่อนชาลู้ เก็บขุมมาบั้ง

บั้งขุมแล้ว แมวน้อยลักกิน

ตกลงดิน หมาน้อยคาบแสน

คานาแก่น เจ็บหัวรไปมือ ฮือ..ฮือ..

ฮือ..ฮือ..ฮือ..นอนสาหล่า หลับตาแม่สิก้อม...ฮือ..ฮือ..ฮือ..

(12) ร่อนโรนชา เที่ยงนารัตนเต็น

ขางมันเอน คนน้อยนอนแขวน

บัดแบน แบน นอนเล่นฮ่มไม้

อย่าฮ้องไห้ นอนแล้วหลับตา

นอนสาเดื่อ หลับสาเดื่อ เอ้อ..เอ้อ..(นางอนงค์ศรี วอทอง)

(13) นอนสาหล่า หลับตาแม่สิกกอม

นกเอี้ยงเอ้อ เห็นควายตูป

มันแขวนขอ เสียงดัง กึก กึก

ปามันฮก ตูขอยบ่เห็น

ยามกางเว็น แดดมันแห่งฮ้อน

นอนสาเดื่อ หลับตาสาเดื่อ

(14) นอนสาหล่า แม่ไปฮักควยเขาลา

แม่ไปนา จักควยเขาตูป

ขาหนึ่งกู ขาหนึ่งเหยียดขอย

นั่งขอยลอย จับกันแม่นี่เออ...(นางทุมมา ยอดดี)

(15) นอนสาหล่า หลับตาจ้อย ๆ

ลูกอ่อนน้อย หลับแล้วแม่สิกวย

ตาเว็นสวย ถึงยามกินเช่า

อาบน้ำเจ้า กินจู้กินนม

นอนสาหล่า หลับตาแม่นี่เออ

(16) นอนสาหล่า หลับตาแม่สิ๊กอม

โธ่ันตีเต้น บักม่วงกะเสน

เอาไปเพล หัวฟ่อน่อยาก

เอาไปผาก จั้วน้อยลักกิน

(17) อี้เก็งเอย...ขอข้าวขอแกง

ขอแหวนทองแดง ำให้น้องช้อยแทน

น้องช้อยให้ อยากรได้แหวนทอง

ขอทั้งสอง ช้อย น้อง นำนาน

(18) กู้กัก กู้กกา แม่ไปนา หาปลาหาไก่

มาเลี้ยงเจ้าใหญ่ เป็นท้าวเป็นนาง

นอนอย่าคาง หลับตาจ้อย จ้อย

ำให้ลูกน้อย นอนหลับชะแม่เอย...(ยายวันทอง อ่อนสนิท)

(19) นอนสาหล่า หลับตาแม่สิ๊กอม

แจนแวนเอ้ย เห็นควยงูบ

ควยช้อยเสีย อี้แม่ช้อยดำ

แจนแวนเอ้ย เห็นควยด่อนับ

เห็นบัพ รัตดารัตดอน

(20) ผู้ออกก่อน อีคอนน้าหลัง

เป็นตาข้าง ช้อยหาจนเมื่อย

นอนสาหล่า หลับตาสาเต๋อ แม่เดอ...(นางพัน ตาคทอง)

(21) นอนสาหล่า หลับตาแม่สิ่ก้อม
 เจ้านอนหลับ กะสิได้เงินหมื่น
 เจ้านอนตื่น กะสิได้เงินแสน
 แบนมือไป สิได้แก้วมณีโชติ
 โรคฮ้าย ฮ้าย กะสิปมาพาล
 นอนนาน นาน หลับตามิดมี...(นางวิไล อ่อนสนิท)

(22) นอนสาหล่า หลับตาพ่อสิ่ก้อม
 แม่ไปเฮ่ ยังปัทนมา
 แม่ไปนา ยังปัทนฮอด
 นอนสาเดื่อ หลับตาสาเดื่อ

(23) นอนสาหล่า อาคาบมีแม่
 แม่เจ้ามรณาเมี้ยน ตายวายตั้งแต่เกิด
 ทั้งเจ้าไว้ กะพร้าแม่บ่มี
 นอนสา อาคาพอนี้เอ๋ย

(24) นอนสาเดื่อ ลูกหล่าพอนี้เอ๋ย
 คับนอน แมวโรงขบแก้ม
 แป้นแป้น ไก่น้อยตอดตา
 แมวโรงเอ๋ย กัดกันคนเดื่อ
 พ่อเว้าแล้ว ใจเจ้าเลาเลยนอน

นอนสาหล่า หลับตาสาพ่อเดอ...(นายชู ยอดดี)

(25) นอนสาหล่า หลับตามิดมี
 แมงกุดที่ อยู่ในกองขี้ควย
 สิบขวย เอามาขั้วให้เจ้า
 กินกับเช่า เเทงแซบเเทงนิ้ว
 นอนสาเดื่อ หลับตาสาเดื่อ

(26) นอนสาหล่า หลับเจ้าอย่าแหว
 นกอีแซว มันสิมาจิกหัว
 ใฝ่ปลกิ้ว มันสิมาจิกกัน
 เจ้าอย่าวน หลับตาสาแม่เดื่อ.
 (นางจุมรี ทรายาง)

(27) กีบแก๊ กีบแก๊ ตาโร
 จั้นเกกรพี เจ้าหัวไล่ฆ่า
 จั้นกกหว่า จัวน้อยไล่แทง
 จัหวาแดง ไล่แทงกีบแก๊

(28) เอ...เอ...เอ...นอนสาหล่า หลับตาแม่สิก่อม
 แม่ไปไฮ สีเอาไปมาหา เอ...เอ...เอ...
 แม่ไปนา สีเอาปลามาด้อน
 ป้อนลูกแล้ว ให้ลูกแหวกินนม

(29) นอนสาหล่า หลับตาแม่สิก่อม
 นอนอู่แก้ว นอนแล้วแม่สิกวย
 สวยมาแล้ว พอเพลเจ้าจึงตื่น...(ยายเลี่ยม เวชกามา)

(30) นอนสาหล้า นอนอยู่สายปอ

นอนกระท่อซ้าง ๆ สมอีนางบ่มีพ่อ

นอนอยู่ตบต่อเล้า สมเจ้าพ่อบ่มี

นอนสาหล้า นอนอยู่สายไหม

แม่สิกววยไว ๆ อยาลังเดื่อท้าว...(นางสุวรรณา เวชกามา)

(31) นอนสาหล้า หลับตาเว้างาย ๆ

เจ้าเป็นลูกแม่ม่าย รัตนท้อพ่อบ่มี

(ยายเพชร แสนวงศ์)

(32) นอนสาหล้า หลับตาแม่สิก้อม

แม่ไปไฮ สิั้งไ่มาหา

แม่ไปนา สิั้งปلامาต้อน

ป้อนลูกแล้ว เจ้าจั่งแอวกินนม

แม่ไปขายส้ม ซ้อปลาตุกมาแกง ปลากระแยงมาอ่อม

อ้อ อ่อมจ้ำ คาเข้าปอนลง...(นางจุมจี อ่อนสนิท)

(33) นอนสาหล้า นอนอยู่สายไหม

หลับตาใส ไหลลงจ้วย ๆ

เพิ่นมาขายกล้วย แม่สิซื้อให้กิน

เพิ่นขายถั่วดิน แม่สิซื้อให้

เจ้าอยู่อยู่ ำให้เจ้าหลับตา

ตื่นขึ้นมา ำให้เจ้ากินกับกล้วย

หวานจ้วย ๆ แล้วกะเลาเลนนอน

(34) แม่ไปไฮ กะยังบ่ทันมา
 แม่ไปนา กะยังบ่ทันฮอด
 มาฮอดแล้ว เจ้าจั่งแอวกินนม
 หลับตาใส กะไหลลงจ้วย ๆ

(35) ควยเฮาเสีย แต่แสงวานนี้
 มันหลุดหนี ตั้งแต่เรนบ้านเก่า
 หาฮ้อยเลา พันเลากะป่เห็น
 เดินเข้าป่า เห็นนกแจนแวน
 แจนแวนเอ๋ย เห็นควยช้อยป
 เห็นหะแหม ฝู้ออกก่อน อีต่อนนาหลัง

(36) นอนสาหล่า หลับตาแม่สิก้อม
 นกคอก่าน ขี้ค่านคานา
 พันกอกยา อยู่เถียงนาน้อย
 ฮาบวดขี้ ำให้ไปป่าหนามคอม
 หนามคอมเหยาะ เดินดื้อเดินดง
 เดินลงท่ง เก็บหมากจี้กา
 เดินลงนา เก็บหมากลิ้นแฮด

(37) ดอกไม้ป่า กะบ่ทันบาน
 ดอกไม้จาน กะบ่ทันเหี่ยว
 ดอกเดื่อตั้ง กลางบ้านเทอเลอ
 นอนสาเดื่อ หลับตาแม่สิก้อม

(38) แหนนางแมว ขอบเปิดขอไก่อ
 ขอบได้ ขอฟ้าขอฝน
 ขอน้ำมนต์ หดหัวแมวแห่น
 นอนสาแม กลับตาสาแม่เดอ
 กลับตาใส กะโหลกลงจั่วย ๆ

(39) นอนสาหล่า กลับตาแม่สีก้อม
 แม่นางดั่ง รั้งนั่งกงเกวียน
 เวียนมานี้ ได้สองสามรอบ
 ขอบมานี้ ได้สองสามที
 จัดตุรี มาหนีสุรา

(40) พาสาวหลง เข้าดงสามแฮด
 มาสู้แดด หรือมาสู้ฝน
 มากาฮน น้าแม่ชักไช้
 มาชักไช้ น้าแม่เขียดเหลืออง

(41) เคียง ๆ เขียดต้อง
 จ้องปองเขียดจানা
 หลังขา ๆ หสะพญาคันตาก
 เขียดเหิงคกไม้บาก เหิงสากไม้แดง

(42) แคง ๆ หม้อเข้าหม่า

แอ้งอยู่ป่า สมควันหมดแล้ว

กบอยู่คู หัวหญ่หญุก ๆ

ปลาตูกอน้ำ ตายขอนหมดแล้ว

หลับตาใส่ ไหลลงจ้วย ๆ... (ยายเงิน คำเพียบ)

(43)

ยกใส่ตู้ บุญอยู่ยาวอน

ยกใส่หมอน บุญอยู่อย่าให้

นอนอยู่ไม้ ปแม่ันตาวันนา

หายโรค ปวดหัวเจ็บท้อง

เจ้าสองซ้อง นอนแล้วอย่าดึง

(44) นอนสาหล่า หลับตาแม่สิก่อน

สิรัตนักเจือเต๋ อยากทาวเครือน้ำนักถั่ว

เห็นนักถั่วขึ้นค้าง บักเจือดินดำตาย

ผักหอมเหียน กลางทางเจ้าอย่าอย่า

เพื่อมันถอดยอดขาว เพื่อมันทาวยอดเป็น

ยังสิได้กำยเกิน นอนสาเดื่อบุญแม่นี้เอ๋ย... (แม่จลวย เวชกามา)

(45) นอนสาหล่า สายอาคาแม่สิก่อน

นอนอยู่แก้ว นอนแล้วแม่สิกว

พ่อเจ้าเป็นขุนทิงง่าห์ ขุนเทืองเป็นคู่

นางแอกใต้ ยังสิอยู่เมื่อหลานบ่น

(46) นอนสาหล่า นอนอุ้ยสายปอ
 นอนกระทอยาฮ้าง สมอีนางบ่มีพ่อ
 นอนอยู่ตบต่อเล้า สมเจ้าพ่อบ่มี ลูกเอย... (แม่สมบูรณ์ เวชกามา)

(47) นอนสาหล่า หลักดาแม่สิก่อน
 แม่ไปเฮ บั้งก่มาหา
 แม่ไปนา บั้งปลามาด้อน
 แม่ไปเซ็นฝ้าย เดือนหงายเว้าผู้บ่าว
 แม่สิหาพ่อน้ำ มาเลี้ยงงาให้ใหญ่สูง
 นอนอุ้ยแก้ว นอนแล้วแม่สิกวย (นางบานาใจ นามแก้ว)

ปรีศนาคําทาย

1. ไบฮอด ทอไชนา กลับมา ทอก้อนเส้า แมนยัง...(แห)
2. สุกเต็มดินเก็บกินบ่ได้...(แดด)
3. บักน้อย ๆ โตนน้ำแต่เด็ก...(จัน, กระบวยตักน้ำ)
4. แด่น้อย ๆ ใส่เสื้อสีเขียว เผลอแป็บเดียว โตะหมู่ใส่เสื้อแดง...(พริก)
5. แห่งต่อ แห่งสั้น...(กอกยา) (ยิงต่อ ยิงสั้น...บุหรี)
6. บักน้อย ๆ แก่ใส่ลวดซอน...(เข็มเย็บผ้า)
7. สองขาเดินมา หลังคามุงจาก...(ไม้)
8. อักขาววักปั้น สักเส้นให้ต่อ...(ต่อความยาวสาวความยืด)
9. ไม้โอ้ตาออกลูกขาวท่า ไม้โอ้เท้าออกลูกสามสิบ แหลวกินแก้ว นกเฝ้ากินสิบ
นกจับกินโรตหนึ่ง เหลือทอได้...(35)
10. กลางเร็นหละแจ้ง ยามมือแลงหละมิด...(ตาคน)
11. ร่องร่องคือเห็ดกระด้าง มีสองข้างสู่ผู้คน...(หู)
12. บ่ลืมบ่ลืม บ่ดูบ่เห็น...(ตา)
13. มีแต่แอวกับขา ไบมาได้สู่หมอง...(กางเกง)
14. กลางคืนแล้วแจ้ง เห็นแสงแล้วมิด...(ตานกเฝ้าแมว)
15. มีแต่คอบมีหัว อาศัยตัวกับแขนกะอยู่ได้...(เลื้อย)
16. ซื่ออยู่ป่า ตัวอยู่บ้าน จี๊คร้านนอนคร้ว...(กระจ่ายชุมมะพร้าว)
17. กีบแก่ ฮ้องกลางเวณ อยู่ใส...(บ่มีฮ้อง ฮ้องแต่ กีบแก่ ไม่มี)
18. แห่งตัด แห่งยาว คือหยัง...(ถนน)
19. บวกอีหยัง ป่เพิ่มป่เติม...(บวกควยนอน หลุมควายนอน)
20. เฒ่าแล้วขาว ยาวแล้วสั้น...(ผม)
21. ตกไร่ ช้างชี้ ป่าให้ว่าชี้ช้าง ว่าอีหยัง ... (มะเฟือง)
22. เฒ่าสองเฒ่าหนึ่งเพ้าปิ่นกล พวกเจ้าว่าอีหยัง...(ห้า)
23. เฒ่าสองเฒ่าบังเล้าบ่อเห็นกัน อีหยัง...(หู)
24. ห้อยอยู่หลัก ตักบ่ตักกะเต็ม...(มะพร้าว)
25. ช้างจันญ ตบหูผัวะ...(ตาทุก - ทอผ้า)

26. ผู้อยู่เรือนด้วย ผู้อยู่ห้วยสามมอง ผู้อยู่หนองกองกัน... หมู่เจ้าว่าหยัง
 ผู้อยู่เรือนด้วย - มดตะนอย
 ผู้อยู่ห้วยสามมอง- แมลงมุม
 ผู้อยู่หนองกองกัน- หอยจูบ หรือหอยขม
27. ช้างนอกขาว ช้างในเหลือง คนหมดเมือง เปิดเอาบ่ได้ คือ... (ไข่ดิบ)
28. ไก่ฮี้ก้า กินหญ้าอ้อมโพน.... (กรรไกรตัดผม)
29. แตน้อยมันปุงผ้าพระ โพน้อยมันละผ้าทั้ง...(หนอไม้ หรือไม้ไฟ)
30. แตน้อยฮืออะ โพน้อยมาหละหลวม...(มะขาม)
31. เชือกเส้นเดียวผูกควายหมดหมู่...(ต้นมะระกะอ หรือหมากหุ้ง)
32. ไก่ฮี้ลายไปตายโพนอ้อย คนห้าร้อยปาดกินป่หมด...(หินลูกช้าง)
33. คำคือหมี ฟือคือเหม็นหา กินมือละเทื่อ...(บาทรพระ)
34. บักน้อยๆเกิดทุกมุมเมือง กินมันบ่เซ็ด กินเผ็ดป่ได้...(ตะเกียง)
35. ช้างฮี้ตุ้ ช้างมูหย่อยๆ หางมันก้วยง่าจิกงายาง....(ว่าว)
36. ช้างสามขาพระยาขึ้นขี่ เด็กน้อยเป่าปี่ นกกินแซว ๆ...(ก้อนเส้า หมอหนึ่งข้าว
 ซึ่งจะมีเสียงไพเราะที่ถูกเผา เสียงน้ำเดือด ดังประสานกัน)
40. ไฟไหม้ดัง ป่ไหม้จู้ก...(สูบบุหรี่)
41. สี่คนหาม สามคนวี สองคนดิ่งเพ้า...(ควาย)
 สี่คนหาม- ชา
 สามคนวี- หาง หูสองข้าง
 สองคนดิ่ง- เขา
42. สี่ขาสี่ สี่ขาฝ้าง ปกินน้ำสร้าง กินแต่น้ำหนอง...(แมลงวัน)
43. อีปุมหลุ่ม ตกขุมบ่ย่าน อีจู้คร้านนั่งทำอยู่เฮือน...(ตุ หรือถั่งดักน้ำ)
44. อีน้อยๆ ตกตั้งคอหัก หมาเล่นสีก แมงวันแตกแผ่...(จี้)
45. ผักฮี้หยัง หักกินบ่ได้...(ผักกระตู่ -ประตู่)
46. หน้าฮี้ยังบ่ตั้งอยู่คอ...(หน้าต่าง)
47. สี่ขาเดินมา หลังคามุงกระเบื้อง....(เต่า)

(สำเนา)

จารึกบ้านตาตทอง

ทะเบียนจารึก

อักษร	ขอมโบราณ
ภาษา	สันสกฤต และเขมร
ศักราช	พุทธศตวรรษที่ ๑๕
จารึกอักษร	จำนวน ๒ ด้าน ด้านที่ ๑ มี ๒๐ บรรทัด. ด้านที่ ๒ มี ๒๗ บรรทัด

วัตถุจารึก	ศิลา ประเภทหินทรายสีแดง
ลักษณะวัตถุ	รูปใบเสมา
ขนาดวัตถุ	กว้าง ๔๔.๕ ซม. สูง ๕๕ ซม.
บัญชี/ทะเบียนวัตถุ	ยส.๑ ใน Inscription du Cambodge กำหนดเป็นหลักที่ K 697
พบเมื่อ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
สถานที่พบ	หมู่บ้านตาตทอง ตำบลตาตทอง อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
ผู้พบ	ไม่ปรากฏหลักฐาน
ปัจจุบันอยู่ที่	วัดโพธิ์ศรีมงคล อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร
พิมพ์เผยแพร่	ใน Inscription du Cambodge เล่ม ๗
ประวัติ	จารึกบ้านตาตทอง เป็นจารึกอักษรของโบราณ ภาษาสันสกฤต-เขมร ด้านที่หนึ่งมี ๒๐ บรรทัด จารึกเป็นภาษาสันสกฤต ด้านที่สองมี ๒๗ บรรทัดจารึกเป็นภาษาสันสกฤต-เขมร ตามประวัติทะเบียนจารึกที่ ยส/๑ ของกองหอสมุดแห่งชาติ ได้บันทึกไว้ว่า

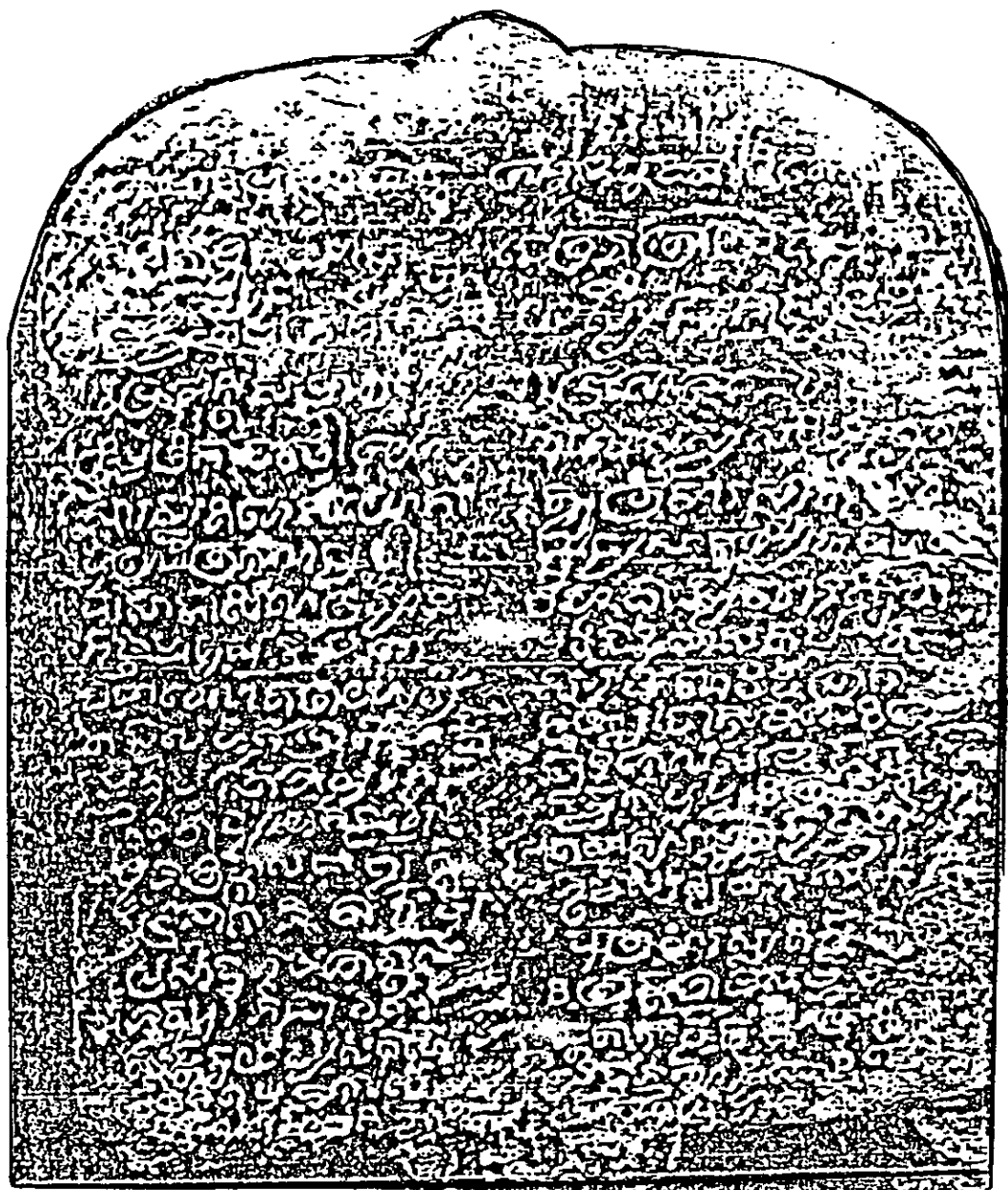
ได้ขุดพบจารึกหลักนี้ ที่หมู่บ้านตาดทอง ตำบลตาดทอง อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้ย้ายมาไว้ที่วัดอัมพวัน ซึ่งอยู่ในหมู่บ้านตาดทองนั่นเอง ต่อมาเป็น พ.ศ. ๒๕๒๖ ปรากฏ ได้นำมาเก็บรักษาไว้ที่ วัดโพธิ์ศรีมงคล จังหวัดยโสธร ปัจจุบันมีพระอธิการสอน วิมล เป็นเจ้าอาวาส ซึ่งท่านได้เก็บรักษาจารึกนี้ไว้เป็นอย่างดี

เจ้าหน้าที่กองหอสมุดแห่งชาติ ได้ออกสำรวจจารึก ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๓ และได้ทำการอัดสำเนาด้วยภาพ จารึกบ้านตาดทองไว้ เมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ จารึกหลักนี้ ใช้ศัพท์โบราณ อันเกิดจากศัพท์ที่ใช้ในปัจจุบันอยู่บ้าง เช่น คนทูล (ข้าวสาร) ปัจจุบัน ใช้ คนทูล เป็นต้น ส่วนหลักภาษา ก็ คลาดเคลื่อนบ้างเล็กน้อย เช่น ททาด น่าจะเป็น อททาด ฉะนั้น การอ่านแปลครั้งนี้ จึงต้องอาศัยความหมายเป็นสำคัญ

ข้อความในจารึก เริ่มด้วยการกล่าววอนน้อม พระศิวะ และกล่าวถึง พระเจ้ารุทรโลก ว่า เป็นผู้ มีความสามารถมาก ปกครองประเทศโดยธรรม ได้พระราชทานสิ่งของ ต่างๆ มากมาย แก่เจ้าชายที่เข้าพิธีมงคลสมรสกับพระราชธิดา ช่วงสุดท้ายของจารึกบอกให้ทราบว่า เจ้าชายเป็นเชื้อพระวงศ์ ชาวเมืองภวปุระ และ นราหมณ์ ได้ทำพิธีบูชาพระศิวะลี้ลทุกวัน

การพิมพ์ครั้งนี้อ่านแปลเฉพาะด้านที่ ๑ เท่านั้น ส่วนด้านที่ ๒ ยังไม่ได้อ่านแปล

ภาพ ศิลาจารึก บ้านตาตทอง

คำจารึก

ด้านที่ ๑

โถ

๑. นโม วิมลวาเลนุ-	เลขาที่ปดชดาชิตะ
๒. ชนิตามวชโธนุช	เนตรจตุรรายสมภเว
๓. ศรีทุณะ ธรรมปฐเทโสเสา	สสุย เทโสสนินตะ
๔. รุทศกตีสมาภิรโธ	รุทรวโลก อีวาประ
๕. ศรีษุณ ศรีศานาธุมา โธ	วาลสวสย ส วิธยธฤก
๖. สารสสวัสดิญจ สโธคา-	ตปุธิวารสสวัสดิมี
๗. ปุตระปาดุรกลาน สรวา-	นุณนุย์ สรัชิตนทาด
๘. ทาสทาสัญจ ทรวา-	นุณนุญจ รกษิต
๙. วิชฺฌมาตฤสสุปกา-	เมว นิณญาสติปติ
๑๐. ปญจเวฬุ คณา สดรวา	สภุชาญจ วิจิตรวา
๑๑. ตณฺทล ทศโทรมนุ-	ตณฺทลปาทิ ทิเน ทิเน
๑๒. มตฺปรก คณา วสญฺชน	นารีเกลสโหมทก
๑๓. ไกรวาทุญจคณฺทรว	คณฺทก ปุชฺปะจิตรวา
๑๔. ปฐาตวิษุกาล อิตฺตฤก	ตสมฺมาต สารสสวัสดิณฺททาด
๑๕. รุทรวโลก คณา วาชฺย	ภูมี สรัชิต กุไละ
๑๖. ปุรสาทิ ภูปเตร วาล-	ปุตฺริ สารสสวัสดิณฺททาด
๑๗. กวปฺรภาภิชาวโร	วิกฺรานตคฺรรมสมภวะ
๑๘. สันตณฺวสย สกลา-	นุตตํกาวุชชะ ติชฺฐติ
๑๙. นฤตคิตปทกาลี	ลิจฺจํ ภกฺตยา ทิเน ทิเน
๒๐. ศรีนิลกนฺเถติ ชยาตะ	เสเว ไวปรหฺตฺติวิติ .

คำแปล

โอม

๑. ขอความนอบน้อมจงมีแก่พระศิวะ ผู้สร้างจักรของพระนารายณ์ และพระพรหมผู้ชนะ รัศมีอันรุ่งโรจน์ของพระจันทร์แรม ที่ปราศจากมลทิน

๒. ประเทศของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใด ไม่เคยถูกตำหนิเพราะคมดาบ พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ชื่อว่าผู้มีประเทศอันประกอบด้วยธรรม ผู้รุ่งเรืองด้วยด้วยสมบัติเพียบพร้อมเสมอด้วยอำนาจของพระศิวะ ผู้เป็นประหนึ่งพระศิวะองค์ที่สอง

๓. พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใด มีวาระผ่องใส ทรงพระนามว่า ศรีอีสาน วรมัน พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นั้น ผู้มีความกล้าหาญ ได้พระราชทานพระนางสาร์สวดี บุตรีผู้งามประหนึ่งพระนางสาร์สวดี

๔. พร้อมด้วยหมู่บุตรหลานทั้งหมด อีกทั้งทรัพย์สินที่เก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี ตลอดทั้งทาสชายหญิง เงินทอง และชัยพืชเป็นอันมากที่เก็บรักษาไว้ แก่ชายหนุ่ม ผู้เป็นญาติของตน เพื่อมงคลสมรส

๕. ได้สร้างรูปบูชาอันสวยงาม ของพระมารดาผู้ฉลาด ผู้นำชบวนแห่ อันอันดกแต่งอย่างสวยงามเช่นนั้น เป็นเวลา ๕ ครั้ง

๖. กล่าวกันโดยทั่วไปว่า พระองค์ได้บริจจาคข้าวสารวันละ ๑๐ ทะนาน อาหาร อาหารที่หุงต้มแล้ว แะไข กับข้าว มะพร้าว น้านมเปรี๊ยะ

๗. (และได้บริจจาค) เครื่องดนตรี นักร้อง ของหอม และดอกไม้อันสวยงาม ในกาลทั้งสามสำหรับบูชา (รูปพระมารดา) ดังนั้น พระเจ้ารุทรโลก ได้พระราชทานพระนางสาร์สวดี

๘. แก่เจ้าชาย (นั้น) พร้อมทั้งได้พระราชทานพระราชสมบัติ พื้นดิน ที่สกลรักษาไว้เป็นอย่างดี ปราสาท พร้อมกับพระนางสาร์สวดี ผู้เป็นบุตรที่เฝ้าไว้

๙. เจ้าชายเป็นเชื้อสายเจ้าเมืองกวปุระ ประสูติในหมู่บ้านที่มั่นคง แห่งวงศ์ของผู้สืบราชสมบัติ

๑๐. ผู้เชี่ยวชาญการบูชาฤกษ์ของพราหมณ์ ชื่อนิลกันณะ ได้บูชาพระศิวะด้วยด้วยความกตัญญูทุกวัน พร้อมกับที่มีการฟ้อนรำ และร้องเพลงสรรเสริญ(พระศิวะ)

วิจารณ์รูปอักษร

๑. คำว่า วิชฺฌมาตฺตรูปกา บรรทัดที่ ๙ ตามรูปศัพท์ น่าจะเป็น อาชฺญา มาตฺตรูปกา ก็ได้ แต่จะไม่มีความหมายในการแปล จึงอ่านเป็น วิชฺฌมาตฺตรูปกา เพราะคิดว่าเส้นวงกลมของสระ อี ได้ขาดหายไปช่วงหนึ่ง จึงไม่ต่อเนื่องกัน

๒. คำว่า สติปติ ของบรรทัดที่ ๙ เช่นกัน ตามรูปนี้ จะไม่มีความหมายใดๆ ท่านศาสตราจารย์ ฮอริช เซเคส์ ได้แก้คำนี้เป็น อติชฺฐิปฺตุ แปลว่า ได้สร้างแล้ว

๓. คำว่า สํรักฺษิตนทาทฺ ของบรรทัดที่ ๗ น่าจะเป็น ททาทฺ เหมือนบรรทัดที่ ๑๕ และ ๑๖ แต่อักษร น เหมือนกับอักษร น ของคำว่า นโม และคำว่า เลนฺทุ ของบรรทัดที่ ๑ มาก จึงไม่อาจอ่านเป็น ททาทฺ ได้ ส่วนคำว่า ททาทฺ ของบรรทัดที่ ๑๕ และ ๑๖ น่าจะเป็น อททาทฺ มากกว่า แต่จารึกขาดอักษร อ ไป

๔. คำว่า รุฑฺรโลก บรรทัดที่ ๑๕ น่าจะเป็น รุฑฺรโลกสุ หรือ รุฑฺรโลกะ แต่ในจารึกวิสรคะไม่ปรากฏ

๕. พระเจ้ารุฑฺรโลก เป็นพระนามของพระเจ้าหรรษาวรมันที่๑ ซึ่งครองราชเมื่อ พ.ศ.๑๔๕๕-๑๔๖๕ และพระนามนี้ได้รับเมื่อพระองค์สวรรคตแล้ว ฉะนั้นจารึกนี้คงสร้างภายหลังที่พระเจ้าหรรษาวรมันสวรรคตแล้ว เช่นกัน

นายชะเอม แก้วคล้าย อ่าน แปลและวิจารณ์

คำศัพท์

ภาษาอีสาน	ความหมาย	ภาษาอีสาน	ความหมาย
กก	- คั้น แรก	จ้ง	- จ้ง
กกไม้	- คั้นไม้	จ๋อย	- ผอม
ก๊วยแก๊	- คึกแก	จ๋า	- จ้ม
กางเวน	- กลางวัน	ช้ำ	- ช้ำ
กั้น	- สั้น	ชาว	- ฮีลิบ จับคว่า
กำสัน	- กังวล	ชำน้อย	- วยร่น
ขบ	- กัด ค่อย	แซบ	- อร่อย
ข้าวหนม	- ขนม	ชอด	- ทะลุ
ข	- อูจจาระ มูล	คู้	- ขยั้น
ขมูก	- น้ำมูก	ต้นเด็ก	- ต้นเข้าตรู
ขเหล้า	- นักเลงสุรา	ตอด	- กัด ค่อย
ข้อง	- ที่ใส่ปลา ทำจากไม้ไผ่	ค้อน (เอามาค้อน)	- ผาก
ข้อย	- ฉ้น/นม	โคต	- กระโดด
แซ	- จระเข้	ถัก	- ถัก
ขัว	- สะพานเล็กๆ	เถียงนา	- ที่หลบแดด-ฝน
ไชขาน	- พุดจา	ทัว	- ทัวไป
คิดฮอด	- คิดถึง	เทิง	- ทิ้ง
คือกัน	- เหมือนกัน	เทื่อ	- ครั้ง หน
คุ่ม	- กลุ่ม (หลังคาเรือน)	ท้วง	- ทัก
ควย	- ควาย	เพิ่นว่า	- เขาว่า
ง่า	- กิ่ง	พวม	- กำลัง
จัน	- ฉลอง	พ่อเฒ่า	- พ่อเมือ-พ่อตา
แงง	- ตรงไป	โพนเติน	- ดินที่ก่อตัวสูงในที่ราบ
จัว	- รัว	ฟ้าว	- รืบ

ภาษาอีสาน	ความหมาย	ภาษาอีสาน	ความหมาย
มัก	- ชอบ	อัก	- ช้อน
มื่อ	- วัน	อืแม่	- คำเรียกหาแม่
มื่อหนึ่ง	- วันหนึ่ง	อืหยัง	- อะไร
แมนหยัง	- คืออะไร	เอั้น	- เรียก
ม่วน	- สนุกสนาน	เอือย	- พี่สาว
เมือย	- เหนื่อย	อีก	- รัก
ฮาม(มาฮาม)	- เขื่อม	อับ	- รับ
ถ่อน	- เพราะ สาเหตุ	ฮางค์	- รูปร่างดี
ลู	- ตรงเข้าไปหา	ฮ้าง	- ร้าง ขำรุค
แลง	- เอ็น คำ	ฮุดฮู	- พัดพัด ฮิดฮัด
แล่น	- วิ่ง	เอือน	- บ้าน
วี	- พัด ให้เอ็น	ฮัง	- แรง
เว้า	- พูด	ฮือย	- ร้อย
เว้าฉั่วหัวม่วน	- พูดสนุกสนาน	ฮือน	- ร้อน
เว้าฮาก	- พูดไพเราะ	เอ็ด	- ทำ
ส้าง	- บ่อน้ำ	ฮอด	- ถึง
ฮู	- คุณ เซอ แก	ฮวก	- ลูกกบ ลูกฮอด
เฮียว	- เพื่อน	ฮือย	- ร้อย
หล่า	- สดท้าย	ไฮ นา	- ไว้ นา
หน่วย	- ลูก ผล	ฮ้าย	- คู่ คำ ของไม่ดี
เหล่า	- สุรา	ฮุ่งเอื่อง	- รุ่งเรือง
หัวชา	- สนใจ	ฮุด(โกฮุด)	- ไก่ตะ
หยัง	- อะไร	เอียนฮู้	- เรียนรู้
แห่งฮัก	- ยิ่งรัก	เอือน	- บ้าน

รายนามวิทยากร

วิทยากร

ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ วรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลคาดทอง อ.เมือง จ.ยโสธร ทั้งที่เป็นนิทาน เพลงกล่อมเด็ก และ ปริศนาคำทาย มีดังต่อไปนี้.

1. อติธัยการ นามบำเพ็ญ ฌ ออบล อายุ 70 ปี บ้านเลขที่ 364 ค.ในเมือง
2. นายฮ้อยจันทร์ อ่อนสนิท อายุ 96 ปี บ้านเลขที่ 2 หมู่ 1 ตำบลคาดทอง
3. พระอธิการสอน วิมาณโร อายุ 67 ปี เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรีมงคล บ้านคาดทอง
4. นายชำนาญ เวชกามา อายุ 66 ปี ข้าราชการครูเกษียณอายุ บ้านเลขที่ 9 หมู่ 9 คาดทอง
5. นายบัญญัติ วัฒนาไชย อายุ 77 ปี ข้าราชการครูเกษียณอายุ บ้านเลขที่ 1 หมู่ 12 บ้านประชาสรรค์ ตำบลคาดทอง
6. นายดา มั่นจิต อายุ 62 ปี บ้านเลขที่ 57 หมู่ 1บ้านคาดทอง ค.คาดทอง
7. นายมี เวชกามา อายุ 60 ปี บ้านเลขที่ 42 หมู่ 1 บ้านคาดทอง
8. นายชู ฮอดดี อายุ 60 ปี บ้านเลขที่ 58 หมู่ 11 บ้านคาดทอง ค. คาดทอง
9. นายประมูล อ่อนสนิท บ้านเลขที่ 26 หมู่ 9 บ้านคาดทอง ค. คาดทอง
10. นางเลี่ยม เวชกามา บ้านเลขที่ 102 หมู่ 1 บ้านคาดทอง ค. คาดทอง
11. นางเงิน คำเฟื้อย อายุ 64 ปี บ้านเลขที่ 54 หมู่ 11 ค. คาดทอง
12. นางบานใจ นามแก้ว อายุ 45 ปี หมู่ 2 ค. คาดทอง
13. นางฉวย เวชกามา อายุ 61 ปี หมู่ 9 ค. คาดทอง
14. นางสาวรรณา เวชกามา อายุ 46 ปี หมู่ 10 ค. คาดทอง
15. นางพัน คาดทอง อายุ 60 ปี หมู่ 3 ค. คาดทอง
16. นางอนงค์ศรี วรทอง อายุ 48 ปี หมู่ 4 ค. คาดทอง
17. นางวันทอง อ่อนสนิท อายุ 62 ปี หมู่ 1 ค. คาดทอง
18. นางทองนาค ชูปวา บ้านที่ 2 หมู่ 1 บ้านคาดทอง ค. คาดทอง
19. นางจุมจี อ่อนสนิท อายุ 48 ปี หมู่ 11 บ้านคาดทอง ค. คาดทอง
20. นายมงคล ทรายา อายุ 59 ปี หมู่ 11 บ้านคาดทอง ค. คาดทอง

21. นายบุญเลิศ ไชยขาว อายุ 49 ปี หัวหน้างานสำนักงานการประถมศึกษา
อำเภอเมืองสโธธร

22. นางสาว เวชกามา อายุ 64 ปี บ้านเลขที่ 57 หมู่ 1 ค. ดาดทอง

23. นางแขก วิรุณบุตร อายุ 65 ปี บ้านเลขที่ 112 หมู่ 9 ค. ดาดทอง

24. นายธีรกุล เวชกามา เจ้าหน้าที่เฝ้าดูแล ซากุต้องข้าวนี้ย บ้านดาดทอง
ค. ดาดทอง

25. นางสมนิศ นายสุพันธ์ เวชกามา บ้านเลขที่ 504 หมู่ 1 บ้านดาดทอง ค.
ดาดทอง

26. นางแพงศรี อ่อนสนิท อายุ 78 ปี บ้านเลขที่ 1 บ้านดาดทอง ค.
ดาดทอง

27. นายชำนาน อ่อนสนิท อายุ 57 ปี บ้านศาลาแดง หมู่ 8 ค.ดาดทอง

28. นางคุณ วงศ์ชม อายุ 60 ปี บ้านเลขที่ 275 หมู่ 11 ค. ดาดทอง

29. คุณยายอิน บุญล้น อายุ 72 ปี บ้านเลขที่ 60 หมู่ 1 ค. ดาดทอง

30. นางพูน มาศเหลือง อายุ 70 ปี บ้านเลขที่ 15 หมู่ 8 ค. ดาดทอง

.....

(ภาพซ้าย) นายบำเพ็ญ ฒ อุบล
วิทยากร ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับนิทาน
โบราณคดี บ้านชาวตาตอง และ
จังหวัดยโสธร

นายบำเพ็ญ ฒ อุบล กำลังชี้ให้อ่าน
บันทึกเกี่ยวกับความเป็นมาของชาว
ตาตอง และชาวยโสธร ซึ่งบันทึก
เป็นอักษรไทยน้อย

พระอธิการสอน วิมาณโร
เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรีมงคล
วิทยากรเรื่องบ้านตาดทอง
และ "ก่องข้าวน้อยพม่า"

พระธาตุอานนท์ โบราณสถาน
คู่บ้านคู่เมือง ของชาวขุขันธ์

นายสุวัฒน์ นางสมพิศ งามมาก
ผู้นับว่า สิ่งปฏิกูลธาตุก่อง
ก่องข้าวน้อยมีจริง และเคยถูก
วิญญาณเข้าทรง (บ้านเรือนตั้ง
อยู่ข้างบริเวณธาตุก่องข้าว)

นางแอ็ก วิรุณบุตร วิทยากรนิทาน

นางสา วชกามา วิทยากรเทาน

ภาคผนวก ข

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ	นางนิตดา สุนทอง
เกิด	5 เมษายน 2495
ภูมิลำเนา	บ้านเลขที่ 2 หมู่ 1 บ้านตาดทอง อ. เมือง จ. ยโสธร
ตำแหน่ง	อาจารย์ 2 ระดับ 6
สถานที่ทำงาน	โรงเรียนอนุบาลยโสธร ถนนแจ้งสนิท อ.เมือง จ. ยโสธร โทร. 045-711782
ประวัติการศึกษา	ป.7 โรงเรียนบ้านตาดทอง อ.เมือง จ.ยโสธร ม.ศ.3 โรงเรียนยโสธรวิทยาคาร อ.เมือง จ. ยโสธร 2514 ม.ศ.5 วิทยาลัยอาชีวศึกษาอุบลราชธานี 2516 ป.บ. สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี 2518 พ.บ. สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี 2519 ค.บ. สถาบันราชภัฏมหาสารคาม 2522 พบ.ม. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (พัฒนาสังคม)2539 กศ.ม. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร(ภาษาไทย)2540
ที่อยู่ปัจจุบัน	2/1 บ้านตาดทอง อ. เมือง จ. ยโสธร 35000